Den uforbederlige bibliotekar
Niels Jensen

Skanning / foto af tekst.

https://uforbederlig.dk

Udarbejdet 2024 af Niels Jensen

FIRSERNES
GLADE KØBENHAVN

CARL MUUSMANN

FIRSERNES
GLADE KØBENHAVN

ERINDRINGER OG OPLEVELSER

FORLAGET DANMARK . KØBENHAVN
1939

CENTRALTRYKKERIET - KØBENHAVN K.

Carl Muusmann

INTRODUKTION.

LØRDAG den 7ende Marts 1914 om Morgenen Klokken et Kvarter over 6, medens jeg endnu laa i min blideste Søvn, blev jeg pludselig vækket. Døren til mit Soveværelse blev revet op, og en kvindelig Stemme raabte alarmerende:

— Cirkus brænder!

Saa blev Døren hastig lukket i igen.

Jeg rejste mig op i Sengen og saa mig forvirret om. Var det Drøm eller Virkelighed? Men i det samme erindrede jeg pludselig, at der de sidste Aftener havde hersket en saa stærk Brandlugt i Lokalet, at den vagthavende Sprøjtefører havde ladet sin sorte, hjælmede Svend hugge Logegulvet op. Men man havde intet fundet.

Ilden havde altsaa gemt sig Natten over for først at bryde frem sammen med Dagskæret. Det hele var dog næppe alvorligt. Cirkus var en solid, grundmuret Bygning, i hvilken man hurtigt vilde faa Bugt med en Brand udenfor Forestillingstiden.

Men Stemmen havde haft Ret i sin næsten bebrejdende Kalden: det sømmede sig ikke for én gammel Artistforfatter at ligge i Sengen og snue, naar Cirkus brændte.

Den Slags Ting hører med til Oplevelserne. I en

Fart var jeg i Klæderne, ude paa Gaden og henne ved den gamle Klampenborgstation i Gyldenløvesgade. Aladdin kan ikke være blevet mere forbavset, da han saa, at hans stolte Slot var forsvundet, end jeg, da jeg kastede Blikket over mod Vesterbro: den høje, hvælvede Kuppel med den knejsende Flagstang syntes at være sunket i Jorden, op af hvilken der væltede en mægtig kulsort Røgsøjle som fra et ildsprudende Bjerg.

Allerede ved Nordbanegaarden kunde man næsten mærke Varmen fra Kæmpebaalet, og i Jernbanegade var der gaaet Ild i den Stige, ad hvilken Brandvæsenet havde forsøgt at føre Vandslangerne i Vejret.

Alt var Forvirring og Panik. Ingen forstod, hvorledes dette var gaaet til, og navnlig ikke, hvorledes det kunde være gaaet saa hurtigt.

Klokken 10 Minutter over 6 havde en Forbipasserende set, at der slog Ild og Røg ud af Cirkus. Han alarmerede Brandvæsenet, der samtidig blev ringet op fra Vandvæsenets Kontorer i Studiestræde. Der blev straks gjort klar til stor Udrykning, saaledes som det er paabudt, naar der er Tale om Forlystelsesetablissementer, men i samme Øjeblik Sprøjterne Klokken 6,18 svingede ind i Jernbanegade, styrtede hele Cirkuskuppelen med et vældigt Brag ned i den runde Bygnings sydende Ildgryde.

Der gik et Gys gennem alle de Tilstedeværende, der hurtigt havde samlet sig paa Pladsen foran den gamle Banegaard: Hvad vilde der være sket, hvis denne Brand var udbrudt om Aftenen, naar Cirkus var fuld af Folk, der i Panik kæmpede for at komme ud og faa fat i deres Tøj?

Man turde slet ikke tænke derpaa. Katastrofen vilde være blevet større end ved selve Ringteatrets Brand, der

Kong Christian IX.

netop havde været Anledningen til, at de tidligere Træcirkus i København var blevet afløst af den murede Cirkus i Jernbanegade.

Man kunde være inderlig taknemmelig over, at det var gaaet, som det var. Intet levende Væsen var omkommet undtagen den store, smukke Hund »Rollo«, der var faldet paa sin Post som Nattevagt.

Kun en enkelt Artist havde lidt føleligt Tab, idet hans Marionette-Teater og alle dets Dukker var gaaet op i Luer. Det var haardt nok, thi netop den Slags Ting lader sig ikke købe for Penge.

Men iøvrigt var det kun Bygningen, hvis Værdi med Inventar beløb sig til godt en halv Million Kroner, som det var gaaet ud over. Af Cirkus eksisterede Klokken 9,30 kun Ydermurene, der indrammede et nu aftagende Kæmpebaal, i hvilket de tykke Jerndragere vred sig som Proptrækkere.

Ligesom det Morgenen efter Christiansborg Slots Brand den 3die Oktober 1884 havde lydt: Paa denne Tomt rejses ikke mere nogen Kongeborg! saaledes lød det ogsaa i Bladenes Bulletiner for Søndag den 8ende Marts 1914: Cirkus vil ikke mere blive opført paa den gamle Plads!

Ingen af Spaadommene slog til. Begge Bygninger blev rejst med Benyttelse af de bevarede Mure. Vi holder nu engang mere af at udbedre end at begynde fra Grunden. Vi har atter et Slot, og vi har atter en Cirkus, der begge er de gamle og dog noget nyt.

For mig var denne Foraarsmorgen, mens jeg sad i Direktørens lille Kontor, der var det eneste, som var bevaret, og gennem en aabentstaaende Dør saa ind i den gloende Kæmpeovn, næsten som Afslutning paa en af mit Livs Interesser.

Jeg besluttede mig derfor til at skrive mine Erindringer fra Cirkus, som i Halvfjerdserne og Firserne spillede en Rolle i København og afspejlede hele dets lille Historie.

Men inden jeg vel var kommet i Gang med Arbejdet, udbrød en anden Brand, der satte hele Verden i Flammer og gav os andet at tænke paa end vort eget hjemlige Sankt Hans Blus.

Nu, da ogsaa denne store Brand er slukket, begynder vi langsomt at vende Blikket indefter mod Begivenheder og Oplevelser, der vel kan synes smaa, men som er vore *egne*, og om hvilket Mindet er os kært og hjemligt paa Grund af Selvoplevelse.

Med denne Indledning og denne Motivering vil jeg da trøstig tage fat for enten at fortælle Læserne et og andet, som de ikke ved, eller for i Forening med dem at opfriske Mindet om endnu mere, som vi har oplevet i Fællesskab. Og dette huskes maaske bedst af den, for hvem disse Oplevelser er en væsentlig Del af hans Barndoms og Ungdoms Indtryk, der for ham blev inspirerende til en ret omfattende Produktion, som har skaffet ham et vist Publikum. Det er for dette Publikum, jeg har skrevet disse Erindringer og Oplevelser fra Firsernes glade København.

FØRSTE KAPITEL.

Mine Cirkuserindringer gaar tilbage lige til min yngste Barndom i Tiden før Udbruddet af den fransk-tyske Krig i 1870—71, altsaa netop for 50 Aar siden.

I mit Hjem i Roskilde, hvor min Fader var Adjunkt, blev der altid talt meget om Sønderjylland, og til Familiens Venner hørte mange kendte Sønderjyder, som *Johannes Helms, H. R. Hjort-Lorentzen* og Doktor *E. Manicus.*

Min Fader havde nemlig, inden han kom til Roskilde, været ansat ved Domskolen i Byen Slesvig, hvor jeg er født den 9ende Juni 1863, og hvorfra vi var blevet fordrevet, da Krigen udbrød.

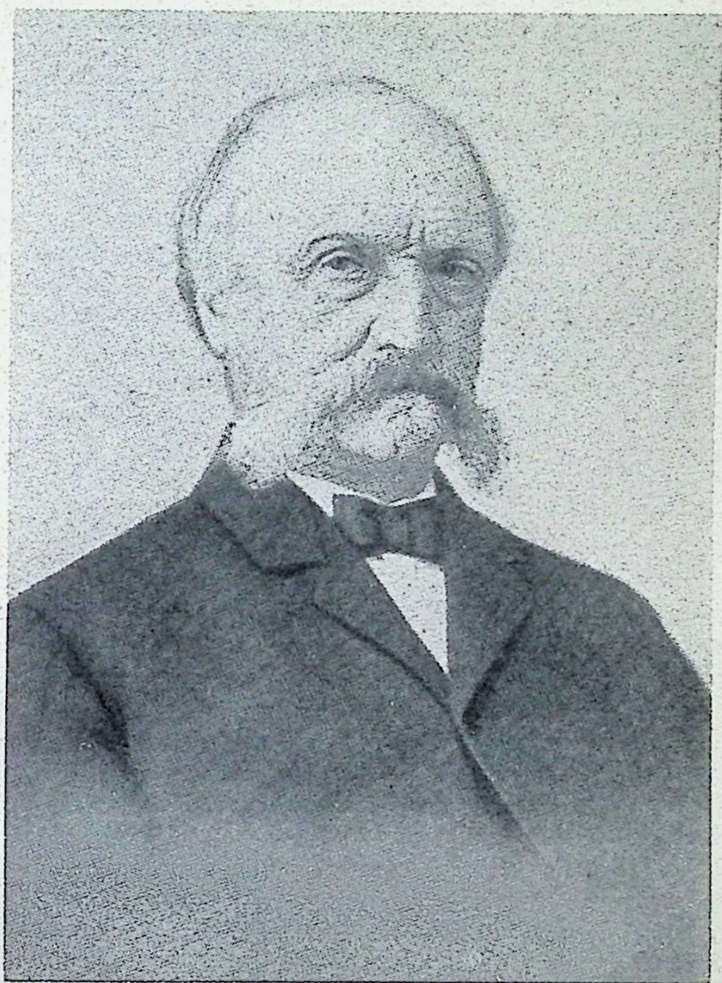
Mellem de »fordrevne Sønderjyder«, som man den Gang altid udtrykte sig, herskede der en Art Frimurersprog, og jeg syntes, de talte anderledes end andre, naar de indbyrdes snakkede sammen om Begivenheder, som for mig efterhaanden kom til at staa i et eget mystisk Skær.

I disse Samtaler spillede Tyskerne altid en stor Rolle, og mellem dem igen Preusserne, Oprørerne og Slesvig-Holstenerne, der nok var de værste af Slagsen.

Hvordan en Tysker var, havde jeg imidlertid kun en uklar Forestilling om, men jeg forstod, at det næppe var nogen rar Mand, og jeg dannede mig derfor min egen Opfattelse af ham som en sort og skummel Fyr i Modsætning til »de hvide Østrigere«, der altid blev omtalt med en vis Sympathi, skønt de ogsaa havde været med til at gøre os ondt. Jeg fik da instinktmæssigt det Indtryk, at der maatte være noget galt ved disse Tyskere.

Saa opnaaede jeg endelig at se en af dem. Vi boede i et stort Hus midt i Ahlgade. Ved en Smøge stod Gaarden i Forbindelse med Naboejendommen, der tilhørte Værtens Broder, og som vi Drenge derfor næsten betragtede som vor egen.

Og det saa meget mere, som den var et rent Pa-

Konsejlspræsident *J. B. S. Estrup.*

radis, der nok kunde sætte en barnlig Fantasi i Bevægelse.

Til Gaarden hørte der ikke blot Avl, Stalde, Slagteri, Mejeri, Ølbryggeri, Brændevinsbrænderi, Lysestøberi og Købmandshandel, men hvad der var meget vigtigere: En udstrakt Baggaard med Tønder, Planker og Brændestabler, en vældig Møddingsø, som vi undertiden under vort Boldspil med Rædsel gik paa Hovedet i, en stor Have med Træer, Blomster og Frugt og — et lille lukket Lysthus, der var bygget som en Pavillon. Dette var dog temmelig forfaldent, hvad der kun gjorde det mere romantisk, og det var altid aflaaset med Skodder for, hvad der gjorde det tiltrækkende hemmelighedsfuldt.

Alt dette var jo allerede meget, især da vi Drenge bogstavelig talt fik Lov til at gøre, hvad vi vilde.

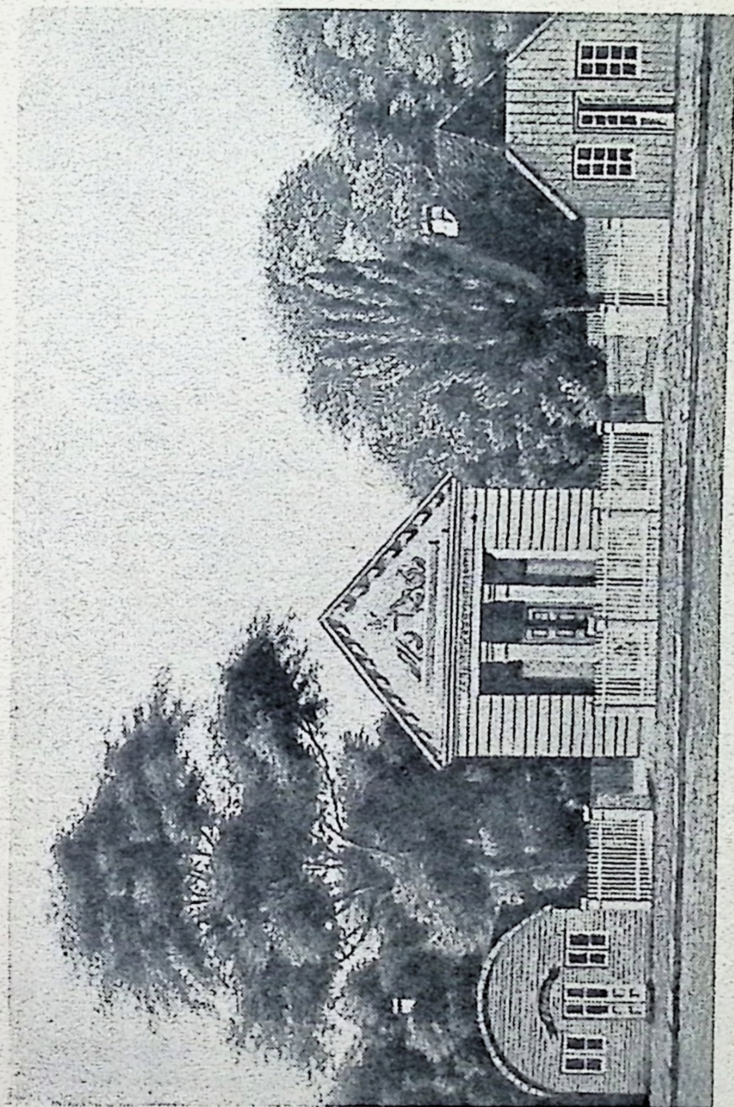
Men saa skete det store Under!

En Dag kom der nogle lange, grønne Vogne kørende med 4 Heste for. Det var hele rullende Huse med lange Vinduer, der var forsynet med Gardiner og Potteplanter, smaa Altaner og et langt Kakkelovnsrør, der udsendte en hyggelig, tynd, blaa Tørverøg.

Vognene, som vi fulgte med den mest spændte Interesse, drejede ned ad et lille Stræde og videre, lige ned i vor Baggaard. Her begyndte de at pakke ud, og da Mørket faldt paa, blev der tændt nogle store blafrende Petroleumsfakler, der oplyste hele Pladsen med deres usikre, røde Brandskær.

Vi gik modvillige i Seng, lige ved at forgaa af Spænding.

Da vi næste Morgen kom ned i Baggaarden, var der rejst et stort Telt i en Galge. Indenfor hørte vi Musik, Piskeknald og Trampen af Heste. Vi klumpede os sam-

Det gamle Vesterbros Morskabsteater, der laa overfor Den kgl. Skydebane paa Vesterbrogade.

men ved Indgangen, da denne pludselig aabnede sig og en kæmpemæssig, sortsmudset Mand traadte ud. Han havde lange Støvler, der naaede til Knæene, en Læderskjorte, en gammel ølstrøget høj Hat og en vældig Pisk i Haanden.

Han slog et Knald om Ørerne paa os og raabte:

— Heraus mit den Lausbuben!

Hvad det betød forstod vi ikke rigtig, men der var ingen Tvivl om, at det var noget meget lidt høfligt, hvorfor vi fornærmet trak os tilbage.

Dette forhindrede dog ikke, at vi absolut vilde i Cirkus, efter at vi om Aftenen havde set hele Beridertoget paradere gennem Gaderne. Nu var den store Mand iført en blaa Kjole med Guldknapper, hvid Vest, nystrøget Silkehat og meget Dingel-Dangel paa Maven.

Det forsonede os nu alligevel ikke med ham. Vi kastede derimod vort Sværmeri paa en lille tolv Aars Pige, der gik paa Line og tilsidst red Voltige med det store, udslagne, gule Haar slæbende hen ad Jorden. medens Manden knaldede med Pisken og raabte og skreg.

Der var ogsaa andre af de Optrædende, der interesserede os, som f. Eks. et Slangemenneske, kaldet »Ørkenens Søn«, der spiste med Gafler, som han havde paa Hælene, men det var og blev nu alligevel den lille Linedanserinde, som vi var mest optaget af. Vi regnede hende for en af vore egne, men skønt hun ikke havde Lov til at lege med os, og vi heller ikke kunde forstaa, hvad hun sagde, saa fik vi alligevel en Mistanke om, at hun ikke blev behandlet godt.

Og denne Mistanke grundede vi paa noget bestemt. Truppen, der iøvrigt medførte sit eget Orkester bestaaende af nogle sortsmudsede Karle i grønne Uni-

former, havde faaet Lov til at indrette deres saakaldte Paaklædningsværelser i et Tørvehus, et Vaskehus og den lille Pavillon.

I denne holdt Direktøren selv til sammen med en tyk Madam, der havde en Masse Ringe paa de beskidte Fingre, og som altid var indhyllet i nogle store Shawler. Om Aftenen sad hun ved Kassen, og om Formiddagen gik hun ind i Teltet til Prøve med vor lille Veninde, som paa Plakaten blev kaldt »little Rose« og »Verdens mindste kvindelige Jockey«. Naar de gik fra Prøve, fulgte Rose med Madammen og Manden over i Pavillonen. Fra denne syntes vi undertiden, at der udgik underlige klagende Lyde, og vi kunde se, at lille Rose havde grædt, naar hun kom ud.

Rundt om i Gaarden begyndte det at summe med alle Slags Rygter, og der oparbejdede sig lidt efter lidt en fjendsk Stemning mod Manden og Konen inde i Cirkusteltet, indtil der pludselig en Dag skete noget sensationelt, som vakte formelig Panik.

Den ene af Byens to Politibetjente, han, der hed Pätges, dukkede op i Baggaarden. Det var en lille, ilter, gesvindt Mand, som vi Drenge altid betragtede med en vis Ærbødighed, ikke blot som Retfærdighedens Haandhæver, men ogsaa fordi han var Broder til den Johanne Luise *Heiberg,* som vi altid hørte de ældre tale om med saa stor Beundring. Hendes anden Broder, der ogsaa boede i Byen, var Skomager, hvad der paa ingen Maade imponerede os. Tværtimod! Vi kunde ikke forstaa, at en saa berømt Skuespillerinde vilde have en Broder, der var Skomager. Det var derfor ogsaa nok hende, der havde skaffet ham hans anden betydelig mere repræsentative Stilling som Bedemand.

I denne imponerede han os nemlig absolut, naar der

var en stor Begravelse i Byen, og Ligtoget langsomt skred gennem den med Sand og Grankviste bestrøede Hovedgade for at begive sig til Domkirken fra Kirkegaarden. Pätges gik da i Spidsen iført en sort Silkekappe og med en sort Træbuk i hver Haand. Der var Sorg i hans Mine og Værdighed i hans Holdning, medens han af og til stillede Bukkene i passende Afstand fra hinanden, for at Kisten kunde blive anbragt paa dem. Medens det næste Hold af dem, der skulde bære, traadte til, draperede Pätges sig teatralsk i sin Silkekappe, hvorefter han atter med et dybt Buk tog Træbukkene ud under Kisten og vandrede videre med en i hver Haand.

Paa saadanne Dage forstod vi, at hans Søster kunde være ham bekendt.

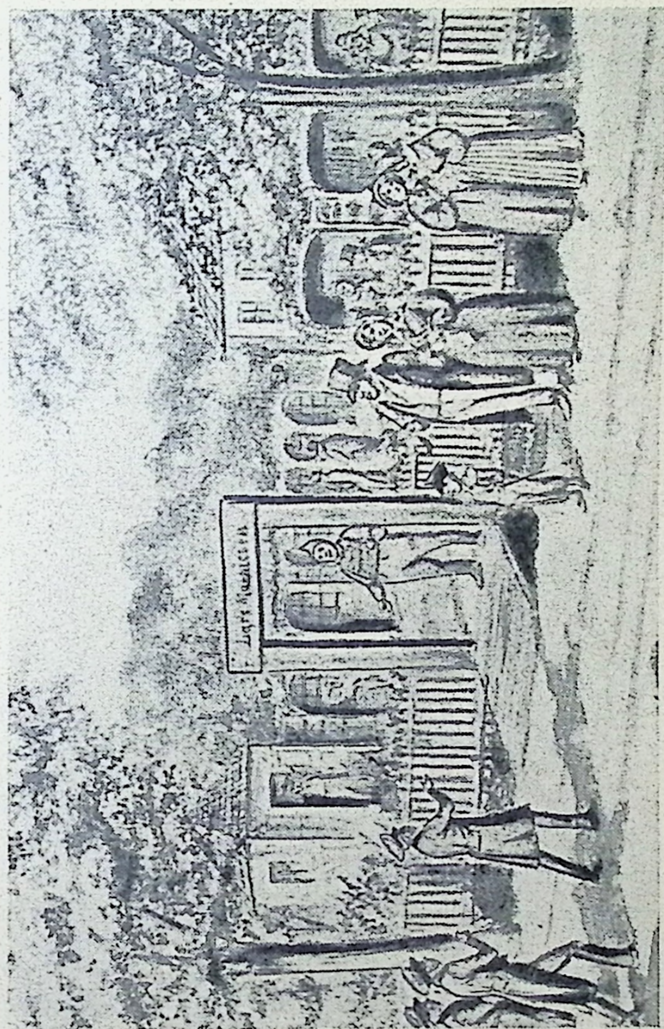
Men det var nu altsaa ikke ham, men hans Broder, Politibetjenten, der dukkede op i Baggaarden, og lidt efter trak han af baade med Madammen og den store Mand, der saa meget befippet ud.

Samme Eftermiddag gik Trommen, der blev rørt af en gemytlig, blussende Mand, som vi kaldte »tykke Rasmussen«, og som altid samlede et interesseret Publikum om sig, naar han tog Opstilling paa et af Gadehjørnerne og mumlede noget op af en lille Notebog, som han efter endt Oplæsning atter stak ind under Trommeremmen.

I Dag meddelte han, at Cirkus paa Grund af indtrufne Omstændigheder maatte forlade Byen og derfor om Aftenen gav sin sidste store Slut- og Afskedsforestilling.

Om Natten blev Teltet taget ned, og den næste Morgen var de grønne Vogne forsvundet fra Baggaarden.

Men samme Formiddag kom Politibetjent Pätges

Lars Mathiesens Traktørsted i Allégade, hvor nu Etablissementet »Lorry« findes.

igen og aflagde en Visit i Paaklædningsværelserne og Pavillonen, hvor der laa en knækket Ridepisk. Han tog den op og sagde:

»Den har de Skarnsfolk knækket paa den stakkels lille Pige, derfor forlangte Politimesteren ogsaa, at de straks skulde forlade Byen.«

Vi følte os aldeles ikke beroliget paa den lille Roses Vegne ved denne Forholdsregel, men den Gang tog Autoriteterne det ikke saa nøje med den Slags Ting. De vilde blot forhindre, at saadant noget foregik i *deres* Jurisdiktion. Dermed havde de deres Samvittighed fri.

— Sikke noget Rak! sagde en af Karlene og knyttede Næven.

— Ja, hvad skal man sige, svarede Politibetjenten og trak paa Skulderen. Det var jo Gøglere og tilmed Tyskere. De er nu en Gang saadan!

Det var ikke noget godt Indtryk, jeg havde faaet af mit første Møde med Tyskerne og — Gøglerne!

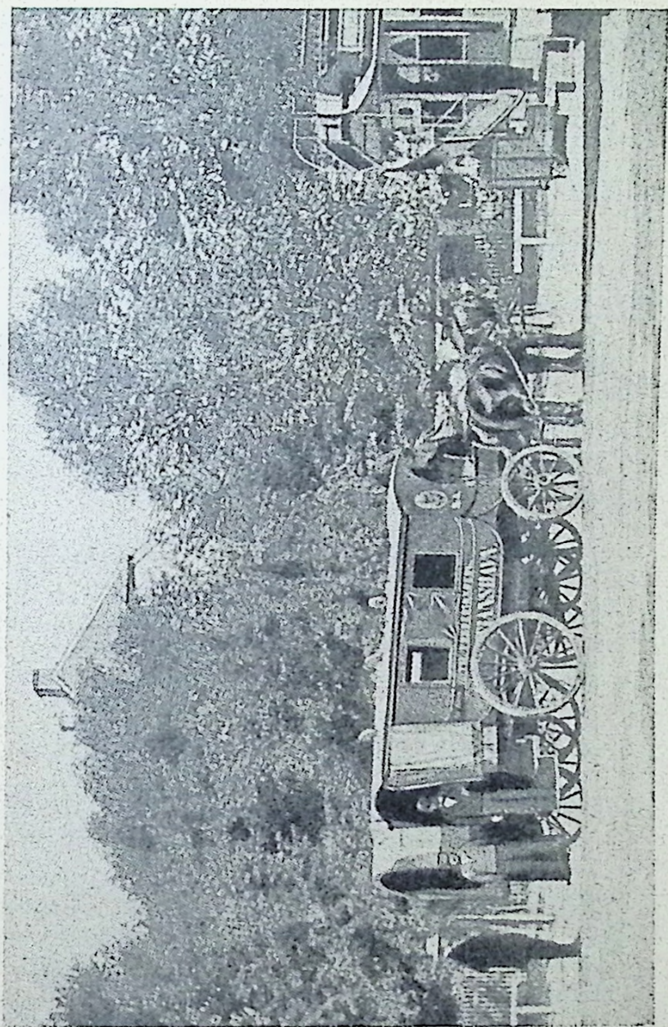

ANDET KAPITEL.

Det var i Juni Maaned 1870, at Cirkusteltet havde været i vor Baggaard. Pludselig midt i den varme, døde Sommerferie kom der Efterretning om, at der var udbrudt Krig mellem Tyskerne og Franskmændene.

Og det varede ikke længe, inden jeg forstod, hvad det betød.

Min Fader havde i sine yngre Aar opholdt sig i Frankrig, og han forklarede os nu, at Paris var den skønneste By i Verden, og at Napoleon den Tredje, der

Frederiksberg Runddel med Kapervogne og en høj Hestesporvogn omkring 1870.

var Franskmændenes Kejser, havde erklæret Tyskerne Krig for at knække deres Overmod. Hvis han sejrede, og det var der vel næppe Tvivl om, at han gjorde, saa vilde vi faa det Land tilbage, hvorfra vi var fordrevet, og hvor min Søster og jeg var født.

Naar Genforeningen skete, skulde vi tage derned.

Det glædede jeg mig voldsomt til, jeg tænkte, at det ikke vilde vare længe, thi alle var saa oprømte og i saa godt Humør, og hver Aften blev der sunget op spillet hjemme.

Men saa blev alt pludselig underlig stille, og fra Dag til Dag blev alles Miner mere og mere nedslaaede og bekymrede.

De friske Begivenheder, der var Dagens eneste Samtaleemne, og om hvilke Beretningerne blev læst højt fra Bladene, havde efterhaanden givet mig en klar Forestilling om, hvad der foregik.

Napoleon den Tredje, hvis Træk jeg kendte godt fra mine smukke røde og blaa Frimærker, og hans Tropper, hvis forskellige Typer jeg var fuldt fortrolig med fra min Tinsoldateræske, var blevet slaaet, Kejseren var blevet fanget, Verdens smukkeste By, Paris, led Sult og Nød, og vi fik ikke Sønderjylland tilbage.

Det var ikke svært at forstaa, men det var saa forfærdeligt sørgeligt, at jeg ogsaa følte mig helt beklemt om Hjertet.

Men min Sympathi for Franskmændene var kun vokset.

Dels havde deres Soldater meget kønnere og livligere Farver end de tyske, der var saa mørke og truende, og dels havde de jo ogsaa villet hjælpe os.

Det var mig derfor en dyb Skuffelse, da jeg lidt efter lidt mærkede, hvorledes Stemningen overfor Fransk-

mændene slog om, indtil jeg tilsidst hørte dem omtale som forrykte Folk, der havde jaget deres Kejser bort, og som nu myrdede hinanden og stak Ild paa deres egen Hovedstad, som jo var Verdens skønneste By.

Jeg begyndte at faa en dyb Mistillid til mine Franskmænd, som jeg før havde holdt saa meget af.

Alligevel vilde jeg gerne selv se en af dem, og jeg fik ham at se, ligesom jeg i sin Tid havde faaet en Tysker at se, og atter var det i en Artists Skikkelse.

I Begyndelsen af Halvfjerdserne kom der atter en Cirkus til Byen og slog sig ned i Baggaarden. Den hed »Leonard Houcke«.

Det Indtryk, den gjorde paa os, var vidt forskelligt fra det, vi havde modtaget af Tyskerne.

Her var nemlig Tale om en Familiecirkus i Ordets alleregentligste Forstand.

Ved Kassen tronede den gamle, statelige Fru Leonard i Krinoline og med hvide Hængekrøller. Hun var altid klædt i sort, og naar jeg saa hende, kom jeg til at tænke paa Enkedronning Caroline Amalie, der stadig blev omtalt med stor Ærbødighed i Modsætning til Arveprinsesse »Kaveline«, hvis Navn syntes at have en halvt humoristisk Biklang.

Foruden Madame Leonard var der i Selskabet ialt 6 Sønner, der hver havde sit Arbejde indenfor Cirkus. *Jules,* som var den stateligste, red Skoleridt, *Houcke* var Jockey og Voltigerytter, *Theodor* Dressør af Frihedsheste, som kom ind flere ad Gangen i Manegen, *Eugen* var Kunstberider, *Hippolyte* var Jonglør og *Charles* Klown.

Charles var kun en Dreng, om end lidt ældre end os, og han var naturligvis Baggaardens Helt. Han kunde gøre sig nogenlunde forstaaelig paa Dansk, eller

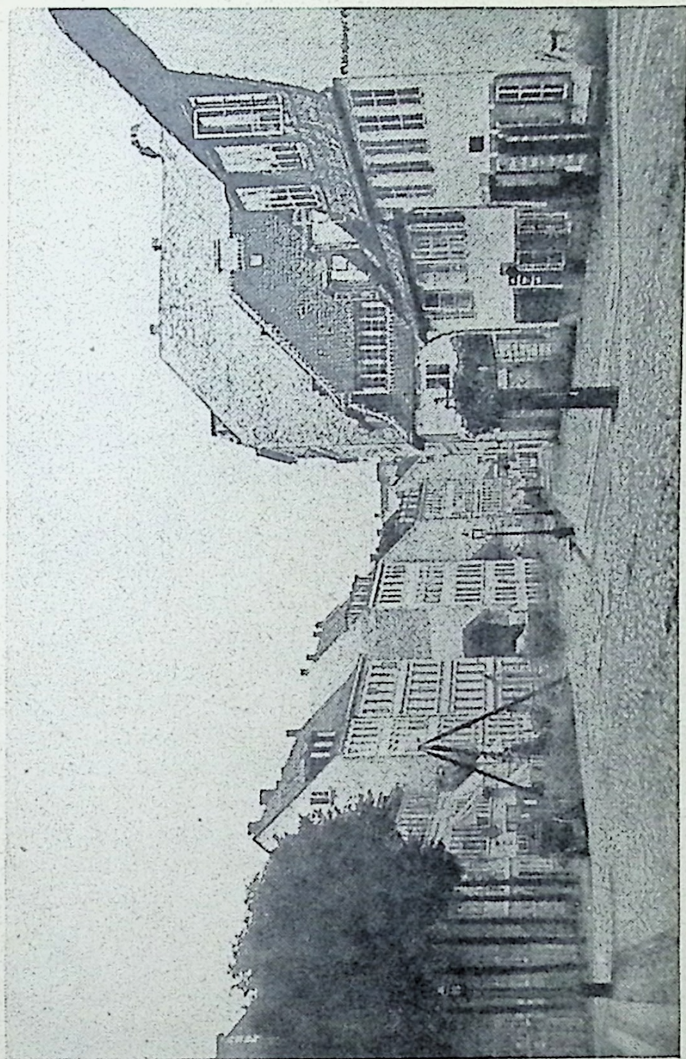
snarere Svensk, der synes at ligge alle fremmede Artister nærmere end vort Sprog. Han havde lært det i Stockholm, hvor Familien i 1868 havde været engageret.

Her havde Houcke, der var det forretningsmæssige Hoved, imidlertid faaet den Idé at danne sit eget Selskab til Berejsning af Skandinavien, og han tog derfor til Danmark for at finde sin Slægtning Gauthier, der hørte til en meget kendt dansk-fransk Beriderfamilie, der stammede fra Taarbæk, hvor Overhovedet Louis Gauthier var født i 1830. En af hans Sønner var den senere i København bekendte *Carl Gauthier,* der blev kongelig Berider, og hans Broder, Jean Baptiste, rejste i Danmark med sit eget Selskab.

Det var dette, som Leonard Houcke havde søgt fra By til By (thi den Gang var det ikke saadan at opspore et rejsende Selskab), indtil han havde fundet det. Den vel vedligeholdte Cirkus havde 22 Heste og et udmærket Materiel, og da dette blev suppleret med den alsidige Familie Leonards artistiske Kræfter, fremstod der et Beriderselskab, der vakte Furore, da det den 2den Oktober 1869 aabnede Sæsonen i Slagelse.

»Cirkus Leonard«, som Folk i Almindelighed kaldte den, opnaaede en enorm Popularitet rundt om i de danske Provinser, og denne Popularitet forøgedes i høj Grad efter Krigen 1870—71, i hvilken flere af Familiens Medlemmer havde deltaget.

Borgerskabet saa ikke paa »Leonarderne« som paa almindelige Gøglere, de blev mere behandlet som Kunstnere, og hertil bidrog foruden deres Nationalitet tillige deres elegante Fremtræden og dannede Væsen, der næsten gjorde det Rygte troligt, der fortalte, at de stammede fra en fransk Adelsmand, der havde maattet flygte paa Grund af en Duelaffære.

Et gammelt Billede fra Vesterbrogade set fra Hjørnet af Oehlenschlægersgade. I det andet Hus fra højre blev Oehlenschlæger født. Tilvenstre ligger nu Værnedamsvej.

Naa, den Slags Ting bliver der jo altid fortalt mange af i en Cirkus, men der var endnu et Moment, som gjorde Beretningen sandsynlig — Datteren *Virginie*.

Intet Beridernavn har i de danske Provinser og senere i København haft en saadan Klang som *Virginie Leonards*.

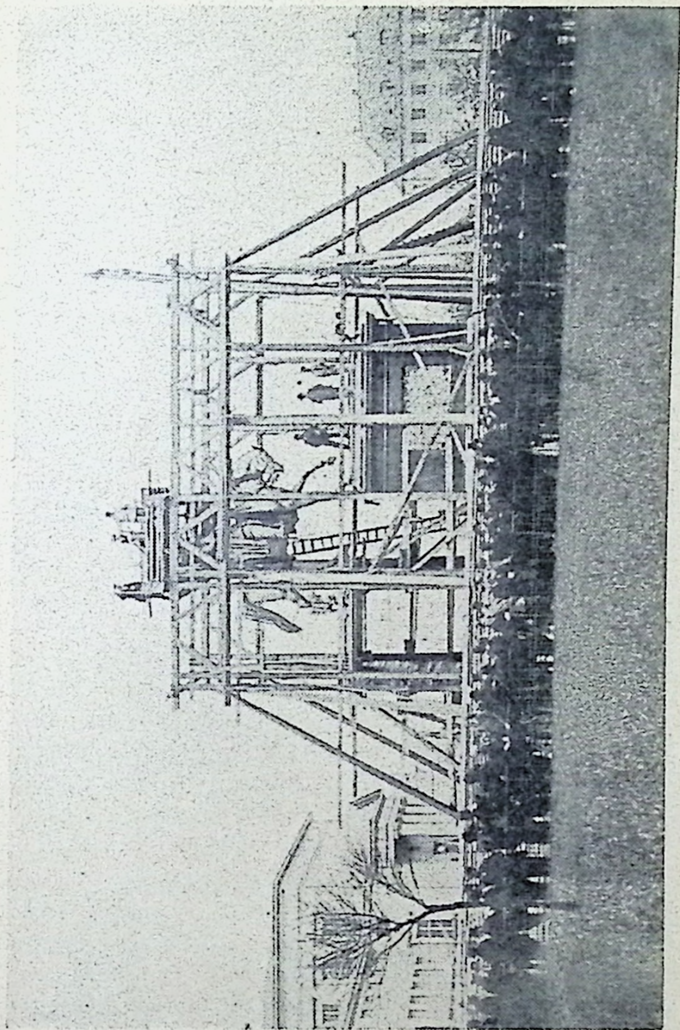
Endnu saa mange Aar efter vil man maaske i et eller andet Album finde et falmet Portræt, paa hvilket man ser hende staaende i en gratiøs Stilling med Krans paa det prægtige Haar, der flyder ned over de fint bøjede Skuldre, eller i en Fløjlskaabe med Hermelinsbesætning og en lille Baret over det aristokratisk blege Ansigt.

Selv den, der kun var Dreng, da han første Gang saa Virginie, bærer i sit Hjerte et lønligt Sværmeri for hendes rene Jomfruelighed.

Roskilde Latinskole havde paa det Tidspunkt sin ganske særlige Karakter. Den var ikke blot direkte frekventeret af Adelssønner, af hvilke mange senere er kommet til at spille en fremtrædende Rolle i det offentlige Liv, men den søgtes ogsaa af »Privatister«, der boede hos Lærerne og undervistes af dem, for senere at gaa op til Studentereksamen eller Præliminæreksamen ved Skolen.

Disse Privatister var selvfølgelig ikke underkastet Skolens Disciplin, og flere af dem havde endogsaa deres egen Ridehest, der stod opstaldet oppe i »Løven«. Mellem disse unge, uafhængige Mennesker, som ikke betragtede sig selv som Skoledrenge, vakte Virginie Furore, medens *hun* paa den anden Side følte sig meget smigret af deres Kurtoisi i Form af Bifald og Blomster.

Men *Flirt* af nogen Art var der ikke Tale om. Moderen vogtede aarvaagen over sin Skat, og hun tillod aldrig, at der blev aagret med hendes Yndigheder.

Rytterstatuen af Frederik VII, udført af H. V. Bissen, hejses op paa Fundamentet foran Christiansborg Slot i 1873.

Virginie viste sig altid kun i lang Ridekjole eller de mest diskrete Kostumer, og hun vedblev at være *Dame* i alle de Aar, hun optraadte.

Det var et stort Tab for Cirkus Leonard, ja næsten dens Dødsstød, da Virginie i 1878 giftede sig. Som altid, naar en smuk Beriderske indgaar Ægteskab udenfor sin Stand, har der dannet sig mange Frasagn om Virginie Leonards Mand. Snart hed det sig, at han var en habsburgsk Prins, hvad der i disse Tider jo iøvrigt ikke vilde imponere saa meget, snart, at han var en fransk Greve. Det virkelige Forhold er, at Virginie i 1878 viedes til en hovedrig Korneksportør og Bankier Lucien *Worms,* der havde været Medejer af den store Hippodrom i Paris, for hvilken Virginies Broder Hippolyte i mange Aar var Direktør.

TREDIE KAPITEL.

Lad mig ligesaa gerne med det samme for en Ordens Skyld føre Familien Leonards Historie à jour.

Flere Aar i Træk kom Cirkus Leonard til Roskilde. Den vedblev stadig at øve stor Tiltrækning paa de unge Mennesker, og mellem dem var Baron Wilhelm *Knuth,* der en kort Tid boede hos mine Forældre. Da han senere selv slog sig paa Artistfaget og til megen Forargelse for sin Familie rejste rundt i Provinsen med sin »Cirkus Guillaume«, kom jeg en Dag til at tale med ham om, hvorledes han egentlig havde faaet sin, for en Mand i hans Position, noget ejendommelige Interesse.

Han svarede uden Betænkning:

— Fra Cirkus Leonard!

Saadant Indtryk havde denne Cirkus gjort paa ham, at den syntes ham at være en Virksomhed, som selv en Adelsmand kunde være bekendt.

Maaske var ogsaa *det* Virginies Skyld, hun, der var saa fin og elegant, hvis Træk var saa aristokratiske og regelmæssige, og hvis Bevægelser var saa fulde af gratiøs Ynde og kvindelig Uskyld, at baade Gamle og Unge tænkte: I den Cirkus kan der ikke ske noget slemt!

Derfor betænkte min Fader sig heller ikke paa at tage mig med, naar han gik ned i Baggaarden for at faa en lille fransk Passiar med Madame Leonard eller Monsieur Jules, og jeg tror, at det er dette Barndomsindtryk, som for mig har været medvirkende til, at jeg altid har set paa Artiststanden med en Sympathi, som man undertiden har bebrejdet mig som Forfatter, fordi jeg sjælden har rørt ved alt det meget grimme og brutale, som ogsaa jeg har truffet indenfor Cirkus.

Det tragiske fandtes dog ogsaa indenfor »Cirkus Leonards«.

Charles, der efterhaanden var blevet vor Ven, der kunde skære de grinagtigste Ansigter, udviklede sig til den Type, som man ellers tror kun at finde i Operaer som »Bajadser« og paa Film. Han var fra Dreng melankolsk, som mange af Leonarderne, og da han havde Ulykke i Kærlighed, fandt man ham en Dag hængt i et lille Hotelværelse i København.

Hertil var »Cirkus Leonard« første Gang naaet i 1874, men skønt Danmarks Hovedstad paa det Tidspunkt endnu kun var en stor Provinsby, saa havde den dog været temmelig forvænt med Cirkus. Den havde endogsaa i 1863 havt Besøg af selve *Ernst Renz,* der her

havde haft det ubehagelige Eventyr, at hans Niece og Primadonna *Kätchen* »stak af« med Berideren *Godefroy,* en for Datidens København sensationel Begivenhed, der endnu lever i en munter Gadevise.

Man vilde derfor med de vanlige Hovedstadsnykker ikke straks acceptere den fra Provinsen kommende »Cirkus Leonard«.

Men da den kom igen i den nuværende Jernbanegade i 1876, slog den igennem med Pantomimen »Askepot«.

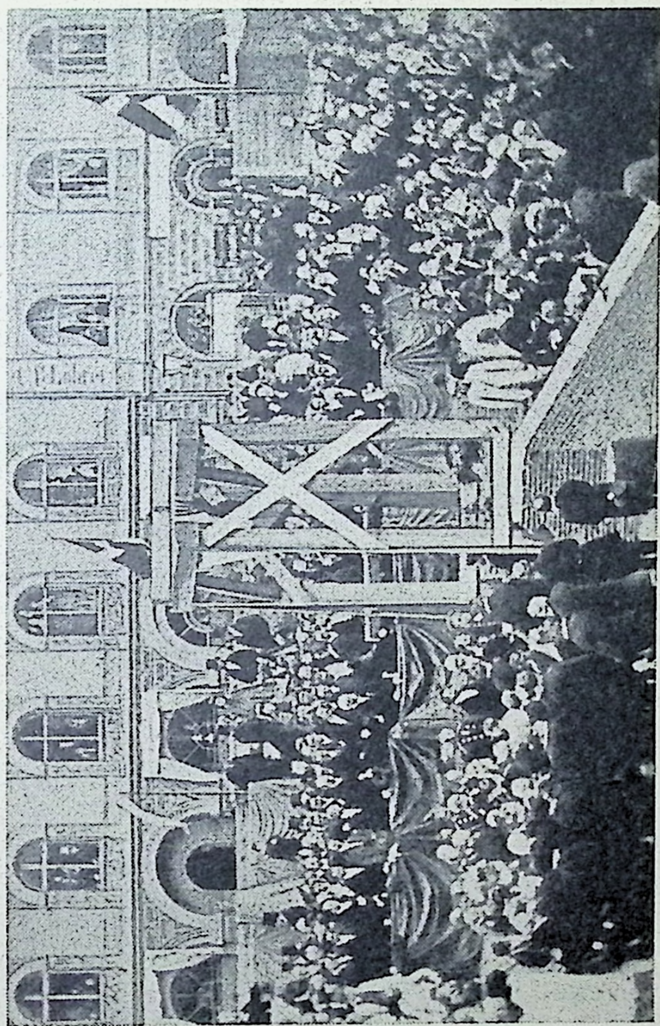
Denne Nyhed, der var hentet fra Paris, gjorde formidabel Lykke. Dens store Bravournummer var, at den populære Balletfamilie *Price,* der stammede fra Wien, men som var i Slægt med den danske, som havde skabt Tivolipantomimen, denne Gang havde befolket Manegen med smaa Kejsere, Konger og Statsmænd.

Da den lille Askepot, efter at have passet Guldskoen, bliver formælet med Prinsen ved den pragtfulde Fest paa Slottet, kom smaa Guldkareter kørende ind, og ud af dem steg som Bryllupsgæster Børn, der var maskeret og kostumeret som Napoleon den Tredje, Kejser Franz Joseph, Czaren, Dronning Victoria, Bismarck og Lord Beaconsfield støttende sig til en Stok.

Ideen var saa god, som den var gammel, thi enhver Artistfader og Direktør véd, at naar han tager Barnet ved Haanden, tager han Publikum ved Hjertet.

Dette giver ofte Lejlighed til megen Spekulation i mindreaarige Artister, eller rettere gjorde det, indtil Autoriteter og Lovgivning fik Opmærksomheden mere henvendt paa Børneoptræden, som nu forbydes i et Omfang, der næsten er ved at tage al Sol og Arbejdsglæde bort fra de smaa Artister.

Balletten i »Askepot« var nu i hvert Fald en meget

Grundstenen til det nye Kongelige Teater nedlægges af Kong Christian IX den 18. Oktober 1872.

uskyldig Form for Børns Anvendelse i Manegen, og Interessen var saa stor, at Pantomimen gik 68 Gange i Træk for fuldt Hus, hvad der for den Tid var noget ganske enestaaende. Selv Renz' »Karneval paa Isen«, der var blevet udført af Artister paa Rulleskøjter, havde ikke paa langt nær kunnet opvise et lignende Resultat.

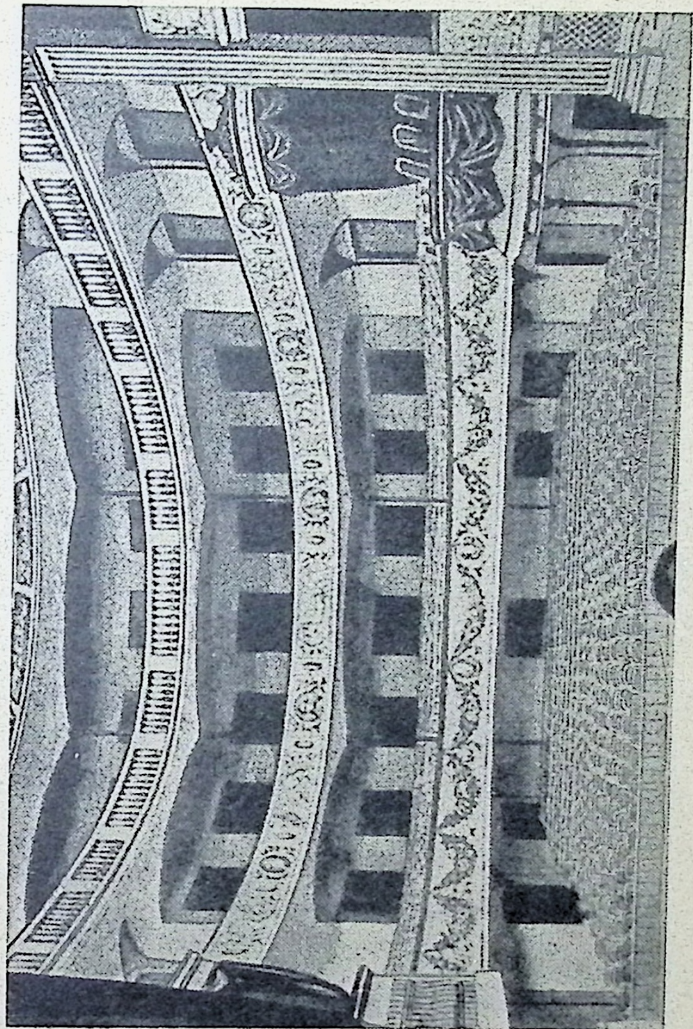
En halv Snes Aar senere, da August Rasmussen førte Udstyrseventyret frem paa Scenen ude i »Casino«, fulgte han da ogsaa Eksemplet og lod en hel lille Hær af Soldater og Matroser troppe op i »Tommeliden«. De to Anførere, Generalen og Admiralen, blev senere de mest kendte danske Varietésangerinder: *Dagmar Hansen* og *Lona Barrison.*

Saaledes røber Børns Anlæg sig tidlig.

Men foruden Pantomimer havde Cirkus Leonard ogsaa en god Stab af Artister, som Billy *Heyden, Tournière* og Beridernes Konge *Baptiste Schreiber,* der var Fader til Baptista Schreiber, som med en rigtig Artistgestus for nylig stillede den hvide Hest, som Dronning Alexandra havde foræret hende, til Disposition for Kong Christian den Tiende ved Indtoget i Sønderjylland.

Den Succes, som »Cirkus Leonard« havde haft i København, bestemte den til at komme igen i 1879, men den gjorde kun daarlige Affærer; dels havde den mistet sin Primadonna Virginie, der første Gang ogsaa havde taget Københavnerne med Storm, dels maatte den konkurrere med *Cirkus Salamonsky,* der havde slaaet sig ned i den halvfærdige Panoramabygning i Jernbanegade.

Efter denne mislykkede Sæson, der var en stor Skuffelse for Familien Leonard, rejste Jules, som havde fungeret som Direktør, til Lybæk, hvor han døde. Hippolyte vendte tilbage til Frankrig, hvor han først

Tilskuerpladsen i det gamle Kongelige Teater inden Nedrivningen i 1874.

blev Direktør for det mægtige Etablissement »Den store Hippodrom« og senere for »Cirque Nouveau«, der var Starter af den helt nye Genre: »Vandpantomimen«.

Charles tumlede rundt ved forskellige Smaaselskaber, indtil han som allerede nævnt berøvede sig selv Livet.

Houcke samlede selv et lille Selskab og rejste først rundt i Skandinavien og tog derefter paa en Tourné til Rusland. Her ramtes han af det Uheld, som han aldrig siden forvandt. Ved sin Ankomst til Rusland havde han faaet en Indførselstilladelse, der lød paa et bestemt Tidsrum, og han maatte stille Kaution for, at denne Frist ikke vilde blive overskredet. Mange Uheld forfulgte ham, og skønt han gjorde alt for at naa ud i rette Tid, saa kom han dog for sent, og ubarmhjertigt konfiskerede man hans Depositum.

Dermed var Houcke Leonard ruineret. Han slog sig ned i Danmark, hvor en af hans Døtre var gift med en Købmand i Maribo, og han blev i sine sidste Aar kørt rundt i en Rullestol. Men han bevarede sit livlige Væsen til sin Død, og han holdt meget af at faa en lille Passiar om Fortidens lykkelige Dage.

Han blev begravet her i København, ligesom Gauthier, og den tredie, maaske ude i Verden mest berømte Cirkusdirektør, *Hinné,* som i Halvfjerdserne havde købt sig en smuk Villa ude paa Strandvejen, hvor han ofte viste sig til Hest, indtil han i 1890 døde i en Alder af henimod de halvfjerds.

Men medens vi ikke senere paa Cirkusomraadet hører noget til Familierne Gauthier og Hinné, saa dukker der i 1899 en ny Generation af Leonarderne op, efterat Peter *Rasmussen* havde købt Cirkus.

Det var 3 ganske unge Jockeyer: *Jean, Lucien* og *Hippolyte,* der rejste sammen med deres Moder, som

var Enke efter den tidligere omtalte Kunstberider, hvem en Tyfusepidemi havde krævet som Offer i Konstantinopel.

De tre unge, smukke Franskmænd, der under Moderens Opdragelse havde bevaret deres Slægts dannede Væsen, vakte en vis Opsigt ved at kunne tale Dansk, og da de et Par Aar senere som fuldt uddannede Artister kom tilbage til København hos *Beketow,* gjorde de formelig Furore ved at optræde som tredobbelt Jockey paa een Hest. Det var et Arbejde, som man ikke hidtil havde set. Samtidig gav det Publikum og Presse en Del at tale om, at Jean havde oplevet en rigtig Roman, som Edvard *Brandes* har benyttet i et af sine Stykker, der er skrevet under hans frivillige Eksil i Norge.

Thi i Norge havde Romanen fundet Sted, idet den unge Jockey havde bortført den ansete norske Advokat *Ihlens* smukke Datter, for hvem alle de unge Mennesker havde sværmet i Kristiania, hvor hun havde været den flotteste Skiløberske ved de store Holmenkollen-Løb.

Baade Lucien og Hippolyte døde i en ganske ung Alder, og man holdt længe deres Død skjult for Moderen. Jean, der var lidt af en Eventyrer, med stor Ærgerrighed, rejste til Paris, hvor han en kort Tid var Direktør for »Cirque Nouveau«. I sit Ægteskab, der senere blev opløst, havde han en Søn, som nu er det yngste Skud af den en Gang saa meget omtalte Kunstberiderfamilie, hvis Medlemmer i Danmark næsten behandledes som Landsmænd. Selv har han giftet sig for anden Gang med en Datter af den bekendte franske Cirkusejer *Rancy,* og han er nu sin egen Direktør.

FJERDE KAPITEL.

Fra Roskilde havde jeg stadig vedligeholdt min Forbindelse med Familien Leonard under dennes Ophold i København, som jeg altid besøgte i Ferierne.

Jeg var da stadig meget optaget af Cirkus, og det var for saa vidt ikke saa underligt, som hele København den Gang var »cirkustosset« og regnedes for en af Europas bedste Beriderbyer, der med korte Mellemrum blev besøgt af store Selskaber, som *Renz, G. Schumann* og *Salamonsky,* undertiden endogsaa to paa een Gang.

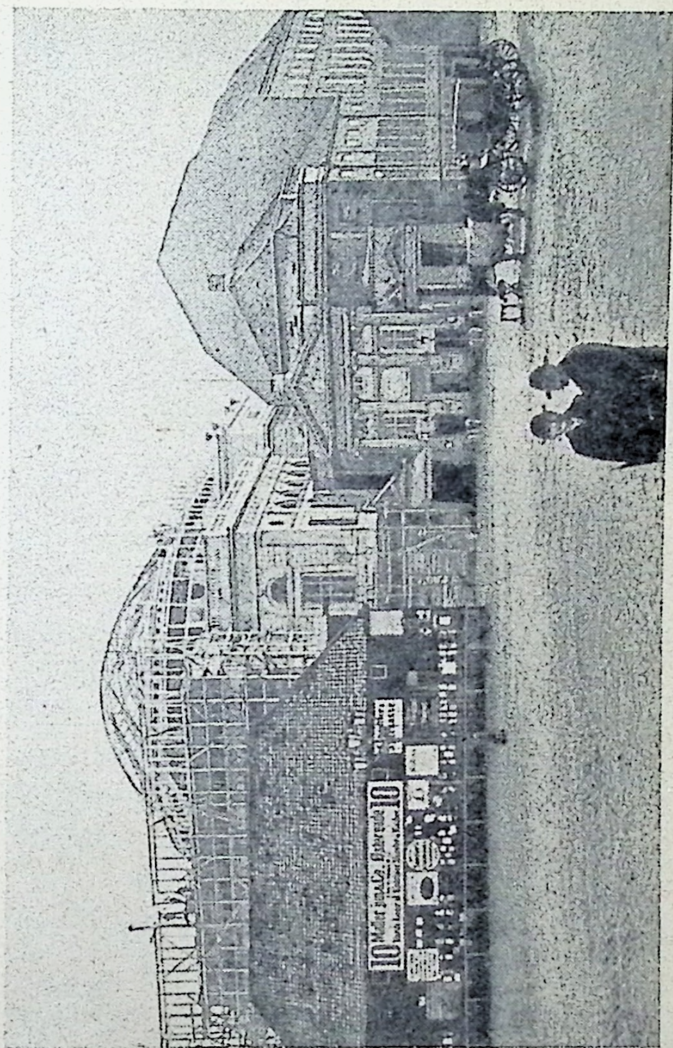
Deres *egne* Cirkusbygninger blev opført paa det delvis sløjfede Voldterrain ved Botanisk Have paa det nuværende Grønttorv — Snetorvet, som det den Gang hed — eller i Jernbanegade, medens de tidligere havde ligget oppe i Bastionerne. Det var vældige Trækasser, der var tømret op og indvendig beklædt med Draperier og Tapetpapir.

Besøget var ikke konstant. Ugeaftenerne var ofte slappe i Cirkus, som i Teatrene, af hvilke Casino aldrig spillede Torsdag og sjældent Lørdag, der ogsaa af Folketeatret blev betragtet som en saa daarlig Aften, at Forestillingen blev strøget og Teatret lejet ud til Dilettantkomedie.

Til Gengæld tog man Revanche om Søndagen og paa de store Andenhelligdage.

Paa disse, der skulde give Oprejsning for alle de magre Dage, og paa hvilke hele Budgettet tildels var baseret, var der da overfyldt overalt, ogsaa i Cirkus.

Her kunde man næsten proppe et ubegrænset Antal Tilskuere ind, idet man altid havde et stort Galleri med Staapladser, af hvilke »Pakkerne«, der havde til Op-

Det gamle Kongelige Teater og det nye Teater under Opførelsen omkring 1873—1874.

gave at drive Publikum saa tæt sammen som muligt, nok skulde sørge for at faa det mest mulige Udbytte, da de fik Procenter af Forretningsføreren.

Hvad der under disse Forhold kunde være sket, er ikke til at forudse, især paa Aftener, da den nationale Stemning var ophidset, fordi der optraadte Brydere som de franske Brødre *Rigall,* der var Publikums Yndlinge, og den kæmpestore Tysker *Kemph,* som det havde set sig gal paa, fordi han kastede alle de lokale Berømtheder og Kraftkarle som Vanter hen ad Sandet.

Heldigvis blev det ikke en hjemlig Ulykke, men en udenlandsk Katastrofe, der skød Alarmskudet, saa det gav Ekko i hele Verden.

Den 8ende December 1881 brændte det store, velindrettede og moderne Ringteater i Wien.

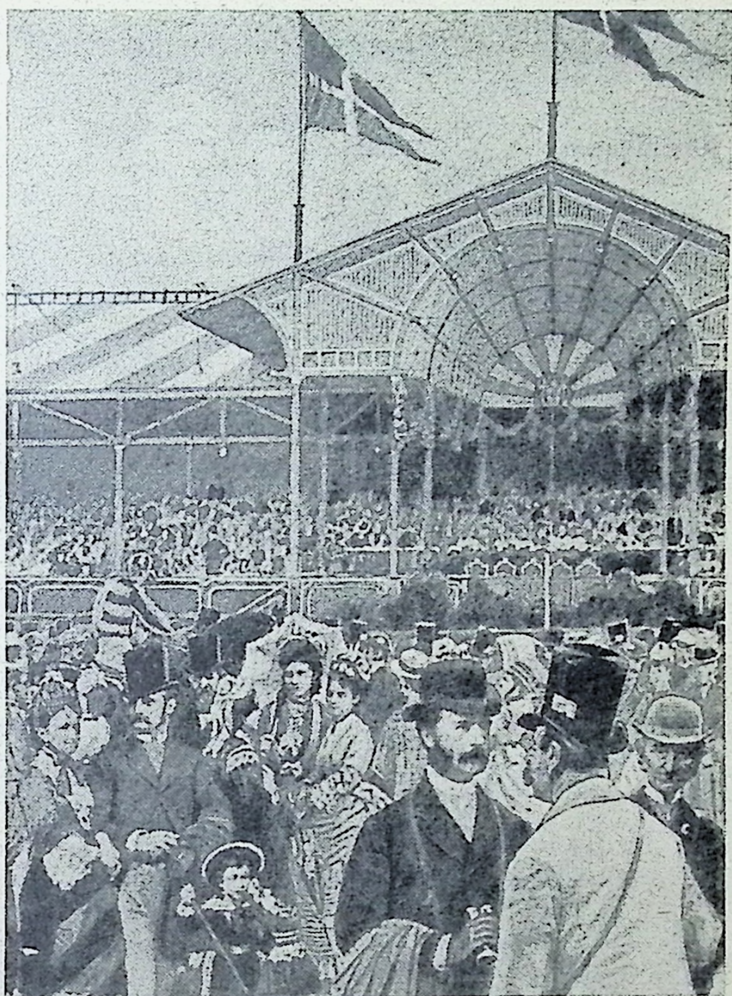
Ialt omkom 896 Personer, Mænd, Kvinder og Børn, hvis forkullede Rester blev stedt til Jorden under hele Befolkningens panikagtige Fortvivlelse.

Ogsaa herhjemme gik der et Gys gennem Publikum, naar man læste de lange Beretninger om, hvorledes alle de Sikkerhedsforanstaltninger, man blindt havde stolet paa, fuldstændig havde svigtet.

Saadan vilde Ilden ogsaa her have udbredt sig, saadan vilde Publikum ogsaa her i vild Panik være løbet mod lukkede Døre, naar Gassen var slukket, saaledes vilde man ogsaa her efter en fortvivlet Kamp være blevet stille som sorte, forkullede Lig.

Frels os fra en saadan rædselsfuld Katastrofe! lød det derfor til Autoriteterne, og de fulgte Opfordringen allerede i Løbet af 14 Dage!

Den 21de December udstedtes den nye Brandbekendtgørelse, og i Begyndelsen af Aaret 1882 gik man i Gang

En Væddeløbsdag ved Eremitagen. I Forgrunden ses Kong Christian IX. Yderst tilhøjre Prins Wilhelm og tilvenstre Dronning Louise sammen med Kronprinsen. Den lille Dreng er vor nuværende Konge, Christian X.

med en Række Forbud og Sikkerhedsforanstaltninger, der skulde beskytte Publikum mod Brandfare.

Da man først havde faaet Øjet aabent for denne Fare, forfærdedes man under de anstillede Undersøgelser over de Forhold, der havde hersket tidligere, og som i Tilfælde af en Katastrofe vilde have kostet Hundreder og atter Hundreder af Ofre i det København, i hvilket den største Ulykke i Mands Minde havde været, at den bevægelige Lysekrone var faldet ned i Det kongelige Teater uden at gøre nogen Ravage.

Det første, man slog ned paa, var Tobaksrygningen. Det var den eneste Forholdsregel, der gik ud over *Publikum selv,* derfor var det ogsaa den, der vakte den største Modstand.

Tidligere havde der paa dette Omraade hersket et ganske ejendommeligt Forhold. I hver Mellemakt eller i hver Pause styrtede Folk — ogsaa i de brandfarlige Træcirkus — ud i Kafeen eller Foyeren, og fra de mærkeligste Steder: bag Spejle, Gardiner og Møbler, fiskede de en Cigarstump frem, som de tændte.

Naar det ringede, tog de en halv Snes vældige Drag af Cigaren, for at den i sit Skjulested eventuelt skulde kunne holde Ilden til næste Ophold.

Denne Tobaksrygning blev nu strøget, der blev indført Kontrol med Staapladserne, hvis de da ikke helt blev afskaffet, og endelig blev der nedlagt Forbud mod de indtil da saa yndede Folkeforestillinger, ved hvilke enhver Voksen havde Lov til at tage et Barn med, eller lod to Børn sidde paa een Plads.

Endelig indførtes det store kostbare Jerntæppe, der var anbragt i en Grundmur mellem Scenen og Tilskuerplads, og der paabødes Reserveudgange og Ekstratrapper samt Olielamper med et illumineret: Ud! I Ringteatret

havde man nemlig gjort den dyrekøbte Erfaring, at Panik og Mørke er to Fjender, der under en saadan Katastrofe er ligesaa farlige som selve Ilden.

Følgen var, at de tidligere Træcirkus under stærk Animering fra Teaterdirektørerne blev fuldstændig forbudt, og de Herrer glædede sig allerede til, at de nu skulde blive fri for den Konkurrence, som de hidtil havde anset for den farligste næst efter — Skøjteløbningen.

Denne florerede nemlig den Gang meget stærkt som en direkte Fortsættelse af Nattens Baller.

I Midten af Halvfjerdserne var »Københavns Skøjteløberforening« flyttet fra den aabne, blæstfyldte Sortedamssø til mere hyggelige og komfortable Omgivelser.

Samtidig spaltede den sig i to Dele.

Den ene — og det var den fineste Portion — drog med særlig Tilladelse til Kastellet. Paa dets tilfrosne Vande, der var indrammede af Højder og Træer, var der lunt og aristokratisk som paa en gammel Herregaards dybe Voldgrave i en Juleferie. Men der var tillige lidt kedeligt og indskrænket med Plads. Det var en Bane, der mest var beregnet paa Amaliegades Adelskab, paa Diplomater og Officerer. Mellem de celebre Besøgende var den unge Marineløjtnant Prins *Valdemar,* den russiske Legationssekretair, Fyrst *Baratoff* og Komtesse *Toll.*

Men den *rigtige* Bane, den, paa hvilken der blev *løbet,* paa hvilken man morede sig, og paa hvilken det mere sportslige Liv udviklede sig, laa midt i Byens Hjerte, saa at sige lige paa den nuværende Raadhusplads.

Fra Halmtorvet, hvor nu Lurblæserne staar, gik man op over Volden, forbi den gamle »Lucie Mølle«, og nedenunder laa saa Banen.

Paa klare Frostdage var den et formeligt Eventyr-

rige. Den strakte sig næsten helt ned til Rysensten Badeanstalt, og den laa lunt og dækket af de store Volde med de gamle, rimpudrede Træer, som mange Steder lod deres bøjede Grene fryse ned i Isen, som kunstige Løvhytter.

Isen bugtede sig gennem Kanaler og Fjorde, i hvilke der dukkede fremmede Lande op. Den lille Ø »Capri« — hvor nu »Glyptoteket« ligger — og Tivoli-Øen, hvor Sangfuglene om Sommeren kvidrede, medens Tallerkenen gik rundt paa »Sommerteatrets« nuværende Plads.

Nu i Vinteren, hvor Isen satte alt i indbyrdes, landfast Forbindelse, fik hele Sceneriet et nyt og ejendommeligt Skær.

Det var »Halifaxernes« Glansperiode, og man løb godt.

Thi Skøjteløbningen var jo Tidens eneste fashionable Vintersport ved Siden af Dansen. »Skøjteløberne« var Dagens Helte med Arkitekt *Groth* i Spidsen.

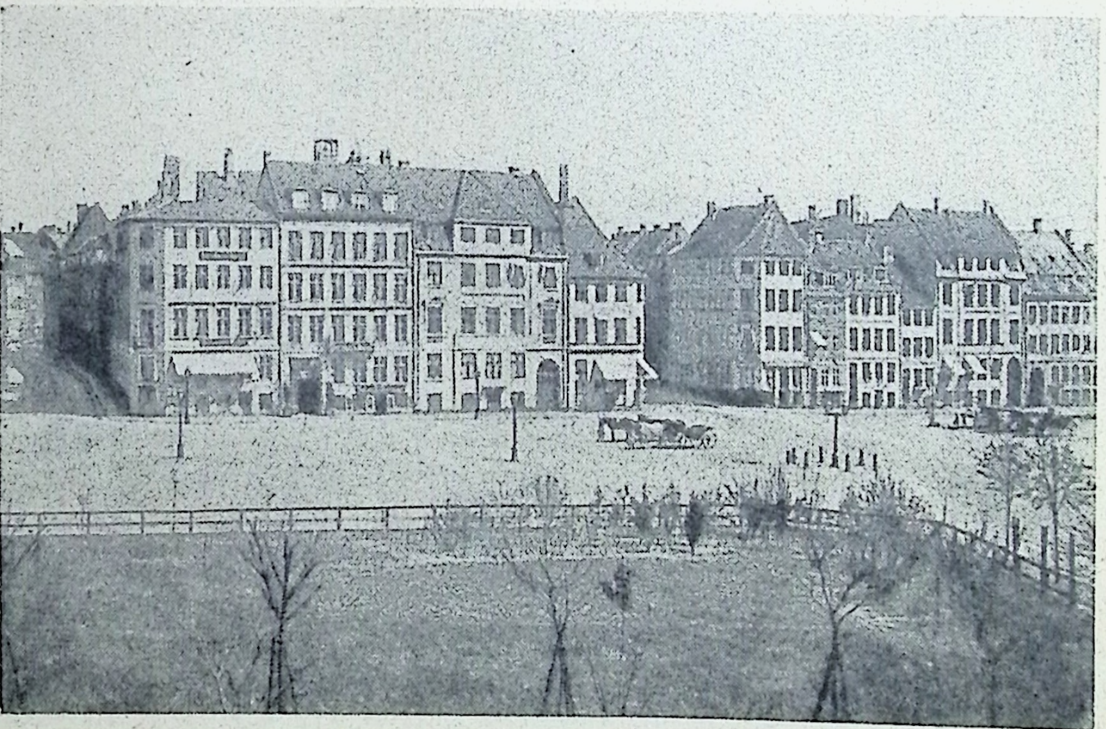
Af og til fik man Gæster fra den hyggelige Bane ude i Frederiksberg Have. De mest celebre var de engelske Brødre *Edwards* og deres Søster, den bekendte Klaverspillerske *Belle Edwards.*

Var der Fest rundt paa Banerne med Kunstløb, Illumination og Musik, saa stod Teatrene halvtomme selv paa de Søndage, der skulde dække Hverdagenes Underskud.

Herved var der imidlertid intet at gøre!

Men nu havde Ringteatrets Brand dog i hvert Fald skilt Direktørerne af med den anden farlige Konkurrent: Cirkus.

Det troede man i hvert Fald; men man var kommet fra Dynen i Halmen. Forbudet mod de vældige Trækasser, der kunde vælge sig den bedst beliggende Plads,

Udsigt (1880) over Halmtorvet (den nuværende Raadhusplads). Tilvenstre ses Vestergade og tilhøjre Frederiksberggade. I Karréen mellem disse Gader ligger nu »Absalons Gaard« (tidligere Hotel Bristol), og tilhøjre for Frederiksberggade ligger nu »B. T.«-Centralen og Palace Hotel.

for saa atter efter nogle Maaneder at forsvinde og skifte Stade, gav Vind i Sejlene for en Mand, der allerede havde set, at København nu var blevet saa stor, at den trængte til mere moderne, faste Forlystelsesetablissementer.

Han vilde være en ny Georg *Carstensen*, han vilde skabe Vesterbro om til en Art Sankt Pauli, som han havde set det i Hamborg, og hans Navn var Bygmester *Hans Hansen,* populært kaldet *Hellig Hansen.*

FEMTE KAPITEL.

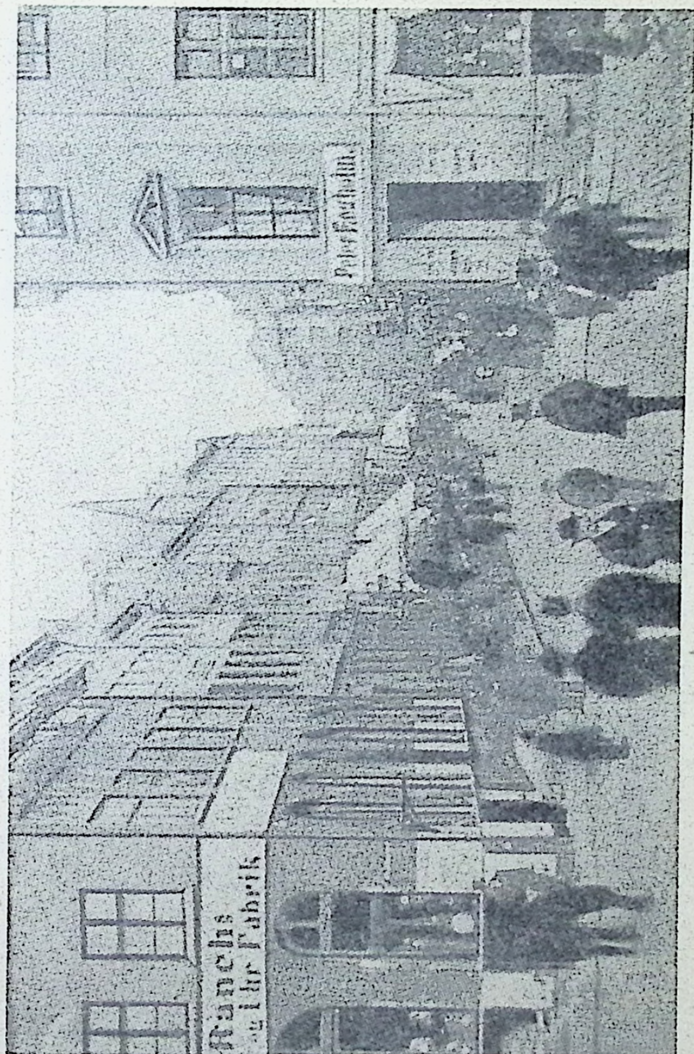
I Halvfjerdserne havde Terrainet mellem det nuværende Vesterbrogade og Jernbanegade bestaaet af blomstrende Haver langs Stadsgravens Bred.

I disse Haver laa som Genbo til Tivoli en pavillonagtig Bygning paa skraa og lidt hævet over Gadelinien.

Her havde »Kongens Klub«, der tidligere havde resideret i den saakaldte »Rudolphis Have« ovre ved Gamle Kongevej, sine Sommerlokaler, der i Foraaret 1872 indrettedes til den saakaldte: »Café Boulevard«.

Denne ombyggedes Aaret efter af den bekendte Tømrermester, senere Etatsraad *Bock* til et Forlystelsesetablissement, der blev et af Datidens mest udprægede Københavnersteder.

Hyggeligt og venligt, med høje Trapper, Blomsteranlæg og smaa Springvand laa Etablissementet lige ud til Gadelinien og var om Aftenen illumineret med røde og hvide Lamper. Det havde dygtige Værter, som den fra Tivoli kendte Restauratør Rasmus *Petersen* og den af de senere Generationer endnu mere kendte Frederik

Ovenstaaende Billede gengiver Østergades gamle Hjørne ved Amagertorv. Huset tilvenstre viser det historiske Ranchs Hjørne med Uret, der nu efter denne Ejendoms Nedrivning opbevares paa Kunstindustrimuseet. Huset tilhøjre Isenkræmmer Peter Eegholm.

Nielsen fra den senere i mange Aar saa populære »Brædehytte«. Der blev altid lagt Vægt paa god Musik under saa folkekære Dirigenter som Balduin *Dahl* og Brødrene Georg og Carl *Lumbye*.

I Aarenes Løb ombyggedes Lokalet til den saakaldte »Concert du Boulevard«, men Københavnerne vilde stadig ikke anerkende Stedet som første Klasses, hvad der fik sit Udtryk i en af de den Gang saa yndede Brandere: Bule var den, og Bule blier den.

Det lille hyggelige Etablissement blev iøvrigt snart benyttet som Varieté, en Genre, der den Gang endnu var ny for København, snart som Operetteteater, paa hvilket Direktør Vilh. *Petersen* opførte saa store Verdenssuccesser som »Pariserliv« og andre »Offenbachere«, der af Hensyn til Stedets Bevilling var trukket sammen til een Akt. Sensation vakte det den Gang, da den meget omtalte Fru Helga *Bluhme* pludselig en Dag viste sig som Primadonna paa den lille Scene.

Paa denne optraadte endvidere en Række udenlandske Artister, blandt hvilke Clara *Happé* vel nok var den, der gjorde mest Furore i det daværende letlevende København og fordrejede Hovederne paa alle de unge Mennesker med sin »Kanapé-Vise«.

Det var paa dette Etablissement, at Bygmester Hans Hansen med rigtigt Blik for dets store Fremtidsmuligheder havde sin Opmærksomhed henvendt. Han var en lille Mand, der altid gik klædt i sort Frakke og med blød sort Hat. Hans temmelig store Fuldskæg, sagte Stemme og stilfærdige Væsen gav ham noget præsteagtigt, der antagelig i Forbindelse med selve Bogstavlyden var Grunden til, at han fik det Navn, under hvilket han altid gik, og som tilsidst endog stod paa hans Breve: Hellig Hansen.

Under den store Byggeperiode i Begyndelsen af Halvfjerdserne, efter den fransk-tyske Krig, havde han tjent en Del Penge paa Opførelsen af Arbejderkaserner i de nye Gader paa Vesterbro.

Det var nu hans ærgerrige Tanke at skabe et moderne Storkøbenhavn paa det forsvundne Fæstningsterrains Plads. Det første Skridt hen mod Realisationen af dette Projekt var Købet af Boulevarden, der foreløbig blev liggende, men som ud mod Gaden blev omgivet af en meget elegant Indramning.

Saaledes rejste sig da i Aarene 1880 til 1882 det Kompleks, som vi kender den Dag i Dag, og som Hans Hansen ikke uden en vis patriotisk Stolthed døbte med det iøvrigt fra Berlin hentede Navn »National«.

I alt væsentlig saa det ud ligesom nu, kun at Taganlæget var aabent, for at man — efter Mønster fra Stockholm — skulde kunne sidde højt til Vejrs i fri Luft og se ud over Byen, en Ide, der nu er genoptaget af »Paladsteatret«.

Det var en Københavnerbegivenhed af Rang, da »Etablissementet National« aabnedes Søndag den 15de Januar 1882.

Særlig begejstret blev man, da det elektriske Lys, der ikke havde været fuldt installeret paa Aabningsdagen, for første Gang straalede fra 75 Stykker *Maxims* Glødelamper, medens den store Taarnpavillon med sine oplyste Spejlglasruder skinnede som en Fyrlanterne i Natten ud over det da endnu sparsomt belyste Vesterbro, som senere skulde blive til et saa blændende Lyshav, indtil Krigen atter sænkede det tilbage i det tidligere Mørke, der endnu delvis ruger i disse Rationeringstider.

Det var da Hellig Hansen, som var den egentlige

Starter af det elektriske Lys i København, og naar man ser paa de Bygninger, han i de følgende Aar opførte, saa var det egentlig uretfærdigt at betegne dem med det af *Herman Bang* lancerede Haansudtryk: »Stuk«.

Det er rigtigt, at Hellig Hansen i vid Udstrækning benyttede det den Gang ogsaa nye Stukkaturarbejde til indvendig Dekoration; men iøvrigt var hans Bygninger saa solidt og hans Anvendelse af alle Slags Materialer saa flot, at man ikke kan betegne dem som klaskede op blot for Facadens Skyld; og det er jo det, der skal ligge i Ordet »Stuk«, samtidig med at det skal symbolisere hele Tiden.

Hellig Hansens Bygninger har staaet sig godt gennem Aarene, og naar man har skullet rive dem ned eller bygge dem om, er man blevet forbavset over, hvor solidt det Kram var. Man har derfor næsten altid bestemt sig til at benytte det gamle »Stuk«, som f. Eks. den smukke Balkonfrise, der endnu findes i det nye »Scala«. Vil man danne sig et Begreb om, med hvilken Ødselhed Hellig Hansen optraadte som Bygherre, kan man blot gaa hen og se paa Indgangen til Dagmarhotellet. Skønt de store Søjler paa hver Side af Vestibulen er halvt indmuret og saaledes meget vel kunde have været anbragt overskaaret paa Facaden, er de dog massive helt igennem.

En saadan Byggemaade kan man ikke betegne som »Stuk«.

Efter denne lille Digression vender vi tilbage til »National«.

I det nye Lokale, hvor Georg Lumbye koncerterede oppe paa den høje Balkon, blev der afholdt en Række Fester, og der var i Begyndelsen overfyldt, takket være et organiseret Frikortsystem.

Udsigt over Vesterbros Passage med Industriforeningens Bygning, der i 1872 rummede den store Industri-Udstilling. Ejendommen ligger endnu delvis uforandret; dog er der i Industriforeningens tidligere Udstillingssal indrettet et stort Biografteater.

Trods dette havde Etablissementet haft pekuniær Succes, og samtidig gjorde man stadig gode Forretninger inde i den gamle Pavillon, hvor man levede højt paa tyske Komikere som *Tholen, Brandetsky* og *Messer Feldo* med hans kvindelige Partner Paula *Krüger*. I Pauserne samlede den altid glade og smilende Carl Lumbye et Hof af muntre Københavnere om sig, ligesom han komponerede mange populære Melodier som »Alle Ni«.

Men netop den Yndest, som den gamle Boulevard vedblev at staa i hos det store Publikum, forhindrede, at Borgerskabet rigtig vilde acceptere »National« som Familielokale, hvad der ærgrede Hellig Hansen, og da der nu samtidig i Anledning af Ringteatrets Brand blev stillet meget skrappe Fordringer til Ombygninger og Nyindretninger, bestemte Bygherren sig til at gribe Sagen an fra Bunden af og helt rive Boulevarden ned for at erstatte den med et stort moderne Koncertlokale, til hvilket man paa det Tidspunkt trængte haardt i København.

Tirsdag den 31te Oktober 1882 spillede Carl Lumbye da for sidste Gang. Jeg var netop paa det Tidspunkt nylig kommet til København som Student, og jeg husker endnu de mægtige Ovationer, der i det røgfyldte Lokale, hvor hver Plads var besat, blev bragt den populære Musikdirektør, som man bagefter fulgte hjem under Sang og Hurraraab.

Disse Ovationer, der ikke mindst gjaldt selve Navnet Lumbye, havde iøvrigt deres dybere Grund, som jeg senere skal komme tilbage til.

Næppe var imidlertid Hurraraabene forstummet, før man allerede næste Morgen tog fat paa Nedrivningen af den gamle Boulevard, og efter et Par Dages Forløb var

Georg Carstensen
var Grundlæggeren af »Tivoli«, »Casino« og »Alhambra«. Det første af disse Etablissementer lever endnu og har faaet Verdensry, hvorimod »Casino« synes at være dødsdømt, og »Alhambra« er for mange Aar siden nedlagt. — Carstensen høstede ikke Guld eller Ære for sit store Arbejde for at skabe et glad København.

Københavnernes tidligere Yndlingsetablissement kun en Tomt og et muntert Minde.

Men var det gaaet hurtigt med Nedrivningen, saa skulde det gaa endnu hurtigere med Genopførelsen. Hellig Hansen erklærede: »Inden et Aar skal den nye Fugl Fønix have rejst sig af sin Aske«.

Og saadan blev det!

Allerede den 13de Oktober 1883 aabnedes den nye Koncertsal, der straalede af Guld og Farver, og som i høj Grad imponerede Københavnerne.

Programmet stod iøvrigt paa Højde med Omgivelserne. Der lukkedes op med Koncert af Philipp Fahrbach, der dirigerede et Orkester paa 36 Mand, og som fik hele København til at fløjte »Storkenæbsgalop«.

Samtidig spillede Georg Lumbye, der inde i »National« var blevet erstattet med Broderen Carl, nu til Stadighed fine Symfonikoncerter, hvad der altid havde været hans Ambition, efter at han havde koncerteret hos »Blanche« i Stockholm.

Man prøvede derfor ogsaa at bringe en fornem Stil over Lokalet. Publikum mødte i Selskabstoilette uden Overtøj, og Tobaksrygning var absolut forbudt.

Fra denne første imponerende Glansperiode erindrer vi ældre Københavnere endnu med en vis Taknemmelighed Navne som Fru *Hofmann-Stirl,* Marcelle *Rossi,* Vera *Timanoff,* den *Luttermannske Kvartet,* det *Rainerske Tyrolerselskab,* Bertha *Wichmann* og først og sidst den vidunderlige Arma *Senkrah,* en henrivende ung Violinistinde, der syntes os selve Musikkens Fe, og som nød en Popularitet, der senere kun er naaet af Frida *Schütte.*

Budgettet var imidlertid saa vanvittigt anlagt, at Lo-

kalet skulde være fuldt to Gange, for at Udgifterne skulde kunne dækkes.

Den straalende Herlighed varede derfor kun Aaret ud. Saa havde man tilsat en Formue, men Hellig Hansen havde benyttet Startens ydre Succes til at skille sig af med Etablissementet, som han i dets Helhed havde solgt til et Konsortium med Augustin *Gamél* som Formand.

Den dristige Bygherre, der i Betaling havde faaet 2½ Million Kroner, af hvilke et større Beløb dog var bundet i Aktier, havde allerede haft andre nye, store Planer for.

SJETTE KAPITEL.

Samtidig med at Hellig Hansen havde skaffet København et elegant Forlystelsesetablissement og en tidssvarende Koncertsal, havde han ogsaa givet det et nyt moderne Teater.

København havde indtil da kun to Privatteatre eller Sekondteatre, som de den Gang kaldtes — *indenfor* de gamle Volde: Casino og Folketeatret.

At faa et Teaterprivilegium betragtedes nærmest som at vinde det store Lod i Lotteriet til Trods for, at Teaterdrift var en af de mest risikable Forretninger. Men et Teaterprivilegium var meget vanskeligt at opnaa, det var maaske netop derfor, at det var saa efterstræbt.

Og et saadant Privilegium var det virkelig efter utrolige Anstrengelser lykkedes Nordmanden M. V. *Brun* at faa skaffet sig.

Den senere Krigsminister *Bahnson* har selv en

Gang med et lunt Smil i sit tørre, alvorlige Ansigt fortalt mig, hvorledes dette var gaaet til.

Efter Opløsningsvalget i 1879 var den politiske Spænding paa sit højeste. Udfaldet havde været gunstigt for Højre, i hvilket mange krævede en endnu skarpere Kurs, og der var Rygter i Omløb om, at Kongen vilde lade Regeringen overgaa til Kronprinsen. Skønt de, der kendte Christian den Niende nærmere, vidste, at han aldrig vilde kunne bekvemme sig til et saadant Skridt, saa herskede der dog indenfor Kabinettet en vis Nervøsitet.

Saa var det, at Kong Christian, der havde meget mere Humor, end de fleste anede, pludselig efter et Statsraad gravalvorlig sagde:

— Og saa mine Herrer, vil jeg meddele Dem, at jeg maa abdicere!

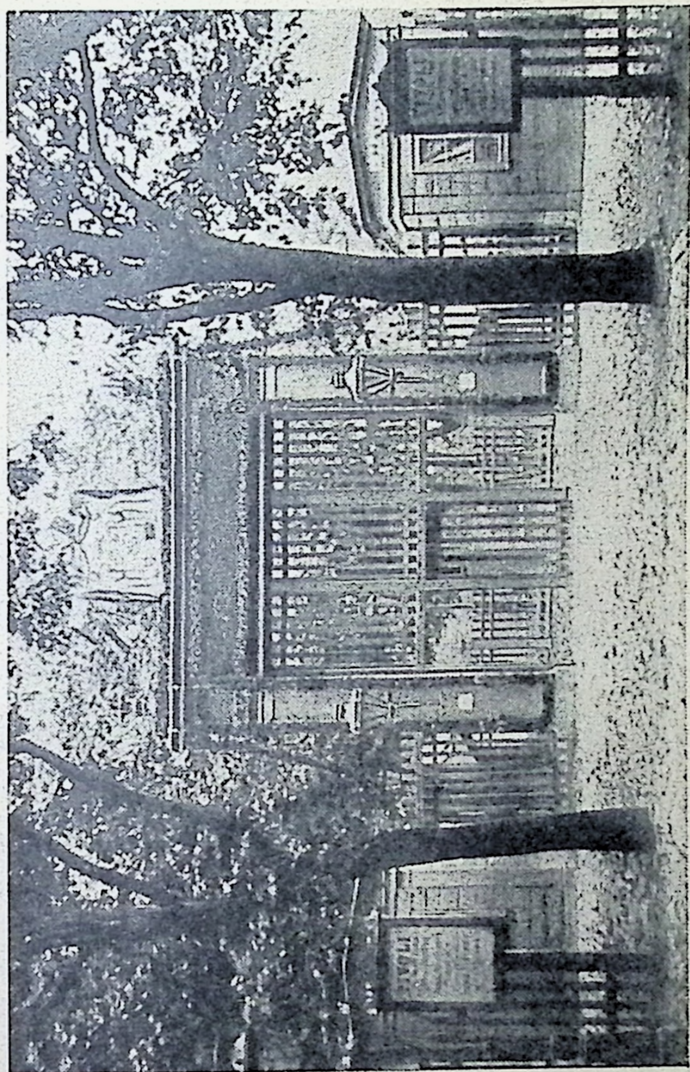
Der opstod en forlegen Pause, som Kongen aabenbart nød, hvorefter Majestæten selv fortsatte:

Hver Gang jeg vil spadsere mig en lille Tur i Fredensborg Slotspark, styrter der en Mand ud fra en Busk eller et Træ, omfavner mine Knæ og overrækker mig et Bønskrift, idet han udbryder: Høje Konge, giv mig et Teaterprivilegium!

Enten maa Justitsministeriet give ham Privilegiet, eller ogsaa maa jeg gaa af!

Et Par Maaneder senere havde M. V. Brun faaet sin »kongelige Bevilling« til et folkeligt Teater.

Selv om der er pyntet lidt paa Fremstillingen, saa er den sikkert i Hovedtrækkene rigtig. Brun, der havde skrevet saa mange loyale Stykker med »Gøngehøvdingen«s Bearbejdelse i Spidsen, mente, at han havde et særligt Krav paa Kongen, og Kongen, hvis *store* Prærogativer Ministeriet Estrup forsvarede, vidste af Er-

»Tivoli«s første Indgang.

faring, at Regeringen kun tog meget ringe Hensyn til Majestætens personlige Smaaønsker for at undgaa enhver Beskyldning for Nepotisme.

Men Brun havde ikke Penge til at føre den Bevilling, som han i 1880 havde modtaget, ud i det praktiske Liv.

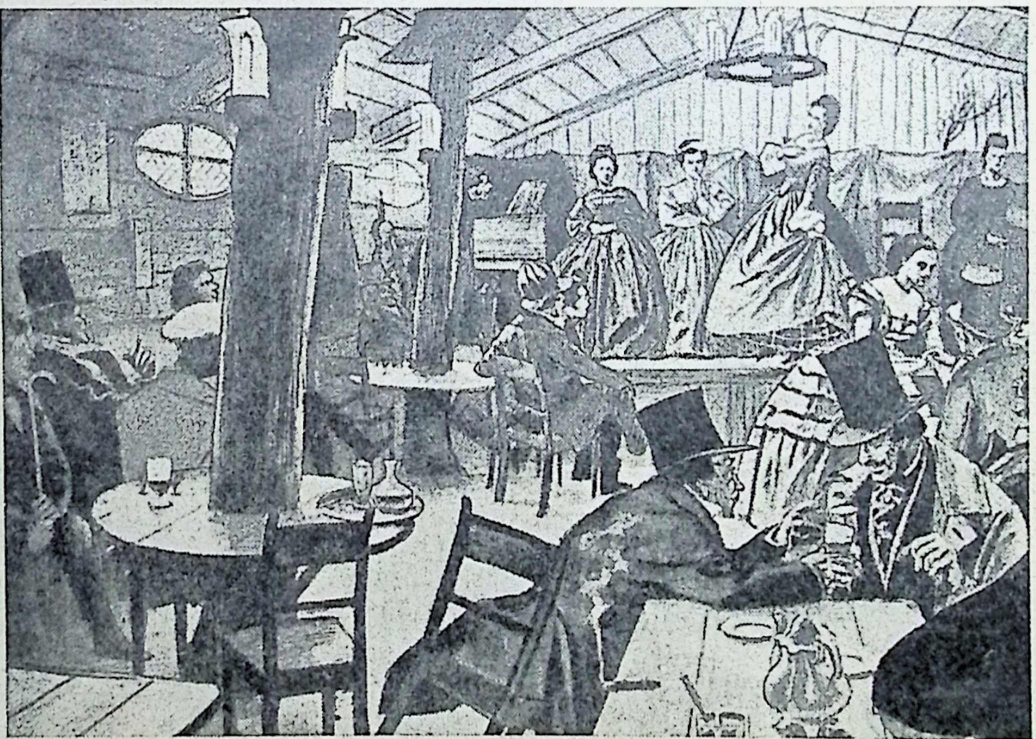
Saa var det, at han og Hellig Hansen fandt hinanden, og Resultatet var det »Dagmarteater«, der blev opkaldt efter Kong Christians Datter, som lige havde opnaaet det for os Danske næsten ufattelige Lykkeeventyr at blive Kejserinde over det mægtige Rusland.

Grundstenen til Dagmarteatret blev lagt i Januar 1882. Der var ogsaa her kun beregnet et Aar til Opførelsen, men forskellige Vanskeligheder — iøvrigt ikke mindst med Hensyn til Personalet — bevirkede, at Aabningsforetillingen først fandt Sted den 7ende Marts 1883. Teatret var altsaa i Drift, inden »National«s Koncertsal lukkede op, og Hellig Hansens Forhold til det var bekendt, da han solgte Genboetablissementet.

Men i Teatret var der en Tunnel, saaledes som der iøvrigt ogsaa var i »National«, og denne Tunnel, der senere benyttedes som Konditori i Mellemakten, var blevet noget af en fiks Idé hos Hellig Hansen, skønt dens Drift ikke kunde tænkes at ville kunne give nævneværdigt Overskud.

Bygherren havde oprindelig tænkt sig Indretningen saaledes, at det i Teatret benyttede Orkester skulde kunnne sænkes ned gennem Gulvet for at spille videre i Mellemakten i Tunnelen.

Nu vilde et saadant Arrangement næppe have frembudt uovervindelige Vanskeligheder, men man var jo den Gang ikke saa fortrolig med Elevatorkonstruktion som senere.

»Slukefter«, den første Sangerindepavillon i Tivoli. (Æfter Tegning af H. Tegner).

Følgen var i hvert Fald, at Tunnelen, der iøvrigt var smukt dekoreret af Kunstmaler *Aagaard*, laa ubenyttet hen, uden at man kunde finde nogen passende Anvendelse for den. Og Hellig Hansen besluttede sig saa til at indrette en Varieté med direkte Adgang fra Gaden.

Varieté var den Gang begyndt at blive Forlystelseslivets Løsen. De gamle Sangerindeknejper, som Erik *Bøgh* havde været saa stærkt paa Nakken af, var i Færd med at forsvinde, og man længtes atter efter de internationale Komikere og Artister, der havde været Trækplastret i »Boulevarden«, og som ogsaa ude i Verden mere og mere erobrede de store Lokaler.

Den Tanke modnedes da lidt efter lidt hos Hellig Hansen at gøre Tunnelen til Boulevardens Afløser.

Men her frembød der sig en Vanskelighed. Da Nationals Stifter havde forladt Etablissementet, havde han under en meget betydelig Konventionalbøde forpligtet sig til ikke paa Københavns Grund at skabe nogen Konkurrent til sit gamle Foretagende.

Han kunde have fulgt senere i saa Henseende givne Eksempler ved at flytte over paa den anden Side af det daværende Jernbaneterrain til Frederiksberg Grund.

Men enten han nu mente, at det ikke vilde gaa saa slemt, som Præsten prædikede, eller det var Uforstand eller Egensind, nok er det, at Hellig Hansen omdannede Dagmartunnelen, i hvilken der tidligere kun havde været Musik under Ledelse af Carl Lumbye og Pianisten *Leser,* og til hvilken Teatergængerne havde gratis Adgang, til en rigtig Varieté, skønt det ikke havde manglet paa advarende Røster.

Lokalet, der nu omdøbtes til »Etablissementet Dagmar«, og til hvilket der var direkte Adgang fra Jern-

banegade, virkede iøvrigt ejendommeligt med sin rundtløbende Promenoir-Estrade og sine smaa Kabinetloger, og det var til Stadighed overfyldt, skønt den artistiske Assistance gennemgaaende var temmelig værdiløs.

Mest Lykke gjorde egentlig paa det Tidspunkt den endnu populære danske Tryllekunstner *Max Alexander*.

Som Konkurrent kunde Dagmartunnelen ikke siges at rumme store Farer. Men en Konkurrent var det, og »National« anlagde derfor Sag mod Hellig Hansen til Betaling af Konventionalbøden. Som rimeligt var, tabte han Sagen. Det var den Gældspost, som han herved paadrog sig, der i Forbindelse med hans efterhaanden haabløse økonomiske Situation gav ham det egentlige Dødsstød.

Det var gaaet Hellig Hansen som det store Forbillede, han havde efterlignet: Tivolis, Alhambras og Casinos Stifter, Georg Carstensen. Han havde ruineret sig selv gennem sine Idéers Mangfoldighed.

Iøvrigt tjener det ogsaa til Ære for Hellig Hansen, at han var Foregangsmand for Indretningen af moderne Hoteller paa et Tidspunkt, da vi paa dette Omraade næsten stod paa et skandaløst lavt Niveau.

De, der efterhaanden overtog Resterne af Hellig Hansens Fallitbo med »Landmandsbanken« og Brygger *Carl Jacobsen* i Spidsen, tjente efterhaanden en god Skilling paa deres Panter.

Men Hellig Hansen selv var ruineret i Bund og Grund, og ogsaa heri fik han et Lighedspunkt med Georg Carstensen, at han en Dag blev vist ud af »National« ligesom »Entreprenøren« i sin Tid af Tivoli.

Dog, medens Georg Carstensen fik Lov til at eksperimentere til det sidste inde paa sit kære »Alhambra«, saa blev Hellig Hansen efter sit store, dybe Fald, der

ikke blot havde knækket ham økonomisk, men ogsaa aandeligt, henvist til kun paa Papiret at tumle med alle de store Idéer og Projekter, der stadig spøgede i hans Fantasi.

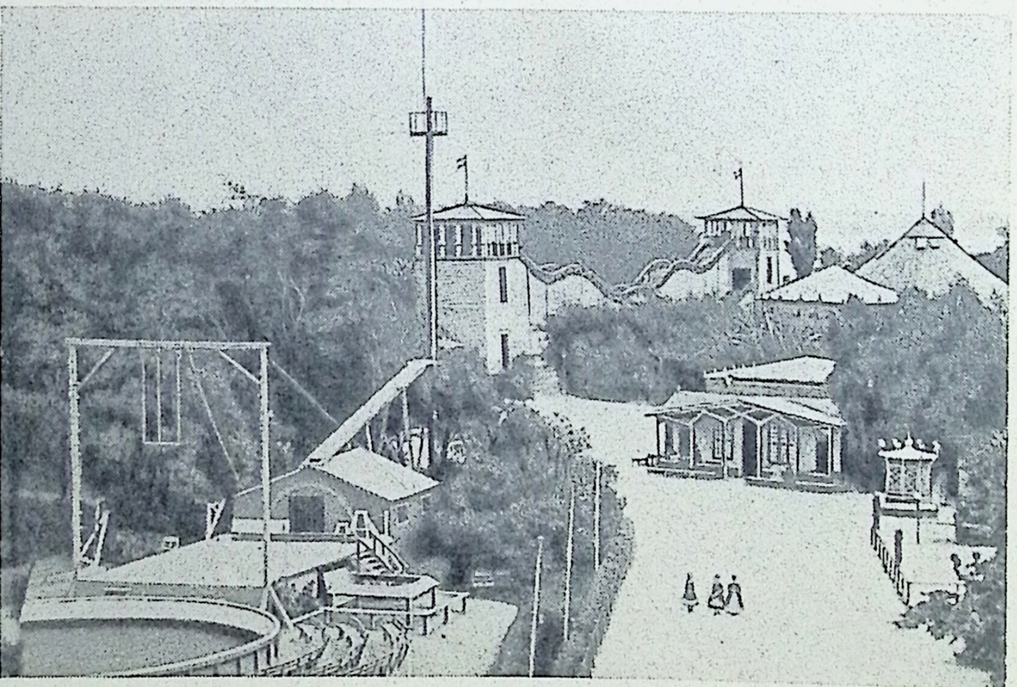
I sin sorte Frakke, hvis Opslag var prydet af det Dannebrogsbaand, der var hans Livs Stolthed, gik han rundt til Venner og Bekendte mest indenfor Direktørernes og Restauratørernes Kreds. Altid havde han store Ruller med Tegninger og Overslag under Armen, og han udviklede ivrig og optaget sine Planer for enhver, der blot vilde indlade sig med ham.

Fra alle Sider betragtede man ham nu som en Nar, en snakkesalig Havarist, en Original, der kun havde Kuriositetens Interesse, indtil han svigtet af de sidste Venner, som endnu havde rakt ham en hjælpende Haand, endte som »Lem« paa »Almindeligheden«.

Mellem hans Projekter var Opførelsen af et stort Sommerforlystelsesetablissement paa Kysten, en moderne Søbadeanstalt midt i Byen med indpumpet Saltvand i Bassiner med kunstig Sandbund, og endelig en stor, grundmuret Cirkus.

De sidste Projekter blev realiseret — men ikke gennem Hellig Hansen.

Den gamle Rutschebane i Tivoli. Tilvenstre ses den daværende Kunstnerplæne, og i Baggrunden skimtes svagt Kallebodstrand.

SYVENDE KAPITEL.

Naar »Etablissementet National« havde været saa hidsigt med at anlægge Sag til Erstatning mod Hellig Hansen for Indretningen af »Dagmartunnelen«, saa laa dette delvis i, at man efter hans Bortgang selv havde maattet opgive Koncertsalen for at slaa sig paa den ene saliggørende Varieté.

Man havde imidlertid været lidt betænkelig ved den foretagne Kovending, og man indledede derfor diplomatisk med Trolderi akkurat som Konkurrenten paa den anden Side af Jernbanegade.

Taskenspillerkunsten havde den Gang en Mængde fashionable Amatørdyrkere i København. Selve den russiske Kejser Alexander yndede paa Fredensborg at vise sine Kræfter ved at rive et Spil Kort over, og Troldmænd kunde lære ham, at han ogsaa kunde præstere dette imponerende Kunststykke, selv om hans Kæmpekræfter en Dag skulde svigte. Den danske Børs' alt dominerende Enehersker, Etatsraad *Tietgen* kunde more sig med i en snævrere Kreds at operere med de Apparater, som han havde købt hos alle Amatørernes Ven Richard *Bebér* i Gothersgade, og Kaptajn *Weiss* optraadte lige op til Hoffet med dobbeltbundede Bægere og Tryllestav i Haanden.

Trolderi var lidt af en Mani à la Puzzlespillet, Djævlespillet, drive Svinene i Sti og til sidst den spiritistiske Borddans, der blev det foreløbige sidste Skrig efter Verdenskrigen.

»National« havde paa dette Omraade været ualmindelig heldigt, idet det havde engageret den lille elegante og pikante wienske Hofkunstnerinde Sidonie *Roman*,

H. C. Lumbye
var i mange Aar »Tivoli«s populære Musikdirigent, da han skrev sine populære Kompositioner, der den Dag i Dag spilles overalt og har gjort Lumbye berømt ud over Landets Grænser.

der oprindelig havde optraadt sammen med sin Fader Professor *Roman* ude paa Klampenborg, og som senere blev gift med den danske Tryllekunstner Georg *Kjeldsen*.

Nydeligere »Arbejde« end Sidonies Trolderi er aldrig set herhjemme, selv om hun ikke ejede en saa forbløffende Færdighed som en Dr. *Epstein,* en *Roberto* og mange andre af samme Slags, der endnu ikke havde fundet paa at kalde sig Spiritister og Antispiritister, men hyldede den gode gamle Devise: Nur Behändigkeit, keine Hexerei!

Men efter Sidonie fulgte uden Overgang 10 wienske Damesangerinder med Navne som Luise *Reinhold,* Poldi *Ullmann,* Luise *Langer* og Carola *Schmelka* under Ledelse af Musikdirektør Gothov *Grünecke*.

Det var for meget for det finere Publikum, der en Gang havde drømt om en virkelig Koncertsal. Det mødte op og peb Damerne ud.

Og endnu værre blev det, da man vilde præsentere den første egentlige internationale Chansonnettesangerinde, den iøvrigt umulige »Miss Harriet«.

Der var nu Demonstrationer hver Aften, og de resulterede ikke blot i, at »Miss Harriet« maatte forsvinde af Plakaten, men ogsaa i, at Grünecke — der af Københavnervittigheden var døbt: Grin ikke! — maatte erstattes af Sophus *Stockmarr,* fordi han havde rakt Næse ad Piberne med en Gestus, der iøvrigt efter hans egen Forklaring i Wien kun var Udtryk for kaad Glæde.

»Den nye Koncertsal«, som Lokalet oprindelig var døbt, gik nu en meget omtumlet Skæbne i Møde i de nærmest følgende Aar.

I sin Vaande henvendte man sig endogsaa en Over-

gang til »Døgnfluernes« Digter, W. *Rantzau,* som var flyttet fra den næsten historiske »Kiste« til »Belle-Alliance«, en Kælder med Sangerinder under de bekendte Selskabslokaler paa Hjørnet af Linnésgade og Frederiksborggade.

Da Rantzau flyttede sit med Metalplade mærkede berømmelige Direktørbord ind i »National«s marmorstraalende Haller, var der et vittigt Hoved, der døbte Lokalet »Sarkofagen«. Og dette Navn bed og fandt paa en Maade et Sidestykke mange Aar senere, da der over »Kisten« blev lavet en fin Restauration, som *Gustav Esmann* paa Indvielsesaftenen i en improviseret Tale døbte: »Laaget«.

De Lokaler, som Københavnerne har fundet Behag i, har de altid givet et Øgenavn, der imidlertid aldrig var smigrende, og som bekæmpedes af Værterne, indtil de til sidst maatte finde sig i Betegnelser som »Bræddehytten«, »Grøften« og »Ligtornen«.

Stabilitet i »Nationals« Ledelse blev der først, da denne overgik til Direktør *Carl Jakobsen,* der præsentede en Række første Klasses Artistnumre, som endnu mindes, og som var skaffet til Veje af den paa dette Omraade enestaaende Dygtighed, Agent *Wilson.*

Mellem Navnene husker man: Luftgymnastikerfamilien *Avolo,* Bugtaleren *Leo,* hvis Marsch hele København kendte, Mimikeren »Professor *Aman*« og Verdens vistnok første Gymnastikerfamilie, den berømte Parterretrup *Sylvester-Schäffer.*

Dog heller ikke Sangen var glemt, Italieneren *Valli* satte København paa den anden Ende. Det var første Gang, vi herhjemme rigtig gjorde Bekendtskab med Begrebet: Koncertsanger i Varieté-Genren. Valli var egent-

lig ikke sympathisk. Han havde ret store, grove Træk, var lille og undersætsig og tilmed halt.

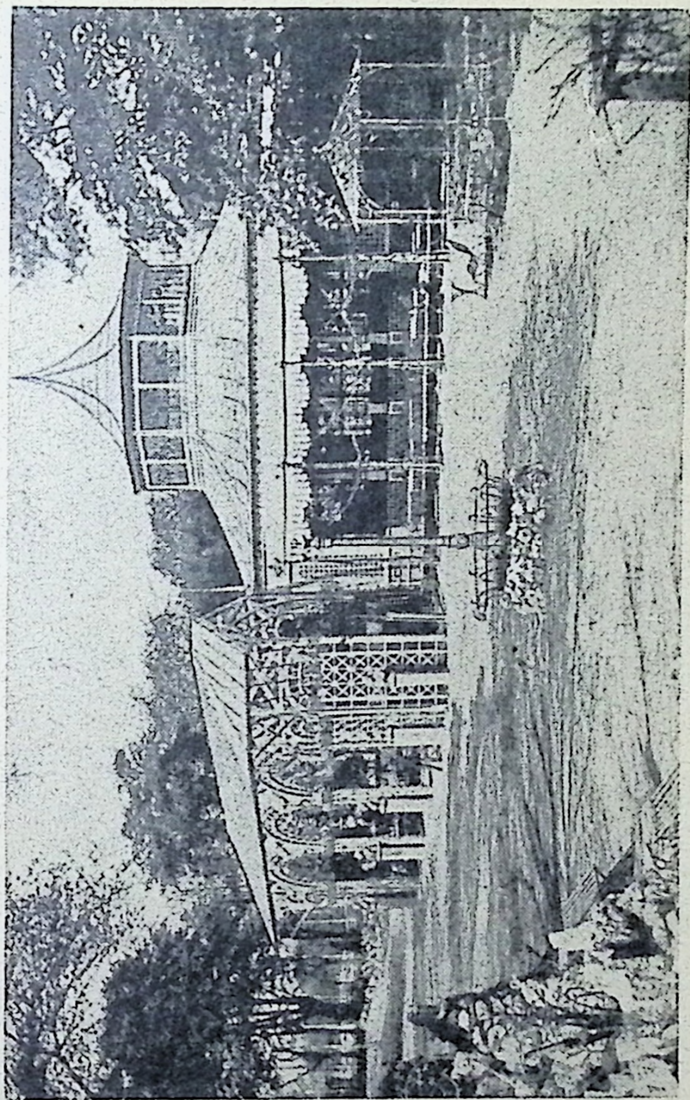
Alligevel tog han hver Aften Publikum med Storm, naar han med sin kraftige Baryton foredrog italienske Folkesange og den berømte napolitanske Gadevise med Omkvædet: Funiculi, funicula! der hentyder til Aabningen af den saakaldte Funicularbane, Traadbanen op til Vesuvs Kegle.

Valli vakte ikke blot Sensation paa Grund af sin Sang, men han kom ogsaa til at høre til Forgrundslømlerne i Københavnerlivet, hvorfor han under Jubel blev kopieret paa et Skuespillermarked af Marius *Berggren* og senere personlig indført paa Dagmarteatrets Scene i en moderniseret Opførelse af det gamle Københavnerstykke: »Peter Sørensen«, der var blevet nybearbejdet af Carl *Wulff* og Olaf *Poulsen*.

Næsten endnu større Lykke end Valli gjorde imidlertid den lille, vævre franske Sangerinde *Pachra*, ikke mindst, naar hun med Trikoloren i Favnen sang »Marseillaisen«, knælende ned foran Lamperækken.

Der var nemlig i de Aar paa Grund af de politiske Forhold kommet en stærk franskvenlig Stemning op i København, hvor *Pasteur* under Lægekongressen i 1884 havde været Genstand for begejstrede Demonstrationer. Samtidig spillede det nationale atter en stor Rolle, hvad der fik det mest eklatante Udslag i Holger Drachmanns: »Der var en Gang«, hvis Midsommervise nu blev sunget overalt, ligesom i sin Tid »De sønderjydske Piger«, og i Opførelsen af »Landsoldaten« paa Dagmarteatret, en Forestilling, til hvilken Folk valfartede fra hele Landet for at se Viggo *Lindstrøm* som »Jens Daglykke«.

Denne nationale Højstemning fandt ogsaa sit Udtryk i National, der ved Siden af Tivoli stadig havde været

Tivolis gamle Koncertsal.

det københavnske Etablissement, der mest afspejlede alle Publikums Stemninger.

Anledningen var, at man havde ombyttet Georg Lumbye, der spillede i den gamle Koncertsal, med en tysk Musikdirigent *Zeltner*. Men skønt Georg Lumbye havde faaet Engagement i Tivoli, hvor han nu spillede afvekslende med sin Faders gamle Musiker C. C. *Møller*, saa blev der dog arrangeret en Række voldsomme Pibekoncerter overfor den tyske Dirigent.

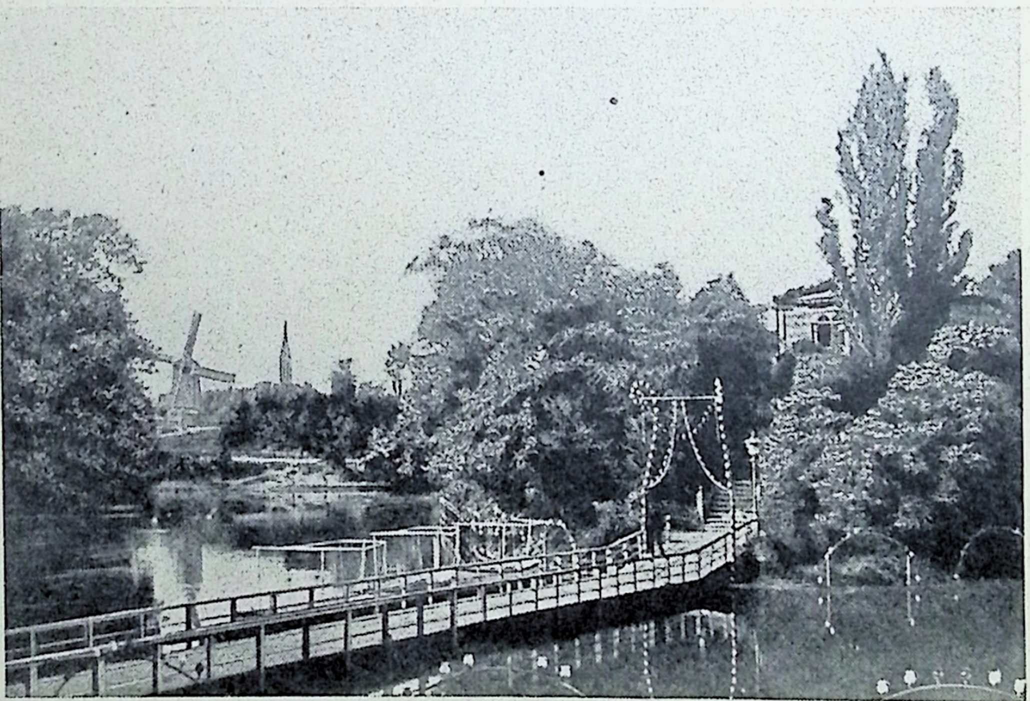
Den daværende første Politiinspektør *Th. Petersen* greb som Chef for Ordenspolitiet ind med en Brutalitet, der yderligere ophidsede Publikum, og lod Piberne »werfe« ud paa Gaden af sine Betjente, saaledes som han selv udtrykte det med et til Anledningen meget daarligt valgt tysk Kraftudtryk.

Pibningen varede en Uges Tid, ogsaa efter at man havde flyttet den iøvrigt sympathiske og ganske uskyldige Zeltner op paa »Taganlæget«.

Og Folk indskrænkede sig ikke til at pibe. De ventede udenfor Tivoli indtil Georg Lumbye var færdig i »Harmoniorkestret«, og fulgte ham derefter under Hurraraab til hans Hjem i Nørrefarimagsgade, hvor de blev staaende og sang Fædrelandssange, indtil Politiet skred ind.

Lidt efter lidt stilnede Demonstrationerne imidlertid af sig selv, og National begyndte at ruste sig til det store Slag, der skulde slaas i Sommeren 1888 — Udstillingssommeren!

Udsigt over Tivoli-Søen med Øbroen og Lucie Møllen i Baggrunden, hvor nu Raadhuset ligger.

OTTENDE KAPITEL.

Lumbyedemonstrationerne, saavel for Carl som for Georg Lumbye, havde imidlertid ikke blot en national, men ogsaa en mere personlig Baggrund.

Københavnerne kunde ikke glemme, at Tivolis Direktør i mange Aar havde holdt gamle Lumbyes Sønner ude fra det Etablissement, som han havde skænket sin »Champagnegalop« og saa mange andre geniale Dansemelodier.

Man syntes, det var topmaalt Uretfærdighed, at Balduin *Dahl* var blevet foretrukket i den Koncertsal, udenfor hvilken H. C. Lumbyes Mindesmærke var rejst.

Dette Forhold havde allerede i 1881 givet Anledning til et stormende Optrin, som jeg personlig havde iagttaget paa nært Hold.

Jeg gik den Gang endnu i Roskilde Skole og skulde næste Aar være Student. En af Byens mest kendte og mest originale Personligheder var Kommandør *Wilde,* en Mand, der ofte deltog i offentlige Debatter, og som man med halvt smigrende Latterliggørelse kaldte: »Danmarks Wilde!«

Han var høj og statelig og boede paa det saakaldte »Palæ«, der var forbeholdt de kongelige Personer ved store Begravelser, og hvor senere ogsaa *Holger Drachmann* havde sin Residens.

Wilde, der var gammel Søofficer, og som havde gjort Tjeneste ombord paa Fregatten »Rota«, da *Thorvaldsen* vendte hjem, var Ejer af de to Dampere »Frederik den Syvende« og »Adjutanten«, der gik paa Isefjorden, inden Frederikssundsbanen endnu var anlagt.

Ligesom senere Holger Drachmann var han »Ven«

med Kong Oscar fra de unge Søofficersdage. Han var et Stykke af en Verdensmand og altid begejstret for Berømtheder uden Hensyn til deres Nationalitet.

Derfor forærede han *Sarah Bernhardt* under hendes første Besøg i København en kostbar Samling af Marstrands Haandtegninger, som hun efter Sigende glemte i en Jernbanekupé.

Den Aften, hvorom jeg taler, i Juli 1881, var det imidlertid ikke Begejstringen for en fransk Storhed, der var Anledningen.

At jeg var i Tivoli, kan ikke undre. Hvor skulde et ungt Menneske fra Provinsen ellers være om Aftenen, naar han i sin Sommerferie var i København? Det var i de Tider, da den nuværende Glassal var Etablissementets Brændpunkt, og da hele København, som ikke laa paa Landet oppe ved Kysten, om Aftenen promenerede frem og tilbage ved Koncertsalen.

Thi *rundt* om den kunde man paa det Tidspunkt ikke komme, idet dens Bagside vendte ud mod Stadsgraven, hvad der ved denne Lejlighed spillede en Rolle.

I Pauserne kom den store, flotte Balduin *Dahl* med det vældige, stivede Skjortebryst, de 5 Tommer lange, viksede Moustachesnipper og det utallige Antal Slag paa Takten ofte selv ud blandt Publikum.

Det vakte min Nysgerrighed, at han havde en længere, meget interesseret Konference med Kommandør Wilde, der ivrigt gestikulerede.

Lidt senere spillede Orkesteret udenfor Programmet en Melodi, som de fleste opfattede som »God save the Queen«, hvorfor man gættede paa et eller andet officielt engelsk Besøg

To Dage senere oplyste imidlertid nu afdøde Justitsraad *Bauer,* som den Gang var »Dagbladets« Tivoli-

referent, at den i Danmark opdragne Feltmarskal *Moltke,* der i 1864 havde lagt Planer mod sit gamle Adoptivland, havde været i Tivoli sammen med sine danske Slægtninge og havde besøgt Koncertsalen.

I et rent ud utroligt Anfald af Imponerthed over en saadan højfornem Gæst havde Kommandør Wilde opfordret Balduin Dahl til at hædre denne.

Dahl havde straks afslaaet at gaa ind paa Planen. Men tilsidst lod han sig dog overtale og gjorde saa det, der var 100 Gange værre, end om han aabent og ærligt havde spillet: »Die Wacht am Rhein« eller »Deutschland, Deutschland über alles«. Han valgte en Melodi, som Publikum kunde tage for hvad som helst, men som, naar den var ment som en Hyldest til Generalfeltmarskal Moltke, kun kunde være: »Heil dir im Siegeskranz«!!

Der blev en forfærdelig Opstandelse, og om Aftenen mødte alle de, der var nationalt oprørte over denne enestaaende Taktløshed, frem i Koncertsalen for at pibe Balduin Dahl ud.

Aldrig har jeg hørt et saadant Helvedes Spektakel, som da Dahl bleg og nervøs kom ned fra den høje Tribunes Baggrund, hvor han havde sit lille Dirigentværelse.

Man hylede, peb i Fløjter og Portnøgler, mjavede som Katte og kastede Gulerødder op paa den stakkels Orkesterleder, der straks lod spille: »Den Gang jeg drog af Sted«. Men det hjalp end ikke, at han selv tog Buen og strøg med til de forskellige danske Nationalmelodier.

Publikum var uforsonligt. Ikke mindst alle Lumbye-Vennerne lagde sig i Selen for at udnytte Lejligheden til at faa Georg Lumbye op paa Faderens Plads.

Pibekoncerterne fortsattes derfor. Tilsidst antog de saadanne Dimensioner, medens Publikum fanatiserede sig selv op, at Balduin Dahl om Aftenen efter Koncerten

Viseforfatteren *W. Rantzau*, der var en meget fremtrædende Figur i Firsernes glade København, og som var Mester for talrige Viser, der dengang morede Publikum.

maatte færges over Stadsgraven for at slippe for personlig Overlast.

I to, tre Dage holdt Balduin Dahl Stand i Haab om, at Stormen vilde lægge sig, og for at forhindre Demonstrationerne lod man Pianisten *Leser* udfylde Pauserne med Klaverspil.

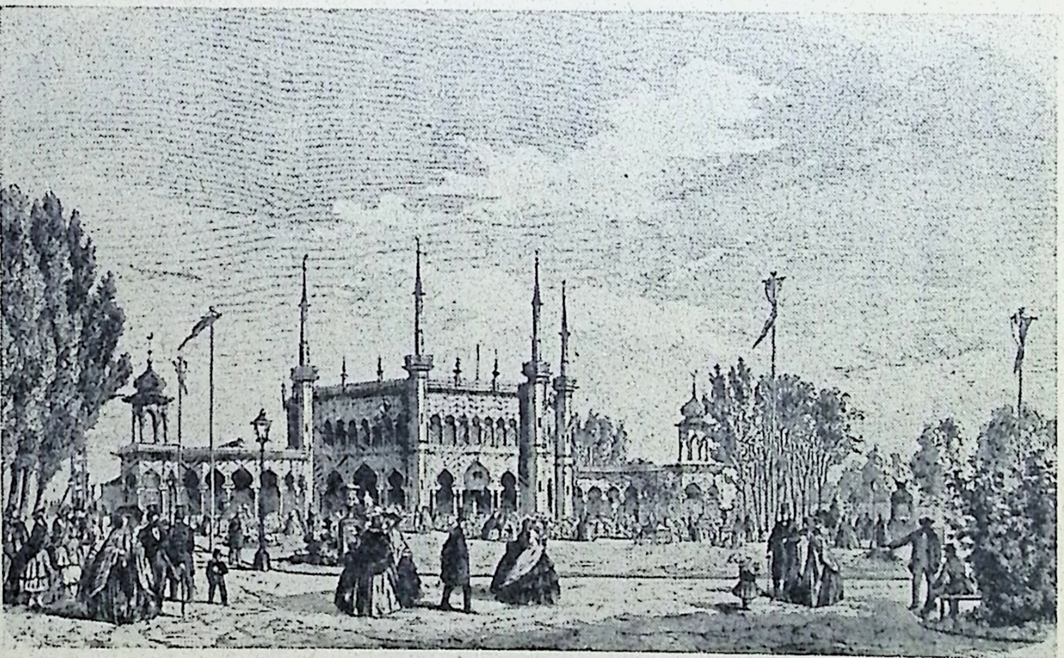
Dog Lidenskaberne vedblev at rase, og tilsidst maatte Balduin Dahl give tabt. Han meldte sig syg, og hans første Violin, *Nicolai Hansen* overtog Dirigentposten.

Saa stilnede Urolighederne lidt efter lidt af. Sæsonen, der var mod sin Slutning, gik til Ende, og da Tivoli atter lukkede op, var Sagen vel ikke glemt — det blev den aldrig — men man syntes, at Balduin Dahl var blevet straffet haardt nok for den Ubetænksomhed, som ingen tog sig mere nær end han.

Men Følger havde Affæren alligevel haft, og det endda ret alvorlige. Den mindst alvorlige var, at alle Orkesterdirigenterne paa Etablissementet fra Direktionen modtog en Dagsbefaling, der gælder endnu, og som blev indskærpet under Verdenskrigen. I Henhold til denne maa der aldrig spilles Hyldningsnumre eller udenlandske Nationalmelodier udenfor Programmet, før der havde fundet Konference Sted med Bestyrelsen.

Den mere alvorlige Følge var, at den Plan, som Balduin Dahl længe havde arbejdet paa, nu røg i Lyset. Han skulde nemlig have været Generalinspektør over alle Hærens Musikkorps med Kaptajns Rang.

Den mest alvorlige Følge var, at Ærgrelsen over de fjendtlige Demonstrationer havde angrebet Balduin Dahl saa stærkt, at den lagde Grunden til den Leversygdom, der blev Aarsagen til hans Død. Hans Fortjeneste af Tivolis Koncertsal var uomtvistelig, og under ham hørte Københavnerne for første Gang en hel Række europæ-

København havde i gamle Dage flere store Forlystelsessteder. Her ser man »Alhambra« paa Frederiksberg, der i stor Stil blev grundlagt af Georg Carstensen, som en Konkurrence til »Tivoli«. Dette Etablissement dreves væsentlig som Koncertsal og Theater og havde ikke nogen lang Levetid.

iske Stjerner og berømte udenlandske Musikdirigenter. Men iøvrigt gik det i den første Halvdel af Firserne ret stille til paa det gamle Etablissement, der var udsat for megen ikke altid berettiget Kritik, som særlig rettedes mod Direktør *Bernhard Olsen.*

»Løjtnant Olsen«, som man den Gang endnu hørte ham benævnet af Etablissementets ældre Lejere og Artister, var en dygtig, men meget haardhændet Mand, og han stod sig ikke godt med Pressen.

Denne beskæftigede sig den Gang, da København endnu i mange Henseender var en Provinsby, der kun delvis var vokset ud af Voldenes Omklamring, i en ganske uforholdsmæssig Grad med Tivoli. Hvert Blad havde sin særlige Tivolireferent, og Spørgsmaalet om Besættelse af en Dirigentpost, Udlejning af et af Lokalerne eller Engagement af et Artistnummer kunde blive en hel Københavnerbegivenhed, i hvilken man tog Parti for og imod.

Et Direktionsskifte var da intet mindre end en Verdenstildragelse, og et saadant fandt Sted i 1886, idet Bernhard Olsen blev fjernet og *Robert Watt* blev gjort til artistisk Leder. Han var en Mand, som i mange Henseender var ikke saa lidt af en Type, og jeg skal senere komme nærmere tilbage til ham. Nogen stor Indsats gjorde han dog ikke i Ledelsen, der i alt væsentligt laa i Hænderne paa den forretningsmæssig dygtige Grosserer S. *Thrane,* som imidlertid havde en Skræk for at vove sig offentlig frem, hvorfor han stadig brugte Robert Watt som Lynafleder.

Overfor Pressen hjalp Watt dog ikke stort i denne Egenskab, da hans Forhold ofte var meget spændt til denne, fordi han som tidligere Redaktør af et politisk Dagblad nærmest kom til at staa i Modsætningsforhold

til de nyopdukkede Blades yngre Journalister, der særlig beskæftigede sig med Tivoli.

Absolut Held havde dette dog allerede i Direktørens andet Regeringsaar med de i 1887 arrangerede »Italienske Fester«. Terrainet paa den anden Side Søen, hvor nu »Alsterpavillonen« ligger, var endnu ikke indlemmet i Etablissementet. Man behøvede derfor kun at arbejde med de store Sætstykker, der ikke skulde være indrettede paa at ses bagfra, og som, naar Mørket brød frem, lod en lille venlig, hvid illumineret By dukke frem fra Stadsgravens skraanende Kyst. *Carl Lunds* første Mesterværk!

Om Dagen var Skuet imidlertid endnu mere ejendommeligt, thi bag de solbeskinnede Huse med deres vinrankede Loggiaer og buede Gondolbroer begyndte mægtige Stilladser at rejse sig paa Raadhusets nuværende Plads.

Disse Stilladser rummede Fremtiden med dens mange Løfter, thi disse Stilladser var den første spirende Begyndelse til den store nordiske Udstilling, som næste Aar skulde sætte Tivolis Besøgsrekord i Sommeren 1888 — Udstillingssommeren.

NIENDE KAPITEL.

Mod Udstillingssommeren var altsaa alle Blikke vendt, ikke blot i »National« og »Tivoli«, men overalt, hvor man spekulerede i Forlystelsesliv og Fremmedbesøg, og derfor ogsaa i Cirkus.

Allerede i 1879 havde man i København haft et Tilløb til en fast, grundmuret Cirkus, idet den halvfærdige Panoramabygning i Jernbanegade, som tidligere berørt,

havde været udlejet til Salamonsky, ligesom der ogsaa havde været afholdt en Velgørenheds-Beriderforestilling, ved hvilken den da endnu slanke Kammersanger *Niels Juel Simonsen* red Skoleridt.

Grunden til Bygningen var af Etatsraad *Jean Hansen* blevet købt paa et stort internationalt Selskabs Vegne, og man betalte Kommunen den nu latterlig lille Pris af 25 Kr. pr. Kvadratalen.

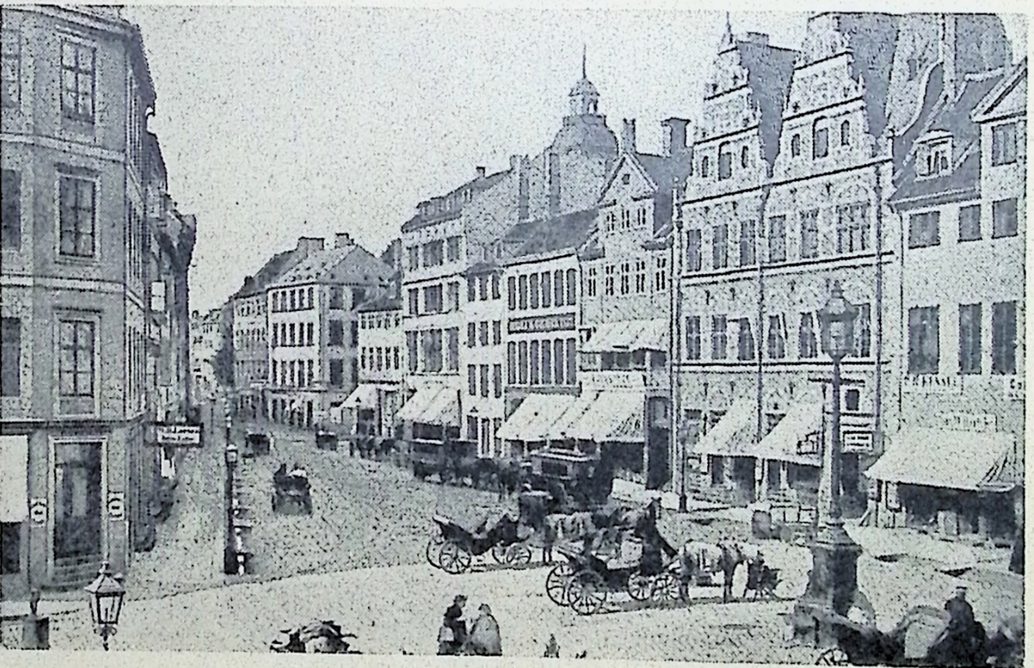
Selskabet, hvis økonomiske Baggrund var hollandsk, agtede at opføre et stort moderne Panorama efter samme Mønster som dem, det allerede ejede rundt om i Europa, særlig i Paris, Bryssel og Amsterdam.

Idéen, paa hvilken Beregningerne hvilede, var den, at det efter københavnske Forhold vældige Anlæg kunde betale sig derigennem, at man førte det samme Panorama rundt til de forskellige Bygninger, der alle var af nøjagtig samme Type.

Disse Bygninger var indrettet paa følgende Maade: Omtrent i samme Ring, i hvilken Manegen ligger i en Cirkus, opførtes et lavt Taarn, til hvis Platfond man gennem mørke Gange tilsidst naaede op ad en Vindeltrappe.

Platfonden var overdækket af en Kæmpeparaply. Rummet ud til Væggen var fyldt af en veritabel Forgrund, som meget illuderende gled over i Baggrundens Rundmaleri. Man fik paa denne Maade en kunstig Horizont af megen Virkning, og i en Række af Aar var »Panoramaet« i Jernbanegade en af de faste Formiddagsforlystelser her i København under hollandsk Flag, der altid vajede paa Kuppeltaget.

Det første Panorama blev malet originalt for København. Dets Motiv var: Belejringen af Paris, med de franske Troppers Udfald den 19de Januar 1871.

Parti fra Amagertorv længe før Storkespringvandet og den »Underjordiske« blev anbragt paa denne Plads. Af de gamle Huse er de fleste revet ned, dog genkender man i Forgrunden tilhøjre den smukke Ejendom, hvor Den kgl. Porcelænsfabrik nu har til Huse.

Rundmaleriet var udført af den senere berømte franske Maler *Jules Garnier*. Hans franske Elever var Debat *Ponson* og Eugène *Delacroix*. De unge sympathetiske franske Malere vandt sig mange Venner i de Aar, de arbejdede her.

For dog ogsaa at tilfredstille den lokale Patriotisme indrette man i det mørke Rum i Bunden af Bygningen et stort Diorama. Det var udført af Marinemaler Chr. *Neumann*, og det fremstillede meget dramatisk en Episode af Slaget paa Rheden.

Situationen tænktes den 2den April 1801 Kl. 12 om Middagen, da Blokskibet »Dannebrog« under Kommandør *Olfert Fischer* er blevet skudt i Brand af Englænderne.

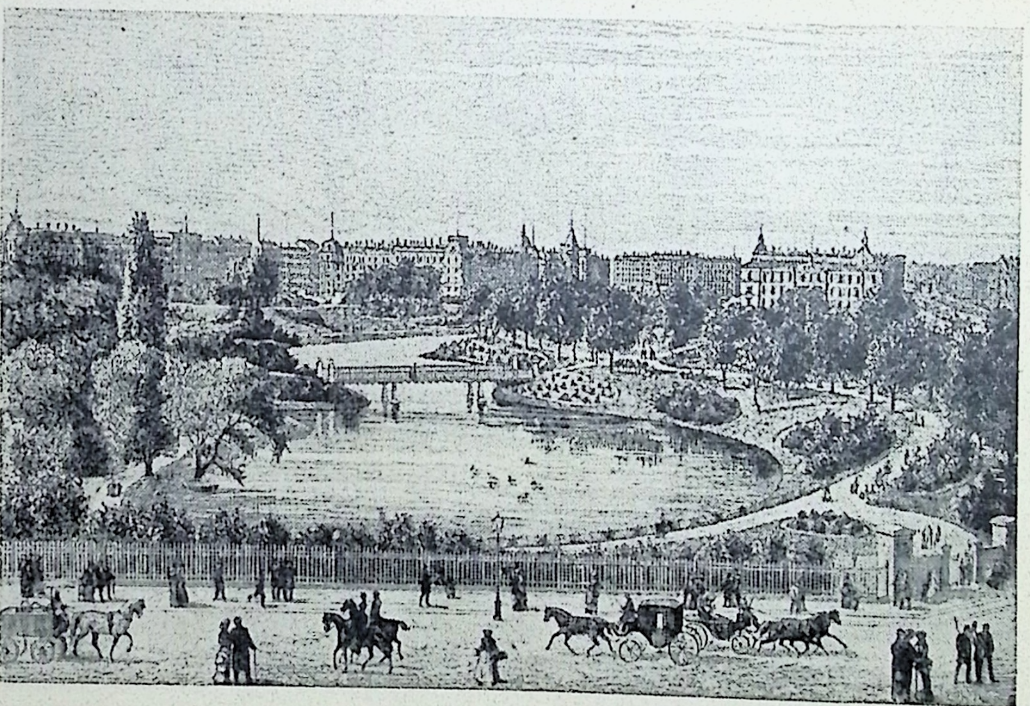
Der fulgte nu i de kommende Aar en Række vekslende Panoramaer, der ofte var meget stort anlagt og dyre at drive.

De malede Lærreder var 16 Meter høje og 115 Meter i Rundkreds. Man forstaar let, hvor kostbart det var at slæbe Europa rundt med et saadant Materiel.

Jernbanegade lignede da ogsaa en hel Skibskaj paa de Dage, da et nyt Panorama aabnede.

Blandt Motiver, der var beslægtede med det første, var: »Slaget ved St. Privat«, hvor man navnlig erindrer den lerede, af Kanonerne opkørte Landevej, der syntes at fortsætte sig i lige Linie langt ud i Terrainet. Naar man betragtede denne Vej, der var oversaaet med Døde, Saarede, Vaaben og væltede Artillerivogne, var det En umuligt at forstaa, at man befandt sig i et rundt Lokale.

Af lignende plastisk Virkning var: »Pariserkommunens sidste Dag, den 27ende Mai 1871«, der var malet af Villy Martens, og som gav en gribende Fremstilling af Kampen paa »Buttes Chaumont«.

Udsigt over Ørstedsparken 1881.

Man saa Oprørerne blive forjaget af Versailles-Tropperne, medens de en sidste Gang bed sig fast paa den berømte Kirkegaard »Père Lachaise«, hvorfra de prøvede paa at stikke Ild paa Kornhallerne.

Men der var ogsaa andre Motiver end de krigerske, der fremstilledes i Panoramabygningen.

I 1885 saa man saaledes intet mindre end Pompejis Ødelæggelse ved Vesuvs Udbrud i Aaret 79 e. Chr. Fødsel.

Dette Panorama var kunstnerisk set et af de bedste, med flygtende Skarer, faldende Regn af Ild og Aske og Lig af Kvalte rundt om i Forgrunden: le faux terrain, som det hedder i det tekniske Sprog. Illuderende var navnlig en Cypresvej og den store Arena, hvor alt netop var gjort i Stand til Festspil. Hele Arrangementet var da ogsaa belønnet med det franske Kunstakademis Guldmedaille, der var tildelt den egentlige Ophavsmand, Arkitekt *Robin,* medens selve Maleriet var udført af Italieneren *Castellani.*

Ogsaa i Panoramaet i Jernbanegade rustede man sig til den store Udstillingssommer, i hvilken man vilde forevise sit prægtigste Rundmaleri, der havde haft en mægtig Succes ude i Europa: »Konstantinopel med Udsigt fra en Baadebro over det gyldne Horn«.

Mens vi er ved Panoramaet, er det maaske naturligt at sige et Par Ord om Panoptikon, som saa at sige var dets Supplement, der skulde vise Livets Figurer, medens Panoramaet fremstillede Livets Ramme, og som tilsammen var Forløberen for Filmen, som nu dominerer hele Dagforlystelseslivet og Aftenforlystelseslivet med, for den Sags Skyld.

Foruden de store Træcirkus havde vi i Slutningen af Halvfjerdserne paa det sløjfede Voldterrain haft store

Forlystelsesbarakker af saa omfangsrige Dimensioner, at en reguleret By ikke længere formaar at rumme deres Mage.

Der var de rejsende Menagerier, af hvilke *Kleebergs* vel nok var det, der vakte den største Sensation paa Grund af den righoldige Dyrebestand og den kvindelige Løvetæmmerske, der blev gift med en Dansker.

Der var de uhyggelige anatomiske og antropologiske Museer med deres Torturredskaber, og Fremstillingen af hemmelige Sygdomme og Rædselskabinetter, til hvilke Politiet forbød Adgang for Ungdommen.

Der var de mere uskyldige mekaniske Teatre med Dukker og Marionetter, der var forfærdiget af *Jean Spaeth* og *Couprans*.

Og endelig var der de alleruskyldigste Folkeforlystelser, som Hunde- og Abeteatret, Karavaner, Dværge, Kæmper, Havfruer og — et Nummer finere end alle sine Konkurrenter: »Raschners Vokskabinet«.

Raschners Fader havde været Urmager. Sønnen var en Blanding af Billedhugger og Mekaniker. Hans Vokskabinet var installeret i en ganske stilfuld Træpavillon, der var opført paa en grøn Plæne, omtrent hvor Sporvognsventesalen paa Raadhuspladsen nu ligger.

Mellem de mange veludførte Portrætfigurer af Tidens Berømtheder var der en Gruppe, der kunde arbejde automatisk, og som var anbragt som Reklame i Vinduet. Dens Titel var: »Et celebert Whistparti«, og Deltagerne var: Czaren, Napoleon den Tredje, Victor Emanuel og Sultanen.

Men Hovedattraktionen var: »Den kunstige And«, der baade kunde spise og fordøje. Det paastodes, at der her var Tale om den veritable Automat, der var konstrueret af den berømte franske Mekaniker Jacques Vaucanson,

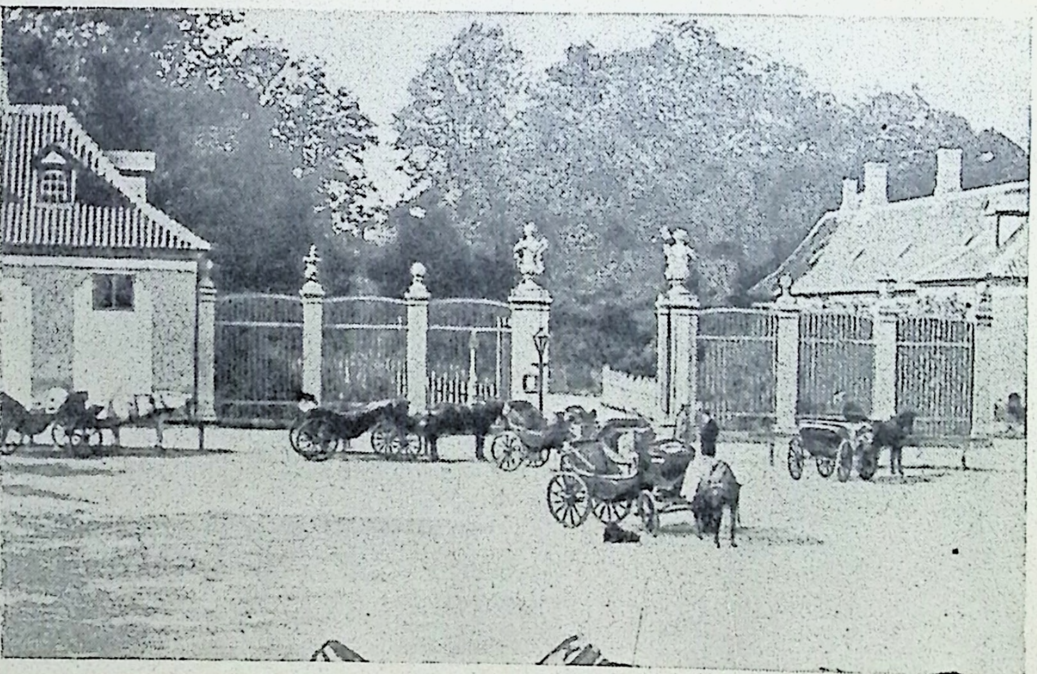
og som havde vakt enorm Opsigt i Paris. da den i 1873 første Gang forevistes for Publikum. Den danske Presse beskæftigede sig indgaaende med Fænomenet med Undtagelse af »Fædrelandet«, der var for fornemt til at behandle den Art Gøgl. Dette gav Anledning til et af de morsomste Billeder i det gamle Vittighedsblad »Punch«, der fremstillede alle de københavnske Redaktører undersøgende Andens Ekskrementer, medens *Carl Ploug* fjernede sig med Haanden for Næsen.

Da »Raschners Vokskabinet« havde forladt Byen efter at have gjort gode Affærer, kom den Idé efterhaanden frem, at København, der nu var i Færd med at indtræde i de europæiske Storbyers Række, ogsaa burde have et virkeligt Panoptikon, saaledes som *Castans* i Berlin, *Grévins* i Paris og Madame *Tussauds* i London. Startningen blev overladt til den nu fra Tivoli udvandrede Bernhard Olsen.

Pengemanden, der stod bagved, var ogsaa denne Gang ligesom ved Indretningen af »Panoramaet« Etatsraad Jean Hansen.

Det var paa det Tidspunkt, da Arkitekt *Hagemann* var i Færd med at opføre sit Kæmpekompleks foran paa Vesterbro. Beliggenheden umiddelbart ved Siden af Tivoli syntes at maatte være fortræffelig for et Fornøjelsesanlæg, og da Panoptikon-Mændene mødte med en Kapital paa 250,000 Kroner, tilbød man dem straks at indrette det store Stuelokale ganske, som de selv ønskede, og Komplekset blev døbt: »Panoptikonbygningen«.

Derefter begav *Jean Hansen,* Bernhard *Olsen* og Vilh. *Pacht* sig paa Studierejse til Berlin, London og Amsterdam. Ved Hjemkomsten overtog Bernh. Olsen selv Indretningen af det nye Etablissement, medens Udførelsen af Figurerne overdroges til Pacht. Denne lille, tykke, ge-

Frederiksberg Runddel med Indgangen til Frederiksberg Have. Med Undtagelse af Hestedroskerne, der nu er erstattet af Biler, har Omgivelserne ikke forandret Udseende.

mytlige Mand, der oprindelig havde været Kunstmaler, var iøvrigt en af de mest typiske Københavnere for sin Tid, og det var som oftest ham, der udkastede »Idéen« til de Karnevaler, som blev arrangeret af »18de November« og »Fremtiden«. Ved saadanne Lejligheder var han heller ikke bange for selv at agere med, som i det store Bravournummer, der var udklækket af Alvorsmanden C. C. *Møller,* og som i lange Tider stod uovertruffet paa Karnevalsomraadet. Paafundet bestod i et Menageri, i hvilket Robert Watt optraadte som den »over fem Verdensdele med Omegn berømte Løvetæmmerske Signora Marracarrara-Paletto«. Løverne var den kendte Arkitekt L. Knudsen og de to Brødre, Billedhuggeren Axel og Vilh. Pacht, der med vild Blodtørst gav sig hen i deres Roller, medens en Tuba i Kulisserne udstødte de tilhørende Brøl.

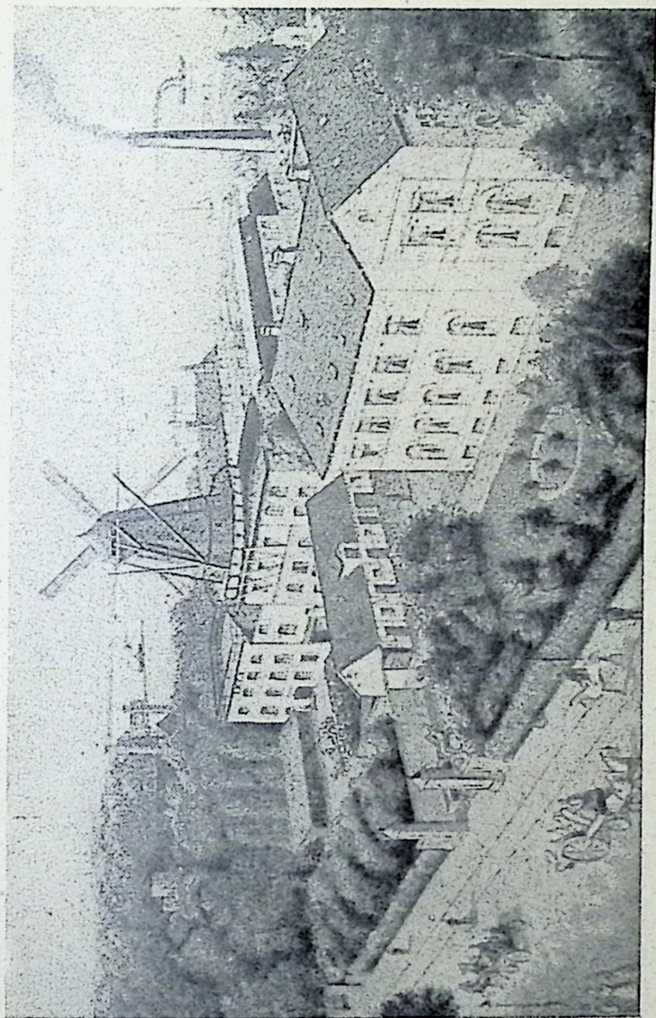
Pacht var til sin Død fuld af Idéer, der ofte endnu var helt umodne. Saaledes var det ham, der uden at opnaa større Succes startede det første egentlige Biografteater paa selve Raadhuspladsen.

I sit Forhold til Panoptikon var han heller ikke heldig og kom snart paa Kant med Ledelsen. Men det var et Stykke af en Københavnerbegivenhed, da Panoptikon aabnedes den 1ste August 1885.

Fra alle Sider havde man stillet sig saa imødekommende som muligt for at hjælpe med til at skaffe København en ny Seværdighed, der kunde bidrage til at fremme den Turiststrøm, hvis Betydning man begyndte at faa Øje for.

Flere berømte Mænd og Kvinder sad Model og forærede deres gamle Klæder, Hatte og Støvler, for at man kunde se dem selv nøjagtig, som de gik og stod.

Vore Skuespillere har skilt sig fra deres kæreste Ko-

Udsigt over Egnen ved Svanemøllen i Firserne. I Baggrunden ligger Øresund.

stumer, for at Eftertiden kunde faa det rette Indtryk af dem i deres Glansroller.

Vore Politikere, der ellers var saa optagne af den storpolitiske Strid, at de ikke havde Tid til Tant og Fjas, havde for en Gangs Skyld taget et Forlystelsesetablissement alvorligt, fordi det ogsaa beskæftigede sig med deres egne dyrebare Personer.

Og Bernhard Olsen havde ruttet med Guld, Farver og Ornamenter i de smukke, stilfulde Lokaler, i hvilke selve Kammerraad *Nimb* havde overtaget Restaurationen, der rummede smaa Perler af Interiører som: »Porcelænsværelset«.

Det er ganske kuriøst at betragte Navnene paa de Portrætfigurer, der fandtes i Panoptikon paa Aabningsdagen, og som rummede al Datidens Berømmelse og kendte Navne:

Politikerne var: Frede *Bojsen,* Viggo *Hørup,* Sofus *Høgsbro,* Professor *Matzen,* Lars *Dinesen,* Doktor *Pingel, Holstein-Ledreborg* samt de de to Nordmænd *Sverdrup* og *Jaabæk.*

Privatteatrene var repræsenteret ved: Julie *Lange-Hansen,* Harald *Kolding, Stigaard,* Carl *Wulff* og Sophus *Neumann,* der mødte i et Paaklædningsværelse paa Folketeatret.

I det kgl. Teaters Foyer saa man: Fruerne Agnes *Nyrop, Eckardt, Tychsen, Lütken, Sinding* og *Hilmer* samt Herrene Algot *Lange,* Emil *Poulsen, Schram,* Niels Juel *Simonsen,* Olaf *Poulsen,* Valdemar *Kolding, Jerndorff* og *Zangenberg* samt Digterne *Drachmann, Bjørnson* og *Ibsen.*

I en Gengivelse af »a Portas« Kafé paa Kongens Nytorv grupperede sig om den gamle *Gianelli:* Robert *Watt,* Erik *Bøgh,* Direktør Severin *Abrahams* fra Folketeatret,

den svenske Skuespiller August *Lindberg,* der havde spillet »Hamlet« og »Gringoire« i København, og Herman *Bang,* der lignede et levende Lig.

Opvarteren var den populære *Poul.*

I de nærmeste Aar arbejdede Panoptikon med stor Energi paa nye Aktualiteter, stadig med beredvillig Støtte fra alle Sider. Selv den gamle Kong Christian lod taalmodig sine Hænder afstøbe, og Dronning Louise udleverede Lokker af sine Døtres Haar, for at Ligheden i den store Fredensborggruppe kunde blive den bærende Attraktion for alle Turister i Sommeren 1888 — Udstillingssommeren!

TIENDE KAPITEL.

Vi kommer saa tilsidst atter tilbage til Cirkus. Efter at Hans Hansen var gaaet fallit, og efter at Panoramaet definitivt havde antaget sin faste Form, blev det Tømrermester *Fritz Petersen,* der ansøgte om Koncession paa en fast, muret Cirkus, der permanent skulde erstatte de nu af Bygningskommissionen og Brandvæsenet forbudte Trækasser.

Da dette rygtedes, blev der Panik i Teaterverdenen, og som altid, naar Direktørerne var i Knibe, søgte de direkte til Kongen som Protektor af deres »kongelige Privilegium«.

Kong Christian, der var en saa udmærket Rytter, havde som den gamle Kavalleriofficer, han var, og Chef for den tidligere Hestgarde, en ikke ringe Interesse for Cirkus.

Denne Interesse delte han iøvrigt med mange af de ældre Monarker ude i Europa, særlig den gamle Kejser Franz Joseph, der betragtede Cirkus ligesom Væddeløbene ud fra et sportsligt, militært Synspunkt, og som mente, at Interessen for Ridning opdroges gennem Manegens Præstationer.

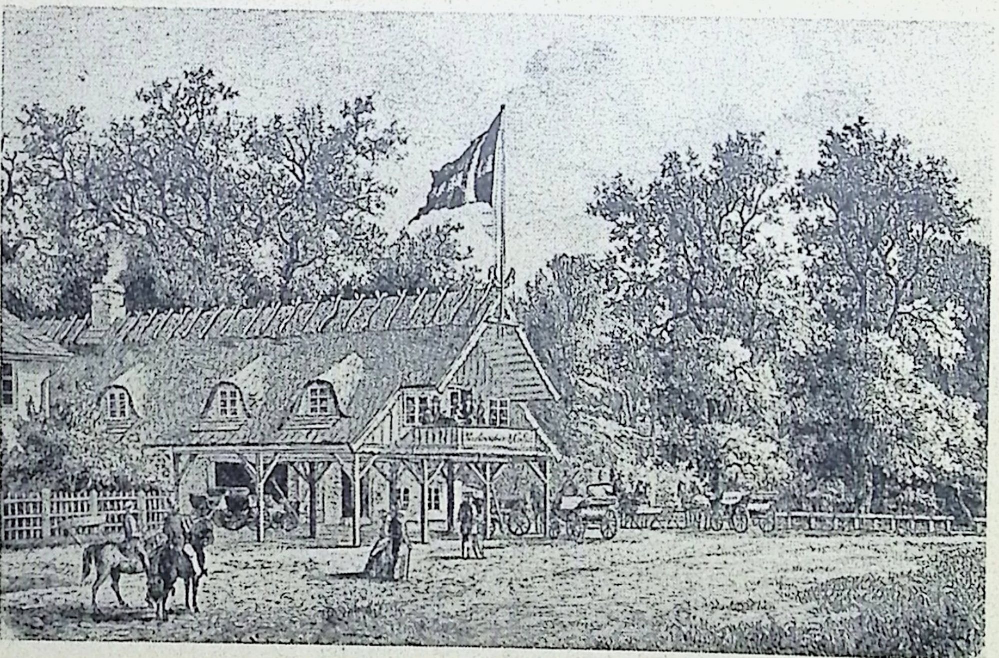
Navnlig gjaldt dette naturligvis de gode Skoleryttere og Dressører. Direktør Edouard *Wolff*, der var en af sin Tids bedste Ryttere, havde i 1881 lejet den lille Træcirkus, som fandtes inde paa Tivoli. Under hans Ophold her skete det, at saavel Christian den Ottendes Enkedronning Caroline Amalie som Frederik den Sjettes Datter, Arveprinsesse Caroline afgik ved Døden med saa kort Mellemrum, at man i Roskilde Domkirke lod Sørgedraperierne hænge fra den ene Begravelse til den anden.

Skønt de to — hver for sig meget sympathetiske — gamle Damer stod Publikums Bevidsthed meget fjern, saa paabød man dog Landesorg i Anledning af deres Død, hvad der af Forlystelseslivet føltes saa meget haardere, som Begravelserne faldt paa hver sin Side af den i de Tider endnu meget lange og trange Paaske.

Dette var vistnok medvirkende til de Skandaler, som Overførelsen af Arveprinsessens Lig til Roskilde gav Anledning til, idet den københavnske Ungdom hujende ledsagede Rustvognen ud ad Landevejen under Afsyngelsen af sjofle Tillæmpelser af Øjeblikkets aktuelle Knejpemelodier.

Da Cirkus Edouard Wolff blev saa haardt ramt af Lukkepaabudene, at den var paa Nippet til at gaa fallit, lod Kongen sende Foder til Hestene fra de kongelige Stalde.

Dette smukke Træk, som vistnok nærmest var udsprunget af Dyrevenlighed, vakte en vis Opmærksom-

Det gamle »Over Stalden«, der nedbrændte i 1875. En ny Pavillon med samme Navn blev senere opført paa den modsatte Side af Vejen. Den nedbrændte ogsaa, genopførtes, men er nu nedrevet.

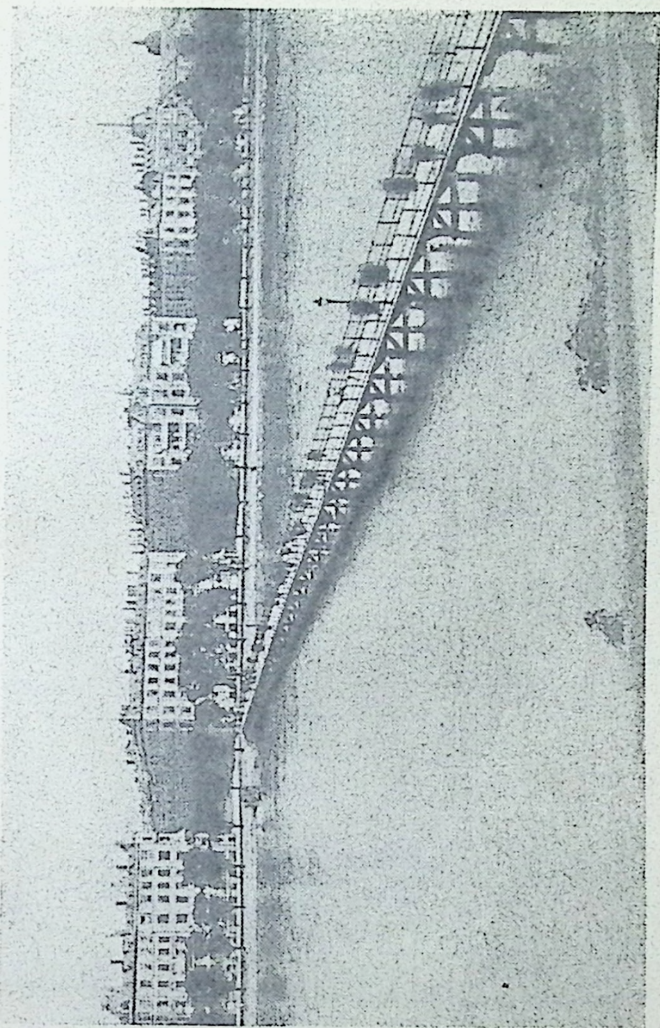
hed, og det paastodes, at Kongen skulde nære særlig Interesse for den nye permanente Cirkus, der paa Grund af sine store Udstyrsballetter heller ikke var videre velset af Det kongelige Teaters Chef, Kammerherre *Fallesen*.

Under Henvisning til gamle Forordninger om udenlandske Truppes Optræden som Konkurrenter til Balletten og med Fremhævelse af, at »Sekondteatrenes« Privilegier »vilde være værdiløse«, dersom man skulde konkurrere med en fast Cirkus, fik man da sat igennem, at der kun maatte gives Beriderforestillinger i de 4 Sommermaaneder fra Midten af Maj til Midten af September. Hermed mente man i Teatrene at have afværget den værste Fare, saa meget mere, som Cirkusdirektørerne i Regelen var Udlændinge, der maatte betale den svimlende Fattigafgift af 8 pCt., medens Indlændinge kun betalte det halve.

Saa fik da Tømrermester Fritz Petersen Koncessionen, og han købte af Magistraten den Grund, der allerede havde Cirkushævd, paa Hjørnet af Jernbanegade og Farimagsgade helt hen til Studiestræde. Ialt skulde der betales 954,000 Kroner, som, efter at den første Udbetaling havde fundet Sted, skulde amortiseres med 22,000 Kr. aarlig. Byggeforetagendet var meget storstilet anlagt, som alt, hvad der den Gang blev opført paa Vesterbro.

Foruden den egentlige Cirkus med store Ridegange, Sadleplads og Magasingaard var der ud mod Studiestræde vidtstrakte Stalde til langt over 100 Heste, Vognremiser og ovenover en mægtig Prøvesal for Balletten med talrige Paaklædningsværelser. Desuden var der store Kafeer og en gammel Have, der var beregnet som en Art Friluftsfoyer i Pauserne.

Men under Opførelsen indtraadte der Vanskeligheder

Den gamle Bro, der i Firserne gik over Sortedamssøen og forbandt Sølvgade med Fredensgade. Forlængst er denne smalle Bro, der kun var beregnet for Fodgængere, afløst af den nye »Fredensbro«.

for Koncessionshaveren, der blev nødt til at bevæge de store Haandværksmestre til at interessere sig med deres Tilgodehavende. Saaledes opstod det saakaldte »Cirkus-Konsortium«, der foruden Fritz Petersen bestod af Jernstøber *Henrichsen*, Smedemester *Rasmussen*, Murermester *Brun* og Grosserer Julius *Goldschmidt*, der i mange Aar fungerede som Formand og økonomisk Leder.

Da man nu skulde til at leje Cirkus ud, viste det sig, at Bestemmelsen om de 4 Sommermaaneder i Virkeligheden var et stort Held.

Havde man skullet leje ud for Vinteren, saa vilde man rimeligvis kun have faaet et mellemstort eller maaske endog et mindre Selskab til København. De større Cirkus-Selskaber vilde næppe have forladt deres faste Sæsonpladser for at drage paa Eventyr til Danmark, selv om dets Hovedstad havde aldrig saa godt Lov paa sig.

Men om Sommeren var de fleste store Cirkus lukkede rundt om i Europa, ligesom Teatrene, og det var derfor en ualmindelig god Chance at faa fat i en By, i hvilken man kunde give Forestillinger i den døde Sæson, efter at Cirkusinteressen var opsparet i 8 Maaneder, og og hvor man vilde komme til at ligge uden Konkurrence. Thi det var man klar over — en Cirkus til vilde København i hvert Fald ikke faa!

Og saaledes blev det! Medens man i alle Byer i Verden har ladet de udenlandske Beriderselskaber slaas, som de var Venner til, saa har vi i Danmark med vort kinesiske Privilegiesystem i mange Aar kun haft een eneste kongelig autoriseret Cirkus, over hvis patenterede Rettigheder Myndighederne vaagede med den største Jalousi.

Beriderforestillinger vedblev — indtil de unormale Forhold under Krigen i 1914 indtraadte — at være forbudt om Vinteren; den Koncession, som *Alberti* gav den

danske Skolerytterske Fru *Jessen* til som *Miranda di Caspari* at drive Vinter*cirkus, kan ikke tages alvorligt.*

Tivoli havde iøvrigt fra gammel Tid i Henhold til sit Privilegium Ret til at drive Cirkus paa Etablissementet som et Led i Havens Forlystelser, og her var ikke sjældent gode Selskaber. Men den eneste Gang, man udnyttede Bevillingen i større Stil og efter Nedrivningen af den gamle Træcirkus ombyggede »Arenateatret«, gjorde man den Kapitalfejl at udleje til en Filial af Cirkus i Jernbanegade, hvorfra gamle G. Schumann sendte sin Søn *Ernst* som Direktør til Tivoli. Hermed opnaaede man kun at skade begge Foretagender.

Iøvrigt maatte alle Beriderselskaber holde sig udenfor Københavns Grund, paa Frederiksberg eller paa Amager. Undtagelserne herfra er uden Betydning saavel som den Koncession, der i Sommeren 1899 blev givet til »Lørups Ridehus«, hvor den svenske Direktør *Ducander* fik Lov til at give Forestillinger, der endte med et Krak.

Tilliden hos de store Direktører til den nye faste Cirkus i København var derfor berettiget straks fra Begyndelsen, og de Forhandlinger, der førtes, endte med, at det blev Renz, som blev Lejer.

Om hans Navn stod der formelig en Art Nimbus fra hans tidligere Besøg her i København. Siden da var han blevet en endnu større Mand, der af Artisterne med patriarkalsk Ærbødighed kaldtes »Altmeisteren«, og som af den tyske Kejser var udnævnt til Commissionsrath og dekoreret med Kroneordenen p. p.

Hans Liv var et helt Eventyr. Ernst Renz var født i Baden den 14de Maj 1814 af borgerlige Forældre, men kom allerede i en Alder af 4 Aar til den bekendte Linedanserfamilie *Maxwell.* Den Gang var det ingen Spøg at gaa paa Line, der ofte udspændtes mellem de højeste

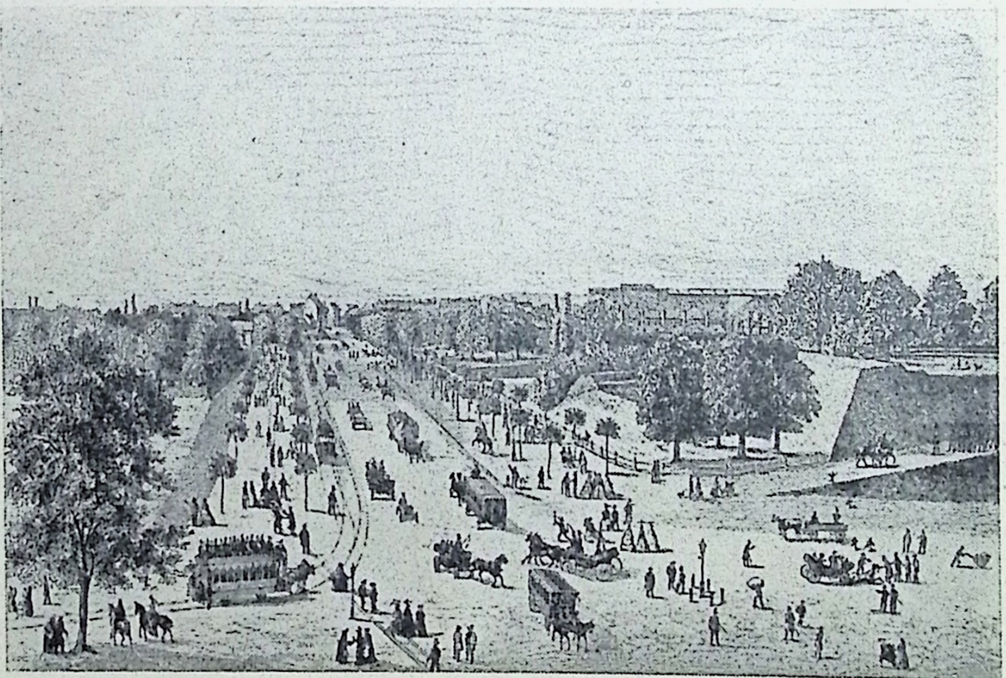
Taarntinder, uden at man kendte til Net. Følgen var da ogsaa, at hans Plejemoder, Fru Maxwell, faldt ned og brækkede Halsen, hvorefter han kom til en lille rejsende Cirkus, *Briloff*, hvor han maatte gøre alt Slags Arbejde og tilsidst ogsaa blev artistisk Leder for Enken, efter at hun havde mistet sin Mand. Renz var nu i den for Artister kritiske Alder omkring de 40, der skal vise, om det bærer videre, eller om han gaar til Bunds. Han dannede sit eget lille Selskab, der bestod af ham selv, hans Kone, en enkelt Artist, den senere Direktør C. *Schumann,* en gammel hvid Skimmel, to Par Herretrikot og een Staldmesteruniform, som de to mandlige Medlemmer af Selskabet skiftedes til at bære, medens der var anskaffet to Tyllskostumer til »Fru Direktricen«.

Men hurtigt blev der Gang i Forretningen, og da Renz var nærved de halvhundrede, var han en af de største Direktører udenfor Tyskland; men han var stadig kun en Cirkusdirektør ligesom sine nærmeste Konkurrenter: *Wollschläger* og *Carré.*

Saa kommer imidlertid et nationalt Element til, der stadig spillede en Rolle i Cirkus Renz og gjorde den til en Cirkus med Politik i — snart til dens Held, snart til dens Ruin.

I første Omgang til dens Held!

De franske Beriderselskaber havde hidtil paa Grund af deres Elegance været de mest yndede, ogsaa i Tyskland. I Spidsen for dem alle stod *Dejean,* der til stor Ærgrelse for de rigtig vaskeægte Tyskere havde lejet den første tyske faste Cirkus: et moderne, elegant indrettet Lokale i Friedrichstrasse. Saa kom Renz til Berlin og optraadte i det saakaldte »Walhalla«, der var halv Manege og halv Scene. Han var lige ved at bukke under i Konkurrencen med Franskmanden, men saa

Parti fra Vesterbrogade (Vesterbros Passage) efter at Dæmningen var opført over Stadsgraven. Billedet er taget fra den nuværende Raadhusplads ud imod Vesterbro.

spillede Patriotismen ind. Der blev indledet et formeligt Felttog, i hvilket Officererne indtog en fremskudt Plads, og man tog fat paa Organisationen af en økonomisk Krig.

Og Kampen endte selvfølgelig med, at Dejean maatte bukke under, ophæve sin Kontrakt og forlade Berlin, hvorefter Renz under Jubel fra Publikums Side holdt sit Indtog i Triumf i den Cirkus, som Dejean havde maattet rømme.

Saaledes blev Renz et Led i hele den store Kamp, der førtes for at samle Tyskland paa alle Omraader og gøre det uafhængigt af fremmede.

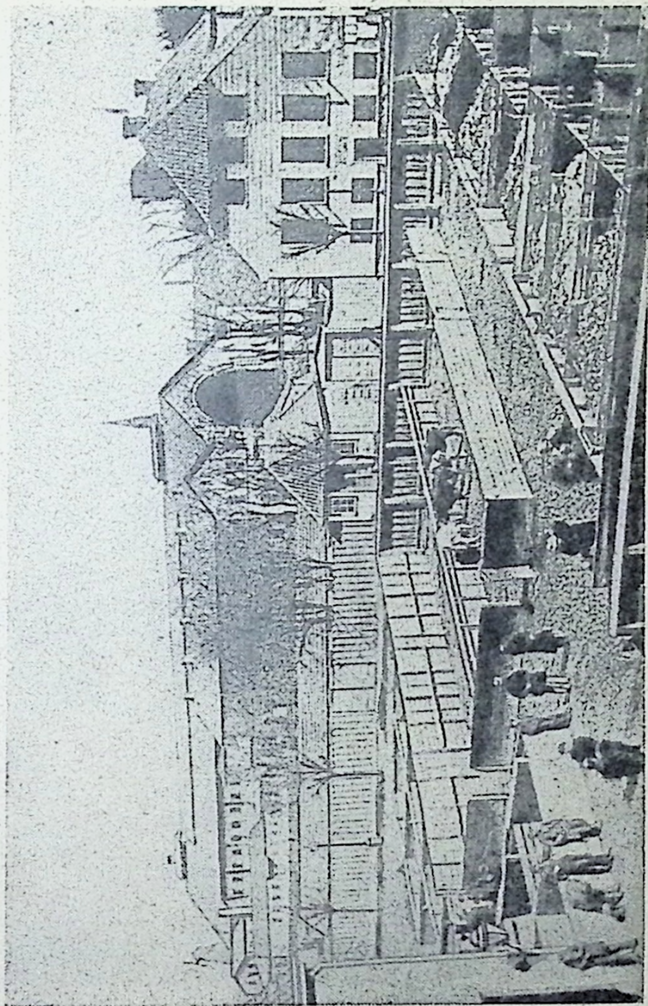
Hans »Sejr« over Dejean kom efter 1870—71 næsten til at staa som en Art symbolsk Forpostfægtning før det store Sammenstød.

Ernst Renz var blevet Nationalhelt i sit store Fædreland. Hans Ry var vokset til det eventyrlige i det brede Publikums Bevidsthed, og nu havde Renz lejet den ny Cirkus i København for 3 Aar: 1886—1887 og 1888 — den store Udstillingssommer, med hvilken han regnede som Clouet.

ELLEVTE KAPITEL.

Det var Lørdag den 8nde Maj 1886, at Renz' første Forestilling fandt Sted i Jernbanegade, og det Artistprogram, den bød paa, var enestaaende. Publikum, der var henrykt, udkaarede sig straks sine to Yndlinge: Jockeyen Hubert *Cooke* og Klovnen *Godlewsky*, der var en ligesaa elegant Springer som udtryksfuld Mimiker, og som senere blev Hofballetmester i Wien.

Trommesalen, Københavns første Torveplads for Handel med levende Kreaturer. Navnet stammer fra, at Markedets Aabning tilkendegaves for Borgerne ved Trommeslagning. Trommesalen blev nedlagt i 1879, da et nyt Kvægtorv toges i Brug. I Baggrunden ses Københavns daværende Hovedbanegaard.

Pantomimen, der sluttede Aftenen, var derimod noget af en Skuffelse; den var beregnet paa at imponere Københavnerne med Anvendelse af det dem formentlig ubekendte elektriske Effektlys, der var anbragt inde i Damekostumerne.

Men Publikum, der huskede »Karneval paa Isen« og »De lystige Heidelbergere« fra de sidste Besøg, havde ventet noget andet og var ikke tilfreds med: »Harlekin à la Edison eller Alt elektrisk«, som Titelen lød.

Hertil kom imidlertid yderligere, at den brøsige og kommanderende Tone, der herskede i Cirkus, og den Brutalitet, der øjensynlig vistes mod Dyrene under Dressuren, langtfra tiltrak Københavnerne.

Det var netop i de samme Dage, da man Aften efter Aften peb ad den tyske Musikdirigent, som havde afløst Georg Lumbye i »National«. Hovedstaden, som ved Valgene 1884 for første Gang havde maattet afgive en Række Kredse til den forenede Opposition, medens den tidligere havde været Højres faste Borg, var atter ved at sadle om. Dette fik sit positive Udslag ved Folketingsvalgene et halvt Aars Tid senere i Januar 1887, da Højre erobrede hele København tilbage med Undtagelse af femte Kreds, hvor man kun manglede et Par Stemmer.

Men allerede nu mærkedes Strømkæntringen paa mange Omraader, medens Holger *Drachmann* og Fr. *Barfod* gik Arm i Arm til Indvielsen af »Garderhøjfortet«, der var rejst for Midler, som var indkommet ved den frivillige Selvbeskatning.

Under disse Forhold var det, at man fik et helt nyt Syn paa Cirkus Renz som Lederen af en tysk Bevægelse, der truede med at trænge ind paa alle Omraader, idet den foreløbig benyttede Forlystelsesbranchen som

Prøvekanin. Man blev opmærksom paa, at Cirkus Renz altid havde haft en vis politisk propagandistisk tysk Karakter, og saa fandt man i det gamle Pantomimerepertoire, som Renz havde opført i Hamborg efter et af Besøgene i København, et bombastisk opsat Bataillestykke med Titelen: »Stormen paa Dybbøl Skanser«.

Herefter lejrede der sig en vis Kulde om Cirkus Renz, men ved Afskedsforestillingen den 23nde August var Huset alligevel udsolgt, og i Kongelogen saas Kong Christian den Niende, Kronprins Frederik og Kronprinsesse Louise, Prinsesse Marie og Kong Georg af Grækenland med sine Sønner.

Forestillingen forløb under store Ovationer for Godlewsky og Hubert Cooke, der var vedblevet at være Publikums Yndlinge, og da Kongefamilien forlod Cirkus, spillede Musiken: »Kong Christian«, som derefter, da »Altmeisteren« hilsende trippede ind med den høje Hat i Haanden, afløstes af:

»So scheid, ich denn, du stille Haus,
und zieh' von dir betrübt hinaus.«

Om Natten Klokken 12 forlod hele Selskabet København, og Direktør Renz udstedte, som den Cirkuskonge han var, en formelig Proklamation til det danske Folk, i hvilken han takkede Kongehuset, Autoriteterne og den høje Adel, idet han udtrykte Haabet om Gensyn.

Det kan være, at »Altmeisteren« var »betrübt«, thi Indtægterne havde ikke svaret til de for en By af Københavns daværende Størrelse enorme Udgifter, men »stille« blev *Huset* i hvert Fald ikke.

I Teaterverdenen var der udbrudt en Panik, der var endnu vildere, end da Koncessionen i sin Tid blev givet.

Da man ved alle gode Kræfters Hjælp den Gang fik indskrænket Beriderforestillingerne til de 4 Sommermaaneder, saa var det under den stiltiende Forudsætning, at Cirkus skulde være lukket den øvrige Del af Aaret, eller i hvert Fald ikke anvendes som Forlystelsesetablissement.

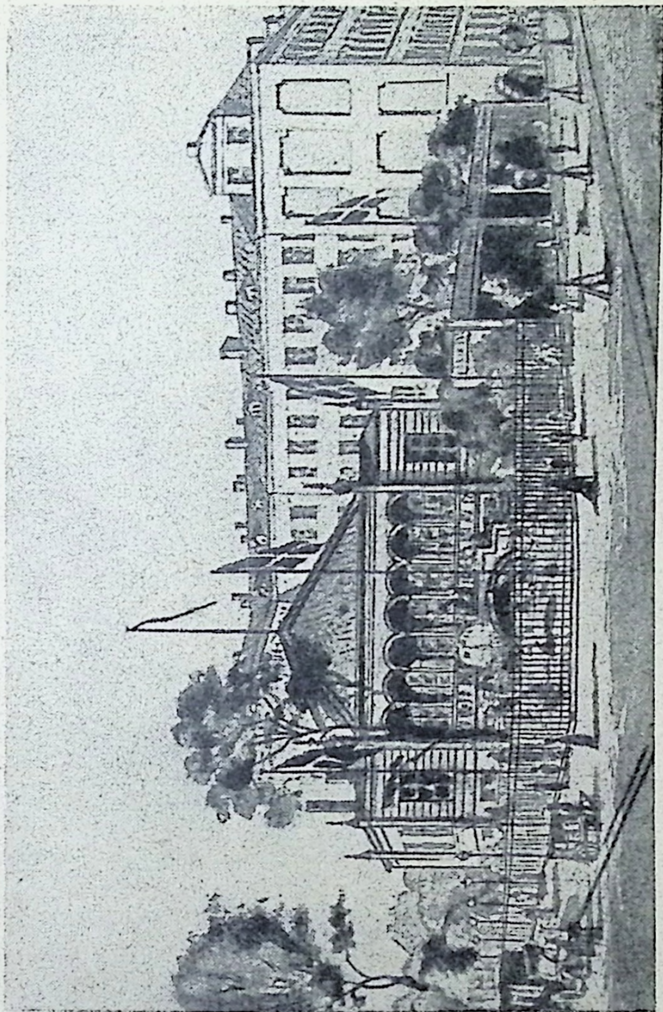
Og saa erfarede man i Sommerens Løb, at det var Meningen i de andre 8 Maaneder af Aaret at indrette Lokalet til Byens største Varieté med udenlandske Artister, Servering og Tobaksrygning.

Det var en Konkurrence, der var endnu forfærdeligere end den, man havde kunnet frygte fra en Vintercirkus' Side, og der blev atter mobiliseret et mægtigt Apparat for at forhindre, at Tilladelsen blev givet.

Men denne Gang var det forgæves! Hovedgrunden var vel nok, at Magistraten selv var saa stærkt engageret, at den maatte se at redde sine Penge. Det forlød endvidere, at Lejeren af Lokalet, den fra »»Concert du Boulevard« bekendte Direktør, Krigsraad *Fine-Mathiessen* havde stillet i Udsigt, at han vilde anvende Overskudet til Oprettelse af et Invalidehjem. Nok var det i hvert Fald, at efter en Maaneds Forløb lukkede »Cirkus Varieté« op med en stor Varieté-Forestilling af udenlandske Artister og Koncert under Ledelse af Musikdirektør Georg Lumbye. Entreen var kun 50 Øre med en Ekstrabetaling af 50 Øre og 25 Øre for Loge og Parket.

Det var en haard Konkurrent, ikke blot for Teatrene, men ogsaa for de andre Varieteer, selv om Programmet endnu ikke bød paa de store Verdensnumre, der senere skulde blive Lokalets Specialitet.

Men den første Aften var der dog en ung dansk Artist, der optraadte, og som skulde faa Ry langt ud over det lille Danmark og det Aarhus, i hvilket hun var født.

»Concert du Boulevard« var i Firsernes København Samlingsstedet for det lystige Publikum. Det satte sit Præg paa Datidens København. Paa samme Plads ligger nu National-Scala.

Det var Adelina Genée, der blev præsenteret for Journalisterne af sin Onkel, Balletmesteren, med de Ord: »Hun bliver engang Verdens største Danserinde. Hun har en Fod som en Haand.«

Det var ikke Balletmesterens profetiske Ord, men Journalisternes skeptiske Smil, der blev gjort til Skamme af Fremtiden, som forvandlede Adelina Genée til en af Londonerscenens Verdensstjerner, der senere kom hjem og beærede vort kongelige Teater med en Gæsteoptræden i »Coppelia«.

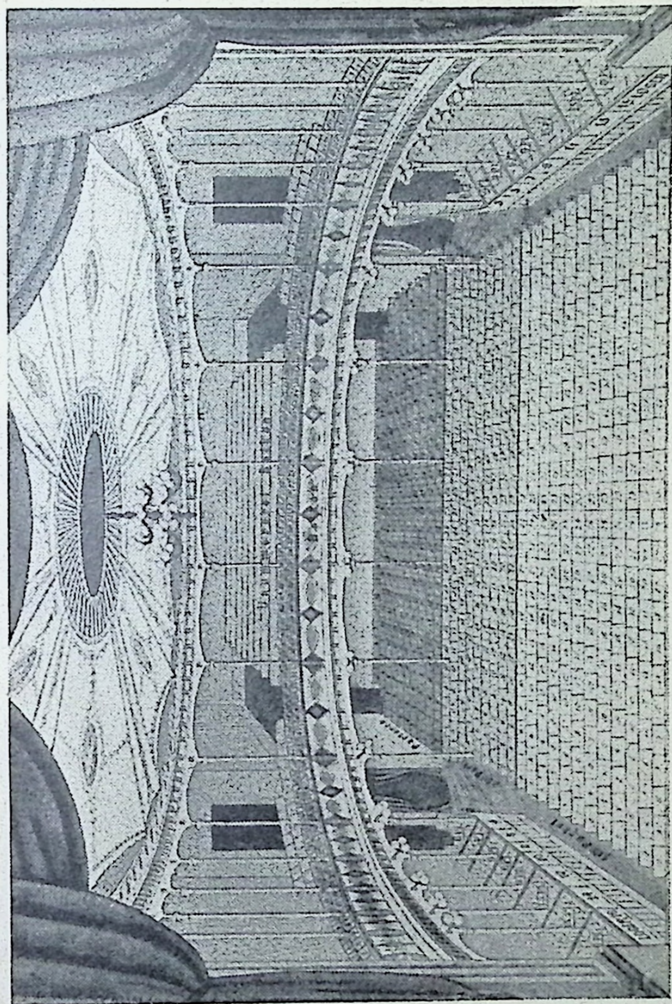
Renz laa imidlertid i Hamburg og spekulerede paa, om København var et Besøg værd den kommende Sommer, og Resultatet af Overvejelserne var, at han for at gøre Københavnerne mere taknemmelige og forstaaende overfor hans Verdenscirkus' Præstationer vilde leje Cirkus ud for en Sæson til et lille anden Klasses Selskab.

Han valgte *Albert Schumann,* som han ansaa for mindst farlig, og skønt han selv skulde give 60,000 Kr. i Leje, overlod han sin unge Stedfortræder Cirkus for det halve.

Albert Schumann var Søn af den tidligere Sadelmagersvend, der havde været Renz' første og eneste Artist ved hans Start, og som i 25 Aar rejste sammen med ham som hans højre Haand. I 1871 blev han dog ked af at staa i en underordnet Stilling, især da Renz blev mere og mere urimelig og stor paa det, og dannede sit eget Selskab, først sammen med den bekendte Direktør *Herzog* og senere med *Kremzer.*

Fra Slutningen af Halvfjerdserne husker vi her i København: »Schumann & Kremzer«, der gav Forestillinger i Tivolis lille Træcirkus.

Familien Schumann var en rigtig Beriderfamilie af den gamle Skole. Moderen saa man sjældent eller al-

»Folketeatret«s Tilskuerplads, som den saa ud omkring 1880.

drig. Hun var optaget af at »koge« og af at holde Børnenes Garderobe i Orden.

Faderen var en Bøddel mod Sønnerne, der fik en meget striks Opdragelse. De fire af dem var Beridere og Dressører: *Max, Ernst, Albert* og *Adolf.* Af disse var Max Fader til de tre unge Brødre Schumann, som vi nu i en Række Sæsoner har set i den efter Branden ombyggede Cirkus i Jernbanegade.

Den femte af Brødrene hed *Jacques.* Han var uddannet som Musiker og fungerede i Faderens Cirkus som Orkesterdirigent.

Endelig var der Datteren *Adèle.* Hun var den mest ladylike Beriderske og Skolerytterske, som man havde set siden Virginie Leonards Dage, hvorfor hun ogsaa havde et mægtigt Publikum.

Den mest opvakte og selvstændige af Sønnerne var Albert, der var født i Wien den 22nde Januar 1858. Han debuterede allerede i en Alder af 3 Aar i Manegen i en Pony-Voltige af 12 Børn og viste saa fremragende Evner for Faget, at han, skønt endnu kun en Dreng, blev engageret mod Betaling hos Renz som Voltigør à la Richard, den berømte Artist, der i 1886 styrtede med Hesten i St. Petersborg og slog sig ihjel paa Stedet.

Det varede ikke længe, før den unge Albert Schumann oppebar den for sin Tid svimlende Gage af 1000 Francs om Maaneden, og han gik nu sin Sejrsgang gennem en Række Cirkus: Meyers i London, Cirque Fernando i Paris og Cirque Royal i Bryssel.

I Begyndelsen af Firserne vender han saa tilbage til Faderen, der giver Forestillinger rundt om i Skandinavien og København.

Albert Schumann har nu slaaet sig paa Jockeyridtet, i hvilket han kun har een Overmand: Hubert Cooke.

Ligesom Richard optræder han iøvrigt som Athlet til Hest. Men det gaar ham som hans Forbillede: Han styrter; men det er ikke Døden. Det er det, der næsten er værre for en Artist: Det er Invaliditet. I Maaneder ligger han paa Hospitalet. Da han rejser sig fra Sygelejet kan han ikke længere arbejde og hans Fader er rejst med sin Cirkus til Tyskland.

Saa beslutter Albert Schuman at danne sin egen lille »Skandinaviske Cirkus«, med hvilken han starter i et Telt i Malmø. Han har en Hestebestand paa 16 veldresserede Dyr, og han tjener sine første Penge, da han drager over Sundet og slaar sig ned ude i Ravnsborgs Have, hvor nu Nørrebros Teater ligger.

Det gaar op og ned for den unge Direktør, der imidlertid har brudt med Faderen, efter at han har giftet sig med Sangerinden *Clara Happé* fra den gamle Boulevard.

Alle de københavnske Levemænd sværmede, som før omtalt, for Clara Happé, der var Datidens Dagmar Hansen, som imidlertid havde saa meget Artistblod i sine Aarer, at hun for en Grosserer eller Greve foretrak den unge Schumann, skønt hans Situation var alt andet end glimrende. Med Energi og Dygtighed tog hun fat som Direktrice og delte godt og ondt med sin Mand, der ofte blev haardt behandlet af Skæbnen.

Saaledes ødelagde en Kyklon hele hans kostbare »Chapiteau«, en Telt-Hippodrom, som han havde opslaaet i Warschau, og han var nu en delvis ruineret Mand, der syntes at have, hvad man særlig i Artistsproget ynder at kalde, »Pech«.

En Sæson i København kunde maaske hjælpe Sønnen af Renz' gamle Ungdomskammerat lidt til Hægterne samtidig med, at den vilde virke i høj Grad flatterende for Cirkus Renz selv: dets Minde fra Fortiden og dets Chancer for Fremtiden.

Altsaa blev Albert Schumann den foretrukne, skønt der havde været adskillige mellemstore Direktører om Budet.

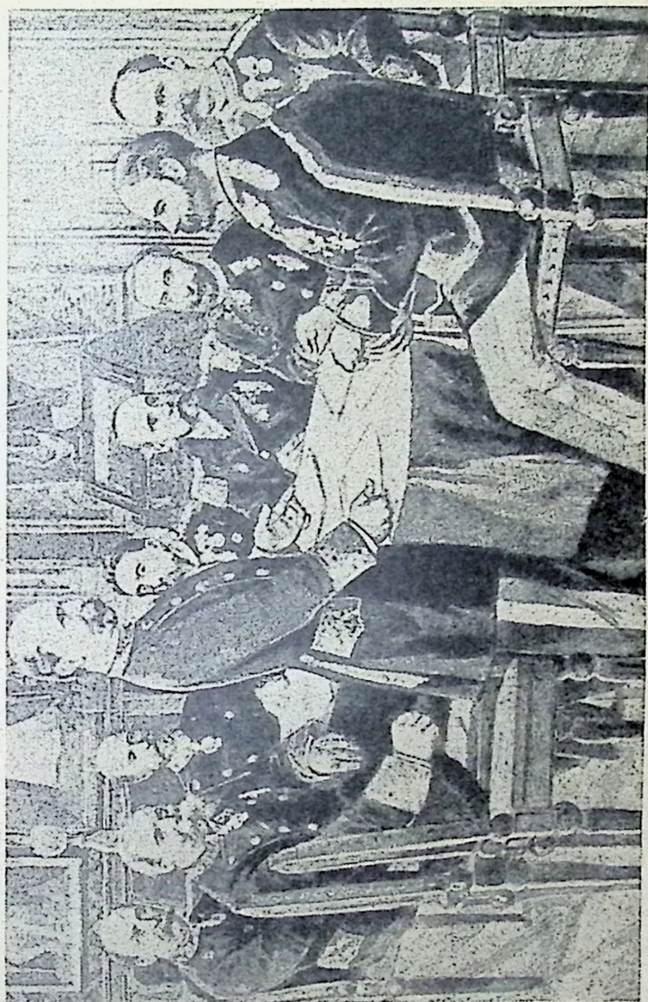
Men det gik ganske anderledes, end »Altmeisteren« havde forestillet sig, og end selv en større Psykolog end han havde kunnet tænke, naar han ikke havde specielt Kendskab til Københavnernes Karakter.

Det Provinspræg, der, som tidligere fremhævet, endnu hvilede over Firsernes København, gav sig enten Udslag i en altfor overdreven Begejstring, som da *Sarah Bernhardt* var her første Gang, eller i en vis stædig Vægring ved at anerkende, hvad man ikke selv havde skabt og givet Navn.

Man vilde ikke lade sig *imponere* af en arrogant, tysktalende Renz, men man vilde *protegere* en elskværdig, dansktalende Schumann.

Det var, som om han passede bedre i Format til Byen og dens Størrelse, og da han tilmed havde engageret Hubert Cooke og iøvrigt selv var en dygtig Dressør, hvis Heste ikke i saa høj Grad som Renz' røbede Afstraffelses-Nervøsitet, saa fik »den unge Schumann« lige straks en hjertelig Modtagelse. Da han tilmed benyttede de indgaaede Penge til store Engagementer som Løvetæmmeren Julius *Batty Seeth,* der senere blev gift med Schumanns Svigerinde Anna Happé, holdt hans Popularitet sig. Iøvrigt nægtede Albert Schumann sig ikke direkte Spekulation i Renz Fadæse, den forlorne Patriotisme.

Medens den danske Soldat i »Stormen paa Dybbøl Skanser« var blevet fremstillet som en sølle, kujonagtig Kryster, saa blev der nu tildelt »Jens« en overdreven Bravour og Tapperhed i et »Krigsbillede« med Titelen: »Dagen før Slaget«. Publikums Stemning overfor denne

Statsraad paa Amalienborg. Fra venstre til højre ses: Konsejlspræsident Estrup (staaende), Udenrigsminister Rosenørn-Lehn, Kultusminister Scavenius, Indenrigsminister Ingerslev, Krigsminister Bahnson, Marineminister Ravn, Justitsminister Nellemann, Kronprins Frederik og Kong Christian IX.

usmagelige Leflen med dets nationale Følelser maaltes dog bedst ved det Bifald, der hilste følgende Vers i *Paul Marcussens* og *Carl Wulffs Sommerrevue* »Der var en Gang — en Landsoldat« paa Nørrebros Teater:

Hver rigtig Københavner
kan finde sig i alt,
men se Schumanns Pantomimer,
det finder jeg er for galt!
Det er *for* trist,
ja vist!
At se Tyskerne gaa omkring
og raabe Hurra for Dannebrog,
det ligner jo ingenting.

Men med en pæn lille Formue, der hurtigt skulde bringe ham frem i første Række mellem de internationale Cirkusdirektører, forlod Albert Schumann alligevel København, medens han intet hellere ønskede end at komme igen det næste Aar.

Men nu vilde Altmeisteren atter selv tage Affære for at udnytte den store Sommer 1888 — Udstillingssommeren!

TOLVTE KAPITEL.

»Millionen, den kommer sikkert til Sommer!« Det var med det Refræn paa Læben, at Københavnerne stilede mod den store Udstilling, paa hvis Fremmedbesøg alle Forlystelser, saaledes som vi nu har set, havde bygget deres Fremtidsforventninger gennem hele det forløbne Aar.

Nicolaj Plads inden Brygger Carl Jacobsen havde faaet Spir paa det kullede Taarn, og inden de aabne Slagterboder var blevet fjernet til Fordel for en Kirkebygning, der baade rummer Kirkesal, Museum og et stort Bibliotek. Kirkeskibet blev bekostet af nu afdøde Departementschef P. N. Rentzmann,

Optakten havde nemlig allerede fundet Sted ved en Audiens paa Amalienborg den 9ende Marts 1887, hvor Kongen modtog en Komité, der bestod af følgende Herrer: Lensgreve Krag-Juel-Vind-*Frijs* til Frijsenborg, Direktør Philip *Schou*, Grev C. F. *Danneskjold-Samsøe* og Etatsraad Heinrich *Hansen*.

Komitéen kom for at anmode Hans Majestæt om at være Protektor for »Den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling i København 1888«, i hvilket Aar Kongen selv fejrede sit 25aarige Regeringsjubilæum.

Christian den Niende var ikke nogen stor Taler, men til Gengæld kunde der være en varmende Hjertelighed over hans jævne Ord, og det var med tydelig Bevægelse, at han udtalte sin Glæde over, midt under den oprivende politiske Kamp, der splittede Folket, at overtage Protektoratet for det Værk, til hvilket Landet og Hovedstaden knyttede saa store Forhaabninger.

Allerede den 12te Marts fulgte den næste store Dag hen mod Værkets Fuldbyrdelse. Vi havde haft en streng Vinter det Aar. Al Færdsel var standset, og det var umuligt for de med fire Heste forspændte Sporvogne at bane sig Vej. I høje Driver laa Sneen, eller Stormen piskede den i tætte Hvirvelsøjler hen over det store, nylig sløjfede Voldterrain, hvor nu Raadhuset knejser, og hvor det var Meningen at rejse Nordens største Tømmerværk efter Tegning af Arkitekt Martin Nyrop.

Her, hvor udgravede Sværdklinger og Bidsler mindede om, at Stedet en Gang havde været Valplads for de nordiske Broderfolks Kamp under Karl Gustavs natlige Angreb paa København, var Pladsen udset til den fredelige Turnering om Ærens Laurbær.

Foreløbig var Billedet dog alt andet end festligt.

Ude paa Snemarken saas en Klynge Mennesker, der

med opstrakte Hænder fortvivlet kæmpede for at holde Hatten paa Hovedet. De lignede en Flok Ravne, der var ved at lette til Flugt.

Det var den vordende Udstillings Mænd, der sammen med de inviterede Repræsentanter for Pressen »slog Pælen ned« til Hovedhallen. Hele Arrangementet var saare primitivt. Der var rejst tre høje, tynde Stænger, der krummede Ryg af Anstrengelse ved at bære de tre blaffende nordiske Flag i den forrygende Storm.

Det øvrige Festapparat mindede nærmest om en Guillotine med ophejset Faldøkse. Og nu styrtede denne ned i Skikkelse af en tung Jernklods, der rutschede over en Rambuk og fik den første Pæl til at bore sig ned i Jorden som et Skomagersøm i en Støvlehæl.

Alle blottede Hovedet, og Philip Schou fik Lejlighed til at sige sit første bevingede Ord:

»Hvad i Sne vi saa,
skal i Tø genopstaa!«

Philip Schou var den Gang slet og ret Direktør for »Aluminia«, der havde opslugt den gamle kongelige Porcelænsfabrik. Han var Udstillingens Vicepræsident og tillige Præsident for dens første og største Indsats: »Industriafdelingen«.

Som saadan havde han hele Arbejdet; men hele Æren blev ogsaa overdraget til ham af den gamle, fine Greve Frijs, der var gaaet ind paa at være Udstillingens Præsident, fordi hans Navn mentes at have Klang og Samlingsevne i alle Lejre.

Grev Frijs' personlige Bidrag blev nærmest det at foretage den højtidelige Aabning af Udstillingen.

De to Vicepræsidenter ved Siden af Philip Schou var Grev Danneskjold-Samsøe og Heinrich Hansen.

Den smukke, lyse Grev Danneskjold-Samsøe, der iøvrigt var Grev Frijs' Svigersøn, var den altid smilende Venlighed og Elskværdighed, naar han aflagde Besøg paa Udstillingsterrainet. Han var ligesom Philip Schou Vicepræsident i sin Egnskab af Præsident for Landbrugsafdelingen.

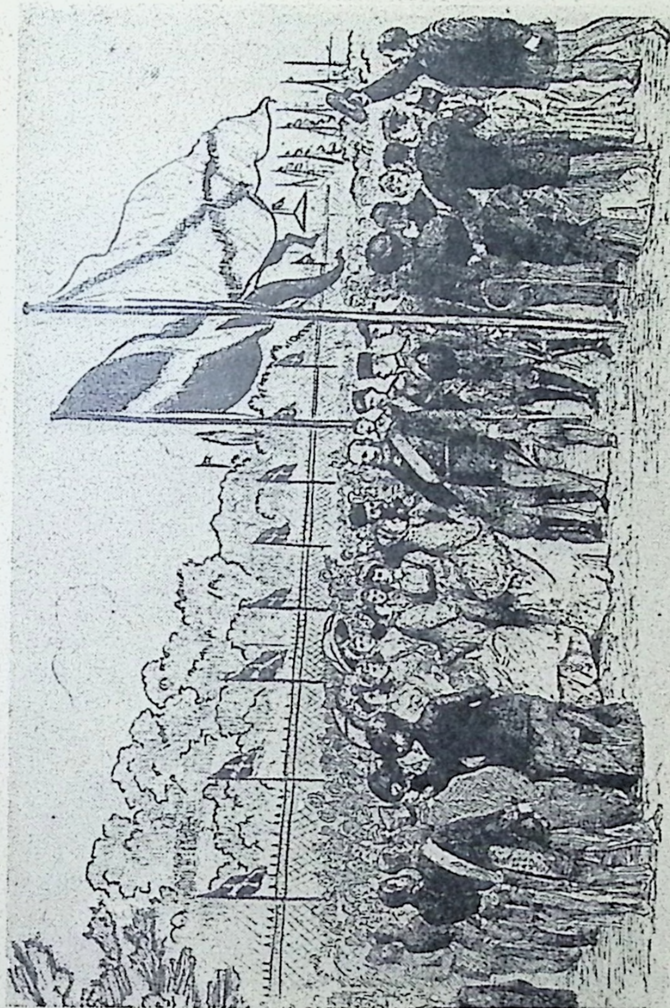
Ude i Landet var han kendt ikke blot for sin mønsterværdige Drift af Brattingsborg, men ogsaa som en af Præsidenterne for »Det kongelige Landhusholdningsselskab« og som Forsvarer for Danmarks Interesser overfor den engelske Parlamentskommission, da man vilde udelukke os — som de fleste andre Lande — fra fri Indførsel af Kvæg til Storbritannien.

At vi ikke ramtes af dette haarde Slag, var i første Række Grev Danneskjold-Samsøes Ære.

Nogle Aar før Arbejdet paa Udstillingen begyndte, var Greven ved Faderens Død blevet Lehnsbesidder af Grevskabet Samsø og Overdirektør for Gisselfeld. Hele det daglige Slid paa Landbrugsafdelingen blev derfor overladt til Sekretæren, den senere Landstingsmand *Sonne*, der opnaaede stor Popularitet ved sin sunde Blanding af jovial Jævnhed og robust Arbejdskraft.

I Vicepræsidenternes Trekløver var Heinrich Hansen Repræsentanten for Kunsten. Han var Sønderjyde og som ungt Menneske kommet til København for at uddanne sig i Dekorationsfaget. Han blev hurtig en af vore mest kendte Arkitekturmalere. Efter Frederiksborg Slotsbrand kom han til at spille en Rolle i Offentlighedens Bevidsthed, idet han tog Initiativet til Oprettelse af »Kunstflidslotteriet«, hvis Indtægt ikke blot var beregnet paa at støtte Slottets Genopførelse, men ogsaa paa at fremme Haandværkets kunstneriske Udvikling.

Heinrich Hansen, der baade var blevet Professor og

Den russiske Czar Alexander d. III's og Kejserinde Dagmars Modtagelse paa Toldboden i 1883 efter Tronbestigelsen 1881.

Etatsraad, havde bevaret Haandværksmandens næsten zünftige Gemytlighed, og hans runde, trivelige Skikkelse bragte godt Humør med overalt og forsonede de netop paa det Tidspunkt hidsigt stridende Partier indenfor Kunsten. Iøvrigt var Heinrich Hansen ikke nogen ny Mand paa Udstillingsomraadet, idet han allerede havde været Kommissær for Kunstafdelingen under den sidste vellykkede Udstilling i 1872, hvis smukke Bygning endnu stadig ligger bevaret paa Vesterbro som Hjem for »Industriforeningen«.

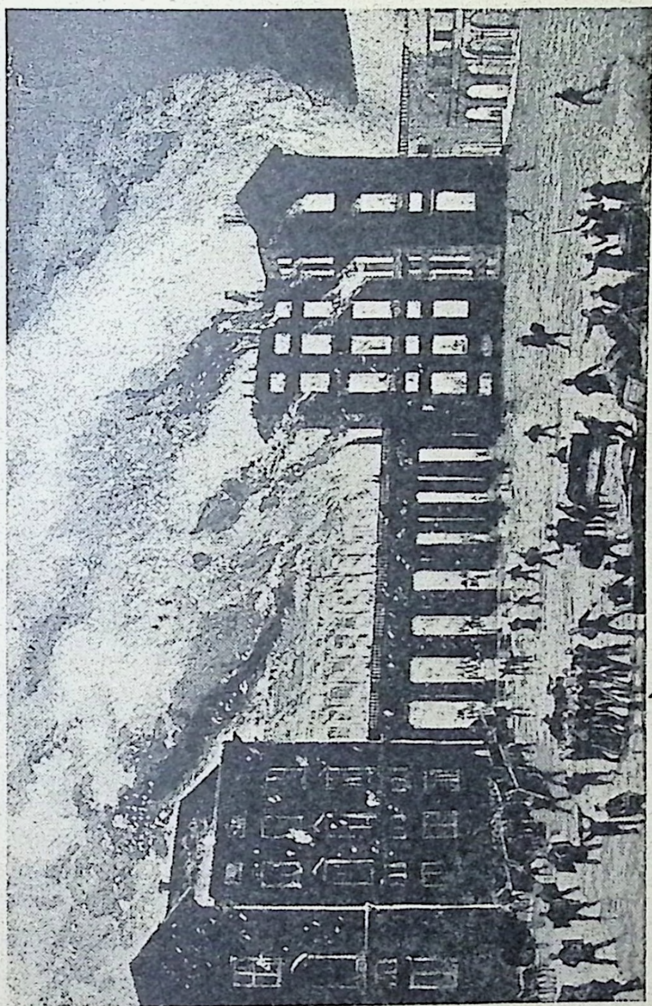
Men foruden Vicepræsidenterne var der en Række Komitémedlemmer, der fra den Dag, Pælen var slaaet ned og havde givet Signal til, at Arbejdet skulde begynde, bogstavelig ikke fik Blund i Øjnene.

Rastløst var de paa Færde Dag og Nat i de lave Udstillingsbarakker, der nu havde rejst sig som en hel lille stilfuld Træby omkring det afstukne Terrain, og hvor der var fuldt af Komitéværelser, Tegnestuer og Kontorer.

Alle gik til Arbejdet fyldt af Haab, Tillid og Glæde, og de forstod at skabe Virkelyst, ja næsten Begejstring omkring sig for Rejsningen af dette nationale Storværk, i hvilket man saa en Betydning baade *udadtil* og *indadtil*.

Snart 25 Aar var forløbet siden den ulykkelige Krig, der havde skilt os af med en Trediedel af Landet. I disse mange Aar havde vi lidt forsagte overfor Yderverdenen, men ikke knækkede i vort Arbejdsmod, taget fat paa Genrejsningen; men vi havde saa at sige virket for nedrullede Persienner efter H. P. Holst's Motto fra den sidste Udstilling i 1872:

For hvert et Tab der kan Erstatning findes,
hvad *udad* tages, det maa *indad* vindes.

Christiansborg Slots Brand den 3. Oktober 1884, set fra Ridebanen.

Med Udstillingen 1888 vilde vi for første Gang rulle disse Persienner op, for at Europa kunde se, *hvad* vi havde præsteret i de mange Aar, vi havde holdt os stille. Og for at ogsaa — og det var et medvirkende Moment — de Landsmænd mod Syd, der trofast holdt Stand, kunde faa en Styrkelse ved at se, at der ikke blot var Kævl og Splid hjemme i det gamle Kongerige, men ogsaa Energi, Foretagsomhed og Dygtighed.

Nordisk! blev Udstillingen døbt, og nordisk var den først og fremmest ogsaa anlagt, men den havde dog paa flere Punkter en delvis international Karakter, ikke mindst paa Grund af Ruslands officielle Deltagelse.

Denne skyldtes i første Række Hofjuveler Carl *Michelsen,* der personlig tog til det daværende St. Petersborg og søgte Audiens hos Alexander den Tredje.

Men foruden ham var der en Mand som Voksdugsfabrikant *Axel Meyer,* der havde slaaet sit store Slag med »Rejsestipendieforeningen«, og som nu under Udstillingen forberedte et praktisk Oplysningskontor, i hvilket Broderen *Emil Meyer* var Sekretær.

De to Brødre hørte til de mest kendte Ansigter paa Udstillingsterrainet. Og ved Siden af dem husker vi endvidere Sekretær i »Landhusholdningsselskabet«, Kaptajn Jørgen Carl *la Cour,* der trak Læsset i de forskellige Udvalg for Landbrug og Maskinvæsen, Oberst V. *Hoskiær,* der maatte nøjes med Titelen: Udvalgsformand, skønt han som Leder af hele Maskinafdelingen egentlig burde have været Vicepræsident, og den buldrende, men velmenende Tømrermester *Cortsen,* samt mange andre.

Og medens de sled og arbejdede, og medens vi saa Nyrops brogede Træpalads hæve sig højere og højere, indtil Flagstangen tilsidst var sat paa Kuppelens lette Sæbeboble, spurgte man nervøst: »Bliver vi færdige?«

Thi det var jo de store Udstillingers sædvanlige Skæbne ude i Verden, at de næsten aldrig stod helt fuldendt før den Dag, da de skulde rives ned. Men Aftenen før den festlige Aabningshøjtidelighed skulde finde Sted, meldte Komitéen: »Der mangler ikke et Søm.«

TRETTENDE KAPITEL.

Det var den 18de Maj 1888, at Udstillingen lukkede op. Vejret havde hidtil været koldt og regnfuldt, men da de tre nordiske Flag om Morgenen blev hejst og gav Tegnet til, at hele København skulde klæde sig i Festdragt, skinnede Solen saa lys og varm som paa en Sommerdag. Halmtorvet var fuldt af kjoleklædte Folk, der havde hængt Overtøjet fra sig rundt om i Kafeerne, og gennem Menneskemængden krydsede klokkeringende *gule* Sporvogne, *røde* Omnibusser og de letbyggede *blaa* Hestedrosker som smaa, levende Unger af den store, spraglede Bygning deroppe, fra hvilken hver havde modtaget sin Farve.

Aldrig havde København været smukkere, gladere og mere forhaabningsfuld end denne Majdag. Det var. som følte den sig selv som en Foraarsknop, der havde sprængt sit Hylster for at gaa den store Blomstringstid i Møde.

Under Hurraraab kørte Kongefamilien gennem de festsmykkede Gader, og Klokken 1 fandt den store Aabningshøjtidelighed Sted med Festtale af den nu lidt aflægs Præsident, Grev Frijs-Frijsenborg, med Kantate og tilsidst med 27 drønende Kanonskud, medens Publikum begyndte at storme Indgangene.

Forventningerne var højspændte, men de blev ikke skuffede. Det første Indtryk var imponerende, naar man kom ind i den store Hovedhal, fra hvis høje Vestibule man lige ud saa ned over den danske Afdeling, medens den norske og svenske laa til hver af Siderne.

Langs Hovedhallen løb som en bred Promenade den nuværende Boulevard, ud i hvilken den russiske Afdeling skød sin stilfulde Træfacade, der ikke blot var et tomt Skilt. Czaren havde holdt det korte, fyndige Løfte, som han havde givet, da man anmodede ham om Ruslands Deltagelse: at sende det bedste!

Mellem de andre udenlandske Afdelinger var det særlig den italienske, som havde Publikums-Succes, og efterhaanden maatte man binde hele Dragehaler af Bestillingssedler til de smaa udstillede Marmorfigurer.

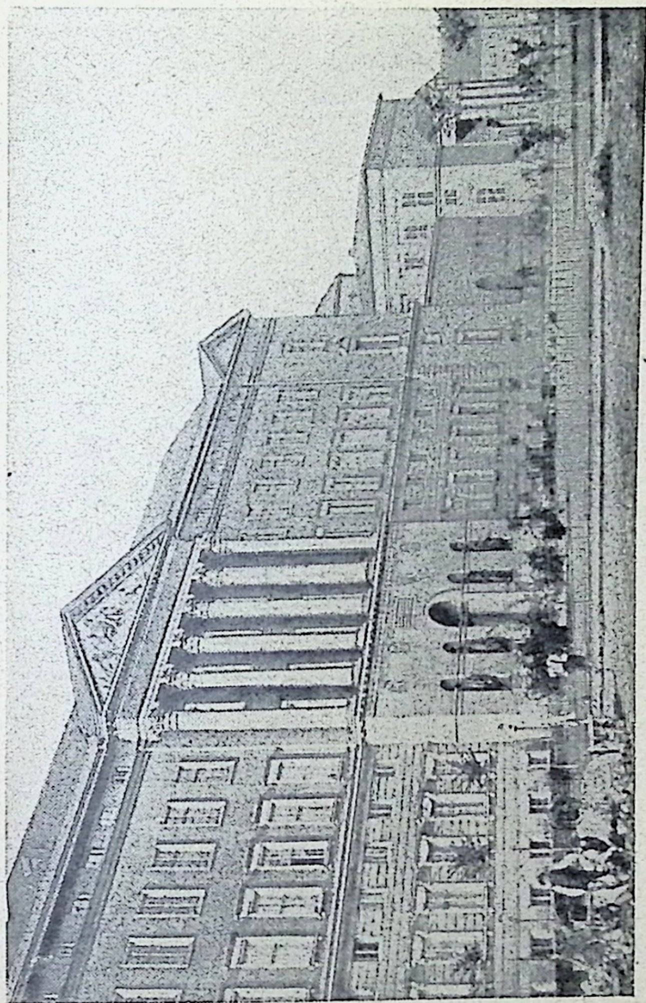
Bag Industriafdelingen laa Kunstafdelingen og Maskinafdelingen og videre frem den store Landbrugsafdeling, der var forbundet med det øvrige Terrain ved en Luftbro. Talrige Separatafdelinger, Kiosker og særprægede Smaabygninger laa spredt rundt om, dominerede af »Gamle Carlsberg«s hvide Lanternetaarn.

Ved Solnedgang lukkede alle Bygninger, og Publikum kunde sprede sig ind over Tivoli, for hvilket Fregatten »Sanct Georg« laa som en illumineret Reklame midt i Stadsgraven, der var lidt større end nu.

Det var en Sommer i Fest!

Først og fremmest i Anledning af en hel Række nationale Mindedage, hvis to Hovedtapper var 100 Aars Dagen for Stavnsbaandets Løsning og 25 Aars Dagen for Kong Christians Regeringstiltrædelse.

Men iøvrigt greb man enhver Lejlighed til at feste, deriblandt ganske selvfølgelig 50 Aars Dagen for »Industriforeningens« Stiftelse.

Christiansborg Slots Hovedfacade inden Branden 1884.

Ved alle disse større og mindre Højtideligheder var Vejret desværre i Modsætning til, hvad der havde været Tilfældet for Aabningsdagen, næsten altid koldt og regnfuldt. Men Humøret manglede alligevel aldrig. Philip Schou forstod altid med sin ejendommelige stemningsfulde Veltalenhed at give netop det rette Festpræg, uden at henfalde til Svulst eller Overdrivelse af Anledningens Betydning.

Ved alle disse Lejligheder spillede Pressen og dens Repræsentanter en mere fremskudt Rolle, end Tilfældet hidtil havde været med de saakaldte »udgaaende« Journalister, og udenlandske Korrespondenter var nærmest Genstand for overdreven Opmærksomhed.

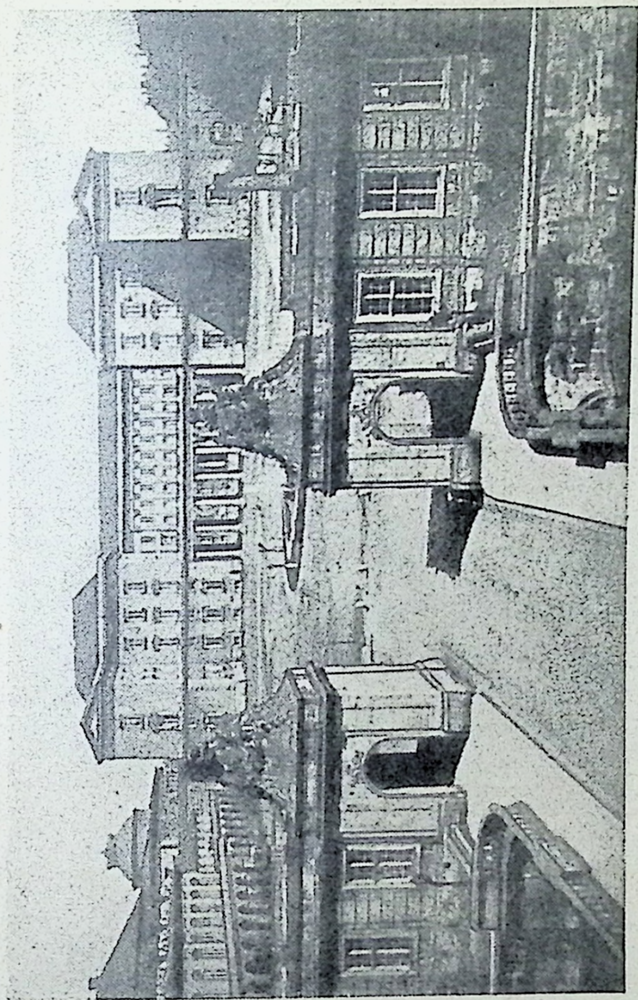
Til Gengæld arrangerede Pressen selv en Udflugt til Helsingør over Hillerød og tilbage med Damper til København, en Udflugt, der blev grundlæggende Type ved talrige Kongresser og internationale Sammenkomster i de følgende Tider.

Over Byen selv, og ikke mindst over dens Forlystelsesliv, var der et Vingesus ude fra den store Verden.

Det kongelige Teater holdt aabent i Juni og spillede, som ret og rimeligt var, *dansk* Repertoire for at give de Fremmede en Forestilling om, hvad den *nationale* Scene kunde byde som sin kunstneriske Udstillingsindsats.

Paa Folketeatret optraadte den russiske Opera med den vidunderlige *Tartakoff* og Altsangerinden Pauline de *Werjowkine;* i Odd-Fellow-Palæet var der »Nordisk Musikfest«, og i Tivoli gav Studentersangerne fra Upsala Koncerter under Ledelse af Salomon *Smith.*

Som Supplement til Udstillingen laa paa den nuværende Raadhusplads Carl Jakobsens »Franske Kunstudstilling« med personlig fremmødte Gæster som: Antoine *Proust, Roll* og *Mercier.*

Christiansborg Slot inden Branden, set fra Marmorbroen.

Men først og sidst var det dog Dagmarteatret, om hvilket den Sommers sceniske Interesse koncentrerede sig.

Det første Gæstespil var »Vasateatret«s med Anna *Petterson* som Primadonna.

Allerede Aaret i Forvejen havde den svenske Operettesangerinde, der nu har trukket sig tilbage til Privatlivet, optraadt paa dansk Scene som »Frøken Nitouche«.

Den Modtagelse, hun havde faaet af det danske Publikum, havde været straalende, skønt hun egentlig ikke passede til Rollen. Men man forstod, at hun maatte være pragtfuld i andre rigtige store Operetter, der kunde bringe hendes omfangsrige Stemme og imposante Skikkelse til deres fulde Ret.

Derfor ønskede man ved Afskeden Anna Petterson hjertelig paa Gensyn.

Der var en Mand, som spidsede Øren, da han læste disse overalt fremsatte Gensynsønsker. Det var C. F. *Hansen*, populært kaldet: Impresario-Hansen.

Han var en Type for sin Tid og, til Uheld for ham selv, lidt forud for den. I adskillige Aar havde han været Postekspedient i Fredericia. Her havde han oparbejdet en stor Forretning som Repræsentant for de Masser af Varelotterier, som vi den Gang havde: Sygehjemmets, Idiotanstaltens, Vaabenbrødrenes, Diakonissestiftelsens, Lærlinge- og Plejehjemmets samt Kunstflidslotteriets, foruden en stor Del Provinslotterier.

Paa Grund af den skrappe Konkurrence gav man stor Provision, og C. F. Hansen blev en velstaaende Mand. Han udvidede nu sin Virksomhed til at arrangere Gæstespil rundt i alle de Byer, hvis Boghandlere og Reklameforhold han kendte ud og ind gennem sit Lotteriagentur.

Med Glans ledede han en Række Provinsturnéer, paa hvilke han for første Gang udenfor København præsenterede Kammersanger *Niels Juel Simonsen, Olaf Poulsen, Oda Nielsen,* det kongelige Teaters Ballet, *Holger Drachmann* og *Sophus Schandorph.*

Ved Lov af 1ste April 1887 var imidlertid alle de forskellige Lotterier blevet samlet i det endnu eksisterende »Vare- og Industrilotteri«, og C. F. Hansen, der saa sin Hovedindtægt gaa til Grunde, og som samtidig havde faaet Mod paa Impresario-Virksomhed, flyttede til København.

Her indlod han sig straks paa en Række urentable Foretagender. Saaledes overtog han Udgivelsen af den senere Censor Vilhelm *Møllers* Ugeblad »Nutiden«.

Han besluttede da at slaa sit store Slag i Hovedstaden med Anna Petterson, som han vilde engagere sammen med hele det Ensemble, i Spidsen for hvilket hun som Direktrice optraadte paa Vasa-Teatret i Stockholm.

Kontrakten blev sluttet, og den 1ste April ankom saa det store Personale med en Række Førsterangskræfter, hvoriblandt *Kloed, Gründer og Hagman.*

Repertoiret indeholdt lutter Træffere: »Bellevilles Mø«, »Den skønne Helene« og først og fremmest: »Storhertuginden af Gerolstein«, der i 1867 havde været det store Trækplaster i Paris med Hortense *Schneider* i Titelrollen.

Men under Udstillingen i København 1888 formaaede Storhertuginden ikke at skaffe Penge i Kassen.

Alle Anmeldelser var overstrømmende begejstrede. Men Huset var gabende tomt. Der var Aftener, hvor man bogstavelig talt ikke tog 100 Kr. ind, og paa hvilke det var umuligt at blive af med Fribilletterne i det lumre Sommervejr.

Det Publikum, der var mødt frem, var imidlertid ellevilde af Henrykkelse, men da den kontraktmæssig garanterede Maaned var udløbet, havde C. F. Hansen tabt, hvad han ejede af Kontanter, og han døde senere som en reduceret Mand, uden at det var lykkedes ham at komme økonomisk til Kræfter.

Men Anna Petterson og Kloed var blevet saa populære, at de kunde samle fuldt Hus i Tivoli og paa Klampenborg ganske alene, og siden da har Anna Petterson Gang paa Gang været den store Attraktion, paa hvilken vore Teaterdirektører har kunnet regne som paa kontante Penge, og hun har gentagende Gange afværget et optrækkende Krak.

Efterhaanden var hun blevet en af vore egne, om hvis Minde der altid vil staa Glans.

Endnu medens Anna Petterson optraadte, meddelte mægtige Plakater, at »Deutsches Teater« vilde afløse »Vasateatrets« Personale og møde med Stjerner som: *Sorma, Engels* og selve *Joseph Kainz*.

De store, tyske klassiske Dramaer, der nu opførtes, fik deres Betydning for dansk dramatisk Litteratur og Kunst, og de var den direkte Anledning til Riis-Knudsens Overtagelse af Dagmarteatret med Fremføring af Klassikere som Hovedmaal.

Samtidig med, at Pressemænd som *Herman Bang* drev en til Hysteri grænsende Reklame, særlig for Kainz, saa var der andre, der holdt sig tilbage eller ligefrem stillede sig modvillige, fordi de havde en instinktmæssig Følelse af, at dette Gæstespil skulde være Indledningen til en kulturel Erobringskampagne, saaledes som man allerede var begyndt at sætte den i Scene paa Forlystelseslivets Omraade.

Prins Valdemar og Prinsesse Marie efter deres Vielse i Paris 1885.

Parolen fra Tyskland var givet:

Kejser Wilhelm er død, Kejser Friederich er død, og vi har faaet en ny ung Kejser, der er uden Skyld i Fortiden, saa lad os nu ikke tale mere om disse gamle Skader.

Og dette Indtryk forstærkedes, da den unge Kejser Wilhelm selv kom ilende til København for at slutte Kongen og Folket i sine aabne, udstrakte Arme, men samtidig ogsaa vise dem sin pansrede Næve.

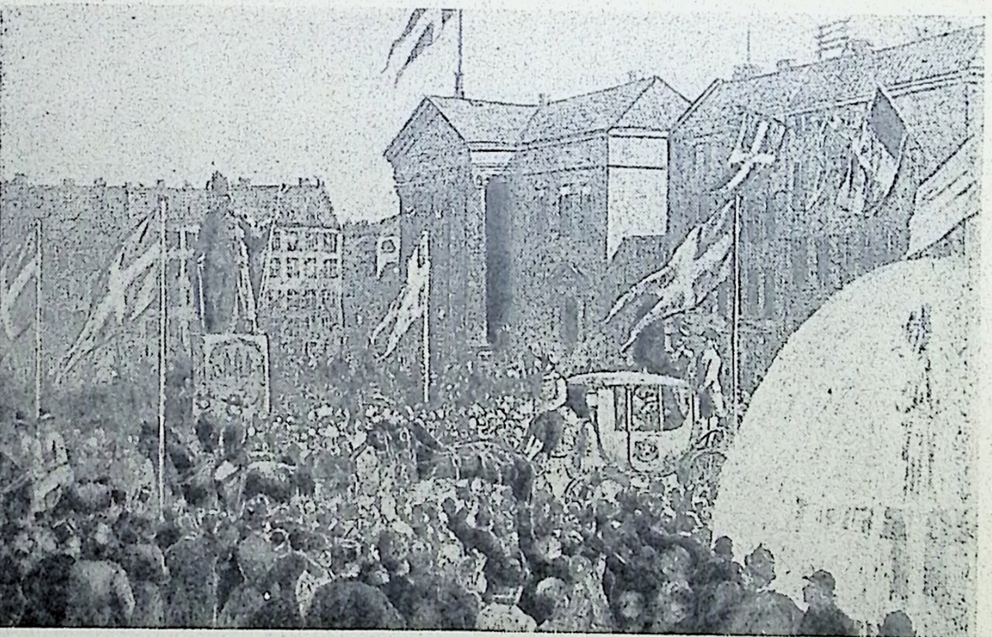
Det var en hel Eskadre, Kejseren havde med sig. Først og fremmest »Hohenzollern«, paa hvilken han selv var ombord, endvidere en Torpedoflotille, de store Krydsere »Friederich der Grosse«, »Kaiser« og »Prins Adalbert«, der alle var saa dybtgaaende, at de maatte blive liggende paa Yderreden.

Vi var i de Aar vant til ofte at modtage store Fyrstebesøg i København, der var blevet en hel Virtuos i at smykke sig med Guirlander, Vaabenskjolde og Flag fra alle Nationer.

Men den Dag, da Kejser Wilhelm kom, var der ikke hejst et eneste tysk Flag og demonstrativt faa danske. Den Hyldest, han modtog paa sin Vej, stammede tildels fra tyske Turister, der optraadte saa anmassende, at det hist og her fremkaldte Hyssen, og der lød flere »Hoch« end »Hurra«.

Det var under Kejserens Besøg paa Udstillingen, at Navnet »Alsterpavillonen« blev slaaet fast for den Restaurationsbygning, der nu ligger paa Tivolis Grund, men som den Gang fandtes midt paa Udstillingsterrainet.

Iøvrigt blev der ikke gjort nogen overdreven Stads af Kejseren, der anstrengte sig til det yderste for at være elskværdig, medens hans to Ledsagere, Prins *Hein-*

Prins Valdemar og Prinsesse Maries Indtog i København 1885. I den gamle Guldkaret passerer Parret Nytorv og Gammeltorv. I Forgrunden ses Absalons Statue, der i Dagens Anledning var hentet ud fra det daværende Raadhus, der ses i Billedets Baggrund.

rich og Grev Herbert *Bismarck* saa til med brøsige og gnavne Miner.

De tænkte sikkert deres.

Da Kejser Wilhelm forlod København, havde han antagelig faaet Indtryk af, at den var Hovedstaden i et Land, der ikke havde glemt, og som ikke solgte sine Krav for et Smil, et Haandtryk og lidt tysk Turistreklame.

Og det danske Hof viste den samme Holdning. Hvor ofte han end meldte sig selv ubuden, eller som Søn af Huset, saa blev han aldrig helt accepteret, men stadig betragtet med en Mistro, der senere kun viste sig altfor berettiget, da han tiltænkte Danmark et Belgiens Skæbne under en eventuel Krig.

FJORTENDE KAPITEL.

Tivoli havde under Udstillingen indtaget en Særstilling, eller rettere, Etablissementet eksisterede i den Sommer strengt taget slet ikke.

Var man kommet ind paa Udstillingen, havde man med det samme Adgang til Tivoli og omvendt.

Det var et Offer, som Etablissementet havde bragt, og for hvilket man ogsaa ydede Direktør *Thrane* Anerkendelse ved at tildele ham Ridderkorset.

Denne Mand, der var Tivolis egentlige Leder, fordi han var eneraadende over Pengekassen, blev gennemgaaende meget uretfærdigt bedømt og var et billigt Rov for alle Revueforfattere og Visemagere.

Det skal nu villigt indrømmes, at det ikke netop

var et stort Forlystelsesetablissement, som han bedst egnede sig til at drive, men der var i ham ikke saa lidt af den rigtige gamle københavnske Borgertype, og den Kærlighed, saavel han som hans Familie — trods rige Kaar — vedblev at nære til »Haven«, var rørende.

Netop *Haven!* Derfor vogtede Thrane ogsaa jaloux over alle dens gamle Træer, og det er hans Fortjeneste, at det nye Terrain paa den anden Side af Stadsgraven blev beplantet med saa mange sjældne Vækster.

Disse var delvis hentet ude fra Apotheker *Riisès* gamle Have »St. Thomas« i Frederiksberg Allé. Og her maa det atter — ud fra et Tivoli-Synspunkt — fremhæves, at Thrane for sine private Midler havde købt dette ret omfattende »Foreningslokale« for at forhindre, at det blev omdannet til en Konkurrent til Tivoli under Form af international »Lunapark«.

Men den af Tivolis Direktører, som jeg i dette Udstillingsaar kom til at staa nærmest, var *Robert Watt,* om hvem jeg gerne vil benytte Lejligheden til at sige et Par Ord, da han forekommer mig at være en af sin Tid særpræget Type.

Jeg var — til Trods for min forholdsvis unge Alder — kommet ind i Kliken, der om Sommeren samledes om Robert Watt i Eftermiddagstimerne hos Nimb i Tivoli og om Vinteren paa »Kontoret« hos Peter à Porta i den høje Stuekafé paa Gl. Torv.

Det lille Hof bestod som oftest af: Skolebestyrer *Kjeldskov,* Bogtrykker *Hohlenberg,* Kancelliraad *Schytte,* Løjtnant *Voigt,* Skuespiller *Carl Wulff,* tidl. Teaterdirektør *Frederik Müller* — Fader til *Betty Nansen* — *Hans Riber Hunderup* og den før omtalte *C. F. Hansen,* som Watt havde døbt »Gø-Hansen« paa Grund af de underlige Lyde, han udstødte, naar han lo.

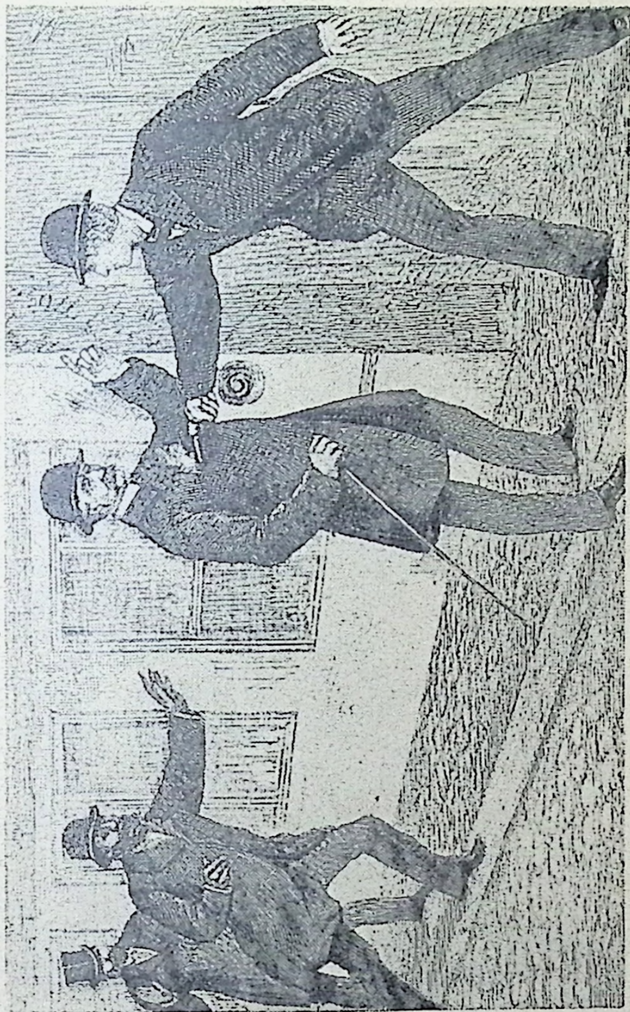
Og der blev let meget i den Kreds, og Latteren gjaldt i Regelen Robert Watts Fortællinger.

De havde altid en Pointe, og de blev altid fortalt nøjagtig paa samme Maade med en Mængde Biomstændigheder, hvad der ikke blot gav dem Troværdighedens Præg, men ogsaa lod dem versere i fast klichéagtig Form udenfor Kredsen, saasnart Stikordet var givet.

Dette Stikord blev altid givet af den tilsyneladende saa gravalvorlige Skolebestyrer Kjeldskov, der var Watts uadskillelige Ven, og som til Trods for sin bistre Mine var et godt Stykke af en Bohémien og en udpræget Skuespillerven. Men som Bestyrer af »Vaabenbrødrenes Skole« paa Nørregade fandt han det nødvendigt at holde paa den ydre Værdighed. Han var en smuk, statelig Mand, rigtig en Militærtype, og det forlenede ham med en vis Romantik, at han i de unge Dage havde været forlovet med det kongelige Teaters mest aristokratiske Dame: Josephine *Eckardt*. Han var iøvrigt ikke saa lidt af en Sportsmand for sin Tid, idet han var en fortrinlig Fægter. Samtidig interesserede han sig for Brydning, og i hans Skoles Gymnastiksal havde de to franske Brydere, Brødrene Rigals, oftere givet smaa Privatopvisninger for en mindre Kreds.

Skolebestyrer Kjeldskov var saaledes Bindeleddet mellem Skuespillerverdenen og Artistverdenen indenfor Robert Watts Kreds, hvorfor denne ogsaa benyttede ham som Konsulent paa Engageringsomraadet. Det endte senere med, da Kjeldskov havde opgivet sin Skole, at han blev Tivolis faste Artistagent.

Men i Firserne var Kjeldskov endnu kun Amatør paa Forlystelsesomraadet og i muntert Lag Regissør og Garant for det wattske Repertoire.

Den 21. Oktober 1885 blev Konsejlspræsident Estrup udsat for et Attentat af en Typograf Rasmussen udenfor Ministerens Bolig paa Toldbodvejen. Konsejlspræsidenten slap uskadt fra Revolverattentatet. Det siges, at en Frakkeknap afbødede Kuglen.

Midt i en Samtale brød Watt ind og sagde:

— Apropos! hvordan var det nu med *ham,* Kjeldskov?

Kjeldskov rømmede sig med en kort, tør Stødhoste og tog fat, men han havde ikke faaet sagt mere end et Par Ord, før Watt atter brød ind og sagde: »Rigtigt!« og saa fortsatte han, efter at have taget en Slurk af sin »Saft og Vand«. Dette var Betegnelsen for en Whisky-Soda, eller som den senere blev døbt »Sjus«, og for hvilken Drik Robert Watt efter sit Amerikaophold var en af de endnu faa Pionerer herhjemme.

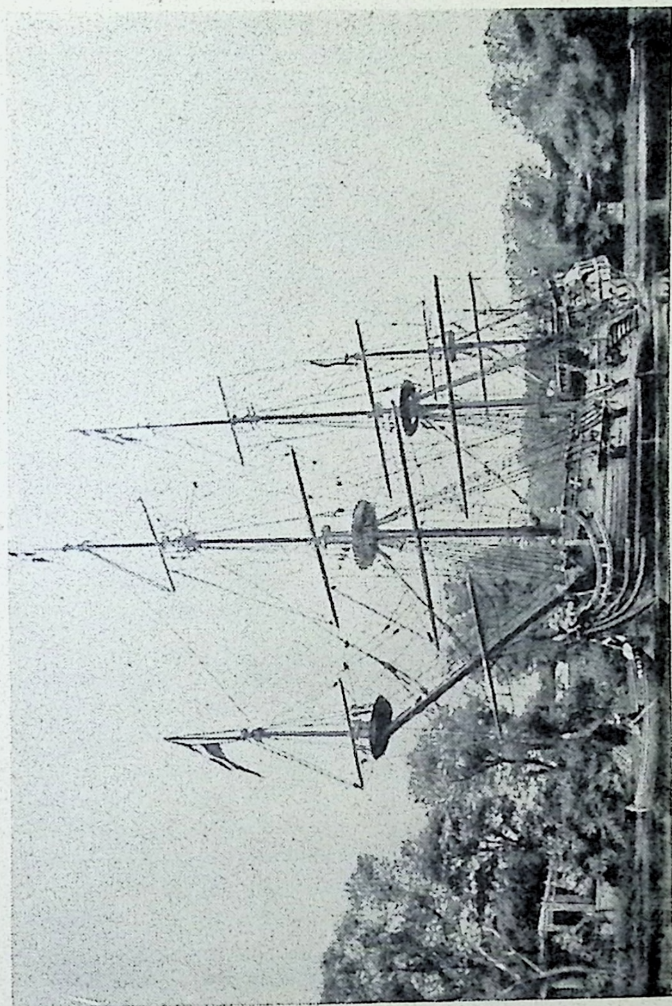
Tegnede der sig under Fortællingen nogen Skepsis paa en eller anden Nyankommens Ansigt, saa Watt over paa Kjeldskov og spurgte:

— Er det ikke sandt, Kjeldskov?

Og Kjeldskov nikkede saa overbevisende, at al Tvivl dermed var udelukket.

Appellen til Kjeldskov gjaldt oftere Australien, hvor de to Venner i sin Tid havde truffet hinanden, og hvor de — efter Watts Udsagn — havde havt et Par lange Støvler i Fællesskab, medens de bjergede Føden ved skiftevis at køre en stor Post-Diligence med fire Heste gennem ufarbare Bjerge.

Naar Watt fortalte om sig selv som Kusk, rystede den store, statelige Løjtnant *Voigt* altid paa Hovedet. Han gav med Mellemrum Gæsteroller i Firsernes glade København, medens han ellers i Reglen opholdt sig i Paris. Han var en Slægtning af den berømte Johan *Mangelsen Voigt,* han var høj som en Kosak, og han havde stort lyst Skæg helt ned til Brystet. Han var et Stykke Storstad, naar han selv sad paa Bukken og kørte med fire Heste ned gennem Strøget, medens han ved Siden af sig paa Bukken havde sin smukke Datter i gendarm-

Den oprindelige, gamle Fregat »St. Georg« i Tivolisøen.

blaat med Guldknapper og bagefter sig to kæmpemæssige Grand Danois.

Løjtnant Voigt, der havde ført en meget omtumlet Tilværelse, og som ogsaa havde været i Australien, var meget hesteinteresseret, og han var netop i Færd med at anlægge nogle store Væddeløbsstalde i Auteuil ved Paris.

Han havde derfor en vis Ret til at være kritisk, naar Robert Watt fortalte om sig selv som Diligence-Kusk gennem Bjergpasser og stride Vadesteder. Derimod gjorde han ingen Indsigelse, men nikkede bifaldende, naar Watt fortalte om sig selv som Droskekusk, Skopudser, Bladsælger og — Ammel

Det sidste var Bravournummeret, og Robert Watt lo selv saa hjerteligt, at Taarerne drev ham ned over Kinderne, og alle maatte le med, skønt de havde hørt Historien mange Gange.

Robert Watt havde iøvrigt i sine unge Dage været en ualmindelig smuk Mand, der havde gjort stor Lykke hos Damerne, og som endogsaa havde havt en Duel i Anledning af en Balaffære.

At være smuk vilde den Gang sige at ligne *Michael Wiehe,* og det havde Robert Watt ogsaa gjort efter sit eget Udsagn. Carl Wulff paastod iøvrigt det samme om sig selv.

Watts oprindelige Lyst havde derfor været at blive Skuespiller, men hans jydske Dialekt, som han havde bragt med fra Aarhus, havde lagt ham Hindringer i Vejen for at gaa til Scenen.

Saa slog han sig som Surrogat paa Journalistikken og drev den med ungdommelig Liv og Lyst.

Under Mærket »Bob« skrev han Korrespondancer fra alle Verdens Lande, først til »Dagbladet« og derefter

til sit eget Ugeblad »Figaro«, der senere gik over til at blive »Dagens Nyheder«.

Naar han talte om Journalistik, som han nu helt havde lagt paa Hylden, blev han ivrig, og han kunde ikke noksom prise sin gode Skæbne for det Held, han havde haft til at møde: *Begivenheden.*

Glanspunktet var, da han sammen med *Peter Hansen,* der skrev under Mærket »Cabiro«, og som ogsaa af og til kom i Kredsen, havde været Gæst hos Ægyptens Khediv ved Suezkanalens Aabning. Ved den Lejlighed købte han en Dag et helt Faar og lod det stege midt paa Landevejen, for at de forsultne Løbere, der ledsagede hans Vogn, ogsaa kunde faa lidt Mad.

Karakteristisk nok fortalte han selv, at han under Opholdet lod sig færge over Kanalen og stak det ene Ben ud af Baaden.

— Hvorfor gjorde De egentlig det?

— For at jeg med *Sandhed* kunde sige: »Jeg har været i alle 5 Verdensdele, i de fire med begge Benene og i den femte med det ene!«

At Watt var stolt af sit Besøg hos Khediven og regnede det til sin gode Lykkes bedste Indfald, var naturligt.

Men stødende kunde det maaske virke, naar han sagde: »Ja, jeg har altid haft Svineheld som Journalist. Den Dag, jeg kom til Chicago, brændte Byen!«

Saadanne Udtalelser bundede imidlertid ikke i Kynisme, Robert Watt var tværtimod et meget blødt Gemyt, men i hans Tyrketro paa, at Verdens Gang i visse Maader tog Hensyn til hans Person. Skulde Chicago alligevel brænde, saa var det derfor meget hensynsfuldt at lade det ske netop paa det Tidspunkt, da han kunde udnytte den iøvrigt sørgelige Begivenhed journalistisk.

Denne Tyrketro paa at staa under særlig Beskyttelse var paa mange Maader Robert Watts Styrke, og den forlod ham ikke, efter at han var blevet Direktør for Folketeatret og senere blev Direktør for Tivoli.

Dette var imidlertid sket i en journalistisk Kamp- og Brydningsperiode. En yngre Journalist brød hensynsløst frem for brutalt at feje alt gammelt til Side, og Robert Watt havde kun ringe Kontakt med disse nyopdukkede Pressemænd, der morede sig med at drille en tidligere Medarbejder ved »Dagbladet«, som ved Siden af »Avisen« var lagt særligt for Had af Oppositionen.

Watt tog sig disse daglige, ofte personlige Stiklerier meget nær, men hans Trøst var, at det nok vilde ende galt for de Herrer, ligesom Tilfældet havde været tidligere. Saaledes var han ved sin Tiltrædelse paa Folketeatret blevet overfaldet af en gammel Kollega, men denne døde senere af Brystsyge, og en anden, der havde revet en af hans Forestillinger ned, faldt ved Hjemkørselen fra Redaktionskontoret, hvor Ugerningen var begaaet, bag af Sporvognen og brækkede den Haand, der havde ført Pennen.

Var yderligere Vidnesbyrd behov?

Watt mente det ikke, eller lod i hvert Fald, som om han ikke mente det, maaske ud fra den ikke helt forkastelige Teori, at han derved kunde gøre sin Person ukrænkelig overfor visse overtroiske og fejge Individer, der ikke sjælden netop er de mest fanatiske og lumske i deres Angreb.

Saa skete det en Dag, at der stod nogle meget skarpe Artikler mod Tivoli i »Avisen«, undertegnet: G. B. Da Bladet ellers var ham venligsindet, irriterede disse Angreb i særlig Grad Robert Watt, som nu ogsaa imødesaa en systematisk Forfølgelse fra den Kant. Da jeg

Udsigt over den nuværende Raadhusplads med »Dagmar-Theatret« i Baggrunden. Billedet er taget kort Tid efter Teatrets Opførelse i 1883. Desværre har det nu maattet vige Pladsen for en stor Forretningsbygning.

kom paa »Kontoret« den Eftermiddag, spurgte han mig med bittersød Mine, om Georg Brandes nu ogsaa var blevet Medarbejder af »Avisen« ligesom jeg selv.

Jeg svarede ham, at den paagældende oftere havde skrevet under sit fulde Navn, der ikke var nogen Hemmelighed, og at han hed Vaabenmaler Gustav *Brock*.

Da sagde Robert Watt med hævet Stemme:

»Sig til ham, at det vil gaa ham ilde, som det altid er gaaet dem, der angriber Robert Watt!«

Denne Gang smilede alle, og saa gik man over til at tale om noget andet, indtil Klokken blev halv seks.

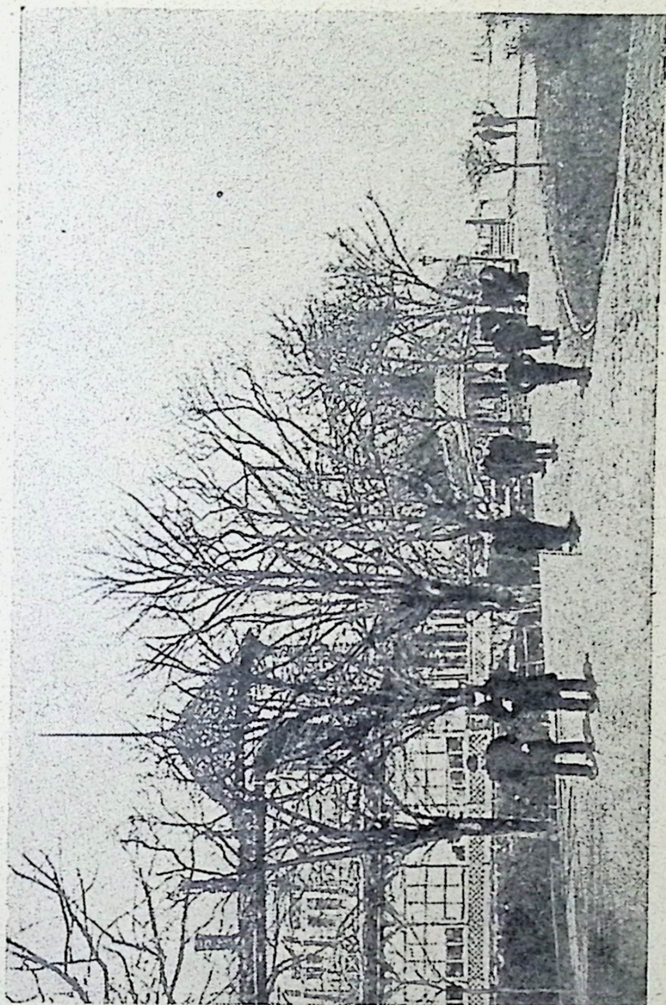
Paa dette Tidspunkt blev de københavnske Aftenaviser, ved særlig Foranstaltning, bragt Watt med et Bud fra Trykkeriet, inden han brød op for at gaa hjem til Middag. Han kastede altid først selv et Blik i dem og lod dem derefter cirkulere, hvorefter man i et Kvarters Tid diskuterede, hvad der maatte være sket af Nyt.

Ogsaa den Dag tog Watt Bladene først, men medens han ellers, som den gamle Journalist, han var, fandt en Tilfredsstillelse i at gøre Dagens Sensation til sin egen ved straks at proklamere den, saa forholdt han sig denne Gang ganske taus.

Og dog havde der aabenbart staaet noget, der havde gjort et dybt Indtryk paa ham. Man saa det af den Mine, med hvilken han rakte Kjeldskov Bladene, mens han spændt iagttog ham under Læsningen.

Ogsaa Kjeldskov blev øjensynlig stærkt grebet, men heller ikke han sagde noget, og under en Spænding, som Robert Wat tydelig nok nød, gik Bladene videre, indtil den lille Gø-Hansen foer op som en Top, da Turen kom til ham, purrede op i sin ellers saa glatte Paryk og udbrød:

»Du maa jo være en ren Rasmudæus, Watt!« og de

Den gamle Yachtpavillon paa Langelinie.

andre i Selskabet var ikke langt fra, under Øjeblikkets Indtryk, at mene det samme.

Efter Redaktionens Slutning meddeltes det nemlig i et Telegram fra Helsingborg, at Vaabenmaler Gustav *Brock* under et Ophold i Ramløsa havde nydt forgiftede Svampe. Han selv var allerede død, og saavel hans Hustru som hans Børn svævede i Livsfare.

Robert Wat sagde blot:

»At hele Familien skal udryddes, synes jeg dog er for haardt!«

Fra den Dag var det blevet et Dogme i Kredsen, at det virkelig gik den ilde, der vovede at angribe Tivolis Direktør.

Jeg bevarede iøvrigt mange gode Minder om Robert Watt, der altid viste mig Elskværdighed og omfattede mit begyndende Forfatterskab med velvillig Interesse.

I et af disse Minder er der dog ligesom lidt Fortrydelse.

En Dag havde Watt, som netop var i ualmindelig godt Humør, paa en mærkelig frisk Maade berettet om sin tidligere omtalte lille Duelaffære, der havde indbragt ham en gemytlig Brummetur i »en fidel Chachot«, som Tyskerne siger, med mange Blomster, Gratulanter og Champagnesold.

Da jeg kom tilbage paa Kontoret, skrev jeg Beretningen ned, og næste Dag mødte jeg i god Tid, medens Watt endnu var alene og sad og læste Korrektur paa Programmet, hvad han aldrig forsømte.

Jeg gav ham mit Manuskript, og han læste det to Gange igennem, mens jeg spændt iagttog ham.

Saa sagde han:

»Det staar skam helt godt. Men det vil De da ikke offentliggøre?«

»Jo—o! Hvis De ikke har noget imod det!« svarede jeg lidt skuffet.

»Nej, min unge Ven!« sagde Robert Watt, i hvem den gamle Journalist nu pludselig kom op. »Det er netop en Mand som Dem, jeg længe har søgt. Naar Tivoli nu lukker, saa fortæller jeg hver Dag en Ting, som De kan føre i Pennen ligesom her. Paa godt tre Maaneder har vi hundrede Artikler, det kan blive en Bog paa 3—400 Sider, som vi saa lader komme ud hos Reitzels til Jul. Jeg har lovet Carl (Reitzel) at skrive mine Memoirer, men det er aldrig blevet til noget.«

Da Tivoli var lukket, rejste jeg til Paris, og da jeg kom hjem Aaret efter, blev der ikke talt mere om Memoirerne fra nogen af Siderne.

Vi var kun naaet til at faa aftalt Titelen, der skulde have lydt: »Hundrede og een Aften i Tivoli«.

Maaske var det Skade, thi da Robert Watt var død, var der ingen af os, der kunde huske de Historier, som vi troede, vi kunde udenad. Selv Regissøren Kjeldskov kunde ikke finde Stikordet, efter at Skuespilleren derinde paa Scenen var blevet tavs. Han havde hørt sin Vens Beretninger saa tit, at — han havde glemt dem!

Men maaske var det godt! Watts Memoirer vilde paa Tryk aldrig have faaet det elskværdige Lunets Smil og det spillende Ironiens Øjeblink, der var deres egentlige Charme.

FEMTENDE KAPITEL.

Robert Watts Efterfølger som Direktør for Folketeatret i Firserne var Severin *Abrahams*. Han var født 1843 og debuterede efter at være blevet Student og i

nogle Aar havde læst Statsvidenskab, den 20de Maj 1868 paa Det kongelige Teater som en af Ridderne i »Elverhøj«. Hurtigt søgte han atter bort og gik til Folketeatret, og det var nok egentlig *Høedt*, der anviste ham hans rette Domæne: Ræsonnøren i Konversationsskuespillet, særlig det franske à la *Alexandre Dumas* fils.

Dette ligger imidlertid før mit Bekendtskab til Abrahams, hvilket først stammer fra Midten af Firserne, da han efter et længere Ophold i Paris kom hjem for at overtage Ledelsen af sin gamle Scene paa Nørregade fra Begyndelsen af Sæsonen 1884—85.

Abrahams var et fuldstændigt Modstykke til den altid naturlige, bohèmeagtige, ofte drastiske Robert Watt. Han var lidt affekteret, borgerlig og pertentlig i sin Tale, men han var altid Elskværdigheden og Forekommenheden selv og i den Henseende en Modsætning til mange Teaterdirektører, især saa længe det gaar dem godt.

For Abrahams var Tiderne nu for Resten ofte svære nok. Hans Overtagelse af Folketeatret havde i Renkultur vist Urimeligheden af det gamle Bevillingssystem, som Oppositionen med Rette angreb saa voldsomt i Firserne, men som den som Regering selv vedblev at opretholde og yderligere forkludre lige til de sidste Dage.

Abrahams maatte ikke blot betale Robert Watt en meget betydelig Afstaaelse aarlig for de Sæsoner, han havde tilbage, men han maatte ogsaa betale en ganske vist mindre Afstaaelse til den oprindelige Direktør, Kammerraad *Langes Enke,* skønt hun nu var blevet *Fru Julie Hansen,* idet hun var blevet gift med en af den bekendte Kammersangers Sønner, der var mere snurrig i det daglige Liv end paa Scenen.

Endelig maatte Abrahams som en Art Servitut paa Privilegiet forpligte sig til paa ubegrænset Tid at be-

En travl Søndag paa Trianglen i Aaret 1884. Hele Pladsen beherskes af de talrige Hestesporvogne, og i Baggrunden ses Dampsporvognen, der havde Endestation her. Trianglen var i hine Tider et Knudepunkt for den københavnske Sporvognstrafik.

holde Skuespiller Otto Zinck i Engagement, da denne ogsaa havde været mellem de Ansøgere, der havde anmodet Justitsministeriet om at maatte blive Robert Watts Efterfølger.

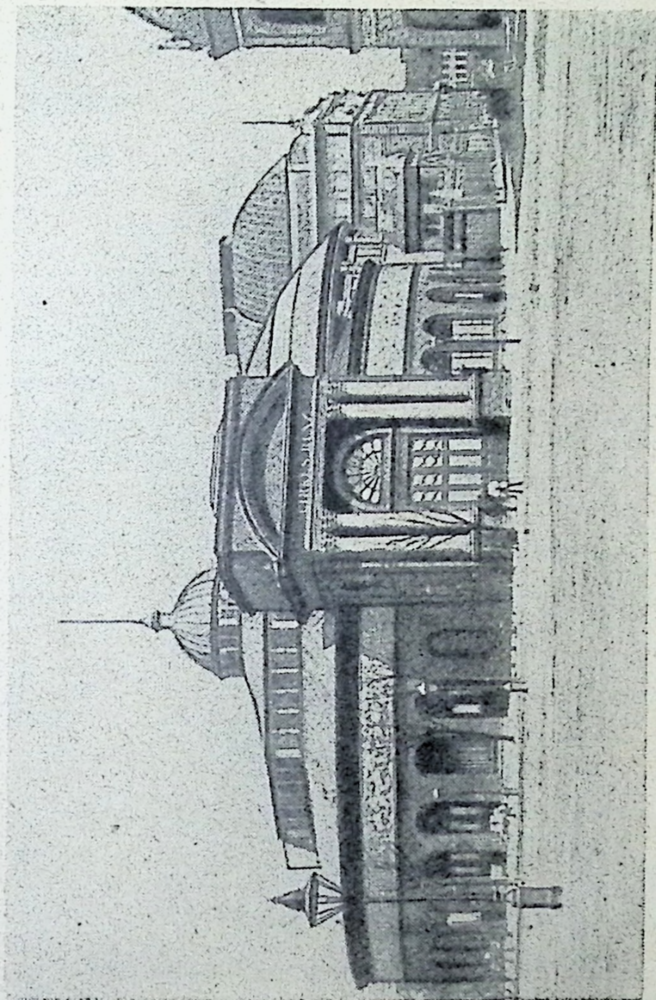
Abrahams var altsaa haardt spændt for i en Tid, der paa mange Maader var vanskelig for de to ældre »Secondteatre«, efter at en gammel Teaterrotte som Theodor Andersen havde overtaget det hidtil som Konkurrent ufarlige »Dagmarteater«.

Det var derfor ogsaa altid Abrahams, der gik i Ilden, naar det gjaldt om at hævde Direktørernes Rettigheder. Det var som omtalt ham, der redigerede Protestskrivelsen, da man samme Steds vilde indrette den store Vintervarieté, og det var ham, der i Justitsministeriet opnaaede en Skadeserstatning, da »National«, som vi senere skal se, fik den saakaldte »lille Bevilling« til Opførelse af Lystspil og Revuer. Selv holdt Abrahams sig en Tid skadesløs for det økonomiske Afbræk, som Konkurrencen paaførte ham, ved efter Parisermønster at udbyde sit Fortæppe til Reklamer, som dog heldigvis senere igen forsvandt.

Abrahams var altsaa et godt Stykke af en Forretningsmand, og det var den almindelige Mening, at han, til Trods for sine Forpligtelser og de ofte umulige Tider, alligevel sad lunt inden Døre i det gamle solide Folketeater, som hidtil havde været sparet for Krak.

Alligevel *hylede* han altid. Jeg kom i de Aar ofte paa Teatret om Aftenen efter Abrahams' egen Opfordring, idet han gerne ønskede af og til personlig at »lade« de forskellige Blades Journalister med smaa Teaternyheder og Reklamenotitser.

Indgangen til Folketeatrets Scene og Direktionslokaler var fra Nørrevold gennem en mørk Port, der altid

Den gamle Circus Bygning, der nedbrændte i 1914. I Baggrunden ses det nu nedrevne Dagmar Theater, og midt imellem dette og Circus Bygningen skimtes Panorama-Bygningens store Kuppel.

stod fuld af Dekorationer, en gammel beskidt Gaard, der benyttedes som Materialskur for Sætstykker, der var anbragt under Halvtag, og videre ad en lang, smal Gang, til hvilken Skuespillernes Garderobe vendte ud. Alt var indsnævret og primitivt og fortalte tydeligt om, at Bygningen ikke oprindelig havde været bestemt til Teater, men derimod til Ridehus, hvorfor det Aktieselskab, der var Indehaver, stadig vedblev at kalde sig »Hippodromen«.

Udenomsbekvemmelighederne mindede da ogsaa mest om dem, man træffer i en Cirkus.

Abrahams residerede som Direktør for Enden af Gangen i et temmeligt stort Kontor, hvis Vinduer imidlertid vendte ud til en Smøge, saa at der altid var mørkt, selv paa sollyse Dage, og det forekom mig, at Luften til Stadighed var sur og fugtig som i en Sump.

Alligevel var man næsten altid sikker paa at træffe Direktøren i dette uhyggelige Rum, hvis Atmosphære, især naar Kakkelovnen glødede rødt, yderligere forpestedes af Støv og Mug fra gamle Komediemanuskripter og Rollehæfter, som med deres gulnede Laser fyldte Vægreolerne fra Gulv til Loft.

Dette Kontor, der sikkert var et meget usundt Opholdssted, kunde umulig virke opmuntrende, og det var da ogsaa i Regelen endeløse Jeremiader, man førte med som Udbytte af sit Besøg.

Abrahams, som selv sad i en stor, dyb, blød Lænestol, der var Værelsets eneste Komfort foruden en Servante i et Hjørne, indledede straks Samtalen med en Beklagelse over de daarlige Tider. Hvis man med et lidt skeptisk Smil tillod sig at antyde, at han dog vistnok tjente ganske godt, blev han ivrig og brugte de voldsomste Udtryk:

»Jeg bliver flaaet, bogstavelig flaaet til Skindet. København kan ikke bære saa mange Teatre. Jeg er til Ladegaarden. Vil De leje Teatret, eller kan De skaffe mig en Mand, der er villig til at overtage mine Forpligtelser, saa for mig hellere end gerne. De kan faa Lov at se mine Bøger, værs'go! Det er det rene Skidt. Ikke sandt?« Med disse Ord appellerede han til sin mangeaarige uundværlige Inspektør *Dorph-Petersen,* der stadig gik ind og ud, og som bekræftede Direktørens Udsagn med et Nik, indtil han en Dag selv lejede Folketeatret og tjente sig en Formue.

At det samme var Tilfældet med Severin Abrahams, var som sagt i mange Aar den almindelige Opfattelse, skønt hans Ledelse manglede Fasthed og ofte var ude i Eksperimenter.

Saaledes engagerede han en Overgang Herman Bang som Instruktør, skønt han næppe personlig kunde lide ham, og til Trods for, at Herman Bang altid havde et Horn i Siden paa Folketeatret fra den Tid, da *William Pio* havde kopieret ham paa Scenen i Nørregade.

Som saa mange Teaterfolk, navnlig af den ældre Type, var Abrahams iøvrigt paa mange Maader et stort Barn, der godt kunde være gemytlig og more sig over lidt.

En Fastelavnsdag en halv Snes Aar senere, da han i Halvfemserne havde haft sin store Succes med »Madame Sans-Gêne«, i hvilken Datteren Johanne havde Titelrollen, medens *Martinius Nielsen* spillede Napoleon, som han aldrig senere helt fik sig frigjort for, inviterede Abrahams sit Personale til at slaa Katten af Tønden.

Skønt de Ældre syntes, at dette var et noget naivt Paafund, var der dog mødt mange morsomme Masker. Datteren gik i Spidsen, idet hun havde gjort sig ganske

ukendelig som en Invalid med Lirekasse. At ogsaa Faderen selv deltog i en eller anden Travestering, var man klar over.

Men man savnede den store Spøgefugl Peter Fjelstrup, der havde bragt Herman Bang til Fortvivlelse ved midt under de litterære Prøver at lave Teatertorden eller synke i Jorden med en af Gulvlemmene.

Da gik Døren til Scenen, paa hvilken Fastelavnsløjerne fandt Sted, pludselig op, og til almindelig Forbauselse traadte Abrahams ind i sin kendte Pels med tilhørende lodden Hue.

Det var Peter Fjelstrup, der havde taget Abrahams' Tøj i Direktørværelset, maskeret sig som ham og anlagt hans tykke, sødlige Mæle.

Abrahams gik ind paa Spøgen med stor Elskværdighed, og den tog heldigvis ikke saa stærkt paa ham som paa salig Loria, der døde, efter at han paa et Karneval havde mødt sit Genfærd, som endog kunde fløjte som en Nattergal ligesom han selv.

Men da Abrahams saa nogle Aar efter alligevel døde, efter at have lejet Casino for den første Sæson i det nye Aarhundrede, uden at han dog havde tiltraadt Lejemaalet, saa var han en ruineret Mand, hvis sidste Sæson paa Folketeatret efter hans Død føres til Ende som Delingsspil af Peter Fjelstrup paa Personalets Vegne.

Det havde iøvrigt ofte været paa Tale, at Severin Abrahams skulde engageres til Det kongelige Teater. Men Kammerherre *Fallesen* kunde ikke lide ham, skønt de begge var franskinteresserede, eller maaske netop derfor, og Fallesen var egenmægtig gennem hele Firstallet paa Det kongelige Teater, hvis Devise: »Ej blot til Lyst« ikke anviser det nogen Plads i »Det glade København«.

Fallesen, der iøvrigt baade var dygtig, energisk og i

Ovenstaaende Billede gengiver Halmtorvet (nu Raadhuspladsen) omkring 1880. Billedet er taget kort forinden dette Kvarter blev anlagt. Der hvor Møllen staar paa Vestervold, laa Udstillingen i 1888, medens nu Københavns monumentale Raadhus ligger paa samme Sted. Billedet illustrerer paa en slaaende Maade vor Hovedstads store Udvikling i de sidste ca. 50 Aar.

mange Henseender frisindet, var trods Angreb i Blade og Revuer i Virkeligheden populær baade i Personalet og i Publikum, og »Kammerherren« eller »Kommandanten« eller »Chefen« var en af de mest kendte og omtalte Københavnerfigurer i Firserne.

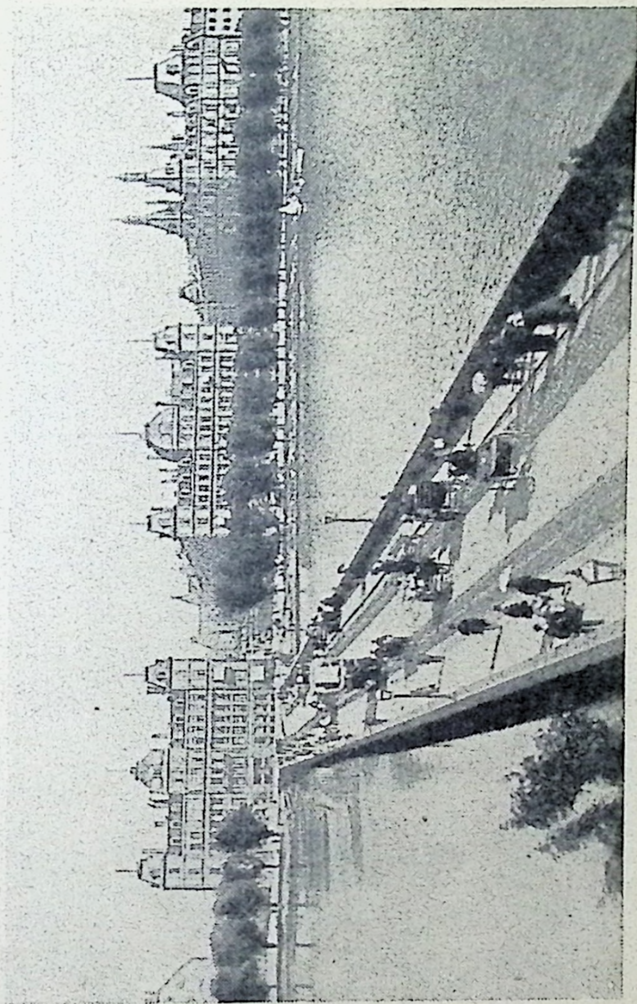
Det gjorde derfor et stærkt Indtryk paa mig, da jeg nogle Aar senere under et Ophold i Paris fik at vide, at han var død pludselig ude i Auteuil i det Frankrig, som han beundrede og elskede saa højt.

Sammen med en Kollega tog jeg ud i den lille parisiske Forstad, hvor Fallesen for Sommerferien havde indlogeret sig meget beskedent i et lille Hotel, hvis Beboere med stor Sympati omtalte »den gamle Oberst«, der nu var død.

Vi gik op paa første Sal. Det var en stegende hed Julidag i Sommeren 1894 umiddelbart efter den myrdede Præsident Carnots Begravelse. Alt var sirligt og pertentligt i Værelset, og Servantebordet var fyldt af elegant Onyx-Toiletgenstande med monogramforsynede Sølvlaag. I sit lyse Sommertøj laa Kammerherre Fallesen paa Sengen, som om han sov, og Straahatten med det blaa Baand var lagt over hans Ansigt, som vilde man skærme Øjnene mod den stride Sol, der stod ind gennem de aabne Vinduer.

Saaledes døde Firsernes Chef for Det kongelige Teater, skønt hans Liv havde været saa fuldt af Uro og Kampe og offentlig Omtale.

Den gamle Nørre-Bro i 1885, inden den blev afløst af Dronning Louises Bro.

SEKSTENDE KAPITEL.

Vi kommer saa til Georg Carstensens andet Barn, Tivolis Tvillingsøster: Casino.

Det er ligesaa lidt som Folketeatret oprindelig bestemt til at være et Komediehus, og dette Forhold vedblev gennem mange Aar at sætte sit Præg paa denne Institution, som Georg Carstensen havde tænkt sig som et Vinter-Tivoli. Han oversaa Forskellen paa et Sommer-Publikum og et Vinter-Publikum, der alene af Paaklædningshensyn ikke uden videre lader sig blande sammen inden Døre, mindst i et Klima som vort.

Casino viste sig derfor hurtig at være umuligt i sin oprindelige Skikkelse, men det vedblev alligevel paa Grund af hele Bygningens Anlæg at spille en nok saa stor Rolle som »Lokale« og i næsten højere Grad end som Teater. Her holdtes store Fester, Møder og Sammenkomster; her fandt de tidligere omtalte Karnevaler Sted; her var Koncerter, baade i den store og i den lille Sal, og her arrangerede Aktieselskabet selv de saakaldte »Casino-Maskerader«, i hvilke de netop i Firserne prøvede paa at puste nyt Liv.

Stabilitet over Teaterledelsen kom der dog først, da *Theodor Andersen* overtog Ledelsen, der var glippet for den forgudede *Christian Schmidt,* som man havde fundet hængt i det lille Kontor, der senere har været Vidne til saa mange dramatiske Optrin.

Som gammel Nyboderdreng havde Theodor Andersen ikke blot en haard Haand, men ogsaa en djærv Jovialitet, der gjorde det muligt for ham at være Kammerat med sine Skuespillere, uden at disse dog nogensinde kom ham for nær og glemte »Direktøren«.

Der var Disciplin over Theodor Andersens Personale, der baade kunde spille Farce, Operette, stor Folkekomedie og franske Salonstykker med den fra Frankrig hjemvendte *Oda Petersen,* f. Larsen i Hovedrollerne.

I Firsernes første Aar gjorde Casino derfor gode Forretninger, saa gode, at Aktieselskabet spidsede Ører og mente, at det kunde sætte Direktøren op i Leje. Men Theodor Andersen havde allerede i nogen Tid haft sin Opmærksomhed henvendt paa Dagmarteatret, og til Casino-Bestyrelsens Forfærdelse meddelte han pludselig, at han fra Udgangen af Sæsonen 1884 agtede at udvandre til Jernbanegade. Slaget ramte saa meget haardere, som Lejekontrakten den Gang endnu var saaledes affattet, at Andersen ikke blot kunde medtage sit Personale, men ogsaa det af ham anskaffede Repertoire og Materiel.

Theodor Andersen fik paa sin nye Scene straks en mægtig Succes med »Frøken Nitouche«, der samme Sommer var opført her af Anna Judic, og som senere er gaaet over 300 Gange i Danmark med alle mulige forskellige Primadonnaer, fra Oda Nielsen til Charlotte Wiehe, og fra Anna Petterson-Norrie til hendes Datter.

Den ny Lejer af Casino, Provinsscenernes Matador, *August Rasmussen,* rykkede ind i et fuldstændig afklædt Teater, hvor hver Bid skulde nyanskaffes.

Alligevel, eller maaske netop for at skaffe sig et Materiel, slog han sig paa de store, udenlandske Udstyrsstykker, som den Gang var ualmindelig tamme, efter at den Jules Verneske Periode foreløbig var sat ud af Kurs.

I Stedet for »Jorden rundt«, »Kaptajn Grants Børn« og »Czarens Kurer«, der havde skaffet Theodor Andersen store Indtægter, fik vi »Rejsen til Maanen«, »Tommeliden« og »Askepot«.

August Rasmussen sparede intet, og han gav *Carl Lund* den første Lejlighed til at skabe en Række bedaarende Feerier, men Forsøget paa at faa fast Fod i København glippede alligevel for den tidligere Provinsdirektør, som man ikke rigtig vilde acceptere. Han gjorde en sidste fortvivlet Anstrengelse for at slaa Dagmarteatrets Landsoldat-Rekord ved Opførelsen af »Stormen paa København«, men selv vi, der var mødt frem som Medlemmer af Højres Agitationskorps for at støtte ham, maatte lade det i Stikken som parodisk.

En Eftermiddag i Marts Maaned 1887, just som hele Casino var smykket til et lystigt Karneval, der skulde finde Sted om Aftenen, kaldte saa August Rasmussen sine bekymrede Skuespillere sammen og meddelte dem, at han ikke saa sig i Stand til at drive Teatret videre.

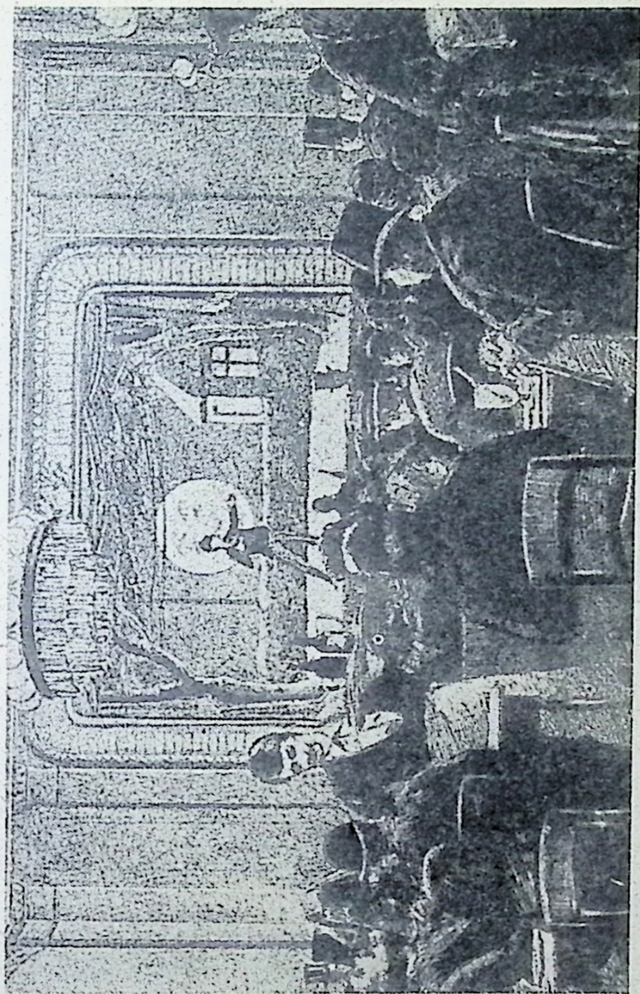
Man slingrede saa gennem Sæsonen under det senere saa velkendte »Delingsspil«, indtil Direktionen overgik til *Hans Riber Hunderup* og *Henrik Linnemann.*

Det blev en fuldstændig Operettesæson!

Ikke saaledes at forstaa, at man fortrinsvis spillede Operetter. Repertoiret var til Tider meget litterært og dystert, men saaledes, at det var en fuldstændig Operetteledelse uden Gnist af Disciplin eller økonomisk Sans.

Henrik Linnemann, der var gift med Skuespillerinden Lydia Sørensen, havde oprindelig haft Penge, men de fleste af dem var allerede sat til. Han havde lidt journalistiske Evner og lidt æstetiske Interesser, men først og fremmest en brændende Ærgerrighed efter at blive Teaterdirektør.

Hans Riber Hunderup, der oprindelig havde givet store Løfter som Studenterskuespiller, og af hvis »Ulysses von Ithacia« der var gaaet stort Ry, var en udpræget Bohémien, som paa det Tidspunkt kom meget sammen

Det første Nørrebros Teater i Ravnsborggade, hvor man ved Smaaborde kunde indtage Forfriskninger. Theatret brændte i 1931 og er paany opført i moderniseret Skikkelse.

med den her i København levende *August Strindberg.* Denne havde som en Art Flygtning slaaet sig ned i Danmark i Firserne, da hans Bøger: »Röda rummet« og »Giftgas« havde vakt en Storm af Uvilje og Forfølgelse imod ham hjemme i Sverrig, hvor man havde forkastet hans store Drama »Mester Oluf«.

Denne Skuffelse blev imidlertid hans Inspiration, og det er vanskeligt at vide, hvad Strindberg var blevet til som Digter, hvis han i en ung Alder havde haft Heldet med sig. Hans første dramatiske Situation behandlede paa Vers i næsten duftvaudevilleagtig Stil det for os saa kendte Optrin, da Thorvaldsen bliver reddet for Kunsten ved den engelske Mæcens Køb af hans »Jason«.

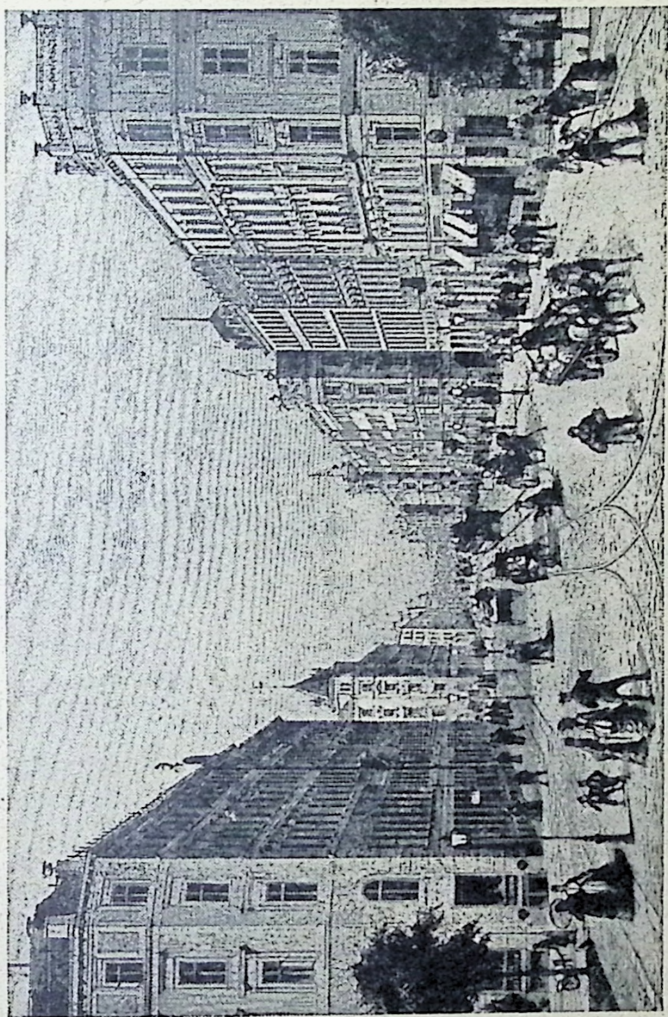
Strindberg havde ogsaa engang drømt om, at han vilde faa høje Beskyttere paa Grund af sit Talent, og i saa Fald vilde hans stejle Forfængelighed let have lokket ham paa Afveje, naar den var blevet smigret.

Men i Stedet for blev den saaret og udløste hans Indignation i en mægtig Produktion, hvis inderste Kildespring altid var hans egne Skuffelser.

Strindberg havde det da ogsaa meget smaat, næsten fattigt, medens han opholdt sig i Danmark. Han boede først i København, senere flyttede han til Taarbæk, hvor han og hans daværende Hustru smaasultede i et Par Værelser.

Særlig kræsen med sin Omgang var han ikke. Det laa tildels i, at han ikke var blevet accepteret i det daværende officielle litterære Venstre, hvis Koryfæer — med Undtagelse af Holger Drachmann — han altid omtalte med stor Bitterhed.

Men det laa ogsaa i hans bohèmeagtige Natur og hans stejle Karakter, der tydelig afspejlede sig i hans landsknægtagtige Fysiognomi med det vildt strittende

Frederiksborggade set fra det Sted, hvor nu Nørreport Station ligger, med Udsigt imod Nørrebro.

Haar og den lille sammenknebne Mund med den opadstrittende Moustache.

Af Temperament var han Agitator, og han var aldrig gladere, end naar han rundt om sig kunde samle et Auditorium, for hvilket han kunde udvikle sine paradoksale Paastande om snart sagt alt mellem Himmel og Jord.

Thi han var en Mand med en umaadelig, usystematisk Læsning af godt og ondt. Den stammede vistnok fra den Tid, da han havde været Biblioteksassistent, den omfattede Historie, Geografi, Filosofi, Religion, Anatomi, Astrologi og først og sidst ved Siden af kinesisk: Kemi. Paa det Tidspunkt eksperimenterede Strindberg endogsaa praktisk med en eller anden Opfindelse for Øje, og han mødte ofte med Hænder, der var forbrændt under Forsøgene. Han skrev ogsaa en særlig Art Eventyr, i hvilke de forskellige Vædskers Kamp indbyrdes symboliserede Brydningerne i det sociale Samfund. Overfor dette stillede han sig snart som Overmenneske, snart som yderliggaaende Anarkist, og lignende vidt forskellige Synspunkter anlagde han overfor Ægteskabet, alt efter som det gik i Hjemmet.

Og saa havde Strindberg af og til været Skuespiller!

Det mærkedes tydeligt og havde sat sit Stempel paa ham. Han holdt af at færdes blandt Scenens Børn, over hvilke han ragede saa højt op i Kundskaber, og som lyttede til ham med en Blanding af Beundring og Hovedrysten.

I Robert Watts Kreds, som den Gang holdt til i Nimbs nye Lokaler paa Kongens Nytorv, hvor nu Handelsbanken findes, og hvor »Bodega« paa det Tidspunkt fandtes i Stuen, gjorde Strindberg ikke videre Lykke. Han talte for meget, og hans Teorier var for ha-

sarderede for denne Klike, der tildels var gammeldags københavnsk spidsborgerlig, og Watt kaldte ham i Regelen kun »den gale Svensker«.

Derimod havde Strindberg sin trofaste Kreds ude i Casino, hvor særlig Personalets to Akademikere: *William Pio* og *Hans Hunderup* sluttede sig til ham. Sammen disse kom han meget paa »Hotel Victoria« i Strandstræde, hvor man som Specialitet førte »Flensborger-Øl«, og i »Kahytten« i Nyhavn. Her, hvor smaa billige Toddyer dampede, og Røgen bølgede i tætte Skyer, syntes Strindberg at befinde sig vel, og han kunde paa de Aftener, da han var oppe, give Lokalet et Præg, der mindede om de gamle litterære Klubber.

Det taler til Ære for Hunderup, at han straks, da han selv fik en Scene at raade over, satte alt ind paa at bringe Strindbergs Arbejder til Opførelse, skønt de laa saa fjernt som vel muligt fra Amaliegades Publikum. Det store Slag vilde Direktøren slaa med »Faderen« og selv spille Titelrollen. Strindberg ansaa selv dette Stykke for sit betydeligste dramatiske Arbejde, som han med stor personlig Bekostning havde faaet oversat paa Fransk. Titelen var »Le Père«, men Trykkestedet var — Helsingborg.

Hunderup passede ret godt til »Faderen« trods sin joviale Førlighed. Han var ikke den smalansigtede svenske Soldatertype fra Carl den Tolvtes Tid, som August Falck 25 Aar senere præsenterede os ude paa »Frederiksberg Teater«, han var heller ikke Peter Fjelstrups tragiske Karakterfigur, han var snarere som den sidste Rest af Punche-Svenskeren, det store »Barn«, som Hustruen stadig holder af, medens hun afskyr ham som »Mand«, og han egnede sig netop til at lægge Hovedet til Klipning i en Dalilas Skød.

De øvrige rollehavende var: *Olga Meyer* som Datteren, *Theodora* Petersen, der virkede stærkt som Ammen, *Pio* som Lægen, Oddgeir *Stephensen* som Præsten og Fru *Krum,* der senere selv blev gift med Hunderup, som Hustruen.

Der var mange Kræfter i Bevægelse for at faa »Faderen« frem paa en værdig Maade, thi Strindberg tilhørte som sagt ikke nogen bestemt litterær Klike, men havde sine Venner paa bedste Beskub rundt i alle Lejre. Saaledes udlaante »Nationaltidende«s senere Redaktør *Andreas Buntzen* alle sine gamle heibergske Møbler, for at man kunde faa et ordentligt Officersinteriør.

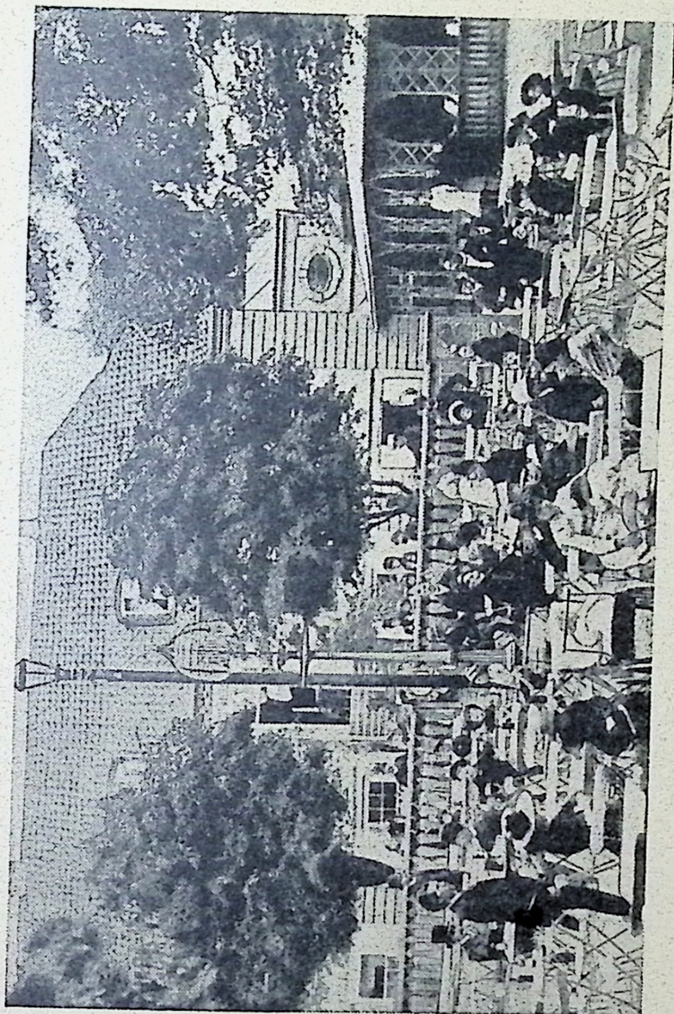
Saa tog man fat paa Prøverne og bagefter slog man ofte Slag ud i Byen, i hvis Natrestaurationer, der den Gang grasserede under allehaande lovlige og ulovlige Former, de to Tvillingbrødre Hunderup-Strindberg var godt kendt. Særlig berømt var en Aften med tilhørende Nachspiel i den offentlige Politiret, da de etablerede Skiveskydning med Revolvere i Rydbergs Kælder.

Alt som Indstuderingen skred frem, blev Strindberg imidlertid mere og mere nervøs.

Mange af Replikkerne skræmmede ham selv, da han hørte dem i de optrædendes Mund, og han strøg flere af de kraftigste Steder.

Efter Generalprøven var man lige ved at opgive det hele, men der blev holdt en ny Prøve i den lille Sal, og den 14de November 1887 gik »Faderen« første Gang sammen med den af Henrik Linnemann bearbejdede Farce »En Tur til Marienlyst«. Stykket, der blev meget forskelligt modtaget, men som overalt vakte Interesse, gik ialt 12 Gange og afløstes af — en Lilleputturné!

Som man ser, var Indramningen ikke alt for dyster.

Forlystelses-Etablissementet »Vodrofflund« i Firserne. Paa »Vodrofflund«, der var beliggende hvor nu Danas Plads findes, var mange Udendørs-Forlystelser, en Blanding af »Tivoli« og »Bakken«, men i meget mindre Format.

Men Casino havde under Direktionen Hunderup-Linnemann gjort sin første og sidste kunstneriske Indsats, og det bar atter mod et stort, dramatisk Krak.

SYTTENDE KAPITEL.

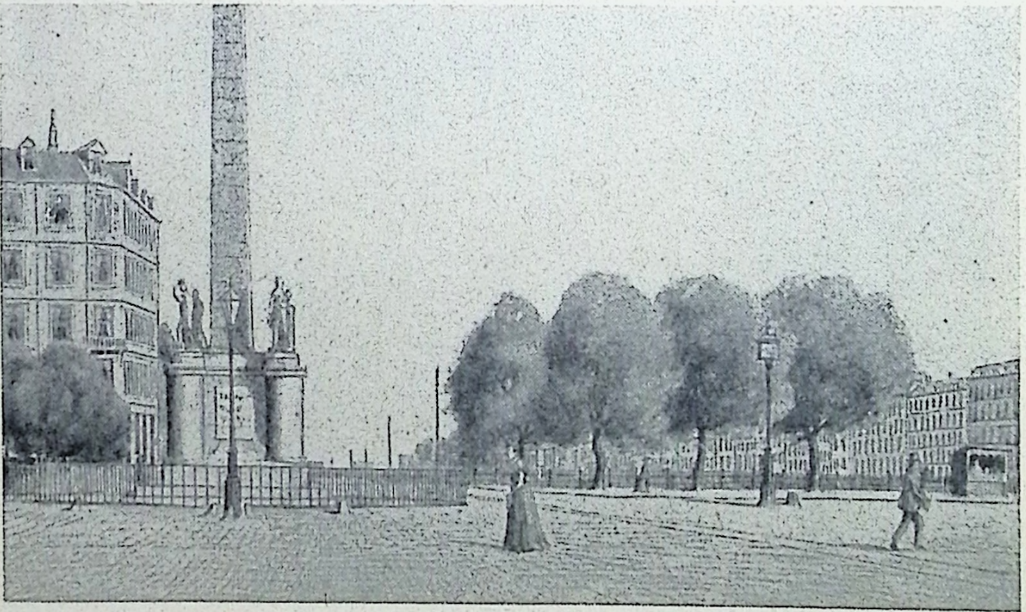
Man maa have færdedes daglig paa Casino i den Periode for ret at forstaa det Raseri, som efterhaanden greb Personalet.

Det havde under de tidligere Direktioner været vant til en endog ret skrap og haardhændet Disciplin, den Disciplin, som Skuespillerne, hvor urolige de end kan være, inderst inde i Virkeligheden alle længes efter, fordi den er nødvendig paa et Teater, hvis man ikke skal spilde hinandens Tid og Arbejde.

Og det var netop det, som Direktionen gjorde. Kontoret laa fuldt af uaabnede Breve, Prøvetiderne blev aldrig overholdt, Forestillingerne dinglede halvfærdige af, og ingen Penge var der i Kassen.

Henad Nytaar meldte Hunderup Pas, men uden at gøre direkte op med Personalet. Han blev borte og søgte Raad og Trøst hos Robert Watt, der imidlertid ikke var nogen udpræget Handlingens Mand, skønt man senere i en anden kritisk Periode for Casino gjorde ham til Direktør for een Sæson.

Men medens Hunderup raadvild flakkede om for at prøve paa at klare Situationen, holdt Personalet det ene bevægede Møde efter det andet ude i Casinos Bazargang og i den lille Teaterrestauration hos *Thor Jensen,* der altid var nogenlunde villig til at give en »Bro'er« en begrænset Kredit, naar der ingen Knapper faldt af.

Frihedsstøtten og dens nærmeste Omgivelser i Firserne. Paa det Sted, der markeres af de 4 Træer, findes nu den store aabne Indkørsel til den nye Banegaard.

Hele Aktionen var rettet mod Hunderup. Linnemann regnede man ikke med. August Rasmussen, der havde slaaet sig ned paa »Hotel Phønix« som Privatmand, medens han ventede paa, at der skulde vise sig noget, *beklagede* man, fordi han som en Mand var faldet paa Ærens Mark.

Men Hunderup, ham *anklagede* man, fordi han var deserteret uden Sværdslag og nu søgte at redde sig selv ved Intriger og Forsøg paa at leje Teatret ud over Hovedet paa Personalet.

Man besluttede derfor, at man ikke blot vilde opsige ham Huldskab og Troskab, men vilde nægte at spille sammen med ham. Hans Hustru, den lille populære *Marie Hunderup,* der gik under Kælenavnet »Misse«, blev dog under Akklamation undtaget fra at blive ramt af Bandstraalen.

Da Spændingen var paa det højeste, slog Lynet pludselig ned.

Thora Schwartz havde lejet Casino!

Denne Meddelelse, der først blev modtaget med Tvivl og Latter, vakte fuldstændig Panik, da den virkelig bekræftede sig.

Thora Schwartz var en rigtig Københavnerinde med K. Hun var født inde i den gamle Bydel — Grønnegade-Kvarteret, som man lidt haanlig den Gang sagde — og Faderen havde været en meget anset Kunstdrejer. Som lille Pige havde hun været paa Balletskolen, og hun hævdede selv, at Fru Heiberg havde vist hende Interesse. Men da det alligevel ikke blev til noget med at faa Roller, gik hun ud til Casino. Det var om Formiddagen, og da hun kom ind i den lange, mørke Bazargang, gennem hvilken Sollyset hist og her skar dybe Striber, blev hun saa betaget som i en Kirke. Hun knælede ned og bad,

at hendes Forehavende maatte lykkes, og saa gik hun op til Direktør Andersen, der straks fandt Behag i den smukke 17aarige unge Pige. Hun fik hurtig sin Debut i Sæsonen 1871 som Batli i »Fandens Overmand«, og da det viste sig, at hun ikke blot havde et straalende Humør, men ogsaa en god Sangstemme og tillige var bundmusikalsk, blev hun Arvtager efter den unge Oda Larsen, som samme Aar forlod Scenen for at drage til Frankrig med sin første Mand, Telegrafbestyrer Petersen i »Store Nordiske«.

Thora Schwartz var et ægte Københavnerbarn, et ægte Folkets Barn, om man vil: kaad, frisk og indtagende, og med et Temperament, der svingede mellem frivol Letsindighed og barnlig Fromhed. Men hendes mange ekstravagante Paafund og uregelmæssige Liv forargede det daværende København og skaffede hende et meget tvivlsomt Rygte. Alle Slags Historier fik navnlig Fart, efter at en sensationel Ulykke havde koncentreret Offentlighedens Opmærksomhed om hendes Navn. Paa en Skovtur til Furesøen skete det nemlig, at hendes Svigerfader, Franskbager *Nielsen* og flere andre, der var ombord i en Lystbaad, druknede, da denne kuldsejlede, medens Thora Schwartz og hendes Mand, Carl Nielsen, reddede sig.

Efter at være kommet paa Kant med Casinos Direktion tog Thora Schwartz i 1879 til Stockholm, hvor hun optraadte paa »Mindra Teatern« og gjorde saa megen Lykke, at Brun i 1883 engagerede hende, da han aabnede Dagmarteatret. Hun fik her en Række Operetteroller med »Søkadetten« i Spidsen, men hun var kendelig paa Retur og kunde ikke genvinde sit gamle Københavnerpublikum. Hun prøvede derfor at slaa sig paa Revuegenren og tog Engagement hos Ferdinand *Schmidt* ude

paa det nyaabnede Nørrebros Teater, hvor hun havde Succes i »Svend, Knud og Valdemar«. Men hun kunde alligevel i Længden ikke hævde sig; Rygterne begyndte atter at summe om hende, og man ansaa hendes Saga som Skuespillerinde for ude.

Og saa dukkede hun nu pludselig op som Direktrice!

At man skulde acceptere Thora Schwartz som saadan, faldt allerede Personalet haardt for Brystet, men hun havde altid været bekendt som en ualmindelig god Kammerat, hvis Lyst til at give bort næsten var en Fabel.

Værre var det derfor, at hun nu troppede op i Følge med Hans Riber Hunderup, der skulde være Sceneinstruktør, medens hendes Mand, Carl Nielsen, der tidligere havde haft en Hestesko-Fabrik, skulde være økonomisk Leder.

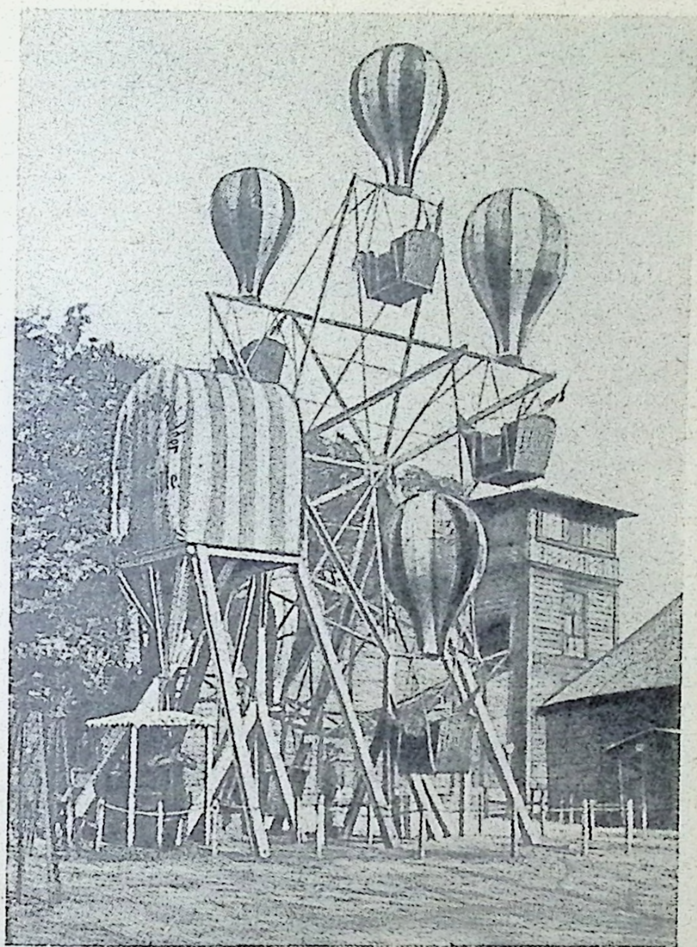
Dette var et Nummer for stift, og da Sindene nu i Forvejen var ophidset, gjorde man aabent Oprør. Personalet erklærede enstemmigt, at intet af dets Medlemmer vilde tage Engagement.

For den hjertensgode Thora Schwartz, der havde været naiv nok til at foregøgle sig, at hun vilde blive hilst med Jubel, naar hun ilede de betrængte Kammerater til Hjælp, var den Vending, Tingene tog, en bitter Skuffelse, og hun græd sine modige Taarer.

For Carl Nielsen, der var meget ærgerrig, var det en Ydmygelse, som han aldrig glemte dem, der havde forvoldt ham den, hvor gode Miner han end senere holdt med dem.

Men først og fremmest var han en praktisk Mand og et godt Stykke af en Forretningsmand, der forstod at bøje sig for Kendsgerningerne,

Tilsyneladende uden større Indvendinger gik han der-

Den gamle Ballongynge i Tivoli.

for ind paa, at Personalet dikterede ham — som Repræsentant for Hustruen — èn Haandfæstning, der lød paa, at August Rasmussen skulde vende tilbage som artistisk Leder.

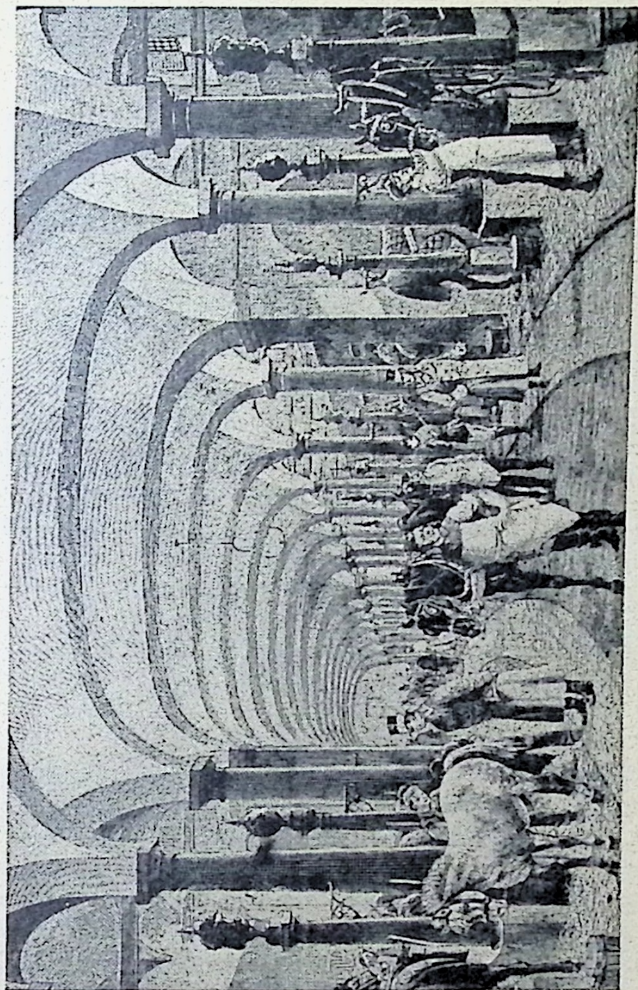
Og nu kom den store Oprejsningens Dag for August Rasmussen, der i sine Værelser paa »Hotel Phønix« modtog Personalets Delegerede og indvilligede i at overtage den artistiske Ledelse.

Da alt, hvad Skuespillerne skal foretage sig, antager et teatralsk Præg, saa blev August Rasmussen, som man ikke havde ydet altfor stor Anerkendelse ved hans Tilbagetræden, i Triumf ført tilbage til de smaa, hemmelighedsfulde Direktionslokaler paa Casino og indrettede sig som den egentlige Direktør, hvem Carl Nielsen loyalt underordnede sig.

I nogen Tid arbejdede de da ogsaa sammen, men det varede ikke længe, inden Carl Nielsen vandt Terrain og tilsidst opnaaede en endogsaa ganske sjælden Popularitet i sit Personale, hvorefter August Rasmussen atter forsvandt, og Carl Nielsen selv blev Direktør med *Cetti* ved sin Side.

Cetti, der oprindelig havde været ved Det kgl. Teater, var sidst kommet fra Dagmarteatret.

Her var Theodor Andersen nemlig blevet betænkelig. Han havde ofte faaet at mærke, hvor vanskeligt Teatret var at drive, og efter sin store Succes med »Landsoldaten« vilde han derfor hellere holde op, medens Legen var god. Da de mange Spekulationer, som Teatrets Drift havde forvoldt ham, havde angrebet hans Nerver, præsenterede han en Lægeattest for, at han var »hjernetræt«, hvorfor Lejemaalet overgik til Cetti, som imidlertid ikke kunde klare sig, men maatte melde Pas umiddelbart efter Udstillingens Slutning, hvorefter Personalet drev Teatret videre.

Den kongelige Ride- og Kørestald paa Christiansborg i Midten af Firserne.

Carl Nielsen og Cetti kom udmærket ud af det sammen, skønt det gik op og ned i de halvtredje Aar, Thora Schwartz og hendes Mand havde Casino. Alt i alt blev der dog et pænt Overskud, særlig takket være Marinestykket »Gutter ombord«, hvori Thora Schwartz havde sin sidste Rolle som en rask Tjenestepige: Kathinka.

Carl Nielsens Saga fortsætter sig lidt ind i Halvfemserne, men jeg tager alligevel her dens Slutning med.

Efter at Carl Nielsen i nogle Aar havde været udenfor Teatervirksomhed,, døde hans Hustru i Maj 1894, og sørgende Kammerater bar hende til det sidste Hvilested. Inden hun døde, havde hun opnaaet at se Oprejsningens Dag komme fuldt ud for sin Mand, hvem hun beundrede som et Geni.

Casinos Aktieselskab, der selv havde overtaget Driften af Teatret, havde nemlig den 10ende Januar 1894 meldt Pas, og den administrerende Direktør havde maattet meddele det forsamlede Personale: Vi kan ikke merel

Situationen var da ogsaa ganske haabløs. Selv Bænkene havde Kongens Foged taget, og der var lukket af for Gassen. Man saa kun een Redningsmand, og det var Carl Nielsen.

Og nu kom Revanchen for den ventende Carl Nielsen, der ude i Sølvgade modtog Personalets Delegerede og derefter blev ført i Triumf til Teatret.

Det var den stolteste Dag i Carl Nielsens Liv, skønt Opgaven ikke syntes at være misundelsesværdig. Hvor megen Tillid Carl Nielsen end havde til sit Held og sin Dygtighed, saa betragtede han da ogsaa selv Situationen som saa umulig, at han undlod at betinge sig, at det eventuelle Overskud skulde være hans, hvad man vilde have bevilget ham med et Haanssmil.

Men Sæsonen blev ført igennem med Glans. Det

gamle Held fulgte atter Carl Nielsen. Casino spillede Farcen »Charleys Tante« ikke blot til Aftenforestillinger, men ogsaa om Eftermiddagen, med Fjelstrup i Hovedrollen.

Pengene væltede ind, al Gæld blev betalt, og der var en Kassebeholdning paa en 60—80,000 Kroner, da Sæsonen var forbi. Carl Nielsen troede, at han var sikker paa Casino for Fremtiden.

Men nu, da der var Penge i Kassen, havde Aktieselskabet selv atter faaet Mod paa at drive Teatret, og Carl Nielsen blev holdt ude.

Dette tog han sig meget nær, og det var medvirkende til hans tragiske Endeligt.

Hans Valgsprog havde altid været: »Ingen skal se Carl Nielsen fattig.« Der laa bag disse Ord ganske sikkert et fast, længe forud fattet Forsæt. Da Sygdom slog til, gennemførte han dette med stejl Konsekvens, og efter at Lægehjælp havde forhindret Virkningen af hans første Forsøg paa at berøve sig selv Livet, gentog han det samme Aften, og denne Gang blev det Alvor. Jeg betænker mig ikke paa at meddele dette saa mange Aar efter, fordi Carl Nielsen ikke selv havde lagt Skjul paa sin Hensigt overfor sine Omgivelser. Men jeg vil samtidig tilføje, at paa det Tidspunkt, da han døde, var vi kun tre, der kendte Sammenhængen, og vi var alle tre Journalister.

Alligevel kom der ikke et Ord frem; vi betragtede Tausheden som en Ærespligt overfor vor afdøde Vens Minde, saalænge Sandheden endnu kunde hvirvle Støv op om den Mand, hvem alle, der havde staaet ham nær, savnede, da han var gaaet bort.

ATTENDE KAPITEL.

Vi vender nu tilbage til Cirkus i det Udstillingsaar, omkring hvilket jeg har grupperet de forskellige Beretninger fra den sidste Del af Firserne.

I Cirkus havde Renz gjort store Forretninger, og hans Selskab var da ogsaa af en Størrelse og en Lødighed, som vi aldrig før eller senere har set i København.

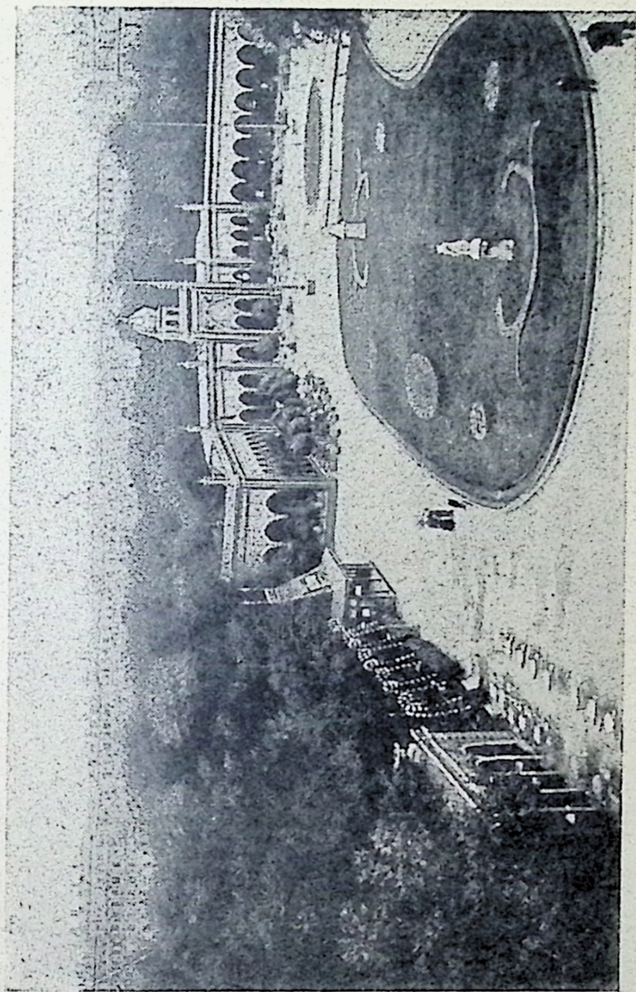
Foruden det store Personale var det først og fremmest den af ædelt Blod fyldte Stald, Ridekunsten og Dressuren, der dominerede og gjorde Cirkus til et Sportscentrum i en Tid, da man endnu ikke kendte de store Boldbaner, Velodromer og Aerodromer, og i hvilken selv Cykleløbene endnu ikke anerkendtes som fashionable.

Det var stadig Hesten, der var i Forgrunden, og Aarets store Sæsondage paa Sportens Omraade var de aarlige Væddeløb paa Eremitagesletten. Denne frembød ved disse Lejligheder et meget malerisk Skue, indrammet som den var af Dyrehavens grønne Træer og befolket af en myldrende Menneskevrimmel, i hvilken de blaa Husarer, de røde kongelige Kuske og de brogede Jockeyer lyste op med deres stærke Farver.

Paa Sadlepladsen var der fuldt af elegante Toiletter, der med en iøvrigt ikke helt tiltalende Snobbethed omhyggelig opnoteredes i Bladene sammen med lange Lister over »kendte Navne«.

Kongefamilien var altid til Stede med Eskorte og Firspand, og for alle Selvejerkøretøjer var det en Præsentationsdag, ikke mindst for Cirkus, der benyttede Lejligheden til en flot og billig Reklame.

Hele Strandvejen fra Dyrehavens røde Port ind til Tuborgpavillonen var een sammenhængende Række af

Tivolis gamle Bazarbygning, der i 1908 blev nedrevet for at give Plads til Bernstorffsgade, der blev anlagt samtidig med den nye Banegaard.

Wienervogne, Charàbancs, Kaffemøller, E+T-Vogne (Efter Takst) og Cykler, der krydsede hen ad den smalle Strandvej, i nogle Aar dog forstyrret af det rædsomme Uhyre: Dampsporvognen.

Den hørte absolut ikke til Firsernes Forlystelser. Den fo'r af Sted som en ildsprudende Drage paa den aabne Landevej, uden at være i Stand til at bremse eller standse.

I Publikum blev Dampsporvognen hurtig frygtet og upopulær, men dens Skarnsstreger skulde dog først gaa ud over et kendt Navn, før den rigtig kunde komme i Vanry.

Og det skete, da Bæstet en Dag anfaldt Casinos Primadonna, den meget omtalte *Louise Brock* og ødelagde det ene af hendes smukke Ben, som man havde haft Lejlighed til at beundre i eventyrprinsesseligt Trikot.

Da Frøken Brock nu tilmed var forlovet med *Peter Nansen,* saa endte det med et voldsomt Opgør mellem de to Uhyrer: Pressen og Dampsporvognen, indtil den sidste laa som en fældet Drage med koldt Fyrsted.

Paa Vejen hjem ad Strandvejen paa saadan en Vædeløbsdag havde man imidlertid ofte mange smaa Nysleærinder, særlig var det vanskeligt at komme forbi Charlottenlund. Her var det jo ikke blot Sangerinder i Th. Fugmanns »Over Stalden«, men ogsaa henne i »Gyldenlund« og en Række Telte, mod hvilke Beboerne til Stadighed protesterede, men som Kronprins Frederik holdt sin Haand over.

Jeg har i sin Tid paa »Avisen« set et Manuskript, i hvilket Kronprinsen personligt, som anonym Indsender, protesterer imod, at man gjorde Indehaverne og Sangerinderne brødløse af Hensyn til »Slottets høje Beboer«, om hvem Indsenderen personlig vidste, at han slet ikke følte sig generet af det paagældende Forhold.

Viggo Lindstrøm som Landsoldaten paa Dagmarteatret 1886.

Af andre Steder paa Strandvejen, som det efterhaanden var vanskeligt at komme udenom, foruden de hævdvundne, som »Constantia« og »Slukefter«, var først og fremmest Tuborgpavillonen, der var indrettet i Begyndelsen af Firserne, og til hvilken man i Slutningen af Firserne henflyttede den kendte »Flaske«, der snart var det eneste Minde, der var tilbage paa københavnsk Grund, om det store Udstillingsaar, som prægedes i saa høj Grad af Bryggerierne, at det næsten er et Symbol, at det lille smukke »Kunstindustrimuseum«, der opførtes for Overskudet, nu er overgaaet til »De forenede Bryggerier«.

I Tivoli endte dog før eller senere de fleste af dem, der havde besøgt Væddeløbsbanen, og som ikke var blevet hængende paa »Bakken«, der havde en forskellig Karakter fra nu.

Tivoli holdt paa Væddeløbsdagen altid stor Fest, og Mødestedet for Eliten af Hesteejere, Gentlemanjockeyer og Deltagere i Officersløbene var *Nimbs* lille elegante Divan, hvor den statelige Frue selv præsiderede, klædt i sort, bag Disken assisteret af de to Søstre Henriette og *Serine*, medens den lille, livlige Kammerraad gik fra Bord til Bord og hilste paa Gæsterne — ikke mindst de svenske.

Med Champagnen — som ellers ikke spillede en altfor udpræget Rolle i Firserne, saa lidt som den endnu næsten ukendte Whisky — gik det ret livligt paa Væddeløbsdagen, saavel inde i den primitive Restaurant paa Eremitagesletten som hos Nimb og i den senere nedbrændte »Bazar« i Tivoli, hvor *Neiiendam* var Vært.

Ud paa Aftenen endte en stor Del af det mere fashionable Væddeløbspublikum altid i Logerne i Cirkus, der gav en særlig Galla-Sportsforestilling med et Program, paa hvilket Skoleridt og Dressur dominerede.

Altmeisteren var paa det Tidspunkt 74 Aar, men han gjorde et endnu ældre Indtryk til Trods for, at han var sværtet kulsort, eller maaske netop derfor.

Som Rytter havde han sin store, klodsede Figur med den svære, kæmpemæssige Overkrop imod sig.

Som Dressør var han af den gamle Skole og tildels Autodidakt. Han kendte kun eet Dressurmiddel: *Pisken,* og den blev anvendt med saa stor Brutalitet i Cirkus Renz, saavel paa Dyr som iøvrigt ogsaa paa Mennesker, at alle Døre under Prøverne var lukkede og bevogtede af et dobbelt Hold Kontrollører.

Publikum havde ikke godt af at se, hvad der foregik om Formiddagen i Cirkus, men det anede det instinktmæssig, naar det om Aftenen saa, hvor sky og nervøse Hestene var af Frygt for den Afstraffelse, der ventede dem, naar de gjorde Fejl. Og denne Afstraffelse var da ogsaa til Tider ligefrem grusom, idet »Altmeisteren«, naar han blev hidsig, kunde sætte et Par Staldkarle ad Gangen til at gennempiske de ædle Dyr. Dette var saa meget mere oprørende, som de begaaede »Fejl« ofte skyldtes den gamle Mand selv, der havde overladt Dressuren paa Prøverne til en eller anden engageret Berider, men som selv vilde have Æren af at føre Hestene frem, uden at han var fortrolig med Nummeret og Hestenes Arbejde.

Paa samme Maade regerede han enevældigt Balletten og fremtraadte altid som den egentlige Arrangør og Iscenesætter, ja, han udstrakte endog sit Tyranni til Orkestret, skønt han var absolut umusikalsk.

I den Henseende fortalte man i Cirkus en tragikomisk Historie om, hvorfor den tidligere Kapelmester var blevet jaget bort.

Under Opholdet i Berlin havde der nogle Aftener

været temmeligt tyndt Hus i Cirkus, hvis Leder med Ærgrelse samtidig havde konstateret, at »Operaen« havde stor Succes med et spansk Udstyrstykke med Musik, Dans og Tyrefægtning.

Det hed »Carmen«. Skønt Renz ellers aldrig forlod sin Cirkus, i hvilken han sad paa en for ham særlig reserveret Plads, saa besluttede han sig dog til personlig at se denne »Carmen«, der syntes at være en ret farlig Konkurrent til hans Pantomimer.

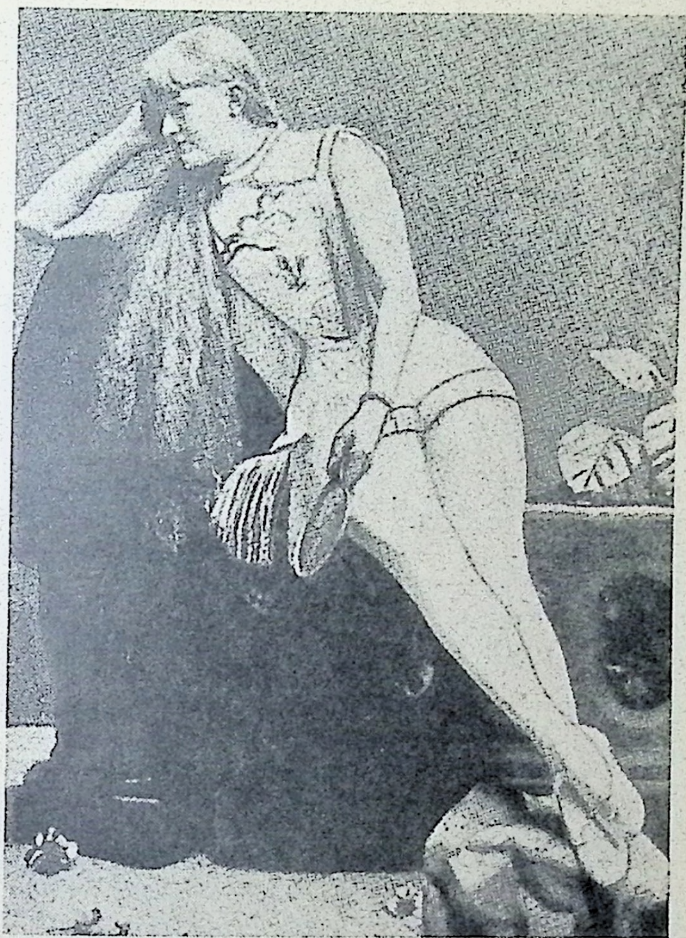
Under hele Forestillingen sagde »Altmeisteren« ikke et Ord, men hans Mine blev mere og mere truende, og da han kom tilbage til Cirkus, lod han Kapelmesteren kalde:

»Nu forstaar jeg, hvorfor denne »Carmen« har gjort saa stor Lykke. Man har stjaalet al »Omars« Musik. Vil De straks gøre Skridt til at nedlægge Forbud.«

Musikdirektøren vilde prøve paa at forklare, at det var ham, der havde »arrangeret« Musiken efter »Carmen«, men Renz blev nu for Alvor ophidset: »Saa er det altsaa Dem, som jeg betaler for at være en Tyveknægt. Ud med Dem!«

Anekdoten er betegnende for Tonen i Cirkus Renz, hvor al Diskussion var udelukket. Et Sammenstød med Direktøren var ensbetydende med Afskedigelse.

Noget mere ræsonnabel end den gamle Renz var vel nok hans ældste Søn Franz, der havde faaet en fin baade praktisk og teoretisk Uddannelse paa den berømte kejserlige spanske Rideskole i Wien, der har været Akademi for mange Cirkuskongers Arveprinser. Hans Behandling af Heste var derfor ogsaa mere moderne og human, og udenfor Manegen kunde han være baade jovial og gemytlig. Men saa snart han kom i Cirkus, følte han sig ikke blot som Direktør, men ogsaa som den

En dramatisk Kærlighedsaffære. Elvira Madigan, den danske Linedanserinde, der sammen med den svenske Løjtnant Sparre tog sig selv af Dage ved Svendborg 1889.

preussiske Militær, der havde aftjent sin Værnepligt i det første Gardedragon-Regiment.

Med det danske Personale, der ikke var vant til denne bryske, brøsige Tone, havde han derfor idelig Sammenstød.

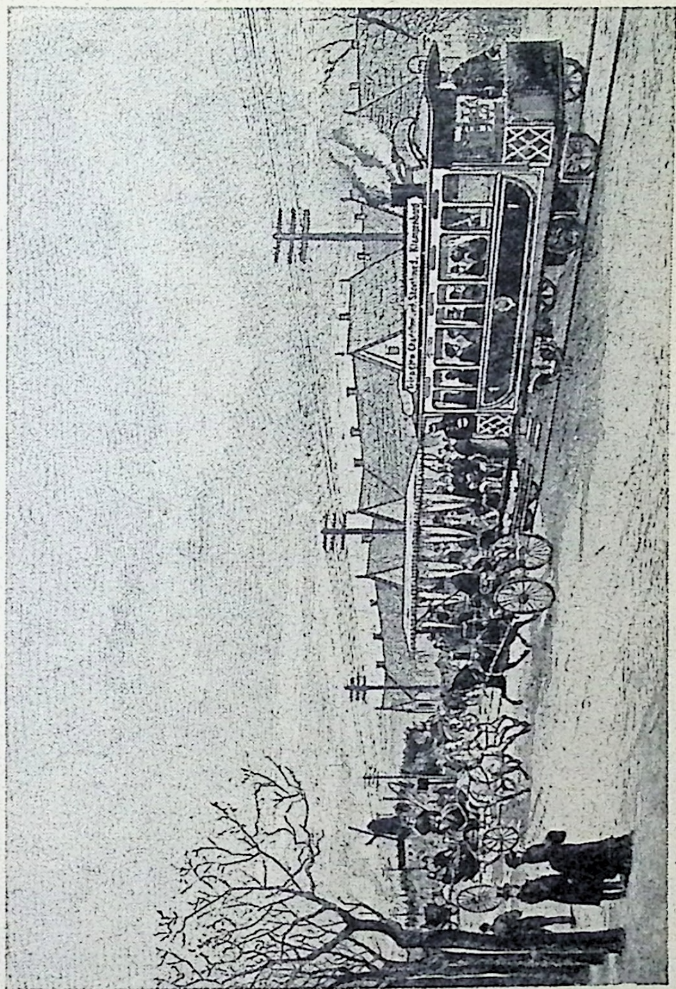
I Udstillingssommeren 1888 døde iøvrigt Cirkus Renz' mest berømte Skolerytter, den 58aarige *Hager,* der var Altmeisterens Svigersøn. Oprindelig havde han været Underofficer i et østrigsk Kavalleri-Regiment, senere havde han haft en Rideskole i Hamburg, hvor han blev gift med Amanda Renz.

Mellem Børnene var Clothilde *Hager* en fænomenal Parforcerytterske, der senere ægtede en tysk Adelsmand og kom til at tilhøre det ret omfattende: »Manegens Aristokrati«. I min Artistroman »Den flyvende Cirkus« har jeg brugt Hagers som Modeller til »Familien Stagemann«.

Da Sommeren 1888 var den sidste, i hvilken vi her i København saa Renz og hans Selskab, vil jeg benytte Lejligheden til at fortælle denne Verdenscirkus' Tragedie, fordi den paa en Maade symboliserer hele det tyske Riges Blomstring og Fald.

Som vi har set, havde den Succes, der havde fulgt det endnu ubetydende rejsende Selskab, sin nationale Baggrund, idet det var lykkedes Renz at besejre Dejean og at knække de franske Cirkus' tidligere Hegemoni i Tysklands Storbyer.

Med den jernhaarde Hager ved sin Side organiserede Renz derefter det Beriderselskab, der næsten var at betragte som en lille Stat for sig, og i hvilken der ikke blot herskede militær Disciplin, men ogsaa en udpræget bureaukratisk Aand. Denne udviklede sig yderligere, da Renz fik Titler og Ordener.

Den berygtede »Dampsporvogn« paa Strandvejen i 1885. Ved sin Støj og Lugt blev den en sand Plage for alle andre Trafikanter og Strandvejsbeboere, hvorfor den blev nedlagt. Tilhøjre ses Lægeforeningens Boliger, som endnu er bevaret, og i Baggrunden ses »Svanemøllen«.

For en Artist var det sværere at faa »Altmeisteren« personlig i Tale, end det var for en Supplikant at opnaa Audiens hos Kejseren.

Det var »det stive System«, der raadede i Cirkus Renz, hvor alt var trænet op til den yderste Ydeevne, men hvor den frie Artist befandt sig som i et Tugthus, medens den, der lydig bøjede Nakken, kunde blive i Aarevis for tilsidst at opnaa en pæn lille Pension for lang og tro Tjeneste.

Cirkus Renz var blevet en Institution, en loyal kejserlig Institution, der havde taget Mønster efter selve Staten, og som beundredes for sin Orden, Præcision og Soliditet.

Saa døde gamle Renz i April 1892, og »den unge Renz« kom til Roret omtrent samtidig med, at den unge Kejser afskedigede sin Slægts ældste Raadgiver for at være sin egen Rigskansler.

Det nye Tyskland begyndte at udfolde sin Parvenuglans.

Ogsaa i Cirkus blev den spartanske Jevnhed, der havde udmærket »Altmeisteren« og hans Medarbejdere og Samtidige, nu afløst af Lyst til at spille op og gøre sig gældende.

Franz Renz blev Ven med de preussiske Aristokratofficerer og viste sig mere og mere paa Væddeløbsbanerne, i Jockeyklubberne og i Spillekasinoerne. Hans Ekstravagance steg, efter at han havde mistet sin første fine, nydelige Hustru *Helene Dietrich*, hvis blonde Skønhed vi i 1888 havde beundret i København samtidig med, at Franz Renz' Navn allerede den Gang blev sat i Forbindelse med Balletdanserinde *Alwine Winkelmann*. Hun var en stor, flot, lidt grov Kvinde, der navnlig saa pom-

pøs ud, naar hun fik Lov til i gammeldags Kostume at ride med i de i Cirkus Renz saa yndede Kvadriller.

Da Alwine Winkelmann ved Fru Renz' Død i 1890 blev Direktrice efter at have spillet en ret inferiør Rolle i de kortskørtedes Korps, blev hun fra Reporternes Side Genstand baade for mange Stikpiller og for megen Smiger.

Den sidste ydedes hende efter et Væddeløb i Form af den byzantinske Lovprisning, at hun i sin majestætiske Apparition havde lignet selve Kejserinde Augusta Viktoria.

Disse Ord, der rummede en vis Sandhed, skulde blive skæbnesvangre for Renz og hans Dynasti.

Den tidligere Balletdanserinde gjorde fra dette Øjeblik alt for at forøge og understrege denne Lighed, der var mellem hende og Kejser Wilhelms Gemalinde. Hun klædte sig som hende, friserede sig som hende og anlagde samme Liberi som hende til Kusk og Tjener.

Efter at hun paa denne Maade havde opnaaet oftere at blive forvekslet med Kejserinden, ligesom »den falske Czar«, Grosserer *Carlsen* i Firserne blev forvekslet med Alexander den Tredje i København, blev hun ligesom denne grebet af en Art Storhedsvanvid.

En Dag gav hun saa sin Kusk en Ordre, som han udførte i et Anfald af Galgenhumor:

Balletdanserinde Alwine Winkelmann-Renz kørte tværs gennem Midterporten i »Brandenburger Thor«, der udelukkende var reserveret for Kejserfamilien! Vagten blev purret ud, Trommerne rørtes, og — den første Pind var skaaret til Cirkus Renz' Ligkiste.

Kejser Wilhelm, der ikke forstod Spøg, naar det gjaldt hans Gemalindes Værdighed, sendte Meddelelse om, at han ikke oftere ønskede at benytte den til ham

personlig indrettede pragtfulde Kejserloge. Herefter forlod hele Aristokratiet og alle Officererne Cirkus Renz, for hvilken det stadig gik mere og mere ned ad Bakke, indtil dens store, smukke, grundmurede Bygning i Karlstrasse blev købt af Albert Schumann, til hvis Rigdom Renz selv havde lagt Grunden, da han i 1887 foretrak ham som en ufarlig Konkurrent og lejede ham Cirkus i København for halv Pris.

Ved Franz Renz' Død viste det en Gang saa store, verdensberømte Foretagende sig at være fallit, og hans Søn, der bar Bedstefaderens Navn, Ernst, prøvede at begynde forfra i en flyvende Cirkus, som han imidlertid maatte sælge til Beketow for selv at optræde som engageret Skolerytter ude paa Wodrofflund i 1905.

Dynastiet Renz viste Vejen for den Skæbne, der senere vilde ramme Dynastiet Hohenzollern, som først havde hævet det op og derefter styrtet det i Afgrunden.

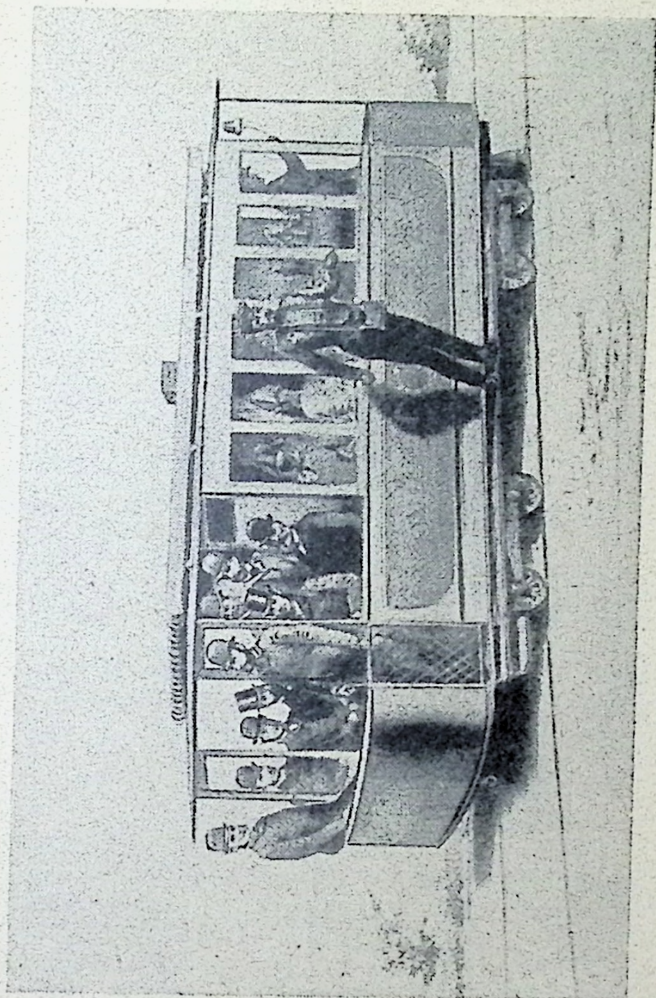

NITTENDE KAPITEL.

Den 29ende September 1888 var der en vis vemodig Stemning over København.

Martin Nyrops prægtige Udstillingspalads, som man Sommeren igennem havde set knejse stolt over den glade By i Fest, var i Bladenes Avertissementer udbudt til Nedrivning.

Øksen laa for Foden af Træet, og snart vilde det forsvinde sammen med alt, hvad Københavnerne efterhaanden havde faaet kær: Carl Jakobsens smukke franske Udstilling, den stilfulde russiske Pavillon, Modellen til Nikolaj Kirke, Gamle Carlsbergs Lanternetaarn, Tu-

Strandvejens Dampsporvogn uden Bivogn. Kun om Søndagen med den store Trafik var Togstammen paa 2 Vogne.

borgflasken, Nürnberger-Huset og alle de andre karakteristiske Bygninger, der havde fremkaldt Stoltheds- og Storstadsfornemmelser.

Paa Den kongelige Skydebane var Udstillerne samlede med de ledende Mænd til en Art Gravøl, ved hvilket Hovedtalen holdtes af Indenrigsminister *Ingerslev*, og til hvilket der var skrevet Sange af *Vilh. Bergsøe* og *Holger Drachmann*, de to gamle litterære Modstandere, der havde kæmpet saa mangen haard Dyst, men som nu havde fundet hinanden her paa det neutrale Omraade.

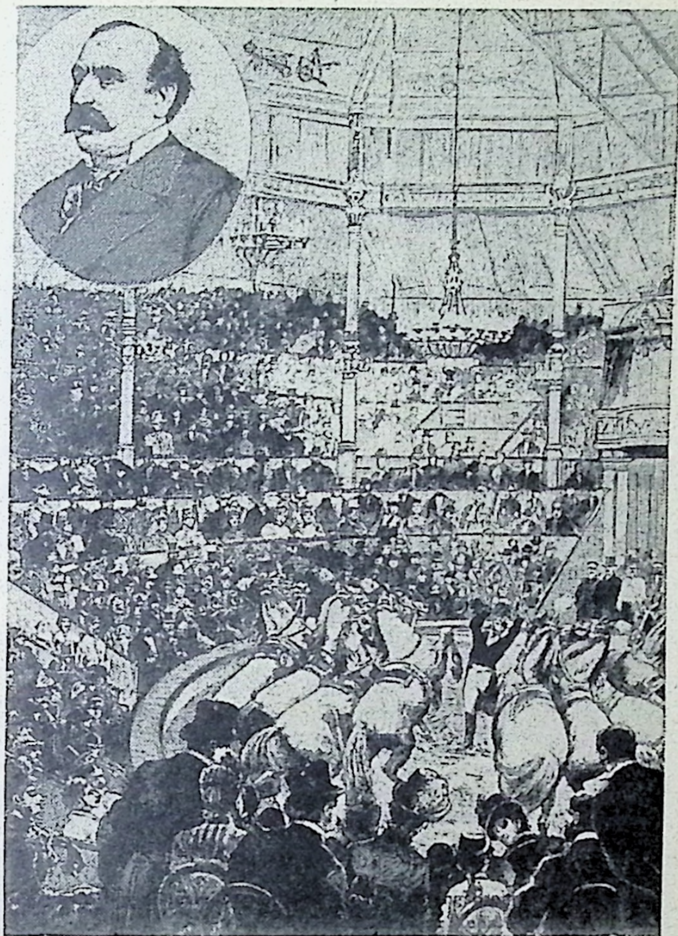
Udstillingen havde samlet paa alle Omraader, ogsaa paa det politiske!

En Forsonings-Vind var begyndt at blæse over Landet, og selv om den atter løjede af under forskellige mislykkede Kompromisforsøg, saa rejste den sig dog atter igen, indtil vi fik det endelige, storpolitiske Forlig af 1894.

Medens mange andre Byer baade før og senere har maattet bøde haardt for Afholdelsen af en Udstilling, saa var det økonomiske Resultat godt til Trods for Sommerens ustadige Vejr. Garanterne fik ikke alene fuld Dækning, men i mange Aar havde vi det lille smukke »Kunstindustrimuseum« liggende som en stilfuld Erindringsgave, indtil det nu har fundet et endnu festligere Hjem.

Millionen, som man havde haabet paa, var virkelig kommet til København, der havde faaet Held til at henlede Europas Opmærksomhed paa sig selv og paa, hvad den sammen med Landet kunde præstere. Man havde denne Gang ogsaa *udad vundet* noget af det, som man *udad* havde *tabt*.

Udstillingen havde da været medvirkende til at skabe Selvtillid, Initiativ og Fremtidshaab paa alle Omraader i det danske Folk, men Successen havde samtidig

Fra en Forestilling i Cirkus Renz i den nu nedbrændte Circusbygning. Direktør Renz var udsat for megen Kritik i den københavnske Presse, fordi han efter Sigende skulde mishandle sine Dyr under Dressuren.

været *saa stor,* at den skræmmede fra en Gentagelse med et muligt ringere Resultat. Trods mange opdukkende Planer blev Udstillingen 1888 den sidste i sin Slags i København, indtil Verdenskrigen i 1914 helt omformede de gamle, internationale Samkvemsformer.

Dog ovenpaa en saadan Kraftanstrengelse indtraadte der i første Omgang ganske naturlig en Reaktion ikke mindst paa Forlystelseslivets Omraade, da Hovedstaden atter svandt ind til sit normale Indbyggerantal.

Det var særlig alle de nyopdukkede Forlystelsers Passage: Jernbanegade, der blev ramt.

Paa Dagmarteatret havde Th. *Andersen* trukket sig tilbage og, som allerede nævnt, overladt Teatret til Skuespiller *Cetti.* Denne aabnede i Tillid til Udstillingsbesøget sin Sæson den 1ste August, men allerede 1ste September maatte han melde Pas og overlade Teatrets Drift til Personalet.

Dagmartunnelen, der var kommet Hellig Hansen saa dyrt til at staa, var forlængst nedlagt som Varieté.

Det internationale Panoramaselskab, der havde gjort gode Forretninger under Udstillingen, solgte nu sin Bygning og flyttede fra København.

Cirkus, hvis Varieté havde faaet en ny Forpagter, stod endnu uden Lejer for næste Sommersæson, da de fleste Direktører betænkte sig paa at slaa Renz' Udstillingsrekord.

Og saa var der »National«.

Etablissementet havde tjent godt under Udstillingen, men nu skulde det til at optage Konkurrencen med »Cirkus Varieté«, efter at Beriderne var borte. Bestyrelsen var af den Anskuelse, at det vilde gaa glattere med Driften, hvis man kunde slaa ind paa en hel anden Genre end den store Konkurrent paa den anden Side Gaden.

Man var derfor meget ivrig for en Plan, der gik ud paa at flytte *Ferdinand Schmidt,* som havde haft en stor Succes med Operetten »Mikadoen«, fra det lidt afsides liggende »Nørrebro Teater« i Ravnsborggade til »National«. Hvis dette kunde lykkes, mente man, at der her vilde ligge en Guldgrube.

Medens disse Forhandlinger stod paa og i Justitsministeriet stærkt modarbejdedes af Direktør Abrahams, der hævdede, at han i hvert Fald maatte have Erstatning for en saadan yderligere Konkurrence, skete der noget ret interessant og for sin Tid temmelig enestaaende.

»Nationals« finansielle Direktør, Vekselerer Joseph *Glückstadt* tilsagde en Dag alle Pressens Repræsentanter en for en og meddelte dem enkeltvis, at Justitsminister Nellemann havde givet definitivt Afslag paa Ansøgningen om Flytningen af Ferdinand Schmidts Bevilling. Denne Meddelelse med tilhørende Kommentarer fandtes den næste Morgen i samtlige københavnske Morgenblade og fremkaldte et stærkt Kursfald i »National«s Aktier.

Samme Aften meddelte »Berlingske Tidende« til almindelig Forbavselse og Ophidselse paa Børsen, at Tilladelsen officielt var givet.

Et saadant Børskup var for os herhjemme endnu noget helt nyt, og det vakte megen Røre med tilhørende Erklæringer og Protester, deriblandt en fra selve Landmandsbankens Direktør, der var Broder til Joseph Glückstadt. Men denne hævdede, at det hele beroede paa et Sammentræf af Tilfældigheder.

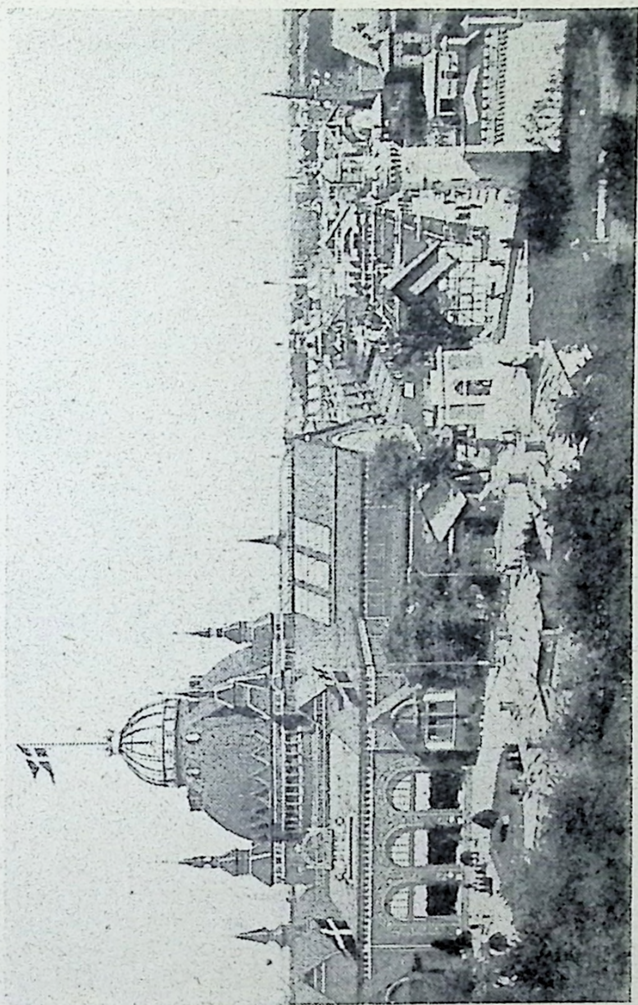
Hel Klarhed fik man aldrig i Sagen, men det viste sig i hvert Fald at være rigtigt, at der var blevet givet Tilladelse til Bevillingens Flytning, og den 23nde November aabnede Ferdinand Schmidt »National-Teatret« med et Personale, som foruden ham selv bestod af Fer-

dinand Rasmussen, William Gerner, Kirchheiner og — Frederik Jensen, der her skulde lægge Grunden til sin egentlige store Københavnerpopularitet, efter at han tidligere havde optraadt paa Frederiksberg og Nørrebro.

Jeg skal afslutte dette Afsnit, der har grupperet sig om Udstillingen og Københavns Forlystelsesliv i denne glade Sommer, med Beretningen om en Tragedie, der vakte Opsigt langt ud over de farende Folks Kreds, indenfor hvilken den udspilledes.

Jeg gaar først tilbage til Sommeren 1886. Jeg var den Gang endnu en ung, mager Journalist, som Redaktionen syntes kunde trænge til lidt Afstivning. Da der saa blev aabnet en Maltkuranstalt i Tivoli, og der blev sendt os et Adgangskort, blev det derfor givet til mig. Vi Kurgæster, der mødte om Morgenen — eller for mit Vedkommende snarere om Formiddagen — morede os altid, medens vi spadserede rundt i Haven, over at se paa de Prøver, der afholdtes af Artisterne paa den saakaldte »Kunstnerplæne«. Den var den Gang meget primitiv, idet den kun bestod af en Trætribune med et lille Skur til Paaklædningsværelser. Foran Tribunen var der en aaben Manege, i hvilken der af og til blev givet Beriderforestillinger af det Selskab, som var Lejer af den lille lukkede Træ-Cirkus, der i Aarenes Løb havde præsenteret Celebrister som Emilie Loiset, den berømte Skolerytterske, som senere styrtede med Hesten i Paris og dræbtes paa Stedet, idet Sadelknappen trængte ind i Underlivet.

Over Tribunen knejste de to høje Master, mellem hvilke der kunde udspændes Line, hvis Dansepræstationer den Gang spillede en større Rolle end nu. Mellem de mest bekendte Taarnlinedansere fra de Aar erindres Franskmanden Gilfort, hvis Specialitet var at operere

Udstillingens Hovedbygning. Tilhøjre ses Carlsbergs Fyrtaarn og Udstillingsgaden. Billedet er taget fra det Sted, hvor Richs nye Forretningsbygning nu ligger.

med alle Slags Fyrværkerigenstande under Natteforestillinger. Pirringen forhøjedes ved, at Sikkerhedsnet ikke den Gang, saaledes som nu, var politimæssigt paabudt.

Mellem dem, der den Sommer hver Formiddag mødte paa Tribunen i deres klædelige Prøvebluse med Knæbenklæder og Snørestøvler, var to nydelige unge Damer, der var hinandens absolute Kontraster, skønt de officielt var Søstre. Deres Navne var Elvira og Gizella Madigan.

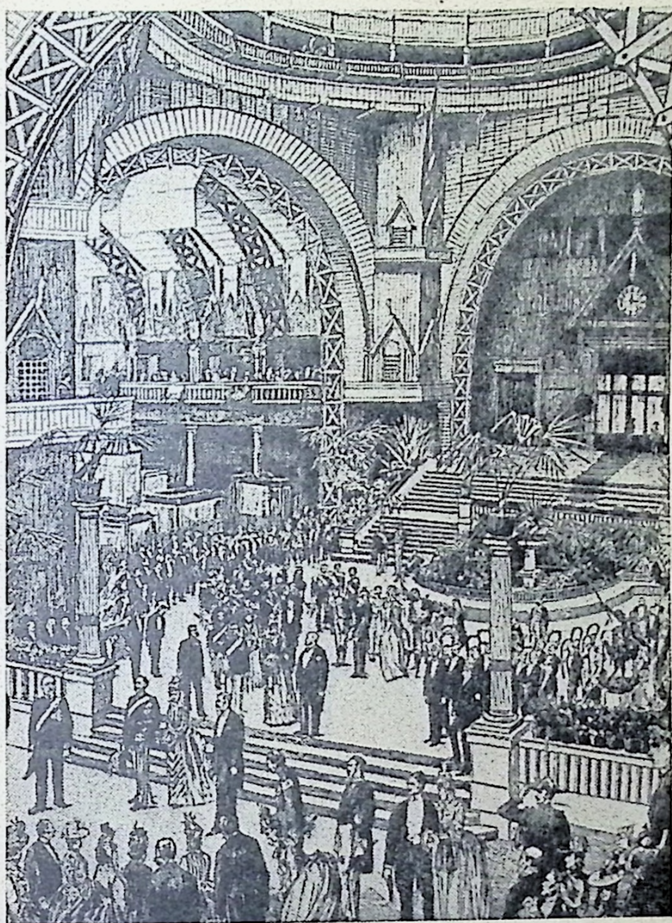
Jeg talte oftere med dem, medens vi drak Kaffe i det gamle »Posthus«, en lille Restauration, der laa overfor Pantomimeteatret, og som oprindelig havde været benyttet som Musikpavillon for Balduin Dahls Orkester, for senere at blive lejet af en Restauratør *Post*.

Af vore Samtaler fremgik det, at de kun var »Læresøstre«, hvad der forklarede, at de var saa vidt forskellige i alt, baade Udseende og Temperament.

Elvira, som paa det Tidspunkt var en Snes Aar, var den egentlige Datter i Huset, og hendes Moder var Fru Laura Madigan, der havde giftet sig med den danskamerikanske Artist John Adalbert Madigan, som nu var Truppens Hoved. Elvira var kommet til Verden i Odense, og hun var Øjestenen. Hun havde bløde, runde Former, en blændende hvid Hud, klare blaa Øjne og et mægtigt gult Haar, der flød i et Hav ned over hendes runde Skuldre. Hun var temmelig indolent og var allerede i sin unge Alder ved at blive for fyldig, hvorfor hun oftere maatte sætte sig paa Ration. Hun udtrykte aldrig nogen særlig Begejstring for Artistlivet.

Gizella derimod, der var gnistrende mørk, mager og senet, var Artist med Liv og Sjæl, og hun var Ungarerinde af Fødsel.

De to Søstre, der var blevet oplært sammen, gik paa Line oven over hinanden, og de saa om Dagen i deres

Kongefamilien og de Indbudte ved Aabningshøjtideligheden
i Udstillingshallen 1888.

enkle Sportsdragt næsten endnu smukkere ud end om Aftenen i Kostume.

Københavnerne havde dog ikke rigtig faaet Blik for de to unge Damer, de var jo danske og havde optraadt i Provinsen.

Men saa skete det, at gamle Christian den Niende vilde fornøje Ungdommen paa Fredensborg, og da han godt kunde lide Cirkuspræstationer, medens Varieteer nærmest var ham imod, saa anmodede han om, at der maatte blive arrangeret en Formiddagsforestilling, ved hvilken Lockarts Elefanter kunde blive fremført for Majestætens Børnebørn paa Plænen.

For at gøre Programmet lidt fyldigere, lod Direktionen imidlertid Søstrene Madigan optræde som Ekstranummer. Den gamle Konge, der var en korrekt og galant Mand, sendte Elefanttæmmeren 200 Kr., medens hver af Damerne, som han ikke vilde byde Penge, ved en rød Lakaj fik overrakt et smukt forarbejdet Dagmarkors i Guld.

For de to smaa Provinsprimadonnaer, der var vant til at optræde i Markedernes Telt, var dette et Eventyr. De var ligefrem vilde af Henrykkelse. De anbragte Korset i et Dannebrogsbaand og optraadte med det om Aftenen som en Art Dekoration. Det var ikke langt fra, at de følte sig som kongelig danske Hofartister.

Deres Glæde var dog af ren barnlig, naiv Art, uden nogen Spekulation, men Artistfaderen vidste selvfølgelig, hvad en saadan Reklame var værd, da han drog paa Turné med »Cirkus Madigan« til de danske og svenske Provinser.

Af og til dukkede han op i København og udtalte sig meget tilfreds om Forretningen, der gik godt, uden

at han dog turde vove sig til Hovedstaden, hvor Søstrene Madigan nu var helt glemt.

Saadan forløb da tre Aar, og deriblandt Udstillingsaaret, men den næste Sommer sidst i Juli Maaned 1889 kom Elviras Bedstemoder, den ældre Fru Madigan, stærkt rystet til København og spurgte i Artistkredse, om man ikke havde set hendes Barnebarn. »Cirkus Madigan« gav paa det Tidspunkt Forestillinger i Sundswall, hvor »Søstrene« havde gjort stor Lykke og var blevet indført i det bedste Selskab paa Grund af deres dannede Væsen og mange Smaatalenter, navnlig i Retning af Musik.

I disse fine Kredse, der laa adskilligt over Familiens daglige Niveau, havde Elvira truffet den 35aarige elegante Grev Bengt Sixten Sparre, der hørte til Sverrigs ældste og blaaeste Adel helt fra Trediveaarskrigen. Han var Løjtnant i den svenske Hær, men han var tillige lidt af en Poet, og han havde paa Vers behandlet Tragedien i Meyerling, hvor den østrigske Kronprins Rudolf og Baronesse Vetsera var gaaet i Døden sammen den 30te Januar 1889. Dette aldrig fuldt opklarede Drama satte endnu paa det Tidspunkt Sindene i Bevægelse.

Den Afdeling, ved hvilken Grev Sparre gjorde Tjeneste, var imidlertid blevet indkaldt til Skydeøvelser ved Malmø, hvad der vilde medføre, at han maatte forlade Sundsvall, hvor »Cirkus Madigan« optraadte. Han var derfor flygtet og havde bortført Elvira, der havde efterladt et Brev til sin Moder. I dette skrev hun, at hvis man ikke hørte fra hende i Løbet af 14 Dage, skulde man ikke vente at faa hende at se mere.

Denne lille, pikante Cirkusroman fandt selvfølgelig hurtig Vej til Bladene, og det oplystes fra Sverrig, at Grev Sparre, der var gift og havde to Børn, formentes at være rejst til Danmark med Elvira Madigan.

Efterretningen vakte særlig Opsigt i Svendborg. Her var en Grev og Grevinde Sparre den 18de Juni taget ind paa »Hotel Svendborg«, hvor de hidtil hávde faaet Lov at leve i den Ro og Ubemærkethed, som de øjensynlig søgte.

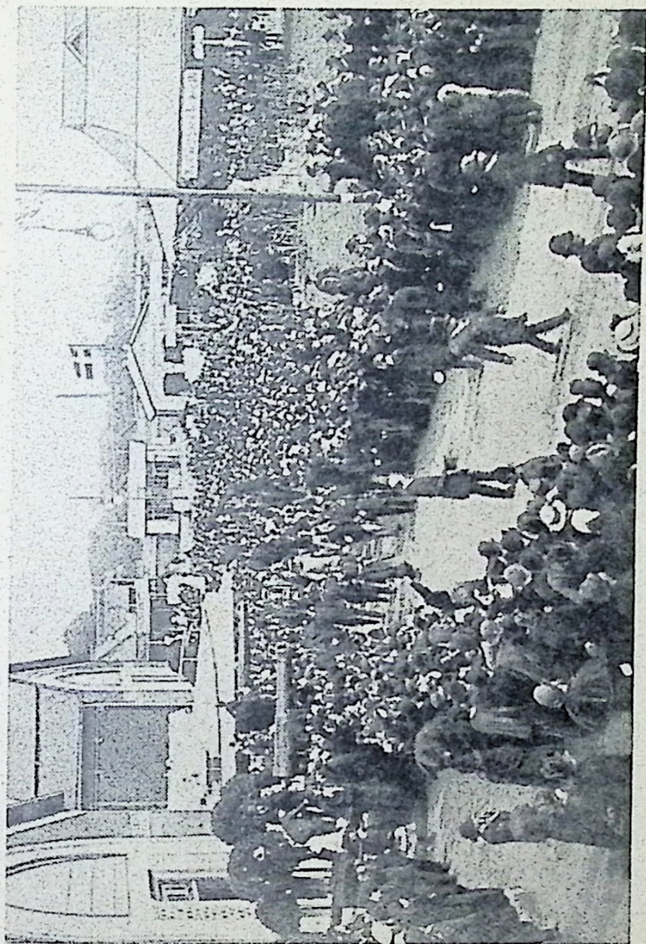
Nu følte de imidlertid pludselig, at de vakte Opsigt, og for at unddrage sig denne flyttede de over til Troense, hvor de lejede et lille, idyllisk Fiskerhus. Torsdag den 18de Juli, nøjagtig en Maaned efter Ankomsten til Svendborg, tog Parret paa en Fodtur og bragte selv Mad- og Drikkevarer med sig.

I et Par Dage var der saa ganske stille om de to Flygtninge. Men Mandag den 22nde kom en gammel Kone, der havde samlet Kvas, meget alarmeret til Skovfogedens Bolig og meddelte, at hun havde set to Menneskelig ligge inde mellem Træerne. Hun havde imidlertid ikke haft Mod til at undersøge Sagen nærmere, da Aftenen allerede var begyndt at falde paa.

Det var nu helt mørkt, næsten Nat, men man fik tændt Lygter og gik i Gang med Efterforskningen, som efter et Par Timers Forløb gav det Resultat, at man fandt to afsjælede Legemer. Hvem det var, kunde der ikke være nogen Tvivl om, thi paa det kvindelige Lig fandt man Kong Christians Dagmarkors.

Dobbeltselvmordet paa Taasinge vakte Sensation over hele Skandinavien. Holger Drachmann skrev et stort Digt, og Henrik Ibsen, der oftere, end man tror, lod sig inspirere af det, han læste i Bladene, fik gennem Beretningen om denne Tragedie Ideen til sit sublime, højlitterære Refrain: »Dø i Skønhed«.

Thi over de to Flygtninges Død var der virkelig en vis poetisk Skønhed. Med sikker Haand havde Grev Sparre skudt sin Elskede og derefter sig selv. De laa ved Siden af hinanden saa rolige, som om de sov, og

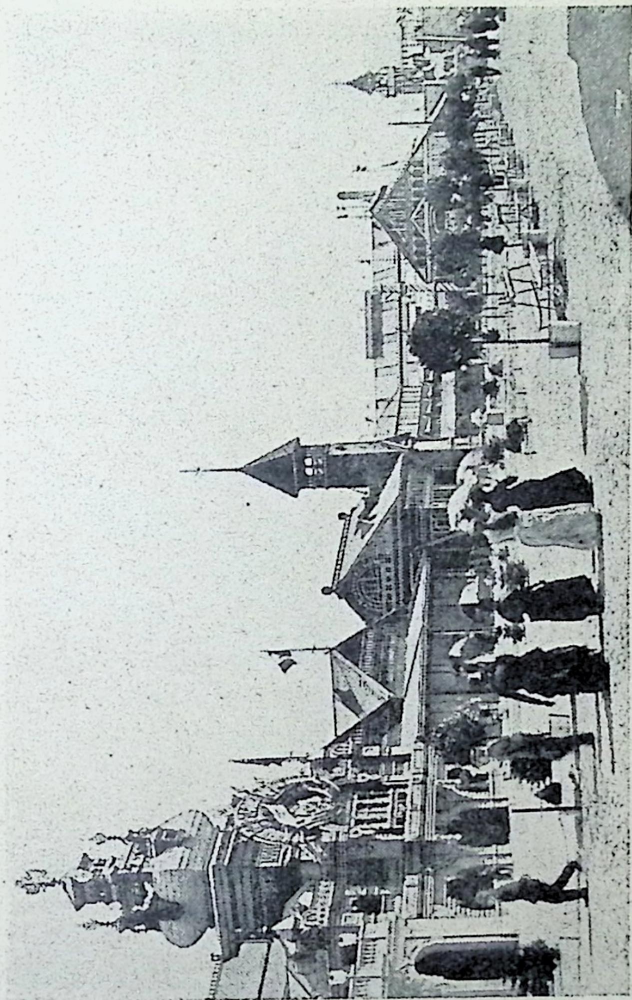
Den tyske Kejsers Besøg paa Udstillingen den 30. Juli 1888. I Forgrunden tilvenstre ses den unge Kejser Wilhelm II, der nylig var blevet tysk Kejser, ved Siden af Kong Christian IX.

de blev ogsaa jordede ved hinandens Side. Deres Grav var i lang Tid Valfartssted for ulykkelige Elskende, der smykkede den med deres Blomster. I hvilken Stand er den mon nu en Menneskealder senere, og hvorledes hang det egentlig sammen med dette Dramas Romantik?

I Beretningen fra Taasinge under Begivenhedernes friske Indtryk var der et Moment, der spillede en stor Rolle, og som i høj Grad satte Publikums Fantasi og Følelse i Bevægelse. I Bregninge Kirketaarn, som Parret havde besøgt, fandt man i den fremlagte Fremmedbog Navnet Vetsera skrevet. Man sluttede heraf, at det var Dramaet i Meyerling, der havde været det direkte Forbillede for den fortvivlede Handling, men det konstateredes senere med absolut Sikkerhed, at det ikke kunde være Elvira Madigan, der havde benyttet den stakkels Grevindes Navn som Indvielsen til en frivillig Død.

I de Kredse, der stod Elvira Madigan nær, hævdede man da ogsaa fra forskellige Sider, at hun, hvis egentlige Navn var Hedvig, aldrig havde røbet romantiske Tilbøjeligheder, medens man samtidig konstaterede, at Grev Sparre var fuldstændig ruineret, og at hans Familie, der flere Gange havde betalt hans Gæld, havde nægtet at sende Penge paa telegrafisk Anmodning fra Taasinge. Det var derfor ikke umuligt, at det var Grev Sparre, der ensidig havde besluttet at lade sin Elskede dele hans Skæbne nu, da alle Sunde var lukket, og at Elvira ikke har været forberedt paa frivillig at gaa i Døden med ham, men tværtimod snarere paa at vende tilbage til sine Forældre.

For disse var Elviras Død ikke blot en stor Sorg, men ogsaa et føleligt Tab, idet »Cirkus Madigan« nu havde mistet sin store Attraktion.

Hovedpromenaden paa Udstillingen 1888. Tilvenstre ses Ruslands store Portal, der efter Udstillingen blev flyttet til Fredensborg Slotspark.

Alligevel skulde der atter komme til at staa Sensation om det lille Beridertelt, der syntes forfulgt af Katastrofer. Under et Ophold i Gefle indebrændte nemlig den gamle Madigan, og paa hans forkullede Lig fandt man Elviras Dagmarkors, som han ikke havde villet give hende med i Graven. Hans Enke, der var svensk bondefødt, men som havde slaaet sig paa Artistlivet af Kærlighed til Manden, overtog nu Ledelsen af Cirkus. Denne overgik snart til hendes Plejesøn, der havde været Læredreng hos den gamle Madigan, og hvis Navn var Gustafson.

Den gamle Fru Madigan trak sig derefter tilbage til et lille Hus ved Lindhamn, og Gizella, der nu ikke længere kunde udføre sit Nummer sammen med Plejesøsteren, giftede sig med en Linedanser, Gustav Broutz, og slog sig paa Dyredressur.

Men Gustafson, der var begyndt som en lille rask Jockey, førte Cirkus Madigan videre, og en Dag i Begyndelsen af Aarhundredet lejede han Cirkus i Jernbanegade, skønt han hverken havde Heste eller Penge. Heldet fulgte ham, som saa mange andre Beriderdirektører. Han blev en velstaaende Mand, der yderligere spekulerede med Held under Krigen, og som bedst er kendt af Københavnerne under Navnet: Direktør *Orlando*.

TYVENDE KAPITEL.

Saasnart Udstillingen i København var lukket, tog jeg til Paris paa et længere Ophold, idet jeg ligesom saa mange andre i Løbet af denne Sommer havde faaet Blikket aabnet for den store Verden og var blevet grebet af Længsel efter at stifte Bekendtskab med den.

Man vil nu hertil sige, at dette jo ikke i nogen generende Grad vedkommer Firsernes glade København.

Heri har man dog ikke helt Ret.

I Paris skulde der nemlig være Verdensudstilling i Sommeren 1889 i Anledning af 100-Aars-Dagen for den store franske Revolution.

Efter den Succes, som Danmark følte, at det havde haft hjemme, vilde det nu ogsaa prøve paa at gøre sig gældende i Udlandet, og her var en god Lejlighed, saa meget mere, som man delvis kunde bruge de samme Arrangementer som dem, man allerede en Gang havde benyttet, og anvende de samme Mænd, der havde løst deres Opgave saa fortræffeligt i Hjemlandet.

Følgen var, at København bogstavelig talt fra Maaned til Maaned mere og mere blev flyttet til Paris, og at man paa Boulevarderne hen paa Foraaret og videre ud paa Sommeren traf Danskere og ikke mindst Københavnere i et Omfang som aldrig før eller siden.

En Rejse til Paris var jo ogsaa den Gang kun en Sviptur, skønt man endnu maatte gøre smaa Ophold undervejs, hvad de fleste for Resten syntes var en Behagelighed.

I Regelen tog man fra København om Aftenen Kl. 7, spiste for et Par Kroner det berømte »Dampskibsbord« med Øl og Snaps under Overfarten til Kiel, og ankom nogle Timer senere til Hamburg, hvor man selv skulde befordre sig til Pariser Bahnhof, men iøvrigt havde rigelig Tid til at spise Frokost. Om Eftermiddagen var man saa i Køln, hvor man besaa Domkirken, spiste Middag og besøgte Reichshallen eller et andet stort Lokale, og ved Midnat dampede man atter af Sted for at naa Paris om Morgenen tidlig.

Rejsen foregik i de bekvemmeste Vogne, uden Pas

eller andre Papirer og med lempeligt Toldeftersyn, der næsten indskrænkede sig til det eneste Spørgsmaal: Tobak?

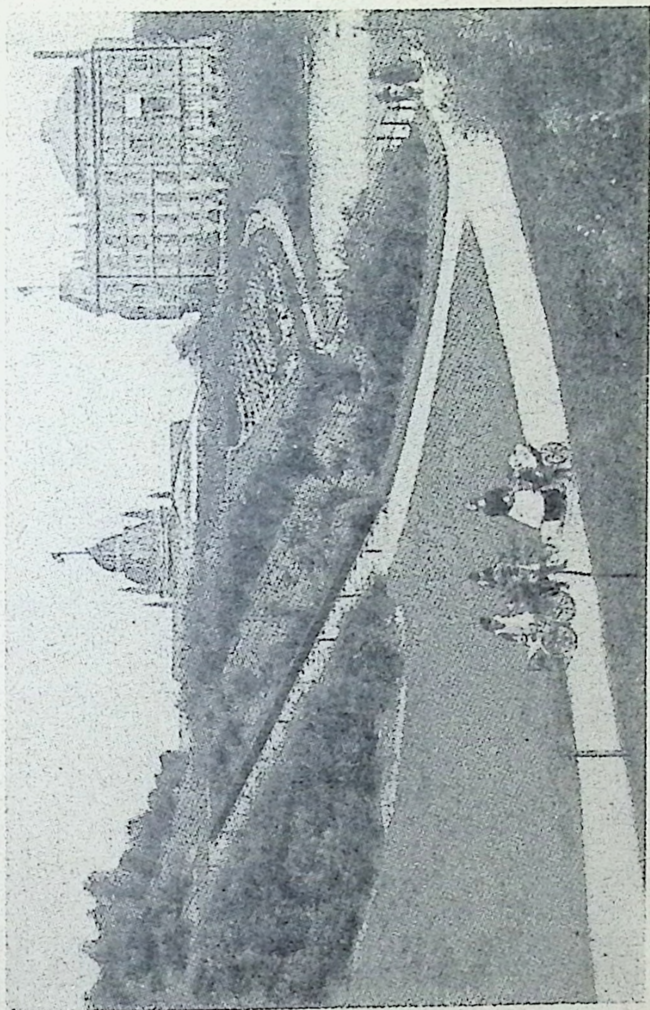
Og saa kostede hele Herligheden Tur-Retur i 20 Dage kun 90 Kroner i Billetpris for Rejsen til en By, i hvilken en Nordbo selv med smaa Midler syntes, at han levede som en Greve.

Var det da underligt, at Folk rejste til Paris for at se Verdens tre Vidundere: Eiffeltaarnet, Maskinhallen og Edisons Fonograf, og for at kigge ind ad deres egne Vinduer under Form af at besøge den danske Afdeling, beundre det danske Porcelæn og drikke en rigtig »Carlsberg«.

Thi Carl Jakobsen var ogsaa i Paris en af Matadorerne, som han havde været det i 1888 hjemme i København. Han købte ikke blot Kunstværker som Mæcen i stor Stil, men tog ogsaa »Grand Prix« for sine Produkter, og han viste en kongelig Gæstfrihed mod sine Landsmænd. Uforglemmelig for dem, der deltog, var saaledes den Fest, som »Bryggeren« gav i »Hotel Continental«, og til hvilken han havde indbudt alle Deltagerne i »Rejsestipendieforeningens« Parisertur. Det var ved denne Lejlighed, at han i sin Begejstring udbragte et Leve for, at Frankrigs Vaaben næste Gang maatte sejre.

Det opnaaede han ikke at opleve!

Københavnerhumøret gav sig iøvrigt mange forskellige Udslag under Opholdet i Paris. Mellem Turens gemytligste Medlemmer, der alle var kasernerede i et formeligt Palæ, som man havde lejet, var den meget kendte Skorstensfejermester Poulsen, der populært gik under Navnet »Kaminraaden«. Han havde da ogsaa anskaffet sig Visitkort med Titulaturen: Conseiller de Cheminée. Samtidig havde han imidlertid, som den Original, han

Aborreparken i 1888, der nu forlængst er sløjfet, og paa hvis Grund bl. a. er opført Studenterforeningens nye Bygning, Teknologisk Institut og Østifternes Kreditforening.

var, lavet sig et eget Sprog, der bestod af en Masse Brokker, som han oversatte paa sin egen Maade, og mellem hvilke en af dem, der spillede den største Rolle, var: »Où est la femme?« Hvor er Proptrækkeren.

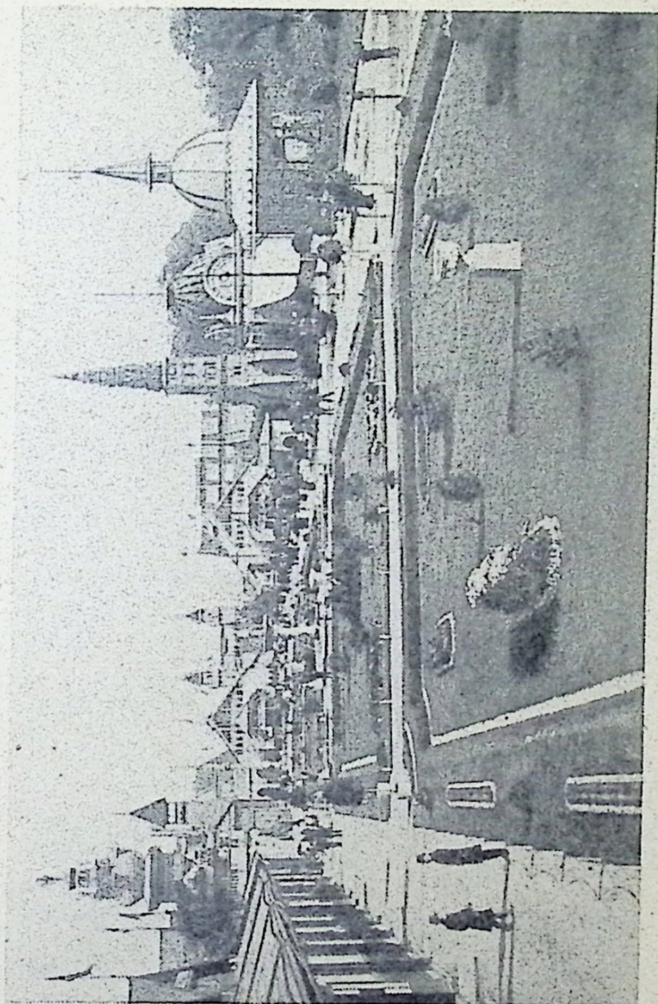
Saa skete det, at man anmodede den danske Konsul *Calon,* der kun forstod Fransk, om at komme til Stede ved en lille Festlighed. Han afslog det først under Henvisning til, at han Hustru var død kort forinden, men han lod sig dog tilsidst overtale. Næppe var han imidlertid kommet til Stede, før Kaminraaden, som gik ud fra, at Konsulen var Dansker, følte sig forpligtet til at underholde ham. Inden man kunde forhindre det, var han oppe paa Talerstolen og begyndte nu paa en af sine Vrøvletaler, af hvilke Konsulen kun forstod det ene stadig tilbagevendende Spørgsmaal: »Où est la femme?«, indtil han fortvivlet henvendte sig til en af Festarrangørerne med de Ord: »Kan De ikke sige til Manden deroppe, at hun er død?«

Da man bebrejdede Kaminraaden hans Optræden, svarede han spagfærdig, men ikke helt ulogisk, i sin sædvanlige uforbederlige Jargon:

»Nu har jeg rejst meget, og det har ikke været lutter Kegler, og jeg har faret meget, og ikke med lutter Løgn, men at en dansk Konsul ikke kan Dansk, hvor kunde jeg ane det, som Manden sa', da de smed ham ned ad Trapperne!«

Saadanne Typer var der i Firsernes glade København, og de virkede dobbelt drastisk ude i fremmede Omgivelser, maaske ikke mindst i Paris.

Men der var iøvrigt mange forskellige danske Kliker, baade kunstneriske og litterære, og som et Kuriosum kan det fremhæves, at det var et dansk Selskab, som efter Indbydelse af nuværende Direktør Ja-

Hovedgaden paa den store Udstilling.

cob Jacobsen indviede Restaurationen oppe paa Eiffeltaarnet ved en Festlighed, i hvilken der deltog adskillige hjemlige Berømtheder, som Sophus Schandorph, P. S. Krøyer og Michael Ancher og Frue.

Vi Skandinaver, der holdt til hos den populære danske Vært Niels Larsen i »Café saint Roch« i Opera-Avenuen, arrangerede iøvrigt flere Gange smaa Sammenkomster, ved hvilke Assistancen blev ydet af senere Celebriteter som Bergliot Bjørnson og Frida Schytte.

Derimod syntes den saakaldte »Danske Forening«, der mest blev besøgt af Haandværkere, paa det Tidspunkt i hvert Fald at føre en ret stille Tilværelse. Fra et Besøg her erindrer jeg dog en lille Episode, som har faaet en Art fornyet Aktualitet.

Foreningen holdt til i en lille Vinrestauration i Gaden: Notre-Dame-des-Victoires, og her dukkede en Aften den kendte danske »Magnetisør« Carl Hansen op. Hans Eksperimenter var blevet forbudt hjemme i Danmark af Autoriteterne, men han var senere optraadt rundt om i Tyskland, hvor han havde vakt en ikke ringe Opmærksomhed og var blevet meget diskuteret i videnskabelige Kredse.

Han var nu kommet til Paris, og han var fuld af mange mærkelige Beretninger, der væsentlig var af spiritistisk Art, og som var delvis fremmede for os, selv om vi ogsaa hjemme havde set Tankelæsere og andre Udøvere af okkulte Eksperimenter.

Det endte med, at Carl Hansen foreslog at give en lille privat Séance for os. Meget af det, han viste os, hensatte os i Forbauselse, da det var forskelligt fra alt, hvad vi tidligere havde set udført af Professionals paa dette Omraade; men pludselig fik Opvisningen en brat Afslutning. Magnetisøren havde kigget sig et ungt, stærkt ner-

vøst Medlem ud som Medium. Midt under »Strygningerne« fik dette pludselig et Anfald af Krampe, hvorfor vi maatte tilkalde en Læge, og dermed var den lille Privatforestilling aflyst.

Vi saa iøvrigt i Paris mange Ting, som først Aar senere kom til København.

For mit eget Vedkommende havde jeg mødt to Medlemmer af Familien Leonard og genopfrisket Bekendtskabet med dem.

Det ene var Hippolyte, der var blevet Direktør for »Den store Hippodrom«. Dette Etablissement, der var opført af Grundmur efter samme Mønster som Barnums amerikanske Kæmpetelt, kunde rumme over en halv Snes Tusind Tilskuere. Det var saa udstrakt, at det ikke kunde opvarmes om Vinteren, i hvilken Personalet derfor optraadte i London for ved Foraarstid at vende tilbage til Paris. Det mest karakteristiske for »Den store Hippodrom« var, at den var bygget som en moderne Sportsbane i Ellipseform med en Manege i hvert af Brændpunkterne, saa at alle Artistnumre maatte være dobbelte. Iøvrigt blev der givet vældige Udstyrspantomimer som »Skobelef«, der gjorde mægtig Lykke paa dette Tidspunkt, da den fransk-russiske Alliance allerede laa i Luften.

Lokalet var iøvrigt for stort selv for en By som Paris, og det maatte nedlægges efter Udstillingen. Om nogen Efterligning af det i den ene eller anden Form kunde der fornuftigvis ikke være Tale i København.

Anderledes med »Cirque Nouveau«, hvor Houcke Leonard var Regissør. Her havde man fundet en Specialitet, der vakte Furore, og som skulde fremkalde Revolution paa Cirkusomraadet: »Vandpantomimen.«

Hele Manegen var underbygget med en Art Brønd, og

Artistnumrene præsenteredes paa en mægtig Kokosmaatte, der havde erstattet det tidligere stampede Ler med Savsmuld over. Naar Beriderforestillingen var forbi, blev Kokosmaatten rullet sammen og kørt ud, hvorefter Manegen aabnede sig og dannede et stort Vandbassin.

I dette foreviste man til en Begyndelse mekanisk Legetøj, idet man arrangerede Søslag med smaa elektriske Baade, en Idé, der senere blev taget op i Tyskland agitatorisk og udnyttet rundt om i det Indre af Landet for at vække Interesse for Flaaden og dens Kejsermotto: Vor Fremtid ligger paa Havet!

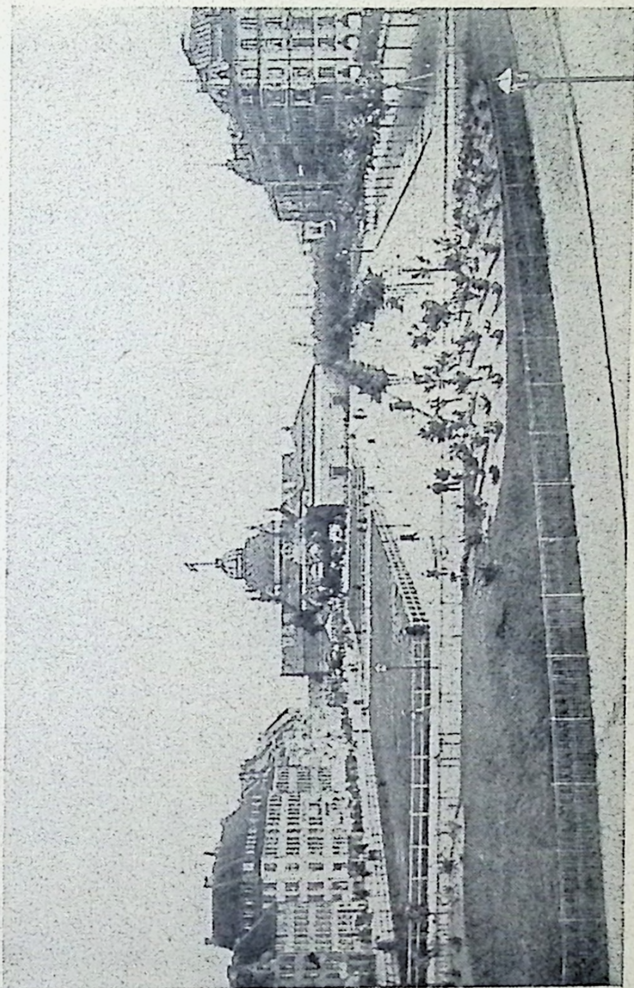
Det kan i denne Sammenhæng indskydes, at det er meget almindeligt, at Opfindelser, der senere kommer til at spille en fremtrædende Samfundsrolle, oprindelig er udnyttet først af Forlystelseslivet.

Medens der i Paris i Udstillingsaaret 1889 var mange Linier, der gik med elektrisk Drift, saa kendte vi hjemme i Danmark endnu kun Hestesporvogne og saa det rædsomme Dampsporvognsuhyre.

Og dog havde vi allerede i 1882 fra 5te Marts til 30te September haft en »Elektrisk Ringbane« inde paa Tivoli. Banen havde taget sit Forbillede fra Paris, hvor den endnu længe var meget populær som Transportmiddel gennem et Stykke af Boulogneskoven ud til »Jardin d'Acclimation«.

I Tivoli løb Banen, der blev drevet ved en elektrisk Midtskinne, ind mellem Tombolaen »Au Cadran« og den gamle Bazarbygning og kørte saa rundt i den nu forsvundne Labyrint for at komme ud ved den lille Restauration, som Københavnerne havde døbt med det mindre appetitlige Navn: »Spyttebakken«.

Alene i de første 14 Dage befordredes der paa den lille Bane ifølge de gamle Programmer ialt 5,781 Per-

Udstillingsbygningen set fra Aborreparken. Paa det store aabne Terræn ligger nu de to monumentale Bygninger »Helmershus« og »Ny Rosenborg«.

soner, og da Sæsonen var forbi, var Antallet steget til 55,482. Alligevel havde Anlæget ikke betalt sig, og det blev derfor nedlagt, men det var ret ubegribeligt, at ikke andre tog Tanken op og udnyttede den som virkeligt Befordringsmiddel, f. Eks. fra Runddelen til »Zoologisk Have«. Næsten en Snes Aar skulde det vare, inden Stortrafiken indførte de elektriske Sporvogne, der ikke i nogen Henseende adskilte sig fra Tivolis »elektriske Ringbane« uden i Retning af Størrelse.

Efter denne lille Digression vender vi tilbage til »Cirque Nouveau«!

Her havde man med Udstillingen for Øje indstuderet en Række »Vandpantomimer«, i hvilke Dyr og Mennesker tilsidst plaskede rundt i det store Bassin.

Den nye Genre gjorde mægtig Lykke og blev, som alt paa det parisiske Forlystelsesliv paa det Tidspunkt, straks imiteret i Berlin, hvor man dog indskrænkede sig til at lægge en »Vandgrav« gennem Manegen og ved Hjælp af et stort, imprægneret Gummitæppe at gøre denne til et mægtigt Vandfad. I denne noget fladbundede Skikkelse kom Vandpantomimerne til København og præsenteredes baade af Paul Busch og gamle G. Schumann, indtil de atter gik af Mode op mod Aarhundredskiftet.

Men der var mange andre Ting, der i Udstillingssommeren første Gang blev præsenteret i Paris for derfra at gaa Verden rundt og ogsaa undertiden at naa til os.

Først og fremmest »Mavedansen«, der blev vrikket i nogle smaa Kaffehuse i den saakaldte »Kairogade«, som sluttede sig til den eksotiske Kolonialudstilling som dennes Forlystelsesafdeling. Medens Mavedansen i sin oprindelige originale Skikkelse endnu havde Na-

Udsigt over Vesterbros Passage i 1888. I Forgrunden ses en Del af det gamle Godsbanegaardsterræn, og i Baggrunden ses Udstillingsbygningens Kuppel. Den første Bygning i Billedets højre Side har maattet vige Pladsen for den nye Hovedbanegaard.

turlighedens Charme over sig, udartede den efterhaanden under Imitation til en halv pervers Genre, der mange Steder blev forbudt, men som dog ogsaa fandt Vej til danske Varietéer under mange forskellige Forklædninger eller Afklædninger, hvad man nu vil. Der var en Tid kort før Verdenskrigen, da vi her i København ligefrem var oversvømmet af: Nøgen-Danserinder, Barfod-Danserinder og Tempel-Danserinder. En af dem optraadte kun een Aften paa Prøve. Hendes Navn var Marguerite Gertrude *Zelle,* og hun var født i en af de hollandske Kolonier. Jeg blev præsenteret for hende af hendes Impresario, der tidligere havde været her med et ungarsk Operetteselskab, og jeg blev slaaet af den Intelligens og Interesse, med hvilken hun omtalte Personer og Forhold, som hun havde haft Lejlighed til at træffe paa sin Vej. Hun var ikke blot sjælden smuk — ikke mindst udenfor Scenen — men hun gjorde ogsaa Indtryk af at være baade forslagen, intelligent og ærgerrig, hvortil kom, at hun talte alle Hovedsprog flydende.

Skønt hun ligger udenfor denne Bogs Ramme, kan jeg dog ikke modstaa Fristelsen til at sige et Par Ord om hendes senere Skæbne, fordi den danner et af Verdenskrigens mest dramatiske Kapitler.

I August 1914 var Marguerite Zelle omkring de kritiske Fyrre, men hendes Apparition var stadig saa blændende, at hun var kommet i Forbindelse med flere fremstaaende Personer i Militær og Diplomati. Samtidig vakte hun imidlertid som »hinduisk Danserinde« saa megen Forargelse, at Berliner-Politiet kaldte hende op for at give hende et Tilhold.

Hvad der er sket paa Politistationen, ved man ikke, men skønt Krigen netop i de Dage var brudt ud, fik Danserinden mod alle Regler straks sine Papirer ord-

nede paa den bedste Maade, og over England rejste hun til Paris. Her udfoldede hun stor Iver for at opmuntre »Poiluerne« under deres triste Ophold i Skyttegravene, og hun assisterede ved talrige Underholdninger ude ved Fronten, hvor Officererne kurtiserede den smukke Dame. Ingen mistænkte hende for at nære nogen Interesse ud over Udspekuleringen af et nyt Trick til Mavevridning eller Barfodsdans.

Af og til forsvandt hun med Autoriteternes Tilladelse paa en lille Rejse, men vendte hurtigt tilbage, og hun befandt sig netop ved Fronten i Foraaret 1916, da den store franske Offensiv skulde begynde.

Hver Gang man ventede, at Gennembrudet skulde komme, saa skete der noget, der viste, at Fjenden var underettet.

Man forstod, at der var Forræderi med i Spillet, og anstillede en Undersøgelse, der til almindelig Bestyrtelse standsede ved Marguerite Zelle, som blev arresteret den 13de Februar 1917.

Med en vis Stolthed aflagde hun fuld Tilstaaelse om, at hun havde været Chef for en tysk Spioncentral, der havde sit Sæde i Berlin, og som raadede over en Mængde Underagenter i alle Lande. Krigsretten dømte hende enstemmigt til Døden, og den 15de Oktober Klokken halv 6 om Morgenen blev hun afhentet i sin Celle i Saint-Lazare-Kvindefængslet. Fængselsdirektøren meddelte hende, at hendes sidste Time var kommen. Rolig, som var det Regissøren, der averterede hende om, at hendes Nummer skulde begynde, svøbte hun Pelskaaben tæt om sin elegante, stramtsiddende graa Silkekjole, satte den store, blaa Hat paa Hovedet, knappede Handsken og sagde:

— Lad os saa komme af Sted.

Ude paa den berygtede Eksekutionsplads »Mangekanten« ved Vincennesskoven faldt Marguerite Zelle med utilbundne Øjne for en Geværsalve, og den unge Officer, der ledede Henrettelsen, gav ifølge Lovens Bud det skønne, endnu varme Lig et Naadeskud i Tindingen.

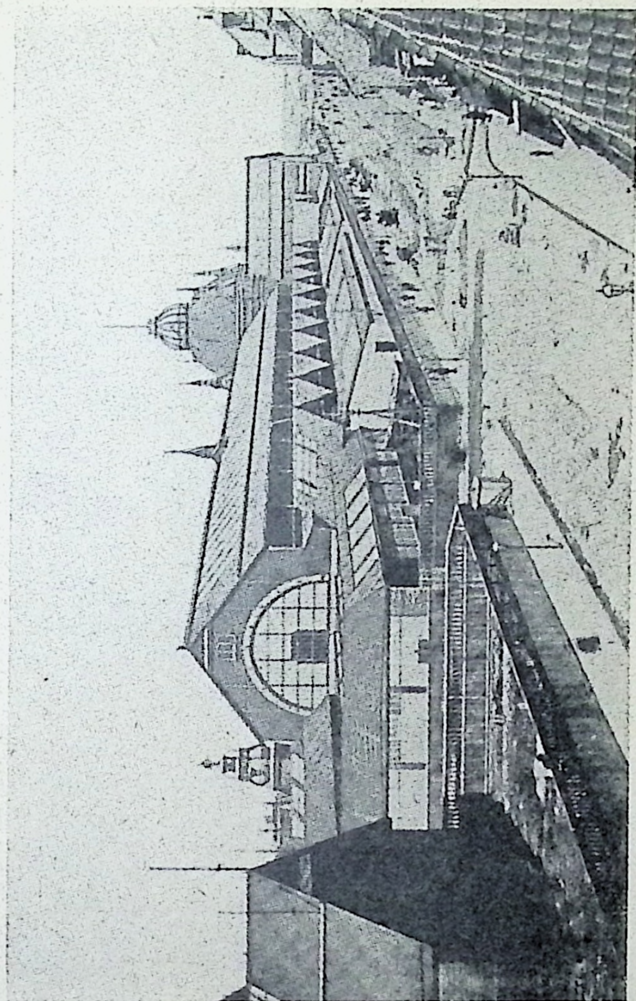
Det Sted, hvor den dræbte hviler, efter at Nonnerne havde sænket hendes Lig i Graven, er bevokset med Græs, og ingen Sten fortæller, hvem der her er jordet.

Og dog havde hendes Navn en Gang været hamret ind i Publikum gennem Avertissementer, Kæmpeplakater og Lysreklamer, thi hendes Kunstnernavn var: *Mata-Hari.*

Jeg skal nu ikke opholde mig længere ved Paris, men kun erindre om, at det netop i Udstillingsaaret 1889 var Kulminationstiden for alle de Kabaretter, der særlig trivedes oppe paa Montmartre, og som derfra blev imiterede i Tyskland for gennem mange mislykkede Forsøg i Holger Drachmanns »litterære Varieté«-Genre tilsidst at naa til København i Form af »Edderkoppen« og »Riddersalen«.

Den mest berømte af Montmartres Kabaretter var »Chat-Noir«. Tiltrækningen ved denne »Sorte Kat« bestod først og fremmest i dens Konferencier *Rober Salis,* hvis Tunge kunde være meget hvas, ogsaa naar det gjaldt at vise højrøstede Gæster til Rette. Men dernæst var mange af de Optrædende Amatører, der gav et Nummer til Bedste for deres Fornøjelse for saa tilsidst at blive hængende som Professionals. Blandt disse var *Marcel Legay,* som vi først fik at høre her i København, da han allerede var et Vrag.

Henimod Udstillingens Slutning forlod jeg Paris og rejste hjem til København, hvor jeg stadig paa Gaden mødte Folk, som jeg sidst havde truffet paa Boulevarderne.

Udsigt over Udstillingsbygningen i 1888, set fra Vestervoldgade-Kvarteret i Nærheden af Stormgade.

I Tivoli spillede man paa det aabne Pantomimeteater Revuen »Boulangbou«, i Panoptikons Hjørnevindue sad General Boulanger i Uniform med den kokette røde Kasket paa Hovedet, overalt hørte man »En revenant de la Revue« og »Père la Victoire«, og i »National«, der nu var blevet Revueteater, spillede man: »Paris under Eiffeltaarnet«. Der var Ekko af Paris over København, som der havde været Ekko af København over Paris i den Sommer, og jeg følte det egentlig, som om jeg slet ikke havde været borte, eller rettere, som om de to Byer, der fremtidig for mig vedblev at være de to kæreste, var gaaet op i en højere Enhed.

ENOGTYVENDE KAPITEL.

»Paris under Eiffeltaarnet« var forfattet af Grosserer *Axel Schwanenflügel.* I Modsætning til de fleste Revueforfattere af den ældre Skole var han ikke Akademiker, men udgaaet af »Handels- og Kontoristforeningen«, hvor han under Pseudonymet »Svend Flue« havde gjort megen Lykke med Fastelavnsspil som »Prins Kringle«. Han er altid forekommet mig at være noget for sig og den af Revueforfatterne, der havde det mest almene og det mest københavnske Humør upaavirket af »Studenterforeningens« og senere af »Studentersamfundets« konservative eller radikale Jargon.

Begyndelsen til de københavnske Forstadsrevuer gik tilbage til Halvfjerdserne, og de egentlige Ophavsmænd var *Carl Wulff* ved Folketeatret og Direktør *Vilhelm Petersen,* som den Gang var ung Skuespiller.

Parti fra Udstillingsterrænet 1888. I Baggrunden ses den store Tuborg-Flaske, som efter Udstillingen blev flyttet ud paa Strandvejen ved Siden af Tuborg Fabrikkerne, hvor den endnu staar.

Men den egentlige Skaber af Revygenren fandt man i *Paul Marcussen*. Han var en Nevø af *Georg Carstensen*, og han var født i Tanger i Marokko, hvor Faderen var Generalkonsul. Han kom til Danmark og blev Student fra Borgerdyden paa Christianshavn i 1877. Fra Hjemmet var han vant til at tale Fransk, og som Søn af Søsteren til Tivolis Stifter kom han med sit muntre Sind og sine mange selskabelige Talenter hurtigt ind i det daværende glade København, baade i den akademiske Verden og i Skuespillerverdenen. Det var hans Mening at tage Magisterkonferens i Fransk, og han studerede baade oldromanske Sprog og Sanskrit og oversatte 1882 *Kalidasas* »Skybrudet« paa rimede Vers samtidig med, at han som saa mange af Datidens Litterater maatte slide i det med Undervisning i Skoler.

Men Teatret erobrede ham dog mere og mere, og han bearbejdede med udmærket Forstaaelse af det jævne, borgerlige Publikums Smag en Række Operetter og Folkekomedier, der blev store Succeser, som »Røverne«, »Tre Par Sko« og »Rugbrød og Hvedebrød«. Man saa i ham en Tid *Erik Bøghs* Efterfølger som Teatermedarbejder; men hans Medarbejderskab ved forskellige Vittighedsblade førte til et saa skarpt Sammenstød med Casinos Direktør *Theodor Andersen*, at det endte med en af disse historiske Lussinger, for hvilke Københavnerne den Gang havde en utrolig lang Hukommelse.

Denne Lussing fik da ogsaa skæbnesvangre Følger for Paul Marcussen og satte ham udenfor den Kreds, i hvilken han naturlig hørte hjemme, idet Theodor Andersens Garde med Erik Bøgh i Spidsen lod Marcussen falde ved Ballotationen i »Journalistforeningen«.

Paa dette Tidspunkt var Paul Marcussen bleven litterær Medarbejder ved Højres yngste Blad »Avisen«,

hvor hans stærkt agressive og til Tider ogsaa uretfærdige Kritiker af alt, hvad der fremkom fra »det litterære Venstres« Side, udsatte ham for et ganske enestaaende Had og en systematisk Forfølgelse i den radikale Presse, hvis Eksempel han havde fulgt.

Der blev efterhaanden etableret fuldstændig Boycotning af Paul Marcussen som Teatermedarbejder, men han blev dog taalt som Revueforfatter, saa længe han arbejdede sammen med Carl Wulff.

Thi Carl Wulff var Typen paa den daværende Københavner med en fænomenal, om end i privat Samvær til Tider utaalelig Evne til at lave »Brandere«. Paa Scenen viste han sig næsten altid uden Maske, iført sort Diplomatfrakke, graa Benklæder og høj Hat. Han spillede altid direkte mod Publikum, hvis erklærede Yndling han var, ikke mindst naar han præsenterede det for et af dets egne ægtefødte Bysbørn som i »Peter Sørensen«. For Resten var der som i saa mange Farcører f. Eks. mange Aar senere i *Jacques Wiehe,* ikke saa lidt af en forulykket romantisk Elsker i ham. Hans Ideal havde oprindelig været Michael Wiehe. Han var gladest, naar han kunde spille »Don César de Basan«, og han lod sig hver Morgen barbere og krølle.

Paul Marcussen og Carl Wulff skrev mange muntre Revuer til »Frederiksberg Morskabsteater«, som den Gang havde Monopol paa Genren.

En af de bedste beskæftigede sig iøvrigt netop med den foregaaende Pariserudstilling i 1878 under Titelen »De Danske i Paris«, og den indførte med direkte Maskering den unge Digter Holger Drachmann, der med Slængkappe og bærende sin Hat, som han vilde, præsenterede sig selv med følgende Vers:

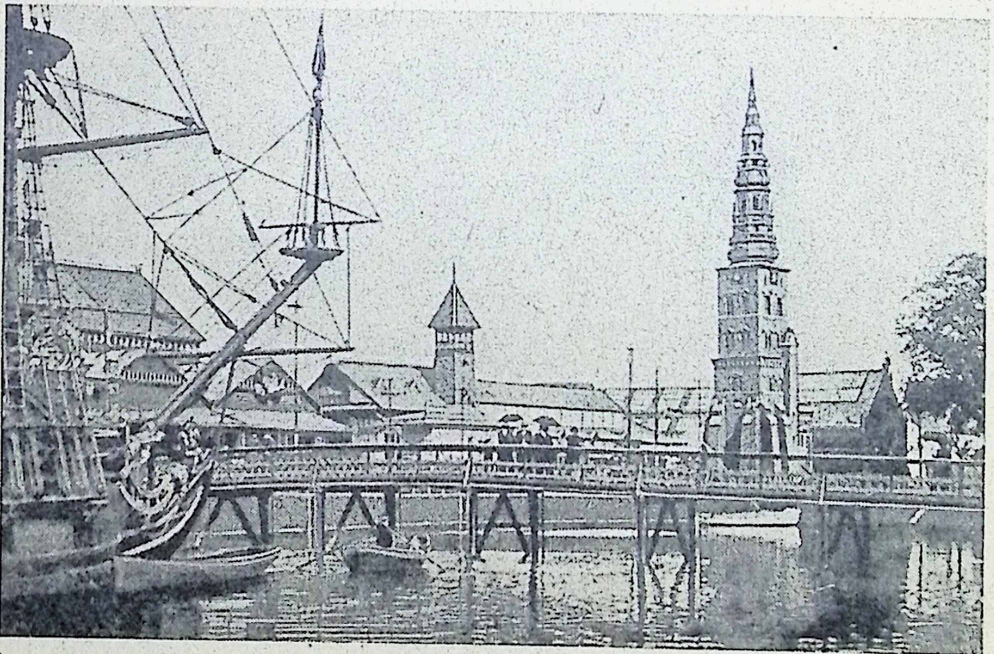
Jeg hader alt, hvad andre laver,
for det er jo kun Smøreri;
hvor finder man vel mine Gaver,
jeg er jo vor Tids Kraftgeni.
Fra Nord til Syd i Ekko klinger,
hvad jeg som Digter smører op,
paa »Hjortens Flugt« min Aand sig svinger
til Helikon i strakt Galop.

Sammen med Holger Drachmann optraadte *Richard Kaufmann,* der sendte begejstrede Pariserkorrespondancer hjem, og som havde faaet følgende Vers i Revuen:

Jeg elsker netop hele Livet,
er ens i Glæde som i Sorg,
jeg kan mig bøje liesom Sivet,
ja næsten som en *Ledreborg* (Grev Holstein).
Der hjemme jubler jeg for Kongehuset
i høje Vers, saa det har Skik,
Paris har gjort mig Hoedet kruset,
nu raaber jeg paa Republik.

Naar jeg har valgt disse to Vers, er det ikke, fordi de er særlig vittige, men fordi de er typiske Eksempler paa, hvor akademisk korrekt de daværende Revuesange udtrykte sig i fuldstændig Bogform fjærn fra Talesproget, der nu efterlignes til Overdrivelse.

Iøvrigt maa det fremhæves, at Revuerne saavel som Datidens eneste Vittighedsblad »Punch« blev skrevne i absolut Højreretning og gjorde en ikke ringe agitatorisk Nytte for det konservative Parti. Dette beherskede ogsaa Hovedstaden saa absolut, at den borgerlige Opposition i

Parti fra Tivoli med den gamle Fregat »St. Georg« tilvenstre i Forgrunden og med en Del af Udstillingsterrænet i Baggrunden, med Modellen til Nikolaj Spir, som Brygger Carl Jacobsen havde opført paa Udstillingen for derigennem at vise Publikum, hvor smukt Taarnet vilde blive med Spir.

lang Tid end ikke stillede Kandidater op til Valgene, men overlod Kampen udelukkende til Højre og Socialdemokraterne.

Heri skete der imidlertid en Forandring i Sommeren 1884, da de forenede Liberale og Socialister ikke blot besluttede sig til at vove en Styrkeprøve, men endogsaa havde et saa stort Held med sig, at de erobrede det halve København foruden Frederiksberg.

Samtidig forskød Revuerne sig over mod Venstre.

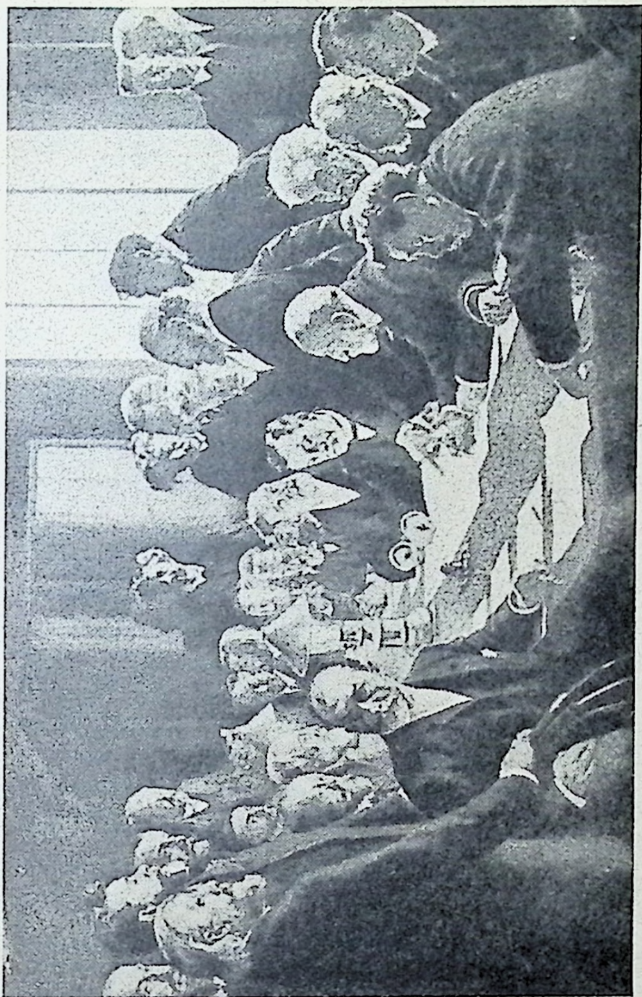
Netop denne Sommer var Vilhelm Petersen med sit Personale flyttet fra Frederiksberg Morskabsteater ind paa Tivoli i den lille Træcirkus, der forlængst er forsvundet. Det var stadig Wulff og Marcussen, der skrev Revuerne, men selv de havde ændret Tonen noget overfor Oppositionen. Om *Herman Trier,* der for første Gang var opstillet i første Kreds, sang en Tyrolerpige:

Min Ven er Venstres Kandidat,
huldia, huldia, huldiæ.
hans Navn staar paa en stor Plakat,
huldia, huldia, huldiæ.
Og tænk Dem bare sikken Svir,
huldia, huldia, huldiæ.
hvis han blev saadan en som *Trier,*
huldia, huldia, huldiæ.

Som man ser, er det umuligt at faa fat paa, hvor Forfatterne staar, og om deres Vid skal udlægges som Haan eller Smiger.

Men i de følgende Aar blev Tendensen mere og mere udpræget.

Højre genvandt ganske vist i 1887 hele Hovedstaden med Undtagelse af 5te Kreds, og det tog ogsaa Frede-

Komitéen for den franske Udstilling i København 1888 efter P. S. Krøyers Maleri.

riksberg tilbage, men efter at Carl Wulff i 1888 var vendt nedbrudt tilbage fra en Baderejse, som hans Venner havde bekostet for at faa ham helbredet for Tuberkulose, sang de Wulff-Marcussenske Revuer bogstavelig talt paa deres sidste Vers, og da Wulff kort efter døde, var ogsaa dette ude. Deres Afsked var: »Der var en Gang — en Landsoldat«, der opførtes paa Nørrebro Teater.

Mellem Arvtagerne var den nylig omtalte Axel Schwanenflügel, som dog nærmest prøvede paa at holde sig udenfor Politik eller at tjatte lidt til begge Sider, og saa *Axel Henriques* og *Anton Melbye,* der i mange Aar lige til de sidste Dage kom til at staa som de typiske Repræsentanter for Revuegenren paa Frederiksberg og Nørrebro til Trods for en Mængde opdukkende Konkurrenter som *Albert Gnudtzmann, Frederik Ricard,* røde *Bruhn, Peter Fristrup, Charles Kjerulf, Carl Arctander, Johannes Dam* og en Række andre, der tilsidst dannede en hel Fagforening.

De mest udprægede Revuer var og blev dog dem, der blev skrevne af Henriques og Melbye, og som kom til at spille en Rolle i Venstres Agitation paa samme Maade, som Tilfældet tidligere havde været med Højre-Revuerne. De to Forfattere blev da ogsaa altid anerkendt af Oppositionen for deres mandige og modige Ord, skønt der i de Aar hørte nok saa megen Mandighed og nok saa meget Mod til at være konservativ.

Omtrent samtidig med Henriques og Melbye, hvis oprindelige Medarbejder *Johannes Bundtsen* en kort Tid havde været, dukkede der ogsaa et nyt Kuld af Revueskuespillere op. At spille Revue havde tidligere været, hvad Johannes Poulsen engang kaldte: un sale métier, en inferiør scenisk Beskæftigelse, der laa under de kø-

benhavnske Skuespilleres Værdighed, og som væsentlig blev overladt til Provinsens Folk.

Saa snart der kom Sommer i Luften, tog den københavnske Skuespiller Ferie. Maaske havde han et Beløb i Behold fra den Benefice, der altid hen mod Sæsonens Slutning blev tilstaaet de mere populære Kræfter. »Hvis ikke, tog han et Forskud hos Direktøren eller laante mod Gageanvisning nogle Hundrede Kroner, og saa »laa han paa Landet« i Nordsjælland, særlig i Snekkersten, Hellebæk eller Aalsgaarde, hvor Direktør Theodor Andersen havde sin Villa, der blev betragtet som Kulminationen af Overdaadighed for en Teaterdirektør.

Om Turnéer eller Sommerkomedie var der endnu kun sjælden Tale. Man assisterede gratis ved Fiskernes Velgørenhedsbazarer paa Pinsebakken eller i Teglstrup Hegn, gav maaske en enkelt Gang Gæsteoptræden paa »Marienlyst«, men nøjedes iøvrigt med at dase paa Stranden, lade Skægget vokse og føre egen Husholdning i en Fiskerhytte, hvis man ikke lejede sig ind som »Badegæst« for 2—3 Kroner om Dagen — alt iberegnet.

Ja, det var Tider, og Filmen med Morgenarbejde kendtes ikke! Imidlertid blev Hovedstaden til Gengæld pludselig befolket af en Trækfugleflok, der altid vakte en vis Opsigt, og som blev regnet for sikre Sommervarsler: Glatbarberede, barneglade, højrøstede Mennesker, der ofte var meget afstikkende klædt, og som særlig yndede at vise sig i høj, ølstrøget Hat, flagrende Havelock, rødgul Ulster eller gulrød Pels. Saa overstadige som Feriebørn overfyldte de Parterret i Det kongelige Teater under Sæsonens sidste Forestillinger eller *Thor Jensens* folkelige Stamknejpe inde paa Tivoli, hvor Journalisterne holdt til.

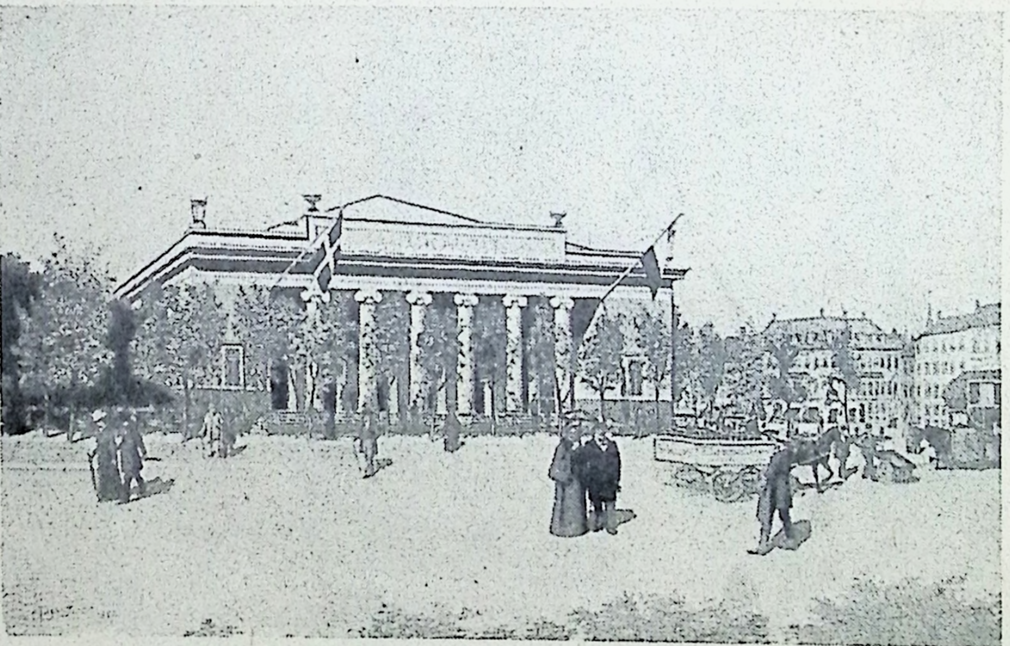
Disse Folk var Provinsskuespillere, der havde sluttet

Sæsonen. Naar de medbragte Penge var slupne op, forsvandt de, Gud véd hvorhen, og levede af Gud véd hvad.

Men nogle af Kammeraterne misundte Lykkens Skødebørn blev tilbage med fast Sommerengagement i Hovedstaden som — Revueskuespillere. Mellem de mest kendte af det ældre Kuld var foruden *Ferdinand Schmidt,* der havde en Undtagelsesstilling som Direktør og Skuespiller, først og fremmest »Stemme-Larsen«. Han havde sit Navn paa Grund af et ejendommeligt hæst Organ. Det var ham, der udførte Hovedrollen i den Pariserrevue, af hvilken jeg før har citeret et Par Vers, og hvori han spillede en Ølkusk, der var ude at rejse paa »det Anckerske Legat«. Hans Lune var af en egen zünftig Art.

Han døde syg og forpint under frygtelige Lidelser. Efter ham kom ved Siden af Ferdinand Schmidt den gemytlig nussende og stadig smaavrøvlende *Frederik Christensen.* I Midten af Firserne kunde man ikke tænke sig en Revue opført, uden at »Frederik og Lisbeth« optraadte i den, indtil saa alle Rekorder slaas af *Frederik Jensen* og *Gerner,* der i 1889 faar deres egentlige Ilddaab paa »National«s lille Scene for derefter at blive de bærende Kræfter paa Nørrebros Teater, hvor den nye Tids første Viseforfatter og første Skuespiller, Melbye og Frederik Jensen tilsidst skulde komme til at sidde som to velhavende, pengestærke Direktører. Det havde ingen af dem tænkt paa i Firserne. Men det er ikke uretfærdigt!

Og Vejen var bleven vist af Ferdinand Schmidt, som sammen med Vilhelm Petersen fik Tid til at tjene saa meget i Ravnsborggade, at han, der havde været Danmarks sidste Gældsfange, kunde klare enhver sit og endda have lidt tilovers.

Den franske Kunstudstilling, der blev bekostet af Brygger Carl Jacobsen, under Udstillingen i 1888, var beliggende midt paa Raadhuspladsen, hvor nu de mange Sporvejslinier mødes.

Det Held, der havde svigtet Ferd. Rasmussen, Kirchheiner, Gerner og saa mange andre Revueskuespillere lige til Peter Fjelstrup, havde fyldt Ferdinand Schmidt med en ejendommelig bitter Livsfilosofi.

Den sidste Gang, jeg talte med ham, stod han paa den nybyggede Dronning Louises Bro og spyttede eftertænksomt i Vandet.

— Hvad spekulerer De paa, Direktør? spurgte jeg.

Og han svarede træt og langt borte:

»Kære Ven! Tilværelsen er tom, naar man ikke længere skylder noget bort. Det er Gæld, der giver Livet Indhold, og det er den, der faar Menneskene til at interessere sig for os og beskæftige sig med vor Person. Naar vi har betalt vor Gæld, er der ikke et Menneske, der skal have noget af at vove paa oftere at sætte to røde Ører i os, og de gider ikke en Gang mere ringe paa Klokken.

Der er blevet saa stille hjemme i Huset, at jeg allerede føler mig som i min Grav!«

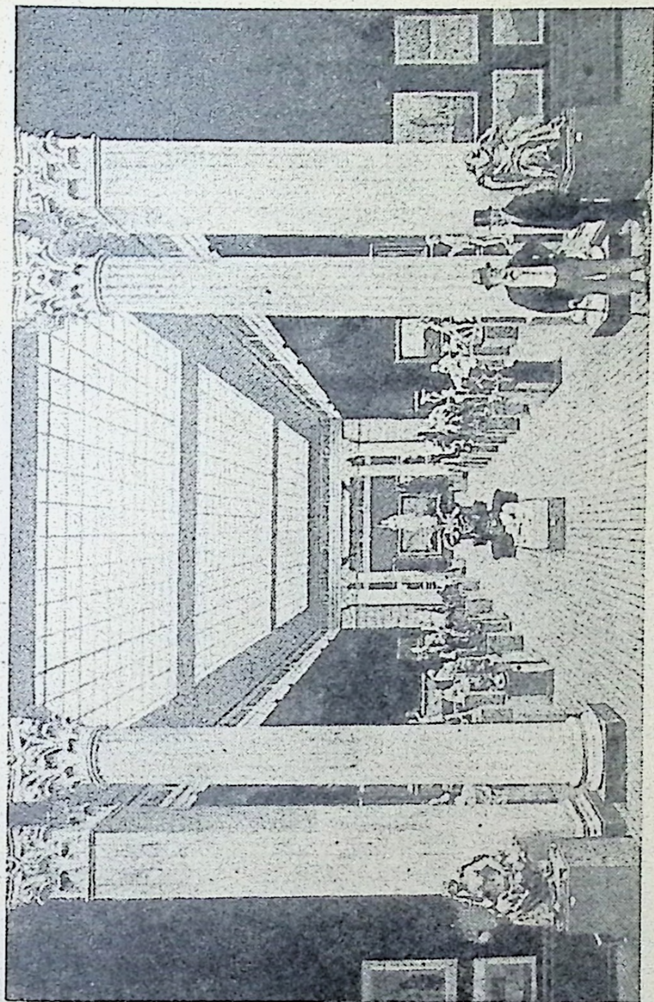
Man skulde vistnok have de glade Firsers Bohèmetemperament, for at Penge skulde kunne fylde en med saa megen Fritz Jürgensensk Kadaverlyrik.

TOOGTYVENDE KAPITEL.

Det var imidlertid ikke blot »National«, men ogsaa Hellig Hansens andet Etablissement, »Dagmar«, der havde skiftet Karakter, mens jeg var i Paris.

Teatret var blevet lejet ud til en ny og mærkelig

Interiør fra den franske Kunstudstilling i 1888. Brygger Carl Jacobsen ses i Forgrunden med Bygningens Arkitekt, Professor Vilh. Klein.

Mand, om hvem der gik mange underlige Frasagn, og som hed *Riis-Knudsen.*

Da jeg saa ham første Gang, kendte jeg ham godt. Han var Student fra samme Aar som jeg selv; og jeg havde i flere Aar ofte lagt Mærke til ham i Teatrene, hvor han mødte frem ledsaget af en yngre lys Herre og en ældre mørk. Dette Trekløver vakte en vis Opmærksomhed ved mange Premièrer, uden at man kendte dets Medlemmer. Det var *Riis-Knudsen,* hans Broder *Johan Knudsen* og den senere Instruktør *Neergaard.*

Naar den velhavende jyske Student, der i nogle Aar havde beskæftiget sig med Litteratur og Kritik og selv havde været Redaktør for et Tidsskrift for disse Emner, nu havde besluttet sig til det noget dristige Skridt at blive Teaterdirektør, saa skyldtes dette vistnok den Udstilling, der paa saa mange Maader havde haft Indflydelse paa Udviklingen i København.

Det var de tidligere omtalte store tyske Gæstespil, der havde betaget Riis-Knudsen og givet ham den Opfattelse, at dansk Publikum i Virkeligheden godt kunde interesseres for andet og mere end de Farcer, Operetter og Folkekomedier, der tidligere næsten udelukkende havde udgjort Privatteatrenes Repertoire.

Og Resultatet gav ham Ret.

Det manglede i Virkeligheden aldrig paa Publikumsinteresse i den Aarrække, i hvilken Riis-Knudsen mere eller mindre direkte satte sit Præg paa Dagmarteatrets Ledelse og Repertoire. Det økonomiske Resultat var da ogsaa langt bedre, end man i Almindelighed antager, og der faldt ikke overdrevent store Tab paa den egentlige Drift.

Den farligste Modstand kom egentlig fra Pressen. Skønt Riis-Knudsen interesserede sig for alt, hvad der

kom ind under god Kunst af ældre og nyere Dato, saa medførte Forholdene dog, at det blev det store klassiske *tyske* Drama, som i den almindelige Bevidsthed kom til at præge Dagmarteatret i hans Periode.

Den radikale Presse, der energisk arbejdede for at skaffe Luft for den moderne realistiske Litteratur, saa kun med ringe Begejstring paa denne Genfødning af Romantikken paa Scenen.

Og den konservative Presse, der efter sit litterære Syn burde have støttet Direktionen i dens Bestræbelser, kunde paa Grund af Forholdene i Sønderjylland ikke frigøre sig for en vis Animositet mod denne Knæsætning af tysk Kultur.

Riis-Knudsen fik saaledes en isoleret Stilling indenfor dansk Presse, væsentlig kun forstaaet og hjulpet i sin Bestræbelser af Venstres daværende Hovedorgan i København »Morgenbladet« og dets litterære Redaktør *Otto Borchsenius.*

Ogsaa Skuespillerne havde imidlertid deres Skyld. De forstod slet ikke den nye Direktørtype, der i sine ideelle Bestræbelser var saa fjærn fra alle tidligere og daværende københavnske Teaterledere, og de forstod mange Gange heller ikke de Opgaver, der blev dem betroede, vante som de var til et mindre højtravende Repertoire og opdragne med en vis Lattermildhed overfor al Pathos.

For adskillige af dem var Direktøren med sine Tragedier og Dramaer, sit Sværmeri for *Goethe* og *Schiller* og sine stadige Nyanskaffelser af Rustninger og Sværd omgivet af et vist komisk Skær, der forøgedes ved hans egen temmelig generte Optræden.

Det var da fra Teatret selv, at man satte alle de dumme og latterliggørende Historier i Omløb, der ofte saarede Riis-Knudsens fintfølende Natur, og som beret-

tede, hvorledes han knælede paa Oehlenschlägers Grav sammen med sin unge Hustru eller selv gik rundt i straalende Ridderkostume svingende lange Slagsværd.

Men Anerkendelsen kom dog lidt efter lidt ganske langsomt af sig selv, og saa ofte Dagmarteatret nu nævnes, fremhæves det, hvilken stor kunstnerisk Indsats daværende Professor Riis-Knudsen har gjort i dansk Teaterliv. Den blev ikke blot af Betydning for hans egen Scene, til hvilken man aldrig er ophørt at stille litterære Krav, men den fik ogsaa Indflydelse paa de andre Teatre, ikke mindst paa Det kongelige.

Det var saaledes Riis-Knudsen, der fik sat den første alvorlige Streg i Vesterbros tidligere altid leende Fysiognomi, og som gik udenfor det Motto, som hidtil havde været det eneste saliggørende: »Blot til Lyst!«

Til dette bekendte sig til Gengæld fuldt ud den tredie Generation i Jernbanegade: Cirkus.

Det havde, som tidligere nævnt, været vanskeligt at finde en Lejer her, efterat Renz under Udstillingen havde forvænt det københavnske Publikum med et hidtil enestaaende Verdensprogram.

De mere kendte Direktører turde ikke tage Konkurrencen op med hans Minde, og saa maatte man — ligesom i 1887 — nøjes med et mindre Selskab, der ligesom Albert Schumanns var startet i de danske Provinser, og hvis Leder blev Paul Busch.

Paul Busch, senere betitlet og dekoreret Millionær, var født i Berlin i 1850. Han gjorde Felttoget 1870—71 med som ung Officer i det Garderkompagni, som efter Sedan førte Napoleon den Tredje til Fangenskabet paa den lille Villa »Bellevue«, inden han overførtes til »Wilhelmshöhe« ved Kassel.

Aftenselskab i Ny Carlsberg Glyptoteks Festsal i Valby 1888.
(Efter P. S. Krøyers Maleri).

I 1880 traadte Busch imidlertid ud af Hæren og blev Skolerytter. Han rejste i nogle Aar i Frankrig, Italien, Spanien og Rusland, hvorefter han giftede sig med den fra Cirkus Renz bekendte »staaende Rytterske Miss *Constance*«, hvis Pigenavn var *Barbara Sidonie Grabe*, men som havde været gift med den i sin Tid bekendte Jockey *Neiss*, fra hvem hun imidlertid var bleven skilt.

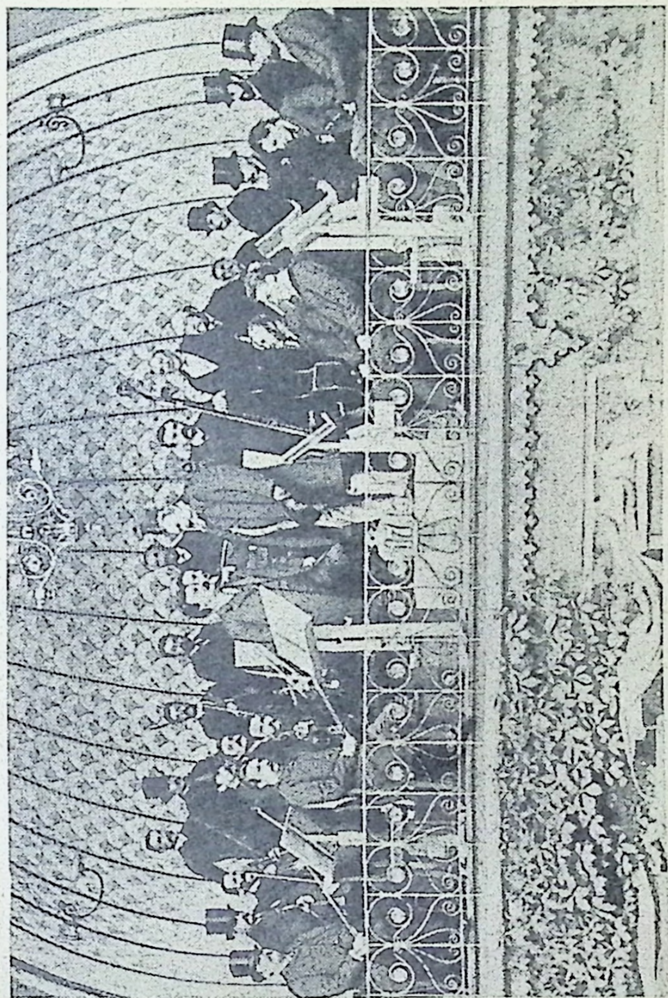
Busch og hans Hustru blev i 1884 engagerede hos den ekscentriske russiske Grevinde *Georgine Oroszy*, der gav Forestillinger i en flyvende Teltcirkus, i hvilken der iøvrigt optraadte saa fremragende Kræfter som *Felix* og *Marie Chiarini*.

Efter at Sæsonen var sluttet i Tivoli, hvor Busch havde fungeret som Regissør, dannede han samme Efteraar selv et lille Selskab, der debuterede i Nykøbing paa Falster. Hans første Hest var en Gave fra hans tidligere Direktør Houcke Leonard, der døde i Fattigdom her i København.

Sine første Penge tjente Paul Busch under en af de store Forsvarsfester, der i Midten af Firserne afholdtes paa »Marienlyst«, hvor han i 3 Dage i Træk gav Forestilling for fuldt Hus i sit Telt fra Klokken 4 om Eftermiddagen til Klokken 1 om Natten, og hvor de talrige Københavnere, der var taget til Helsingør med Jernbane og Skib, for første Gang blev opmærksomme paa, hvilket fortrinligt lille Selskab han raadede over.

Foruden ham selv og hans Hustru, der begge fremførte Heste og red spansk Skole i Bolero-Kostume, var der Klovnen *Adolf Olschansky*, der her præsenterede sin senere berømte »dumme Peter« med det halsbrækkende Nakkespring.

Men først og sidst var der den endnu kun 14-aarige vidunderlige *Marie Neiss*, Busch' Steddatter, som paa

Harmoniorkestret i Tivoli 1888. Paa Tribunen ses de to Dirigenter: Georg Lumbye og C. C. Møller.

Grund af sit store, askeblonde Haar havde faaet Plakatnavnet *Marie Doré.* For alle Cirkuskyndige var hun et rent Unikum. Intet Arbejde var hende fremmed. Hun *kunde* alt, og hun gav sig hen med sportslig Optagethed i de mest forskelligartede Numre: Voltige, Saltomortaler gennem brændende Tøndebaand og Jockeyridt med Spring direkte fra Manegen op paa Hesteryggen.

Marie Doré vakte Furore i alle de danske og svenske Provinsbyer, som Selskabet i de følgende Aar besøgte. Hun var en Guldgrube for sin Moder, der havde været hendes dygtige og energiske Læremester, og for sin Stedfader. Men hun vidste det ikke, eller rettere hun forstod det ikke. Hun var kun optaget af sit Arbejde, og hun blev holdt strengt med smaa Lommepenge til det allernødvendigste. Det gjaldt om, at hun, der til Løn for sit Arbejde kun fik Kost og Logi, ikke kom til Erkendelse af, at hun var en Verdensartist, der kunde faa Kæmpegager rundt om i alle de store Cirkus den Dag, da hun ligesom Kätchen *Renz* vilde stikke af for at staa paa egne Ben.

Thi det var Ben, man kunde staa paa! Lidt massiv og mandfolkeagtig var hun maaske nok i Bygning paa Grund af Overtræning, men Ansigtet var skaaret fint og aristokratisk i skarp Profil, og de dybe blaa Øjne havde et Drag af Længsel og Melankoli, der røbede Kvinden med Lidenskaber, som ogsaa senere skulde komme til Udbrud.

Men endnu var Marie Doré, der var født den 15de September 1871 i Hildesheim, som sagt kun 14 Aar, og Cirkus Busch udnyttede hende med saa stort Held, at Selskabet voksede og voksede, og nu i 1889 var det blevet saa stort, at det havde kunnet blive Renz' Efterfølger i København.

Og det gik Paul Busch, som det var gaaet Albert Schumann.

Det morede Københavnerne at være Protektor for denne unge, raske, fremadstræbende Cirkus. Man syntes om Direktørens rolige, beskedne Optræden, om hans sortøjede Hustrus temperamentsfulde Energi, men først og sidst om den blonde, blaaøjede Marie Doré, der var saa fjernt fra alle Direktørdøtre, man hidtil havde set i Manegen: en rigtig Artist, fyldt af det voldsomste Arbejdsmod og med en staalhærdet Vilje, som undertiden bragte hende i aaben Konflikt med hendes Heste. Saa brugte hun Pisk og Sporer, og det hændte en Aften, hvad der er meget sjældent, at en Hest, da hun styrtede, i sit Raseri gik lige paa hende for at bide hende, saa at Staldkarlene maatte ile til for at redde hende, medens hun dækkede Ansigtet med sin Arm.

Det københavnske Publikum, der ellers hurtig vejrer Dyrplageri og hysser det ned, bar dog over med Marie Doré. Det var, som om man mente, at en Kvinde, der forlangte saa meget af sig selv, ogsaa havde Lov til at forlange noget af sine Dyr.

Og saa stod Marie Doré endnu kun i sin attende Vaar!

I 3 Aar kom Paul Busch til København, og stadig fulgte Heldet ham. Men det skal tilføjes, at han ogsaa stadig forøgede sin Hestebestand, at han altid havde et godt Program, at han havde en udmærket Støtte i sin nu afdøde danske Forretningsfører *Albert Larsen,* og at han var den første, der førte Parisⁱeridéen med Vandpantomime til København.

Da han for tredie Gang forlod Byen, hvor han forgæves havde prøvet paa at købe Cirkusbygningen, over hvis Fremtidschancer han var klar, var han allerede en velstaaende Mand, der nu fik fast Cirkus i Altona og

Wien, Köln og München, indtil han tilsidst over Hamborg erobrede selve Berlin og byggede sin store Cirkus lige overfor Kejserslottet.

Saa var det, at Kampen brød ud paa Liv og Død mellem ham og Albert Schumann, de to Nyopkomlinge, som Cirkus i Jernbanegade havde skabt.

Albert Schumann havde, som tidligere omtalt, overtaget det fallerede Dynasti Renz' Cirkus i Karlstrasse, og saavel han som hans Hustru Clara Happé havde indrettet sig paa at være de dominerende i den tyske Rigshovedstad.

Og nu kom Paul Busch, denne tidligere Underofficer, der havde vundet Publikum ved Masseudfoldelse og Kæmpeprogram, men som ikke havde nogen ordentlig artistisk Skole, og han vilde gøre en født Dressør og Skolerytter som Albert Schumann Rangen stridig.

Kampen blev haard, og det endte med, at der kom Blod mellem Parterne.

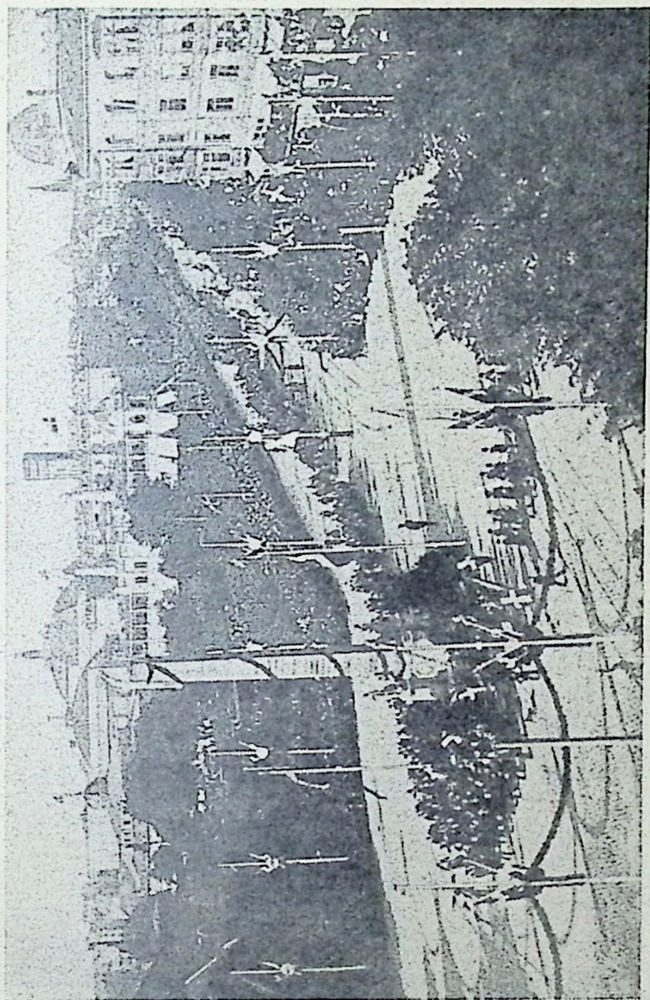
Dette gik saaledes til:

Albert Schumann og Paul Busch havde allerede under Starten i Kampaarene ofte mødt hinanden først paa Markedspladserne, senere i de mellemstore tyske Byer.

Man var kommet saa nogenlunde ud af det med hinanden personlig, men nu gjaldt Kampen Hegemoniet i selve den tyske Residens og Rigshovedstad.

Om Kejseren og den Ære at have ham til Huse og derved blive hoffähig gennem Titel og Orden, ja det var ikke mindst derom, Kampen stod mellem de to fra Provinserne indvandrede Konkurrenter, der var endnu mere blændede end Berlinerne af den Glans, der udstraalede fra Wilhelm den Andens Hof.

Som man erindrer fra en tidligere Omtale, havde Kejseren ladet sin Loge i Cirkus Renz sende tilbage,

Frihedsstøtten pyntet (1888) i Anledning af Stavnsbaandets Løsning. Unægtelig et smukkere Arrangement end ved 150 Aars Jubilæet i 1938.

da han følte sig fornærmet paa Kejserinde Augusta Viktorias Vegne paa Grund af Fru Renz' Optræden. Under Albert Schumanns Direktørtid havde Kejseren imidlertid atter beæret Cirkus med sin Nærværelse, hvad der i høj Grad havde ærgret Busch, hvis vældige, grimme Kasse saa at sige var Genbo til Slottet.

De Midler, man efterhaanden anvendte i den indbyrdes Konkurrence, blev skrappere og skrappere, og samtidig pustede Jalousien mellem de to Direktricer, der begge var temperamentsfulde Kvinder af en ikke altfor sart Støbning, uafbrudt til Ilden.

Vi, der i de Aar oftere kom til Berlin, og som gerne vilde besøge begge Cirkus, maatte altid være meget varsomme med at rose Konkurrenten, hvad der kunde hidføre en fuldstændig Eksplosion. Vi fulgte med Interesse Kampen mellem de to gamle Københavnerdirektører.

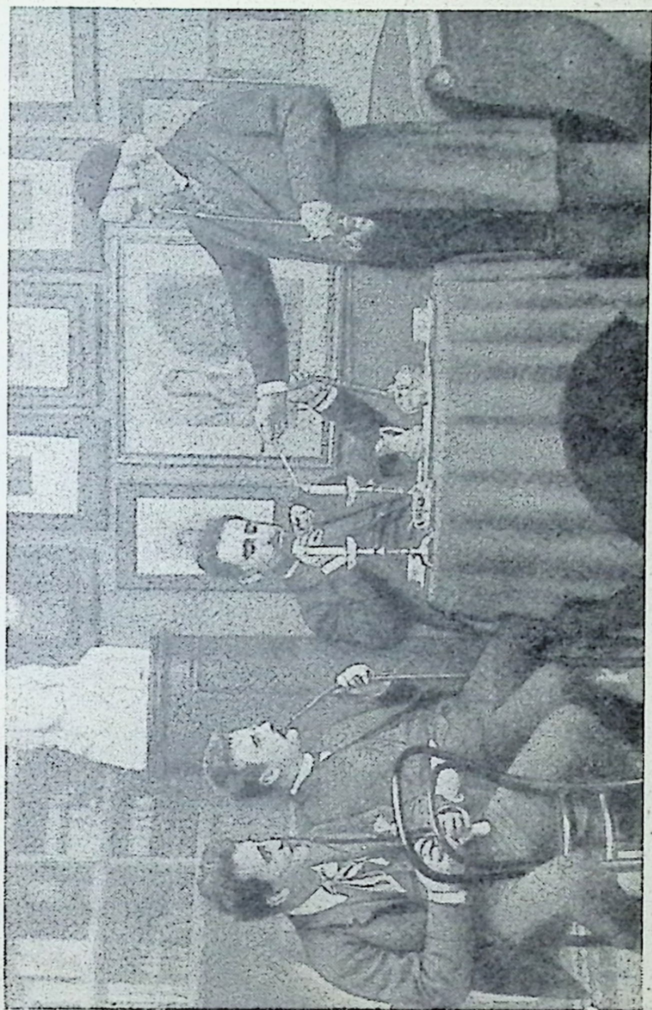
Det gjorde derfor et vist Indtryk paa mig, da jeg en Dag i Midten af Halvfemserne fik et Telegram, der var anonymt, men som sikkert var beregnet paa Videreudbredelse, og som lød omtrent saaledes:

»Albert Schumann er i Aften bleven arresteret i Berlin og belagt med Lænker ført til Wien.«

Hvor utroligt det end lød, viste det sig dog at være rigtigt.

Man var netop i den Periode, da hele Tyskland var i Fest i Anledning af 25-Aarsdagen for de store Begivenheder i 1870—71. Direktør Busch havde jo selv været med ved Sedan, ja endog i Nærheden af Napoleon, hvad der blev mere og mere intimt i hans egen Beretning, alt som Aarenes Erindringsforskydning indtraadte.

Ganske naturligt havde Direktør Busch da faaet de gamle Billeder og Portrætter frem, paa hvilke man saa

Scenebillede fra »Nøddebo Præstegaard«, opført paa Folketeatret 1888. Fra ventre til højre ses: Elith Reumert, Johannes Ring, Benjamin Pedersen og Otto Zinck.

ham som en kæk Gardekyradser i Feltudrustning, og som nu fandtes i de tyske illustrerede Blade eller var udstillede i Boghandlervinduer.

Samtidig begyndte man først sagte, saa mere og mere højrøstet at spørge: Hvorledes hænger det egentlig sammen med Albert Schumanns Værnepligt?

Albert Schumann var født den 22de Januar 1858 i Wien, men saa vidt bekendt, havde han aldrig tjent i den østrigske Armé, og man havde heller aldrig hørt noget om, at han var bleven kasseret, skønt man nok vidste, at han som Athlet til Hest var styrtet, saa at han i lang Tid matte ligge paa Hospitalet, og at den Beskadigelse, han ved den Lejlighed paadrog sig, var medvirkende til, at han i Malmø dannede sit eget lille Selskab »Skandinavisk Cirkus«.

Hvis han var bleven i Skandinavien, saa havde der jo ikke været noget at sige til Sagen. Men naar han nu endogsaa beredte sig paa at konkurrere med Busch i selve Wien, saa var det dog lidt for frækt, og det var paa Tide, at der blev spurgt, om den Mand, der havde vovet Livet for Fædrelandet i Krigen, skulde behandles lige med den, der var Desertør.

Hvorledes Spørgsmaalet blev stillet, véd man ikke, men det blev stillet saaledes, at Autoriteterne i en Militærstat som Preussen ikke kunde komme udenom det, og Albert Schumann blev, saaledes som Telegrammet havde meddelt, arresteret i sin Cirkus i Berlin og med Haandjern paa ført til Wien for at udleveres til Tysklands Allierede i Henhold til Triplealliancen.

Det blev en mægtig Skandale, under hvilken Partiet Schumann beskyldte Cirkus Busch for at være Angiver.

Fru Clara Schumann var imidlertid ilet til Wien og

havde søgt Audiens hos den gamle Kejser Franz Joseph, der ikke blot var en galant Mand overfor Damer, men ogsaa en af Europas bedste Ryttere, der omfattede Cirkus med Interesse. Ved hans Hjælp blev Sagen ordnet saaledes, at Albert Schumann slap for at blive behandlet som Desertør, men blev stillet for en ekstraordinær Session, der — kasserede ham som Invalid.

Selvfølgelig vakte denne salomoniske Afgørelse baade Røre og Skadefryd i Cirkus Busch, og Konkurrençen mellem de to Selskaber antog en endnu mere forbitret Karakter. Da Direktørerne en Nat mødte hinanden paa Magdeburg Station under et Ophold, som Toget gjorde, gav de sig til at prygle løs paa hinanden.

Sammenstødet gav Genlyd viden om, men lidt efter lidt blev der Stilhed om de to Konkurrenter, der begge efterhaanden blev Millionærer.

Albert Schumann var den, der først blev træt. Han solgte sin Cirkus til *Max Reinhardts* Interessentskab, for at den kunde omdannes til klassisk Komedieopførelse, hvorefter han trak sig tilbage paa et Riddergods sammen med Fru Clara.

Ogsaa Busch købte sig et Riddergods. Men Fru Constance fik ingen Glæde af det, da hun døde. Døtrene blev holdt borte fra Cirkus, for hvilken de dog bevarede en vis Interesse, skønt de blev gifte med tyske Officerer. *Paula,* der var født i Odense, skrev saaledes et Artistdrama, som blev opført i Hamborg.

Umiddelbart før Verdenskrigen var ogsaa Busch bleven træt, og der blev indledet Forhandlinger om, at hans og Albert Schumanns gamle Selskaber skulde gaa op i et Aktieselskab.

I Krigens første Dage, da Berlin stod paa den anden Ende af Begejstring, gjorde Busch imidlertid altfor glim-

rende Forretninger til, at han vilde lægge op. Senere, da Hungerkrigen begyndte at hærge Tyskland, ønskede han at standse sine Forestillinger, men det blev fra højere Steder betydet ham, at man ventede af ham, at han skulde holde ud. Berlin maatte ikke røbe noget Svaghedstegn, der kunde udlægges som Udslag af Deprimering.

Og Busch holdt ud i Forventning om, at den kejserlige Naade, som Renz havde forskertset, og som Albert Schumann efter Desertør-Affæren aldrig helt havde kunnet genvinde, vilde komme til at omstraale ham med sin fulde Solglorie efter Freden.

Saa flygtede Kejser Wilhelm en Nat i Mulm og Mørke ind over Hollands Grænse, hele det stolte Imperium sank i Grus, og den tidligere alt dominerende Hær blev reduceret til et nødtørftigt Rigsværn mod indre Uroligheder.

De stolte, straalende Cirkusdage i Rigshovedstaden var forbi, og *Sarrasani* kom med sin store Menageri-Cirkus til at erstatte baade Renz, Schumann og Busch i det daværende republikanske, borgerlige Berlin.

TREOGTYVENDE KAPITEL.

Inden jeg forlader Cirkus, vil jeg gerne sige et Par Ord om vor gamle, hjemlige Cirkuskafé.

Det havde været et broget, ofte fint, hesteinteresseret Publikum, som til Tider var mødt op i de smaa Restaurationer, der var knyttede til de store Træbygninger paa Københavns gamle Voldterrain.

»Kongens Klub« var i Firsernes København Samlingssted for de gladeste af alle glade Københavnere. Nu er Selskabslokalerne forlængst nedlagt.

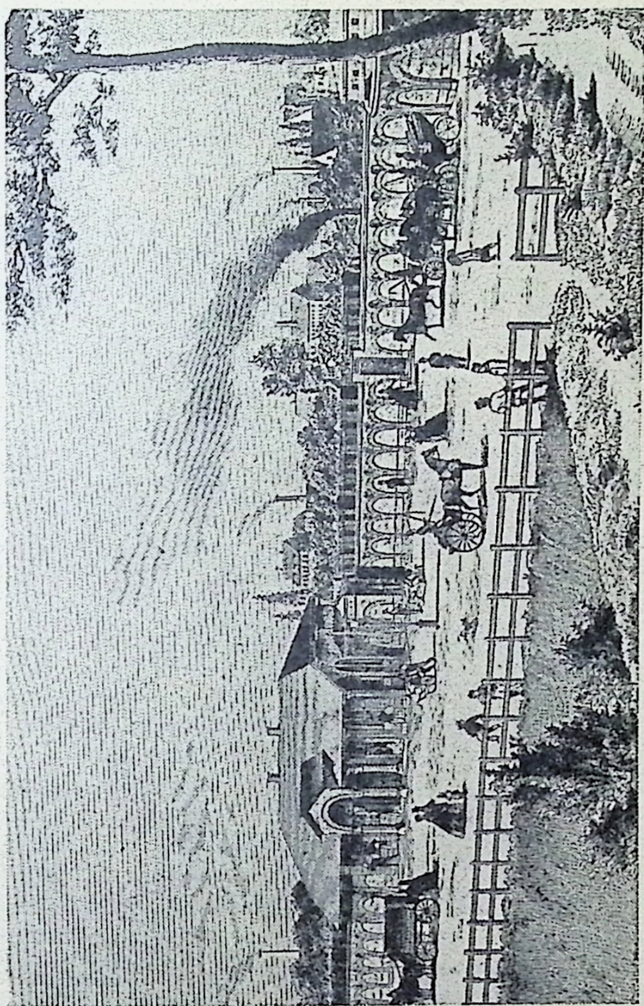
Da den nye murede Cirkus blev opført, vilde man i Forbindelse med det anlægge en lille, elegant, hyggelig Kafé, der kunde være Samlingsstedet for et Artistpublikum paa samme Maade som Bauers Kafé i Berlin.

Men der var en Tid i Firserne og langt op i Halvfemserne, da »Cirkuskaféen« spillede en Rolle i en vis Del af det københavnske Publikum.

Oprindelig var den ret elegant med elektrisk Lys, store Spejle og Majolikaovne, og der hviskedes om, at der undertiden gik ret haardt til i Nætter, naar Renz' Forretningsfører og de højtengagerede Artister hengav sig til den Lidenskab, der som en Mare rider alle Cirkus: Hasardspillet.

Men efterhaanden blev Cirkuskaféen mere borgerlig med mange mærkelige Typer som Forlagsboghandler *Lohse,* der senere kom saa ulykkeligt af Dage, idet han brændte levende i sin Gipsbandage. Artistagent *Wilson,* der var den eneste virkelig internationale Impresariotype, vi har haft herhjemme, Artister, Journalister, Skuespillere og alle Slags saakaldte hesteinteresserede Folk, der ofte kommer af helt andre Interesser, ikke mindst for Balletdamerne, hvis de da ikke hører til den Kategori, der med et mindre smagfuldt Udtryk betegnedes som »Lus«, idet de bider sig fast, uden at man kan børste dem af sig.

Men mellem de rigtige »Habitués«, som man mere høfligt siger i en fransk Cirkus, skal jeg indskrænke mig til at nævne en enkelt som Eksempel paa en Tid, der nu synes at ligge saa langt, langt tilbage: Baron *Eggers.* Han hørte til en holstensk Adelsfamilie, han talte i en noget ejendommelig Dialekt, og han havde fra sin Ungdom altid beskæftiget sig med Heste, var uddannet Dyrlæge og havde baade Stald og Beslagsmedie, ligesom

Den gamle Klampenborg Station, hvorfra senere Nordbanetogene udgik.

han var en af Travsportens Startere, der selv havde kørt i rød Garibalditrøje ude paa den gamle Bane, medens det store Skæg fløj ned over hans brede Bryst. Baronens væsentligste Egenskab var hans uforstyrrelige Ro. Den gav sig Udslag en Aften i Cirkus. Medens han som sædvanligt sad paa første Række, skete det forholdsvis sjældne Tilfælde, at en Hest brød igennem og sprang over den lave Manegekant, som den ellers plejede at respektere som en Mur, og for lige ind i Parkettet. Staldkarlene styrtede til, medens Publikum flygtede panikagtigt, men Eggers rejste sig ganske rolig, holdt sin gamle Paraply frem og slog den et Par Gange op lige i Næsen paa Dyret, der flygtede rædselsslagent; Baronen fik et Hurra!

Men mest omtalt var dog en lille komisk Episode, der fandt Sted under Udstillingen 1888.

Den Dag, da det blev averteret, at man kunde købe Abonnementskort, henvendte Baron *Eggers* sig straks paa Kontoret. Omstændig som han var, udspurgte han meget nøje om, hvorledes Kortet gjaldt, indtil man utaalmodig svarede ham:

— Hr. Baron, det gælder overalt og til enhver Tid.

— Tak, saa er det godt! svarede Baronen, men jeg vil altid gerne vide, hvor langt min Ret gaar.

Udstillingen lukkede op, og Baronen, der ikke altid red den Dag, han sadlede, overkom ikke noget Besøg i den første Maaneds Tid. Da han endelig indfandt sig, var der netop Dyrskue paa Landbrugsafdelingen med tilhørende Præmieuddeling. Man havde i den Anledning undtagelsesvis suspenderet Abonnementskortene, og Baronen blev derfor vist tilbage af Kontrollen.

Der gik en Times Tid, saa kom to Drosker kørende op for Udstillingens Indgang. I den ene sad den daværende Kongens Foged Birch sammen med Baron Eg-

gers og i den anden nogle guldtressede Herrer med store Protokoller.

Fogedretten blev sat ved Indgangsporten, og Folk begyndte nysgerrigt at samle sig. Der blev sendt Bud efter Landbrugsafdelingens Sekretær, den senere saa bekendte frikonservative Landstingsmand og Landbrugsminister *Sonne*, der imidlertid lod svare, at han ikke havde Tid, da han var oppe paa Tribunen sammen med Hs. Maj. Kongen. Men Birch, der aldrig slog af paa sin Myndighed, riposterede, at dette ikke var tilstrækkelig Udeblivelsesgrund overfor Kongens Foged. Lidt efter mødte saa Sekretæren i egen Person med sit flunkende nye Dannebrogskors. Da han hørte, hvad det drejede sig om, sagde han hurtig:

— Kære Hr. Baron, gaa De blot ind.

— Nej, min gode Sonne, jeg vil vide, om jeg har *Ret* til at gaa ind eller ikke.

Der blev saa procederet en halv Times Tid, medens Kortets Ordlyd omhyggelig blev gennemlæst, og Folk samlede sig tættere og tættere, spændte paa Udfaldet.

Endelig var Kongens Foged færdig med sine Overvejelser, og med en bred Gestus sagde han:

— Jeg skønner ikke rettere — et af Professor Matzen den Gang stadig benyttet juridisk Udtryk — end, at Kortet maa give Dem Adgang, og jeg sætter Dem herved ind paa Udstillingen, Hr. Baron.

— Ja, Tak, Deres Velbaarenhed, men nu bryder jeg mig ikke om det, for nu skal jeg spise Frokost.

Ledsaget af et Hurraraab fra de Forsamlede gik Baron Eggers derefter med sin sædvanlige uforstyrrelige Ro over i »Paraplyen«.

Jeg skal ikke komme ind paa Omtale af flere af Cirkuskaféens Stamgæster og de Anekdoter, der fortaltes om

dem. Jeg har en Fornemmelse af, at hvad der den Gang morede os i mundtlig Fortælling, vil tage sig flovt ud paa Tryk saa mange Aar efter, og jeg vil derfor indskrænke mig til det Eksempel, jeg allerede har fremdraget, og som tildels havde sin Forklaring i det Rethaveri, som den politiske Kamp havde fremelsket hos den ældre Generation.

Men der er en Kategori af Gæsterne i den gamle Cirkuskafé, som jeg maa dvæle lidt nærmere ved, fordi de den Gang paa mange Maader gav København dens Præg: Opdagerne.

Naar de store Fredensborgbesøg om Sommeren begyndte, saa dukkede der en Del Ansigter op, som i hvert Fald vi Journalister kendte. Det var Medlemmer af det hemmelige Politi, først og fremmest det russiske med den altid smilende *Raskowsky* i Spidsen, men ogsaa af det engelske, af det græske og til Tider ogsaa af det tyske.

Mest i Aktivitet var dog det russiske, der var ledsaget af danske Kolleger, som iøvrigt kunde kendes paa deres Brystnaale, deres Manchetknapper og deres store dobbeltkapslede Ure med kejserlige Navnetræk.

Ved alle Tog, der ankom fra Udlandet, stillede Opdagerne ovre paa den gamle Banegaard og iagttog med kritisk Mine de Rejsende. Naar disse saa havde faaet givet Bybudene deres Tøj eller var luntede af i en Droske, gik Opdagerne i Regelen ind i »National« eller »Cirkuskaféen« for at vente der, indtil de maaske skulde stille ved Nordbanegaarden, naar Fredensborgtoget kom ind, eller ude paa Amalienborg.

Opgaven var haabløs! Opdagelsespolitiets Chef *Carsten Petersen* havde et saakaldt Forbryderalbum med en hel Del Billeder af skumle, berygtede Nihilister, af hvilke

En Del af Københavns Baneterræn i Firserne. I Forgrunden tilvenstre ses de nu nedlagte Nordbane- og Klampenborg-Stationer, og i Baggrunden tilhøjre den gamle Hovedbanegaard. Paa dette Terræn er nu opført et stort og moderne Forretningskvarter.

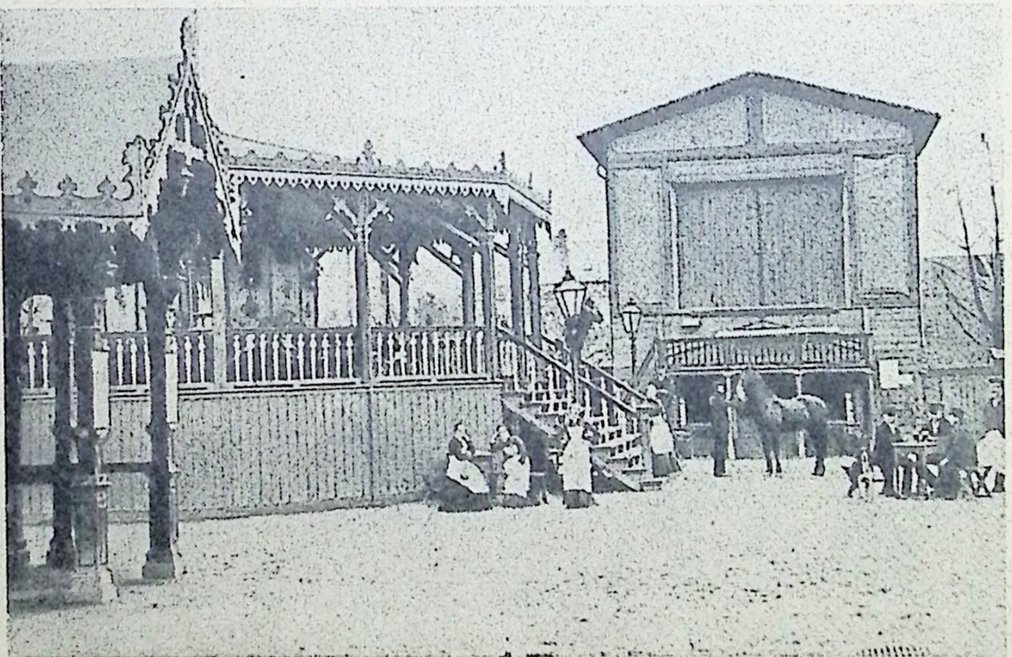
mange vistnok forlængst var døde, medens Resten næppe vilde vove sig herop, i hvert Fald ikke med det Udseende, med hvilket de var bleven fotograferede, skønt de ofte havde skaaret Ansigter foran Apparatet.

Hvem skulde man egentlig passe paa? Først og fremmest naturligvis paa enhver Russer, skønt Faren ganske vist ligesaa godt kunde komme fra Paris eller London.

Raskowsky, der senere sammen med *Jules Hansen* kom til at spille en fremskudt Rolle ved Indgaaelsen af den fransk-russiske Alliance, saaledes som jeg udførligt har skildret det i »Sedan-Verdun«, lagde intet Skjul paa, at han til Tider var nervøs. Men han stolede paa selve den danske Folkekarakter, i hvilken der al Opposition til Trods ikke var nogen Jordbund for egentlig revolutionær Agitation og derfor heller ikke for Medvirkning i en saadan.

Men hvem kunde forhindre et enkelt desperat Individ i at begaa en pludselig fortvivlet Handling som den, for hvilken Czarens Fader var faldet som Offer i St. Petersborg i 1881. Opdagelsespolitiets Chef udtalte sig iøvrigt altid paa Tomands Haand med en mærkværdig Aabenhed, og han sagde ofte, naar man antydede, at der muligvis burde gives Rusland en fri Forfatning: »Det er Vanvid at tænke paa at indføre vesteuropæiske Statsformer i Rusland. Folket vil ikke forstaa dem. De vil kun give Anledning til Slappelse af Autoriteten og i sidste Instans til en Revolution, mod hvilken den store franske vil være det rene Barneværk. Russerne er Børn, saa længe de bliver regerede, men bliver Vilddyr, hvis de faar Frihed.«

Hvor forstaaende, ja næsten liberal Raskowsky saaledes end kunde være, naar han var i Paris eller København, stod han for Ruslands Vedkommende fast paa, at

Parti fra det nu nedlagte Forlystelses-Etablissement »Alleenberg« i Frederiksberg Alle i Nærheden af Runddelen. »Alleenberg« var sammen med det tilstødende andet Forlystelsessted »Sommerlyst« meget søgt af Københavnere, der om Sommeren tog til Frederiksberg Have.

enhver Svaghed vilde være mere end en Fejl, den vilde være en Forbrydelse, et Selvmord, der straks vilde afføde Anarki i det vældige Rige. Ud fra denne Overbevisning optraadte han hjemme med en Haardhed og Grusomhed, som, da den under den første Revolution i 1905 blev afsløret, forfærdede os Journalister, der i sin Tid kun havde kendt ham fra den joviale Side.

Thi som den fødte Politimand, Raskowsky var, slog han sig ganske særlig paa Journalister. Han var endogsaa Dus med et Par af de ældre, deriblandt *Christian Ussing.* I hvert Fald fandt han sig i, at denne altid familiært titulerede ham »du gamle Ekscellence«.

Og Journalister var der nok af i Ekscellencens nærmeste Nærhed, ikke blot naar han kiggede ind i Cirkuskaféen, men endnu mere, naar han færdedes ude i Fredensborg, hvor hvert Hovedstadsblad havde sin særlige Korrespondent i Kejsermaaneden, der oftest faldt omkring Dronning Louises Fødselsdag den 7. September. Det gik ofte meget livligt til saavel paa »Store Kro« som paa »Jernbanehotellet«, hvor Journalister, russiske Politimænd og danske Opdagere med Overbetjent *Kiær* i Spidsen omgikkes fuldstændig kammeratlig.

Raskowsky forstod fuldt ud, hvilken Betydning Journalisternes selvstændige Oplysninger og deres paagaaende Spørgsmaal havde for Politimændene.

En Dag fik det hemmelige russiske Politi saa en ordentlig Forskrækkelse, som det aldrig forvandt.

Det var en Eftermiddag, da Czaren kørte fra »Alexander Nevski Kirke« i Bredgade til Banegaarden for at begive sig tilbage til Fredensborg.

Da Vognen naaede ud for Tivoli, medens Kejseren uafbrudt holdt Haanden til Huen for at hilse paa Publikum, brød en Mand pludselig gennem Afspærringen.

Uden at nogen fik Tid til at hindre ham ,sprang han op paa Vogntrinet. Kejser Alexander rykkede sig lidt tilbage i Vognen, som vilde han undgaa et Angreb, men den Ubekendte nøjedes med at overrække et Papir.

Saa var Politiet over ham og fik ham fjærnet. I Publikum gjorde det ikke større Indtryk, da man erfarede, at der var blevet overrakt Czaren et Bønskrift, og at han havde lovet, at den Paagældendes Sag skulde blive undersøgt. Man vidste jo, at der hjemme i Rusland var længere til den »lille Far« end til Vorherre, og man fandt det derfor ganske naturligt, at en Supplikant skød Genvej over Fredensborg.

Det drejede sig om en Ingeniør *Ilnitski,* der i Skriftet til Czaren gav en meget drastisk Skildring af, hvorledes han var bleven forfulgt og mishandlet af de russiske Myndigheder. Politiet forklarede, at Manden var lidt af en Kværulant, en ufarlig Person, hvis Sag nu vilde blive undersøgt, og dermed slog man sig til Ro.

Men Raskowsky saa anderledes paa Sagen, selv om han tilsyneladende smilede. Han betragtede ikke Ilnitski som nogen ufarlig Person, og han fik Ret, idet Ingeniøren senere døde i russisk Fængsel efter et Attentat paa en Generalguvernør.

Det alarmerende for Politichefen paa det daværende Tidspunkt var imidlertid, at en indfødt Russer kunde opholde sig i København og nærme sig Czarens Person, uden at Sikkerhedspolitiet anede noget derom. Raskowsky vidste bedre end nogen anden, at en Mand af Ilnitskis Kaliber akkurat ligesaa godt som at overrække et Bønskrift kunde have foretaget et Attentat mod Czaren, der i saa Fald var bleven et sikkert Offer ligesom den stakkels Præsident Carnot nogle Aar senere, da Caserio sprang op i hans Vogn og stødte ham ned i Lyon.

Den Dag vil derfor sent blive glemt paa Københavns Raad- og Domhus, hvor man pludselig fik en uhyggelig Fornemmelse af, hvad der egentlig boede paa Bunden af den affable Russer, som altid var parat til at udstede Middagsindbydelser, og som af og til havde pudsige Indfald som dette at prøve det danske Politi ved at forlange, at det i Løbet af 20 Minutter skulde finde — Kaptajn *Weiss*.

Det varede længere Tid, inden Raskowsky forvandt sin Forskrækkelse og den højst ubehagelige Reprimande, som Czaren sikkert har givet ham og hans Politi. Det gjorde iøvrigt ikke Sagen bedre, da Raskowsky i Cirkuskaféen erfarede, at Ilnitski var kommet der i flere Dage og endog var interviewet forinden Optrinet foran Tivoli.

Hvad kunde en desperat Mand ikke netop gøre for Ulykker i Cirkus, i hvis Kongeloge den Gang til Tider det halve Europas kronede Hoveder var samlede. Han kunde bogstavelig have lagt en Torpedo under Monarkiets Ark!

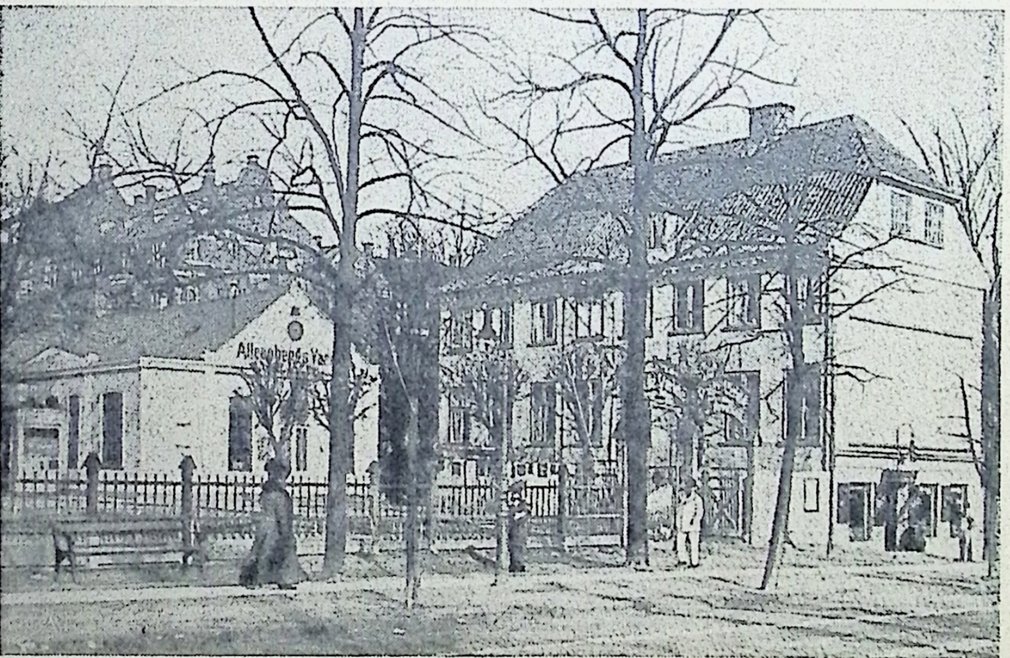
FIREOGTYVENDE KAPITEL.

I Forbindelse med Cirkuskaféen er det naturligt, naar man behandler et Emne som Firsernes *glade* København, da at tale lidt om Nattelivet.

Thi Firsernes Folk var Natteravne, udprægede Natteravne gennem alle Klasser.

Det hang atter sammen med den Politik, der gennemsyrede hele Samfundet, thi Firserne var det organiserede Foreningslivs, de store Møders, de bevægede Generalforsamlingers, de mandstærke Demonstrationers, de

Et andet Billede fra »Alleenberg«. I Baggrunden ses den lille Varieté, hvor der saa sent som i dette Aarhundrede optraadte »Syngepiger«, der lod sig byde Øl og andre Traktementer af »Levemændene« blandt Publikum.

opfanatiserede Valgs og de politiske Festers, Udflugters og Ballers Tid.

Og overalt gjaldt en Variation af en af *Christian Winthers* Strofer: »Ej lyder Sangen lifligt, naar Halsen den er tør.«

Det ene Parti havde i saa Henseende ikke noget at lade det andet høre.

Var man Student, fik man straks Daaben ved sin Indtræden i »Foreningen«, hvor der ved Rusgildet blev stillet en Del Samvittighedsspørgsmaal, om man foretrak det elendige Thevandssprøjt eller den røde Drue, og selvfølgelig gav man den sidste sin kraftige Tilslutning. Mit eget Rusgilde, der fandt Sted i Efteraaret 1882, forløb iøvrigt ret bevæget og hører med til Firsernes Historie.

Om Sommeren var »Studentersamfundet« netop blevet dannet af de fra Foreningen udvandrede radikale Studenter, der tildels havde Ret i det Standpunkt, at den gamle Forening i for høj Grad var bleven en selskabelig Klub. Med for stor Konservatisme holdt den sig borte fra Deltagelse i den Strid, som da — politisk som litterært — optog alles Sind, ikke mindst de ganske Unges.

Mellem dem, der havde meldt sig ind i den nye Studenterkorporation, der straks havde taget den fra Berlin hjemvendte *Georg Brandes* som Fanemærke, var der dog adskillige, som foreløbig stod søgende, og som stadig var Medlemmer af den gamle Forening.

Medens Rusgildet afholdtes i den store Sal i »den gamle Slavekirke«, hvor nu Hafnias Bygning ligger paa Gammel Holm, havde en Del af disse Amfibier samlet sig nede i den saakaldte »Spillestue«, hvor der var Skak-

Billede fra Købmagergade i Firserne. Yderst tilvenstre skimtes det daværende Hovedpostkontor, og tilhøjre Vaisenhus Apotheket. Købmagergade er nu en af Københavns mest trafikerede Gader.

borde og Klaver, og de blev efterhaanden saa højrøstede, at den ledende Senior, den temmelig hidsige Magister *H. C. A. Lund* mødte personlig frem og i Lovens Navn opfordrede Urostifterne til Stilhed.

En tom Bajerflaske, der anvendtes som Kasteskyts, var Svaret.

Den susede lige forbi Senioratets Leder, der som gammel Veteran ikke forstod Spøg, men raabte:

— Paa dem, alle loyale Borgere, smid dem ud!

Og nu begyndte et regulært Slagsmaal ind gennem Værelserne og ned over den høje, stejle Stentrappe.

Det gik saa voldsomt til, at der endogsaa fløð Blod.

I forreste Række paa konservativ Side kæmpede den senere radikale Folketingsmand og Skibslæge *Rørdam,* som paa en Stok førte et afrevet Trøjeærme gennem Lokalerne under vilde Sejershyl. Ærmet var revet af en ung, bleg Student, der hed *Anton Melbye.*

Der var mellem de Kæmpende hin Aften mange andre Navne, som senere blev kendt udenfor den snævrere Kreds, som *Hjardemaal, Peter Nansen* og *Gustav Esmann,* som ved de paafølgende Generalforsamlinger var de Tiltaltes Advokat og mødte frem i Kjole og hvidt Slips.

Iøvrigt maa jeg tilføje, at denne bevægede Aftens Kamp ikke efterlod nogen Bitterhed mellem de stridende Parter, men næsten bandt den sammen som en Art Veteraner fra et Felttog, der ofte senere fremkaldte Smil.

At Rusgildets Sold blev forstyrret, gjorde saamænd heller ikke større Skade.

Der blev Tid nok til at solde næsten hver Lørdag, og da man først tog fat ved Ellevetiden, undertiden ved Midnat, naar man var færdig med at høre Foredraget og de paafølgende Diskussioner, saa kan man sige sig selv, at det ofte blev sent eller rettere tidligt.

Studenterne havde paa det Tidspunkt endnu ikke helt opgivet den Form for Morskab, som *Hostrup* dvæler ved i sin Sang om den gemytlige Mads, »der flyttede Skilte og raabte Brand om Natten, mens Vægteren sov«.

Saa vidt gik man vel ikke, men det var en yndet Sport at gaa omkring »Hesten« i Gaasegang: Hep! hep! hep! hvad de moderne Studenter nu vistnok overlader til Six-Pence Drengene, og det var ikke ualmindeligt, at et lille særlig belivet Hold endte paa Politistationen i Store Kongensgade, hvor de dog ikke blev taget altfor højtideligt.

Jeg har aldrig været i »Studentersamfundet«, saa jeg skal ikke kunne udtale mig om, hvordan det gik til der under Møderne, men *efter* Møderne var der ikke megen Forskel paa de to Slags Studenter. »Bernina«, der laa nær ved »Samfundets« Lokaler i Badstuestræde, og som derfor i særlig Grad blev søgt af dets Medlemmer, var sikkert en af de Kaféer, hvor Nattelivet florerede stærkest, og hvor »Bohémerne« erstattede den forholdsvis uskadelige Punsch med den nu selv i Frankrig bandlyste »Absinth«, der serveredes til den næsten umoralsk billige Pris af 25 Øre.

Ved Holbergjubilæet i 1884 gik de to Studenterkorporationer i Fakkeltog sammen og festede delvis i Fællesskab, og man fandt hurtig hinanden saavel i de to Foreninger som inde paa Regensen, hvor man altid havde meget vanskeligt ved at finde tidlig i Seng uden at det netop var »Musernes Dans«, man saa ved Skæret af den i Dagningens Lys blegnende Lampe.

De endeløse Diskussioner, der i Studenterforeningen førtes til helt ud paa Morgenstunden, fortsattes ikke sjældent af en mindre Kreds i det lille, berømte Senioratsværelse, hvor der har været mange bevægede Aftener,

medens man formelig sad ovenpaa hinanden og lagde Slagplanen til Karnevaler, Dilettantkomedier og Nytaarsfester.

Ofte mødte her ud paa Aftenen ubudne Gæster op som de to Æresmedlemmer, Kammersangerne *Niels Juel Simonsen* og *Peter Skram,* og det var i dette Senioratsværelse, at *Holger Drachmann* efter en Oplæsning i Salen den 14. November 1885 ud paa Morgenstunden gjorde en Art Afbigt for de Verslinier, der var bleven Studentersamfundets Haansrefræn overfor Medlemmerne af Studenterforeningen:

Der er en Melodi, hvorpaa alting kan gaa,
det er: Danske Studenter med Kokarderne paa!

Som Bølgerne gik højt i Studenterforeningerne, gik de højt og langt i alle de andre Foreninger.

Thi det var bleven Oppositionens Taktik: Vi maa erobre alle Bestyrelser og paa den Maade paatrykke de gamle Korporationer vore Tanker og Krav.

Og saaledes gik der da Politik i en hel Række hidtil neutrale Foreninger som »Skytteforeningen«, »Arbejderforeningen af 1860«, »Arbejdernes Læseselskab« og mange andre.

Følgen var atter: Stormende Generalforsamlinger, der trak ud til langt hen paa Natten.

Og havde man ikke den Art Legetøj til Paaskud for at være ude, saa var der de politiske Foreninger i egentlig Forstand.

Disse politiske Foreninger, saavel som de politiske Partier selv, havde først og sidst deres Opmærksomhed henvendt paa Ungdommen.

»Danmarks Ungdom, Danmarks Haab!« havde *Estrup*

Skolerytterisken, Baronesse Jenny v. Rhaden, og Premierløjtnant Fredy Castenskjold, der var Hovedpersonerne i det store Jalousi-Drama.

udtalt fra sit Vindue i Toldbodgade, da Studenterne drog forbi i det mægtige Fanetog, der blev bragt Højres Fører efter *Julius Rasmussens* mislykkede Revolverattentat.

Og dog var Estrup ikke nogen Smigrer, mindst overfor Ungdommen.

Men det var nu en Gang saaledes, at der fra alle Sider stod Kamp om os Unge, der ofte fik Lov til at spille en altfor fremskudt Rolle og under opmuntrende Bifald fra de Ældre at snakke med i den Politik, der var saa jævn og lige til, fordi den kun havde to Tapper: Leve Estrup — Ned med Estrup.

Den *unge* Agitator stod højt i Kurs i alle Partier, selv om hans politiske Viden var aldrig saa svagt underbygget, og de *unge* Menige, der endnu ikke havde rigtig Interesse for Politik, prøvede man paa at indfange ved efter *Hørups* Anvisning at »give dem Ormefrø i Pandekager«.

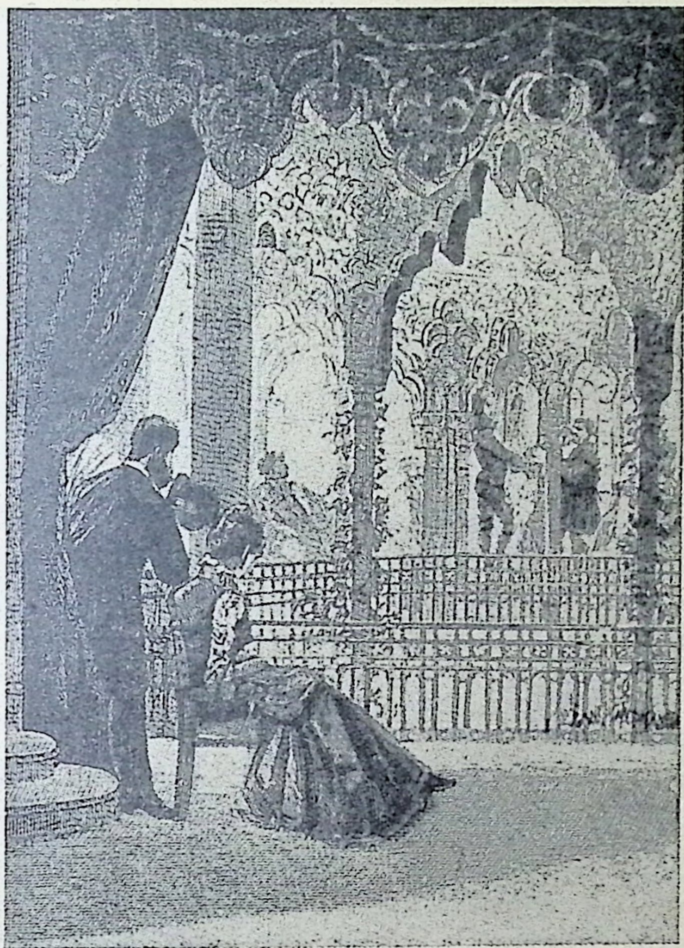
En af disse Pandekager hed — *Dansen.*

Dansen har jo altid spillet en Rolle i politisk bevægede Tider, og den er efter Verdenskrigen næsten bleven til en Epidemi, der gaar over Landene.

Ogsaa Firserne havde deres Dans, men medens man nu, da offentligt Liv gaar over Stok og Sten, synes at finde Hvile i Dansen, der er saa langsom og dræbende, at Ens Oldemor kan danse med, saa foer man den Gang afsted som besat og svedte som en ærlig Arbejder i Terpsikores Tjeneste.

Det var maaske for derigennem at finde en Erstatning for den Stagnation, der var skabt i det offentlige Liv ved den Bergske »Visnepolitik«, som maatte virke irriterende paa ethvert ungt Gemyt, naar han ikke vilde anerkende den som taktisk Vaaben.

Det var da ogsaa mest i den konservative Ungdom,

Interiør fra det nu nedlagte »Panoptikon«.

at Dansen dyrkedes, medens der i en Del af de yngre radikale Kredse, hvor man yndede at spille blaseret, var mindre Tilbøjelighed til at give sig hen i Dansen, skønt man maaske nok havde Lyst dertil.

Men sin Magt over Ungdommen mistede Dansen nu i hvert Fald ikke, og de politiske Foreninger sørgede derfor for, at der ved Sammenkomsterne blev rigelig Lejlighed til at dyrke den saavel om Vinteren i de forskellige store Selskabslokaler som om Sommeren i de udstrakte Have-Etablissementer, der nu desværre er forsvundne, som »Sankt Thomas« i Frederiksberg Allé, »Vodrofflund« og »Sortedamslund«.

»Højres Arbejder- og Vælgerforening«s ugentlige Sommerballer var de stærkest besøgte og var ofte Genstand for misundelige Angreb fra Oppositionens Side.

Ogsaa om Vinteren gik Dansen lystigt ved Baller, Maskerader og Karnevaller, baade private og offentlige.

Man maa jo her erindre, at Sporten saa godt som ikke eksisterede i Firserne, saa at den for en stor Del maatte erstattes af Dansen. Og den syntes man, at man ikke kunde dyrke rigtig uden ved kunstigt Lys.

Der blev derfor i Reglen først taget sent fat selv ved Familieballerne, og ved Karnevallerne var der mange, der ikke mødte, før Demaskeringen havde fundet Sted ved Midnatstid. Ved Casino-Maskeraderne, der afholdtes offentlig om Torsdagen, var der Rykind hele Natten.

Enten var man ude at more sig, eller ogsaa var man det ikke! og en enestaaende Festreferat-Kliché, som jeg ogsaa selv mange Gange har varieret som ung Journalist, var denne: »Dermed var den alvorlige Del af Programmet udtømt, og Dansen tog fat i begge Sale for at fortsættes med Liv og Lyst, til Morgensolen begyndte at titte ind gennem Vinduerne!«

Det var altsaa noget andet end nu, og Dansen var — som sagt — ogsaa noget andet.

Den bestod mest af Polkaer og Galopader i det mest rivende Tempo, der steg og steg Aftenen igennem, indtil man sluttede af med »Champagnegaloppen« og »Forgangen Nat«.

Nogle af de Ældste rystede paa Hovedet. De kunde erindre den Tid, da Polkaen endnu var revolutionær og letfærdig, som meget andet, der var kommet fra Polen, og da man kaldte Selvmord foran et Tog for en »Polka-Død« og Musikernes lange ekscentriske Parykker for »Polka-Haar«. Disse Ældre foretrak Valsen, helst den sagte Vals, men de var færre og færre, der kunde danse den ordentlig. Den blev med sine sirlige Trin, vuggende Bevægelser og smukke Melodier trampet ned af Polkaerne og Galopaderne, der rykkede frem i Hop sammen med Mazurkaen — helst med to Trin — Rheinländere, Mølleture og Klapfinaler.

Francaisen blev strøget som kedelig og erstattet med den morsommere Lanciers, samtidig med, at Herrerne inde i de tilstødende Værelser afskaffede Whisten og gik over til L'hombre.

Der skulde hverken være for megen Taushed, Anstand eller Spekulation, naar man skulde more sig, og de nye Melodier, som kom frem, skulde iøvrigt heller ikke forfine Smagen.

De tog meget hyppig deres Motiver fra de Viser, der blev lancerede paa de endnu eksisterende Sangerindeknejper, især *Rantzaus* »Kisten« og *Kehlets* Pavillon med »Nordens skønneste Kvinder« — blandt hvilke senere Holger Drachmanns Edith, *Amanda Nielsen* skulde faa en vis Berømmelse.

Sangerinderne med *Julie Westermann* i Spidsen var

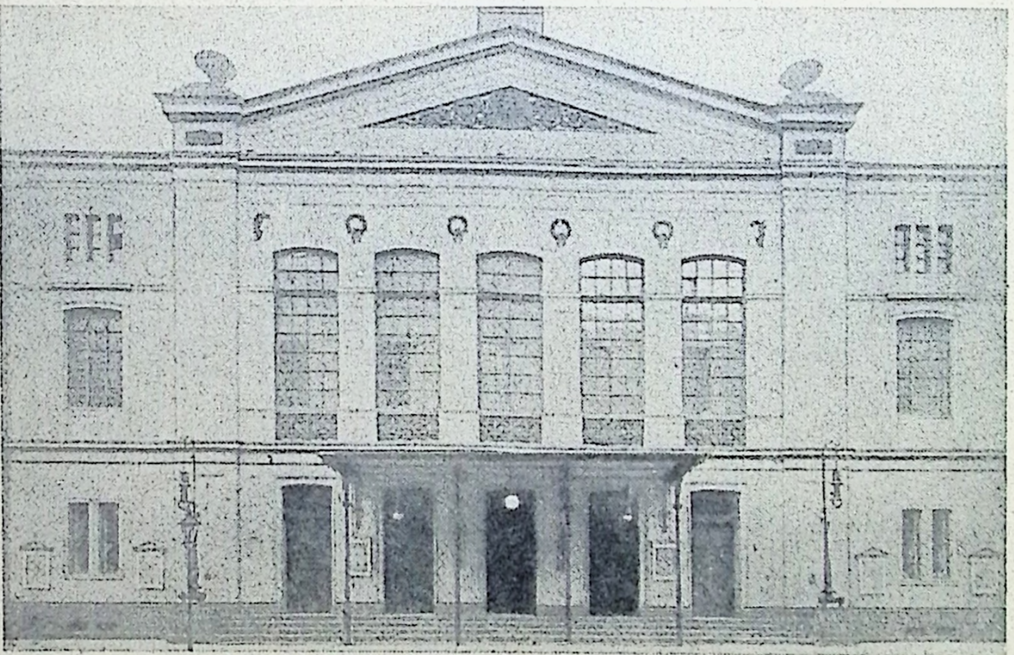
ellers ret foragtede, og Politiet var stadig efter dem. Det var saaledes i Firserne, at den saakaldte »Tallerkenvals« blev forbudt, og der blev endog givet Ordre til, at Damerne skulde optræde i lange Kjoler.

Kun for de udenlandske Sangerinders Vedkommende gjordes der en ikke helt forklarlig Undtagelse, især da de netop paa det Tidspunkt ofte optraadte i ret udfordrende Kostumer. Særlig »Kisten« præsenterede i Firserne en Række franske Sangerinder, der Aften efter Aften samlede fuldt Hus, og hvis Refræner blev sunget med af Publikum, der følte sig smigret ved at kunne forstaa Slagord som disse:

Connaissez Vous Gaga
aa, aa, aa!

Rantzaus egne Viser havde paa det Tidspunkt allerede forladt den Folkelighed, der havde præget »En Sekstur, ak i det lille Ord« og »Frøken, vil De med i Skoven«. De bestod nu ofte i de efterlignede Revuesange med dumme Omkvæd eller i Parodier som i Visen om »Krestian og Gine«, der begyndte med Ordene: »Der vandrer en Yngling ved Ladegaardens Aa«, og som havde en ganske forbløffende Succes. Dens Ekko naaede ikke blot til Studenter- og Kunstnerkredse, men ogsaa ind i de borgerlige Familier, hvor man studsede, naar man pludselig hørte alle de dansende brøle i Kor til Musikken: »Er du med paa den?«

Man maa her erindre det for Firserne ganske særlige Forhold, der ogsaa tildels hang sammen med Politik og den af denne følgende demokratiske Trang, at de enkelte Lokaler ikke havde deres særprægede Publikum. De forskellige Klasser blandede sig mere end nu. Særlig gjaldt dette for Nattelivets Vedkommende.

Det gamle Casino Teater, der har haft saa stor Betydning for Københavns Forlystelsesliv, ikke blot som Teater, men ogsaa i Forbindelse med de store Karnevaller, der blev afholdt her. Bygningen er nu solgt til et Konsortium, der paatænker at nedrive den, hvorved København bliver endnu et Teater fattigere.

Til dette Natteliv, der florerede livlig i en Mængde mere eller mindre legitime Restauranter med tilhørende Kabinetter, havde Politiet et godt Øje, og det bekæmpede det uafbrudt gennem Firserne med Politivedtægtens Bestemmelser i Haanden.

I Henhold til disse skulde der være lukket og slukket overalt, naar Klokken var 12, hvis der ikke var Tale om Selskabslokaler eller private Festligheder.

Det var imidlertid ret vanskeligt at afgøre, *hvor* Grænsen skulde trækkes, og Følgen blev efterhaanden en fuldstændig Vilkaarlighed fra Politiets Side.

I de Kaféer, der stod sig godt med dette og med Gadens Betjent, kunde man praktisk talt komme ind hele Natten, naar man forstod at give Feltraabet paa en nogenlunde diskret Maade, der ikke vakte altfor megen Opsigt.

Alligevel var det jo ikke alle, der saaledes havde Evne til at finde Nattens Smuthuller. Men det var heller ikke nødvendigt. Det var jo politiske Tider, saaledes som det oftere er blevet fremhævet, og Ordet Grundlovsbrud havde en frygtindgydende Klang, der imponerede.

Men nu var en af Grundlovens dyreste Rettigheder jo netop, at Borgerne havde fri Forsamlingsret, og derfor dannede man de saakaldte »Læseselskaber«, der fortrinsvis havde Tilhold paa Strøget i »Rydbergs Kælder« og »Kongens Klub«. Skønt det var rene pro forma-Indretninger, og skønt der ikke var nogetsomhelst at *læse,* saa lidt som Pluraliteten af Gæsterne havde »Medlemskort«, saa skred Politiet dog meget sjælden ind.

Man vilde ikke irritere mere end højst nødvendigt, og man tillod den, der undtagelsesvis var Medlem, at indføre saa mange Gæster, som han vilde, i »Læseselskabet«, der var en almindelig Natknejpe.

Parti fra Østerbro omkring 1890. I Svinget bagved Lygtepælen ligger nu Østerport Station, der nu daglig passeres af talrige S-Tog til Klampenborg og Holte og Damptog længere nordpaa til Hillerød og Helsingør.

Disse Natlokaler, der efterhaanden blev etablerede rundt om i »Klosterhallen« og hos »*Blanch*« i Vimmelskaftet, blev til de forskellige Tider behandlet meget forskelligt, idet Politiet stadig eksperimenterede sig frem med uensartede Bestemmelser, indtil man i Halvfemserne gav Tilladelse til de officielle »Natrestaurationer«, der var aabne til Klokken 2, og af hvilke den livligste var *Riises* overfor Helligaands-Kirken.

Udstillingsaaret var paa dette som paa forskellige andre Omraader et Undtagelsesaar, i hvilket man af Hensyn til det Fremmedbesøg, der efterhaanden fremkaldte en formelig Turistfeber, besluttede, at der skulde være Tilladelse til overalt at have aabent i Sommermaanederne til Klokken et.

Denne Tilladelse, der samtidig indeholdt en Begrænsning, blev i de nærmeste Aar staaende, men den slappede kun al Kontrol. Der gik det mest fantastiske Ry af »Braminerkælderen«, hvor man under vilde Hyl »henrettede Grever« eller foretog sig andre lignende blodtørstige Ceremonier, og Tivoli kæmpede en fortvivlet Kamp med Natteravnene, der ligesaa hurtig, som de var gennet ud af Hovedindgangen, kom tilbage over Plankeværket ud mod Bagsiden for at slaa sig ned hos *Thor Jensen* i »Kilde-Pavillonen«.

Selv Morgenbeværtningerne, der lukkede op Klokken 4, havde ofte et meget feststemt Publikum. Ikke mindst *Handest* nede paa Vandkunsten.

Det farlige var, at man ikke aflagrede sig efter Klasser, idet Modsætningen i de forskellige Lag var af rent politisk Art uden egentlig økonomisk Baggrund. Men saa uensartede Elementer, der troppede op Side om Side paa et Tidspunkt, da Gemytterne paa mange Maader var hidsede, maatte nødvendigvis før eller senere støde

sammen, især da den endnu eksisterende Prostitution ogsaa tildels gav Nattelivet sit Præg.

Det gik altsaa ofte ret livligt til, og Billedet var ikke altid lige tiltalende, men alligevel var det præget af en vis Godmodighed, og som Regel fik man talt sig til Rette.

Men alt i alt kan det siges, at det for de Mænd, der beskæftigede sig med offentligt Liv i Firserne, næsten var umuligt helt at unddrage sig de Festens og Nattelivets Strabadser, der ofte skræmmede de bedste, opsled mange — og det ikke de daarligste — før Tiden og efterlod mange, der havde været en bedre Skæbne værdige, slagne paa Valpladsen.

FEMOGTYVENDE KAPITEL

Inden jeg begynder at blive for spekulativ, vil jeg slutte af med et Cirkus-Kapitel.

Paul Buschs første Besøg i København omfattede 3 Sæsoner fra 1889 til 91.

Det var i den midterste af disse, at første Akt udspillede sig i det Drama, der skulde komme til at strække sig over en Periode af flere Aar, og i hvilket jeg selv var en af Bipersonerne, saa at jeg kan tale med derom af Oplevelse.

Vi var naaet ind i Juli Maaned. Varmen var den Sommer ualmindelig trykkende, og Cirkus stod hver Aften halvtom.

Busch var fortvivlet. Han forudsaa allerede, at han vilde komme til at tabe de Penge, han den foregaaende

Sæson havde tjent i København, for som en slagen Mand at vende tilbage til Provinsernes Rejseliv.

Men en Formiddag kom han straalende ind i Cirkuskaféen, medens vi sad og spiste Frokost, og fortalte os, at han nu havde fundet det Trækplaster, som trods Varmen skulde faa alle Københavnerne til at gaa i Cirkus.

Det var en Skolerytterske!

Vi stillede os lidt skeptisk. Københavnerne har aldrig interesseret sig synderligt for Skoleridt. Selv *Fillis,* Verdens bedste Skolerytter, vakte kun ringe Opmærksomhed, da han optraadte her, medens den trikotklædte Hubert Cooke gjorde Furore, og Virginie Leonard, Clara Schumann og Clothilde Hager havde interesseret mere som Kvinder end som Ryttersker i den lange, diskrete sorte Kjole.

Succesen den første Aften var da heller ikke overvældende, men der var noget, der tydede paa, at den nye Artist var i Besiddelse af et eget Pikanteri og en Dristighed, der vilde kunne skaffe hende Publikum i Tale, naar hun gik over til Parforceridt.

Umiddelbart efter at Nummeret var forbi, satte Skolerytttersken sig op paa »Pinden«, som vi i det populære Cirkussprog kaldte den smalle Tribunebænk, der i den gamle Cirkus inden Branden løb bag om Logerne.

Det var i min rigtige Cirkusperiode, og jeg præsenterede mig derfor uden videre selv for Damen, saadan som vi Stamgæster plejede. Jeg gav mig derefter til straks at underkaste hende et Interview. Hun fortalte mig i Overensstemmelse med, hvad der var angivet paa Programmet, at hun hed »Frøken Weiss«, og at hun var Datter af en Rentier i Breslau. Hun var op-

København havde i Firserne og Halvfemserne mange »Originaler«. Her ses Karl Kattentid (Fløjtekarl), der var kendt af alle Københavnere.

draget i et meget rigt Hjem, og hun havde oprindelig kun redet i Tattersall som Amatør. En Ulykke havde imidlertid ramt hendes Fader, og hele Familien var bleven revet med af Katastrofen. Derefter havde hun besluttet sig til selv at tjene sit Brød som Skolerytterske.

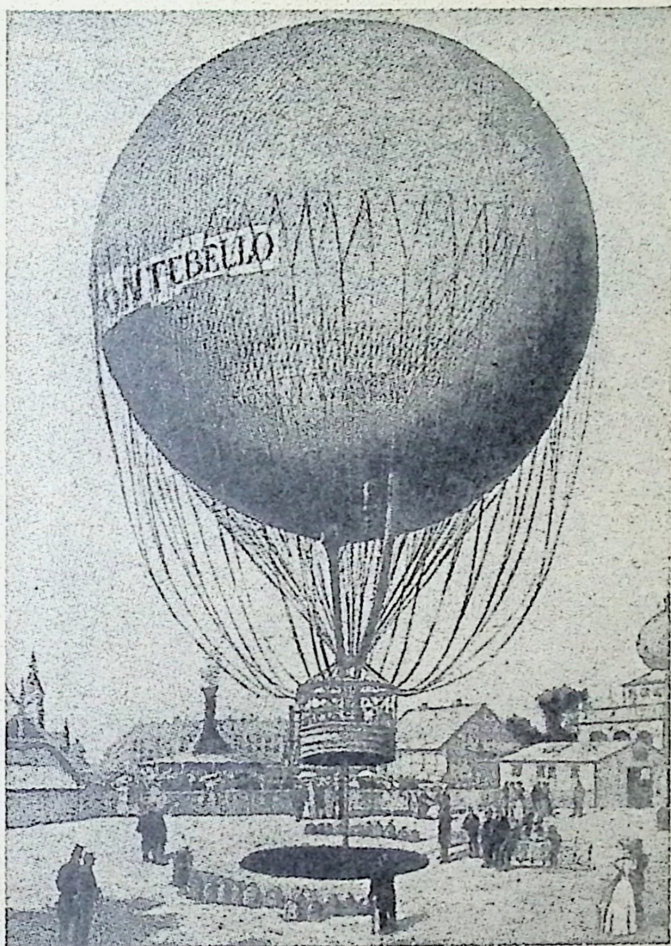
Dette lød jo ikke helt almindeligt, og der var noget i Beretningen, der tydede paa, at det ikke var en af disse lavede Romaner, med hvilke en Skolerytterske ofte udstyres, skønt Sandheden er, at hun er en gammel Sangerinde, der har mistet Stemmen og til Gengæld har faaet et Par tilredne Heste af sin Tilbeder.

Og der var ogsaa *delvis* Sandhed i Frøken Weiss' Beretning, men hun havde ikke fortalt mig *hele* Sandheden. Hun havde fortiet, at hun var gift, og det var denne Fortielse, der kom til at sætte Dramaet i Gang.

Det var i de Tider, da Officererne — især Kavalleriofficererne herhjemme ligesom i Tyskland — til Stadighed mødte i Cirkus. Sporten var endnu i sin Barndom og væsentlig henvist til Manegen.

Det Publikum, som til Tider var forsamlet i Kongelogen, var, som jeg nylig fremhævede, mere straalende end det Parket af Fyrster, for hvilket Napoleon lod sin Yndlingsskuespiller *Talma* optræde i Erfurt.

Af en gammel Plakat ser jeg, at paa en enkelt Aften sad i Kongelogen foruden Kong Christian den Niende hans Svigersønner: Czar Alexander den Tredie af Rusland, Prinsen af Wales, den senere Kong Edward den Syvende, Hertugen og Hertuginden af Cumberland samt Kong Georg af Grækenland. Endvidere var der foruden Damerne en Mængde Prinser, der senere skulde faa en meget forskellig Skæbne: Kong Christian den Tiende, Kong Haakon af Norge, den afsatte Kong Konstantin af Grækenland, den myrdede Czar Nikolaj og Kejser Wilhelms detroniserede Svigersøn, Hertugen af Brunsvig.

»Montebella« var en Ballon »captifs«, der var fastbundet ved Jorden og kunde stige ca. 1000 Fod, hvorfra Passagererne havde en pragtfuld Udsigt over Sjælland og Sydsverige. Den var en stor Attraktion i hine Tider, men i Flyveteknikens Aarhundrede vilde vist alle trække paa Smilebaandet ad denne Præstation.

Mange af Artisterne fra den Aften vedblev senere at kalde sig »Hofkunstnere«.

Naar Kongelogens Publikum var saadant, saa var det naturligt, at Officererne holdt til i Parketlogerne, og en Skolekammerat af mig, der var Premierløjtnant, kom hen til mig og bad mig om at præsentere ham for den nye Skolerytterske.

Det gjorde jeg, og næste Aften, da jeg kom i Cirkus, noterede jeg, at han havde udnyttet det indledede Bekendtskab til at forestille sin Ven, Dragonløjtnant *Fredy Castenskjold* fra Næstved for Frøken Weiss.

En Uges Tid saa jeg dem alle tre sammen. Jeg lagde ikke videre Vægt derpaa, før min Ven Løjtnanten kom hen til mig og sagde:

— Hvorfor har du ikke fortalt os, at Frøken Weiss er gift?

— Er hun gift? Det har hun ikke sagt noget om til mig.

— Ja! Pludselig, da vi i Gaar sad oppe paa Nimbs Veranda i Tivoli, dukkede Manden op. Det var en vild Krabat at se til, med et stort Ar over Panden og en vistnok eventyrlig Fortid. Han præsenterede sig som Kollega, idet han sagde, at han var russisk Marineofficer. Vi maatte selvfølgelig invitere ham med ved Bordet sammen med »Frøkenen«.

— Naa ja, sagde jeg, den Ulykke var da ikke saa stor. Den Slags Ting maa man finde sig i, naar man vil omgaas Cirkusfolk.

Saa talte vi ikke mere om det, men de følgende Aftener saa jeg stadig Baron von Rhaden og Premierløjtnant Castenskjold sammen, skønt jeg vidste, at han ikke havde Permission fra sin Garnison.

Frøken Weiss havde samtidig opgivet sit Incognito.

Hun kaldte sig nu officielt Baronesse *Jenny von Rhaden,* og hun var begyndt at interessere det tidligere sommertrætte Publikum, der har en mærkværdig Flair overfor optrækkende Sensation. Da nu ogsaa Pressen begyndte at beskæftige sig med den mystiske adelige Skolerytterske, havde Busch faa det Trækplaster, han havde sukket efter.

Baronessen hørte til den Type, som Franskmændene kalder: Fausse maigre. Hun var tilsyneladende spinkelt bygget, men hun var alligevel fyldig, og hun havde navnlig et pragtfuldt Sæde til Hest. Ligesom *Adrienne von Holstein,* en lille Fiskerpige fra Holsten, hvis Liv ogsaa var lidt af en Roman, og for hvis Skyld en dansk Forretningsmand skød sig i Budapest, yndede hun at optræde i hvidt Kostume med høj, lys Silkehat. Naar hun var færdig med sit Ridt, sprængte hun ud over en Forhindring, medens hun kastede sig helt tilbage paa sin Yndlingshest »Czardas«. Dette Trick henrev altid Publikum til en Bifaldsstorm, der maatte efterkommes med Fremkaldelse.

Sirlig kom da Baronessen trippende ind i Manegen paa de højhælede, blanke Ridestøvler med Guldsporer. Med den ene Haand løftede hun højt op i Ridekjolen og samlede den til en Art Drapperi om den lille guldknappede Ridepisk, som hun førte koket i den svære Handske; med den anden løftede hun den høje Hat langsomt i Vejret og sendte Publikum et melankolsk, smægtende Takkeblik fra de søgrønne Øjne under det cendréfarvede, kunstfærdigt opsatte Haar.

Den teatralske Sortie, som mange Klovner senere med Held parodierede, fik altid Bifaldet til at blusse op igen, og Baronessen maatte ofte ind flere Gange.

Successen blev fastslaaet, den var optrænet langsomt

ved de Midler, der anvendtes paa hver ny Plads, men som endnu langtfra var udtømte.

Foreløbig afslørede Baronessen hele sin Fortid og fortalte sit Livs Roman, der lød saaledes med hendes egne Ord: »Jeg har en uhyggelig Evne til at sprede Katastrofer om mig. Jeg kostede min Moder Livet. Min Tante, der tidligere ledsagede mig paa mine Rejser, døde af Forgiftning. Min Fader fandt jeg en Dag, da jeg kom hjem fra en Ridetur, paa hvilken der var mødt mig et daarligt Varsel, liggende død i sit Arbejdsværelse med en Kugle i Brystet.

Jeg havde altid levet i den Tro, at vi var rige, og det havde vi vistnok ogsaa været, i hvert Fald havde vi levet, som om vi var det. Men et Børskrak, der ramte mange af Breslaus Finansmænd, ruinerede ogsaa Papa.

Jeg havde lært at ride hos en Kavalleriofficer. Nu tog jeg Undervisning hos den bekendte Ridelærer *Gaike*. Jeg solgte mine Smykker og købte 3 Heste: En Væddeløber fra et Stutteri i Smolensk, en arabisk Fuldblods og en Stodhingst paa 5 Aar.

Saa søgte jeg Engagement og fik det i Riga. Jeg havde troet, at det var en rigtig Cirkus, i hvilken jeg skulde optræde, og saa viste det sig at være et gammelt, lappet Telt, der ejedes af en polsk Jøde, til hvem jeg blev nødt til at sælge min bedste Hest for at skaffe mig Rejsepenge.

Men saa kom jeg til *Ciniselli* i St. Petersborg, og skønt mine Rivalinder saa deres Snit til at borteskamotere min Skolehest, hvorfor jeg maatte optræde paa en gammel Springer, saa gjorde jeg alligevel saa megen Lykke, at jeg fik gode Engagementer, indtil jeg kom her til København hos Busch.«

Samtidig med at Baronesse von Rhaden afslørede sin Fortid, begyndte Baronen ogsaa at give spredte Oplys-

Interiør fra »National«s Koncertsals Balkon kort efter dette Etablissements Aabning.

ninger om sit eventyrlige Liv, der havde sat sit Præg paa hans høje, bredskuldrede Skikkelse med den vældige Brystkasse og de underlige Øjne, der snart kunde være blide som et Barns, snart vilde som et Rovdyrs. Hans Knebelsbart havde den staalagtige Farve, der for os Nordboere kun hører hjemme i Eventyret om »Rolf Blaaskæg«.

Hans fulde Navn var *Oscar Vladimir von Rhaden.* Hans Moder var en født Baronesse *von Kleist,* og hans Fader havde været Viceguvernør i Estland. Som russisk Marineløjtnant havde Sønnen tumlet rundt i Verden, dræbt Mennesker og Tigre i Flæng, været Opdagelsesrejsende, Soldat, Spiller, Jæger, Kvaksalver, Droskekusk, Diligencefører og meget andet.

Det sagde han i hvert Fald, og det lød troligt nok i hans Mund.

Saa kom han hjem til St. Petersborg, og her saa han Jenny Weiss i »Cirkus Ciniselli«, der altid havde været stærkt protegeret af Hoffet siden den Tid, da Emma Ciniselli stod i Forhold til Alexander den Anden og var Fyrstinde Dolgurukis Rivalinde.

Baronen blev straks saa betaget af den unge Skolerytterske, at han friede til hende, og hun følte sig i sin Forladthed saa tiltrukket af den adelige Eventyrer, at hun sagde ja. Deres Bryllup stod i Katharina-Kirken i St. Petersborg, og den tidligere Marineofficer traadte ud af Tjenesten for at følge sin Hustru som en Art Impresario. Af Standsfølelse eller af Spekulation eller af begge Dele — thi Baron Rhaden var en underlig sammensat Natur — tog han det Løfte af Hustruen, at hun ikke maatte sætte hans Navn paa Plakaten.

Derfor var det, at hun havde debuteret i København som »Frøken Weiss«, under sit Pigenavn.

Cirkus Varieté under Peter Rasmussens Direktion. Ventilationen var ikke særlig god, hvilket den tætte Tobakstaage i Rummet viser.

Baron von Rhaden og Løjtnant Castenskjold var imidlertid bleven Venner, og de var ogsaa absolut beslægtede Naturer.

Den unge danske Rytterofficer med de klare, blaa Øjne var et af de smukkeste Mennesker, jeg har set, og han fortalte selv, at *Otto Bache* havde benyttet ham som Dreng til Model til en af de Engle — den store, lyshaarede — der drager Draperiet til Side for Akropolis paa Det kongelige Teaters Fortæppe. Om hans gale Streger nede i Garnisonsbyen gik der mange Frasagn, men alle kunde alligevel godt lide ham paa Grund af hans aabne, frejdige Væsen.

Men to Mænd af denne Støbning kunde i Længden ikke være Venner, naar de havde en Kvinde som Jenny Weiss imellem sig. Jalousien steg fra Dag til Dag, saa at alle var klare over, at der forestod en Katastrofe.

Den kom i Slutningen af Juli Maaned, og endte med, at Baronen slyngede Castenskjold en Fornærmelse i Ansigtet, idet han kaldte ham: »Ein dummer Junge«.

Herefter blev et væbnet Sammenstød uundgaaeligt. Duellen fandt Sted paa en aaben Plads i Hovedmoseskov.

Og der var Alvor i denne Duel, medens der har været et let parodisk Skær over de øvrige danske Æresaffærer: mellem Løjtnanterne *Esmann* og *Zeemann, Gustav Esmann* og Overretssagfører *Steincke* og *Edvard Brandes* og Skuespiller *Schyberg*.

Castenskjold havde den Fornærmedes Ret til at vælge Vaaben, og han valgte Ryttersabler. Castenskjolds Sekundanter var Løjtnant *Martin Hansen* og den senere afdøde Løjtnant, Baron *Wedel-Wedellsborg*. Baronens Sekundanter var Premierløjtnanterne *Nyholm* og *Ingvorsen*.

Efter at et Par Hug var vekslede, gav Castenskjold

Baronen en høj Prim lige oven i Hovedet, hvorved der fremkaldtes et flere Tommer langt gabende Saar, der blev forbundet af den tilstedeværende Læge *Jungersen.* Derefter blev Baron von Rhaden bragt til »Hotel Dania«, hvor Baronessen ofte besøgte sin saarede Mand.

Nogen Tid senere dukkede Baronen atter op i Cirkus med indbundet Hoved. Det skal siges til hans Ære, at da Busch, der yderligere vilde udnytte Reklamen, tilbød ham 500 Mark pr. Aften for at ride rundt i Manegen, afslog han det indigneret.

Efter et Par Ugers Forløb viste han sig atter sammen med Castenskjold, som om intet var passeret.

I Begyndelsen af September forlod Busch København, og Rhadens fulgte med. Man sejlede med Ekstraskib til Stettin, og jeg fulgte med sammen med nogle andre Kolleger paa Turen, under hvilken *Carsten Ravn* tegnede nogle fortræffelige Billeder af Baronen og Baronessen, som jeg senere benyttede i min Cirkusroman: »Grevinde Clara«.

Den eneste Følge af Duellen syntes foreløbig at være, at det blev forbudt danske Officerer at vise sig i Uniform i Cirkus.

Baronesse von Rhaden fik efterhaanden Engagementer rundt om i Europa, indtil hun naaede til »Cirque Nouveau« i Paris, hvor »la baronne« havde det Held, at hendes Bravournummer netop, som omtalt, i sin Tid havde kostet den forgudede Emilie Loiset Livet.

Pariserne forstod derfor, at Kunststykket virkelig var livsfarligt og følgelig sensationelt. »Czardas« fik en fornyet Popularitet, og om Aftenen saa man dens Navn i kæmpemæssige Ildbogstaver forsynede med Pile, der viste ned mod »Folies Bergère«, hvor Successen forfulgtes.

Fra Paris, hvor Verdensryet nu var fastslaaet, gik Rejsen videre til Milano og Turin.

Baronen fulgte med, og hans ubændige Jalousi skabte overalt en Atmosfære af Sensation om hans Hustrus Navn.

I Italien fik han saaledes først to Kaardestød i Brystet, og bagefter boksede han med en florentinsk Adelsmand.

Saaledes forløb et Aars Tid. Castenskjold havde imidlertid hjemme i Danmark faaet sin Afsked fra Hæren og var rejst til Ægypten. Her opsøgte han »Anthar«s bekendte Ørkenrytter, Professor *J. Østrup* og anmodede ham om at skaffe ham en Ansættelse i Politikorpset eller i den ægyptiske Hær. Det lykkedes imidlertid ikke, skønt den danske Kavalleriofficer imponerede Ægypterne ved at tæmme en vild Hest, der tilhørte *Hussein Bey*, en Søn af Premierministeren.

En Tid var der ogsaa Tale om, at han skulde ledsage daværende Doktor Østrup paa hans Ørkenekspedition. Men da det kom til Stykket, foretrak han imidlertid Kairos Behageligheder fremfor Ørkenens Strabadser.

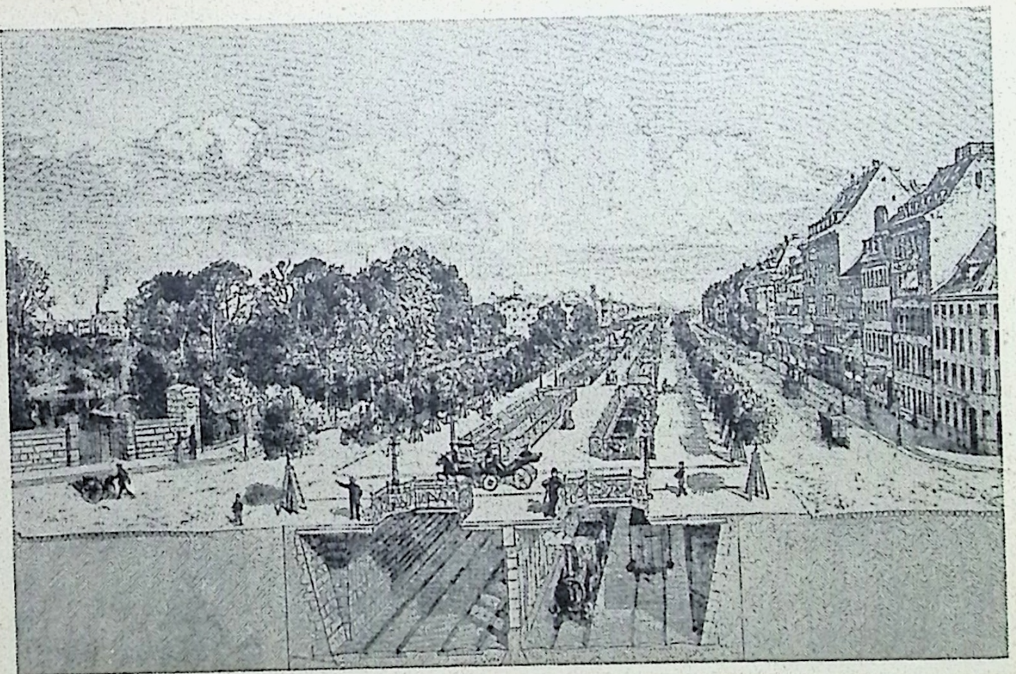
Eller var Grunden den, at Baron og Baronesse Rhaden var ankommet til Alexandria?

Da Ægteparret rejste, fulgte Castenskjold i hvert Fald efter det over Marseille til Oporto og videre til Lissabon, hvor Baronessen optraadte i »Colosseum«.

Atter brød man op og tog til Barcelona.

Men hvem var den første, man mødte: Premierløjtnant Castenskjold.

Baron von Rhaden viste en ganske naturlig Irritation over denne formelige Forfølgelse, men Castenskjold undskyldte sig med, at han var saa forpint af Gæld, at det

Ingeniør Hammerichs Plan til Københavns underjordiske Boulevardbane, som blev opført paa Basis heraf. Billedet gengiver Nørrevold med Ørstedsparken tilvenstre.

var hans Mening at blive professionel Artist, hvorfor han søgte Engagement rundt omkring.

En Maaned senere kom Rhadens til Boulangers gamle Garnisonsby Clermont-Ferrand. Her skulde Debuten finde Sted Fredag den 26. August 1893 i »Cirque Brésilien«.

Paa forreste Række sad Castenskjold. Efter den første Pause gik han ud paa Sadlepladsen, hvor Baronessen holdt til Hest parat til at ride ud, saasnart det forudgaaende Nummer var forbi. Han fortalte, hvad der iøvrigt var sandt, at han var paa Besøg hos en Landsmand og Kammerat, senere Flensborgs midlertidige Politimester i 1920, *Daniel Bruun,* som den Gang var i fransk Tjeneste. Medens Castenskjold stod og talte op mod Baronessen, kom Rhaden tumlende ud fra Cirkus-Buffeten, og Castenskjold sagde højt:

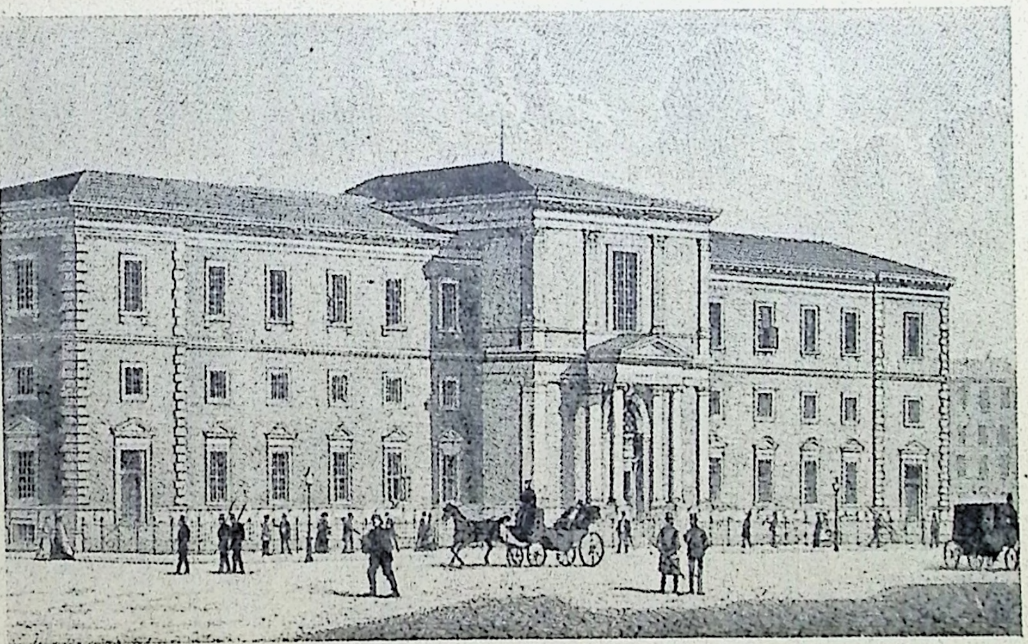
— Nu er Deres Mand fuld igen!

Baronen fo'r ind paa Castenskjold, der slog ham med sin Stok i Hovedet, hvorefter Rhaden affyrede alle sin Revolvers 6 Skud.

Castenskjold sank døende sammen. Baronesse von Rhaden berettede senere under Taarer i et Forhør, at hans sidste Bøn havde været at faa hendes Portræt.

Baronen blev selvfølgelig arresteret, og Kaptajn Daniel Bruun tog Castenskjolds Breve til Baronessen med hjem til Danmark. Under Processen blev vi, der havde kendt Rhadens i København, førte som Vidner i det franske Gesandtskab.

Da Castenskjold nu var død, og Baronen sad i Fængsel, var Baronessen overladt til sig selv, men den Reklame, der var skabt om hendes Navn, var saa mægtig, at Paris atter sendte Bud efter hende. Her slog hun sig paa den nøgne Sensation i den Skikkelse, i hvilken den

Den gamle Frimurerloge i Klerkegade, der som Logebygning blev nedlagt, efter at Frimurerne havde bygget deres nye, store Ejendom paa Blegdamsvej. I den gamle Bygning findes nu bl. a. Selskabslokaler og et Biografteater.

har Hævd for Skoleryttersker, der i Almindelighed skal virke ved diskret, ladylike Optræden.

Baronesse von Rhaden efterlignede nemlig Verdens største Eventyrerske, den over hele Jordkloden en Gang berømte *Adah Mencken,* om hvis Liv der kunde skrives en af Litteraturens mest spændende Romaner. Hun var født i Melbourne af jødiske Artistforældre *Isacsen.* Hun bedaarede en gammel Plantageejer *Mencken* og optændte i den Grad Negerslavernes Lidenskab, at en af dem prøvede paa at voldtage hende. Opfyldt af Had til de Sorte kastede hun sig over Politik og Okkultisme og var en Tid gift med den berømte Spiritist *Davenport,* der var Opfinder af de selvspillende Aande-Instrumenter; derefter ægtede hun Skuespiller *Wilkes Booth,* hvem hun ophidsede til Mordet paa den negervenlige Præsident *Lincoln.* Hun flygtede derefter til Paris, hvor hun ikke blot blev accepteret i de rige Jødefamilier med *Rothschilderne* i Spidsen, men ogsaa fik Adgang til de litterære Kredse, i hvilke hun i den Grad fordrejede Hovedet paa den ældre *Alexander Dumas,* at han lod sig fotografere med sit krøllede Mulathoved i hendes Skød.

Da hun døde af Tuberkulose, fik hun en kongelig Begravelse, og paa hendes Grav paa Montmartres Kirkegaard staar paa et Navneskilt mellem to Spillebomme: »I véd, hvem jeg var!«

Adah Mencken, der havde haft »Øjne saa dybe som to Brønde«, og hvis drengeagtige Antinoos-Skikkelse havde henrykket Billedhuggerne, havde haft sin største Succes som den unge Mazeppa, der bindes nøgen til en vild Hest.

Baronesse von Rhaden kunde ikke blot forny dette sensationelle Pantomimenummer i Cirkus midt i Russerbegejstringens Dage, men paa »Châtelet-Teatret«, der

har fremført alle de store Udstyrsstykker med »Jorden rundt« i Spidsen, optraadte hun endogsaa i Adah Menckens gamle Bravourrolle som Skuespillerinde i »Sørøverne fra Savanna«. Hovedpersonen her er en meksikansk Dreng, som bliver jaget af Indianere og Cowboys, der behandler ham som Mazeppa og kaster ham bundet til en Hest i Floden Savanna, hvorefter hans eventyrlige Oplevelser begynder.

Processen mod Baronen gik imidlertid sin Gang, og da de franske Domstole er meget lemfældige, naar det gælder »crimes passionels«, saa blev den Anklagede frifundet, og han opsøgte straks sin Hustru, der nu var vendt tilbage til Paul Busch i Berlin. Men Fængslet havde nedbrudt ham, og han døde kort efter af et Kvælningsanfald.

Baronessen, der nu var Enke, rejste til Nizza og derfra videre til Prag, Buda-Pest, Malaga og Valencia, indtil hun midt i Højsæsonen vendte tilbage til Nizza.

Det blev en af de sædvanlige Triumfer, og da hun endnu vildere end ellers kastede Hovedet tilbage mod Hestens Bagkrop, var Successen atter fastslaaet, men — den næste Morgen, da Baronesse von Rhaden vaagnede, var hun blind!

Lægerne mente, at det var den pludselige Blodstigning til Hovedet, der havde sprængt Synsnerverne og beredt hende en endnu frygteligere Skæbne end Emilie Loiset.

Der blev sat en Kollekt i Gang — ogsaa her i København —, og da det ligger i Artisternes Karakter at være hjælpsomme overfor ulykkeligt stillede Kolleger, selv om de ikke har været udprægede Kammerater, saa kom der mange Penge ind.

Men alligevel: Hvad forslog det overfor en saadan Ulykke!

Saa var der en Prinsesse af Blodet, der arrangerede en Velgørenhedsfest i stor Stil til Fordel for Baronessen, der ved denne Lejlighed selv optraadte som Sangerinde med en lille sympatisk, sprød Stemme. Atter havde hun en stor, omend trist Succes som »blind Sangerinde«, der var paa Mode ved Selskaber og Soiréer.

Men dette kunde selvfølgelig ikke vare længe.

Sidst jeg saa Baronesse von Rhaden, var for over en halv Snes Aar siden i Versailles, hvor hun sad i en blomstrende Hospitalshave, medens hun var i Færd med at diktere sine Memoirer, som hun mente vilde vække Verdenssensation.

Men Baronesse von Rhaden var glemt. Hendes Liv havde dog bekræftet, hvad hun havde sagt i København: »Jeg har en uhyggelig Evne til at sprede Katastrofer omkring mig!«

Hermed vil jeg slutte mine Erindringer fra Firsernes glade København, hvilke jeg af og til har ladet spille lidt ind over Halvfemserne for Afslutningens Skyld.

I det hele og store har jeg dog holdt mig til den angivne Tid, og jeg har saa godt som udelukkende beskæftiget mig med Forlystelseslivet i dets forskellige Former.

Naar jeg har behandlet dette først, saa er det, fordi jeg mener, at det skal beskrives, medens man endnu er i sin fulde Vigeur. En stor Sorg, en dyb Skuffelse, en pludselig Nedgang i Arbejdsevnen vil ganske særlig svække Ens Interesse for Fortidens Begivenheder paa dette Omraade, hvis Betydning for Tidsbilledets Helhed mere og mere anerkendes, og som endog gøres til Genstand for lærde Doktordisputatser af Folk, der aldrig selv levede med.

En og anden Læser vil maaske mene, at det ikke er lutter Glæde, der præger disse Erindringer, men at de indeholder adskillige Tragedier.

Det gamle Bomhus ved Indkørslen til Charlottenlund Skov. Bomhuset er nu fjernet til Fordel for en Storrestaurant. Paa det andet Hjørne tilvenstre havde Kong Frederik VIII sin Yndlingsplads paa en lille Høj, hvorfra han mange Gange har iagttaget det myldrende Folkeliv om Søndagen paa Strandvejen.

Dette kan ikke nægtes!

Alligevel, naar jeg ser tilbage paa den Tid for mere end en Menneskealder siden, saa synes jeg dog, at den var gladere end nu, ikke blot fordi man selv var yngre, og fordi alt var billigere, festligere og lysere, men ogsaa, fordi den Kamp, vi førte med hverandre, havde en mere idéel Baggrund end nu, hvor dens Maal er saa absolut materielle.

Maaske kan der senere blive Lejlighed til at fortælle et og andet fra Firserne paa andre Omraader. Denne Gang har jeg foreløbig indskrænket mig til *Firsernes glade København*. Denne Titel mener jeg i hvert Fald er berettiget, for saa vidt som den, der i Erindringen ser tilbage i Tiden, absolut møder et mere muntert Billede, end det, der efter al Sandsynligehd vil præge sig i Hukommelsen for den, der om en Menneskealder skuer tilbage paa Tiden omkring Verdenskrigen.

Den nye Generations Spot over den, der roser de gode, gamle Dage og begejstret siger: »I min Tid«, er foreløbig forbi. Man er snarere tilbøjelig til at sige til de Ældre: *I havde det alt for godt, nu er det os, der betaler!*

Og det kan der være noget om!
